

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

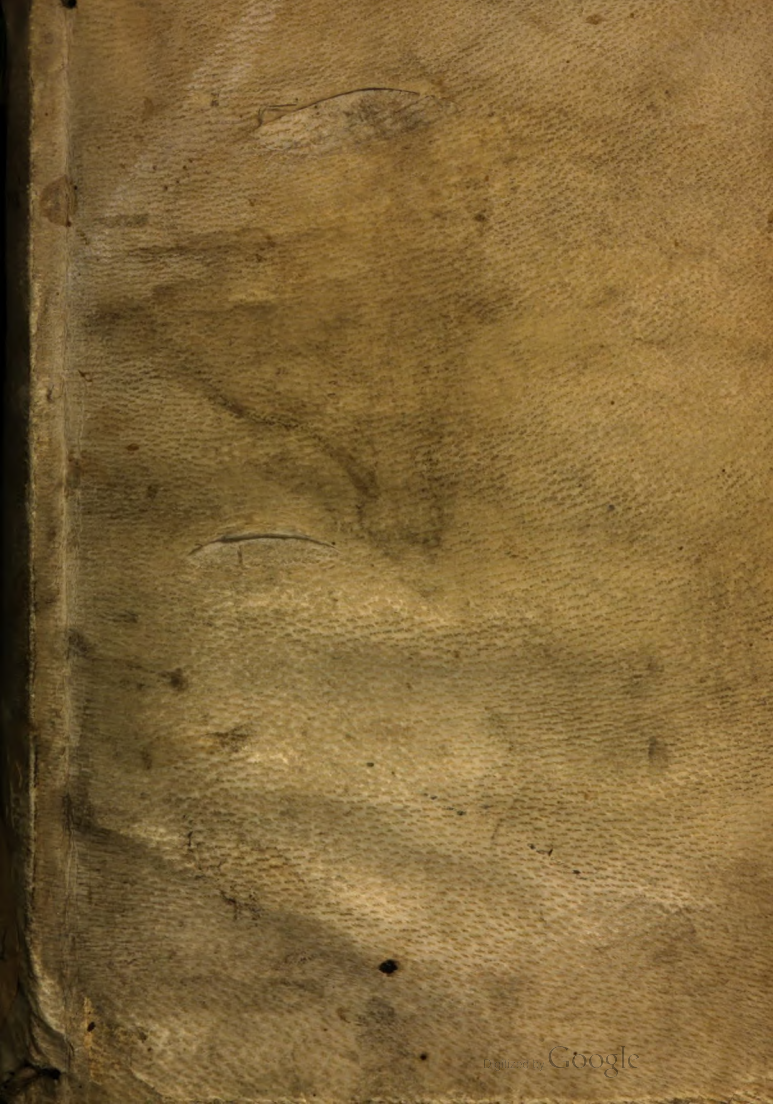
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

149-15028

L

MSR

M. Capella. 399401

MARTIANI

*Minei Capellæ Carthagenensis de nu-
ptijs Philologiæ, & septem artibus
Liberalibus*

Coniunctus Carmolitar. Excalidatorum
LIBRI NOVE M. *Lugdunensis/ium.*
optime castigati.

LVGDVNI

Apud Hæredes Simonis Vincentij.

1539

VILLE DE LYON

BIBL. du Palais des Arts

Ordo materiae & librorum.

De nuptijs Philologiae & Mercurij, libri duo prior- res.	fo. 1.
De Grammatica, liber tertius.	fo. 59.
De Dialectica, liber quartus.	fo. 110.
De Rhetorica, liber quintus.	fo. 157.
De Geometria, liber sextus.	fo. 216.
De Arithmetica, liber septimus.	fo. 273.
De Astronomia, liber octauus.	fo. 315.
De Musica, liber nonus.	fo. 353.

Omnia nitide impressa.

Re. Fragrius.

Soluite ô Mynia classem de Phasidis oris:

Gracia phrixæ uellera nescit ouis.

Ecce uehit Lybicæ aurea tergora musa Capella,

Punica quæ Latio nomina Marte gerit.

Huc igitur remos Argo compellite nautæ:

Vos sine Medea tollite diuitias.

Martiani Capellæ uita.

MARTIANUS genere Carthaginiensis fuit, studuit autem primò Philologiæ, postmodum poëtriæ, partim quidem Romæ, & partim in Italia floruit, unde culpatur se, cur deseruerit philosophiam, conuertitque ad poëtriam, Aedidit nanque libros nouem, duos scilicet de nuptijs Philologiæ, & Mercurij. Posteriores uerò de liberalibus artibus, in quibus quadam præfigmenta differens, quadam rei ueritatem exequens, operi finem dedit. Interpretatur autem Philologia, amor rationis. Mercurius uerò, quasi mercatorum Kyrios, id est, dominus, uel medius, currens, sermo discurrens, quia inter mercatores sermo discurret: quia hermes Græcè, Latine sermo dicitur. Titulus autem huius operis quatuor dat nomina auctori suo. Sed cur Mineus dicatur, incertum est, nisi fortè à quadam corporis rubedine. In principio uerò sui septem periochæ, id est, circumstantiæ requirendæ sunt, quæ significant locum, tempus, personam, rem, qualitatem, causam, facultatem. Item quos imitatus fuerit, Socratem uidelicet & Epimenidem, quæ omnia ostendunt libri huius auspiciam præter tempus, quod requirendum reliquit, & nec adhuc claret, sed incertum manet. Titulantur hi duo libri de nuptijs Philologiæ & Mercurij, & non absque ratione. Cum enim Philologia, amor rationis interpretatur, Mercurius uerò in significatione sermonis ponatur, patet profectò, quia quibus inest ratio, ac uigor sapientiæ, quæ propalatur.

VELIN DE LYON

A 2

per

Martiani Capellæ uita.

per sermonis acumina in ipsis quasi competētes nuptiis. Titulus iste quatuor modis nomina dat suo auctori, & Martianus suum est ipsius auctoris proprium. Mimus dictus est, ab habitu faciei, id est, à caloris qualitate, rubundus enim fuit, sicut & Cicero è cicere genere leguminis uocatus est, quia candidam & acutam habuit faciem. Felix ad bonum omen pertinet, solebant parentes tenerè filios diligentes, huiusmodi eis nomina imponere ex rebus, quas illis optabant, ut faustos, uel Felices, uel Magnos eos uocitarent. Capella, dictus est, ab acumine ingenij, Capella enim cæteris animalibus acutius uidet, unde & Græcè dorchas uocatur, à uerbo doreo, id est, uideo. Vel Capella dictus est, à petulantia, & à lasciuiâ poetali, ad quam se relictâ Philosophia transtulit. Poëtarum enim est ludere & lasciuiare. Philosophorum autem rerum ueritatem subtili ratione inuestigare. Siue tertio modo Capella dictus est, quia capella auidum animal est in pascendo, & iste auidissimè disciplinas aggressus est, easq; carpsit & dilacerauit. Martianus iste genere Afer, cuius uerò Carthaginensis, dignitate tamen Romanus extitit: quia ostenditur ex eo, quòd quadrimomius fuit, nulli enim hoc nisi Romano cui licebat. Floruit autem uel studuit partim Romæ, partim in Italia, partim Cartagini. Volens ergo disputare de septem liberalibus artibus, composuit hanc fabulam de nuptijs Philologiæ & Mercurij, non tamen absq; magni ingenij ratione: nam Philologia interpretatur amor & studium rationis. Mercurius dictus est, quasi medius currens, quia sermo inter duos feritur. Vel quasi mercatorum Kyrios, id est, dominus, quia sermo maximè inter mercatores uiget.

Martiani Capellæ uita.

get. Philologia ergo ponitur in persona sapientiæ & rationis. Mercurius in similitudine facundiæ & sermonis, ut Cicero dicit: Eloquentiæ sermonis copia sine ratione & sapientiâ nocet aliquando, rarò aut nunquam prodest. Sapientiâ uerò sine eloquentia prodest semper, nunquam obest. Cum ergo in sapiente hæc duo conueniant, & acumen uidelicet rationis, & facundia sermonis, tunc quodammodo sociantur Mercurius & Philologia, tuncq; promptissimum est ad scientiam septem liberalium artium posse accedere. Introducitur hoc loco quedam satyra, id est, Venus Martiani amica, hos uersus in honore Hyæmenei cecinisse, qui fertur deus esse nuptiarum, id est, naturalium conceptionum.

A 3

Index
I N D E X M E -
M O R A B I L I V M R E -
R V M Q V Æ H I S V O L V -
M I N I B V S C O N T I N E N T V R .

Philologiæ, libri primi. Folio, 1.

D E usura centesima	25
Euagrius citharista	2
Iunonis ubera	9
Lemnius faber	4
Risus Iouis	9
Saturni exitium	9
Sophiæ laus	8

Philologiæ, libri secundi. 30

C Alliope	36
Clio	38
Erato	38
Euterpe	40
Genius	48
Iunonis nomina	47
Melpomene	37
Polymnia	37
Terpsichore	39
Thalia	40
Vrania	36

De arte

Principalium locorum.

De Arte Grammatica, libri tertij. 59

A ccentus	73
Accentus nominum, pronominum, uerborum.	79
Accentus aduerbiorum, participiorum, coniunctionum, prepositionum	81
Accusatiui casus accentus	79
Aduerbium	82
Analogia quid sit	84
Anomala	107
Coniunctio	83
Coniugationes quot	98
Coniugationum forma	98
Coniugatio prima	99
Coniugatio secunda	100
Coniugatio tertia	102
Coniugatio tertiae productio	109
Datiui casus accentus	79
Diphthongi	77
Fastigium quid	73
Formatio aut pronuntiatio literarum	67
Grammaticae officium quid sit	63
Grammaticae partes quot sint	63
Interiectio	83
Literarum origo	60
Literarum natura	62
Literarum formatio	79
Mutae quomodo connectuntur	68
Nomen	78

Index

Participium	82
Pronomen	80
Syllabarum iunctura	72
Syllabarum natura	76
Syllabarum communium quot modi	77
Verbum	81
Verborum genera quot sunt	97
Verborum modi quot	97

Dialecticæ, libri quarti. 110

A ccidens	117
Aequiuocum quid sit	123
Affecta inter se	143
Aliena uerba quæ	121
Aliena quot modis sunt	122
Detribus quæ restant, id est, quando, ubi, et habere	133
Declaratiue et subiectiue quid sit	139
Differentia	115
Diffinitio	118
Diuidendi modus	119
Facere et pati quid	132
Forma	116
Genus	115
Loci quid	124
Nomen quid sit	126
Opposita	133
Partiendi modus	119
Pluriuacuum quid sit	121
Primus modus primæ formæ	148
Proprium	

Principalium locorum.

Proprium	117
Proloquium quid sit	149
Partes quæ sunt	119
Qualitas	123. & 126
Quantitas	123. & 128
Quibus rebus uerba sua sint	122
Quid intersit inter diuisionem & partitionem	120
Quomodo conuertantur syllogismi	141
Relatiuum	123. & 129
Secundæ formæ syllogismi prædicatiui primus modus	149
Situs quid	133
Substantia quid	122
Subiectum & de in subiecto	123
Sumptum, & quid sit illatio	146
Syllogismus	146
Syllogismus prædicatiuus	147
Syllogismus conditionalis	152
Substantia secunda	124
Tempus	124
Tertiæ formæ syllogismi prædicatiui primus modus	150
Totum quid	118
Verbum quid	137
Vniuocum quid sit	122

Rhetoricæ, libri quinti.

157

A Parte argumentum	120
A nota uel Etymologia argumentum	121
A genere ad speciem argumentum	122
A specie uel à forma argumentum	122
A s	A simili

Index

A simili argumentum	182
A contrario argumentum	183
A coniunctis argumentum	183
A consequentibus argumentum	184
Ab antecedentibus argumentum	183
A repugnantibus argumentum	184
A comparatione maiorum argumentum	185
A minorum comparatione argumentum	185
A parium comparatione argumentum	185
A scripto argumentum	186
A necessitate argumentum	186
A b effectis argumentum	184
A b auctoritate & testimonio argumentum	186
Accidens	180
Animorum commotio	187
Argumenta	178
Auditorum & causarum genera	165
Argumentatio	211
Deliberatiuum genus	174
De negotio argumentum	181
Demonstratiuum genus	175
Diffinitio	179
Dispositio	188
Dissyllabi uersus	195
Elocutio	189
Elocutio quot modis fiat	198
Elocutionis figurae	200
Exordium	206
Figurae sententiarum	197
Genus	179

Iudiciale

Principalium Locorum,

Iudiciale genus uel examinatio	172
Memoria	203
Mono syllaba	194
Narratio	208
Officium & finis Rhetoricæ	161
Partes officij Rhetoricæ quæ sint	163
Partes orationis	206
Partitio	210
Pedes	194
Principales & incidentes quæstiones	163
Pronunciatio	204
Propositio	209
Proprium	180
Quæstio Rhetoricæ aut finita, aut infinita	162
Qualitas quid sit	168
Quæstionum genera	163, 213
Species	180
Status unde	264
Status quomodo facile inueniatur	167
Trisyllabi uersus	196
Vbi & unde	169

Geometriæ, libri sexti. 216.

A Egyptus Asia caput	253
Africa	249
Africa interior	252
Africa secundus sinus	251
Africa tertius sinus	251
Arabia & Syria	254
Assyria	258
Babylonia	

Index

Babylonia	262
Cappadocia	257
Circuitus terre	228
Dimensio terre	229
Diuisio terre	232
Diameter	266
Ergastica schemata	268
Europa primus sinus	241
Europa secundus sinus	241
Europa tertius sinus	242
Europa quartus sinus	247
Europa dimensio à septentrione	248
Euphrates magnus fluius	255
Figura plana	265
Hemicyclius	266
India	259
Insule Siculi freti	241
Insule Tyrreni maris	238
Italia descriptio	235
Latitudo terre	230
Linea	265
Longitudo terra	229
Macedonia	244
Mauritania due	250
Mons Pyreneus	235
Narbonensis prouincia	235
Phrygia prouincia	256
Planus angulus	266
Positio terre	224
Persicus sinus	259

Repetitio

Principalium locorum.

Repetitio aliquarum terrarum	263
Rotunditas terræ	238
Sardinia	239
Sicilia	240
Schematum genera	268
Solida figura	271
Terræ zonæ	226
Terræ, marisq; dimensio	229
Thracia	243
Theſſalia	244
Vrbium conditores	239

Arithmetica, libri Septimi. 273

D ecas	283
De duobus numeris inter ſe incompoſitis, & per ſe compoſitis	309
Dias	277
Eneas	283
Heptas	281
Hexas	279
Monas	276
Numerus quid ſit	284
Numerus par & impar	285
Numerorum quatuor ſpecies	287
Numeri perfecti, & imperfecti, & plus quàm perfecti	288
Numeri plani & ſolidi	289
Numerus quomodo fiat maior minorꝝue	291
Numerorum partium ratio, & numerus multiplex, uel ſubmultiplex	292
Numerus	

Index

Numerus superparticularis	293
Numerus de multiplici superparticulari, et superpartienti	295
Numerus par et impar, et ex his compositus	297
Numeri incompositi	299
Numeri compositi	302
Numeri per se incompositi	304
Octoas	282
Pentas	279
Superpartiendi numerus	294
Tetras	278
Trias	278

Astronomiæ, libri Octavi.

A ccessus, defectusque dierum ac noctium	346
Aequinoctialis circulus	326
Antarticus circulus	326
Brumalis circulus	326
Climata octo	347
Climata secundum dies æquinoctiales folio	347
Coluri circulus	324, 327
Fixa signa	329
Iouis stella	351
Lunæ circulus quod maior sit quam terra, et ipsa luna minor quam tellus. folio	339
Luna minor orbe suo	339
Lunæ meatus	341
Lunæ partium defectus	344
Mundus	

Principalium locorum.

<i>Mundus ex quatuor elementis</i>	120
<i>Mercurij stella</i>	348
<i>Martis stella</i>	350
<i>Orbes planetarum</i>	341
<i>Orizon</i>	320
<i>Obliquus circulus</i>	324
<i>Paralleli quinque</i>	162
<i>Parallelus primus</i>	323
<i>Parallelus secundus</i>	323
<i>Parallelus tertius</i>	323
<i>Parallelus quartus</i>	323
<i>Parallelus quintus</i>	323
<i>Planetarum orbes</i>	336
<i>Quid sit spaciū inter circulos</i>	329
<i>Quibusdam signis surgentibus, quæ oriuntur, quæ ue occi- dant</i>	331
<i>Quibus temporibus oriuntur, aut occidunt signa</i>	333
<i>Quod diuersis circulis distribuuntur quorundam partes signorum</i>	330
<i>Quod pro diuersitate signorum, dierum, noctiumq; fiat inequalitas</i>	334
<i>Saturni stella</i>	351
<i>Septentrionalis circulus</i>	329
<i>Signifer</i>	328
<i>Solis cursus</i>	345
<i>Solstitialis circulus</i>	325
<i>Tropicus</i>	328
<i>Tellus quod non sit centrum omnibus planetis</i>	337
<i>Veneris stella</i>	349
<i>Zodiaci latitudines duodecim partibus folio</i>	343
<i>Musica</i>	

Index.

Musicae libri noni.

353

D Actylicum genus	391
De aequali duplo, hemiolo & epitrito genere	389
Diastema quid sit	379
Genera permixta	395
Generis mixti species quinque	396
Harmoniae septem partes	375
Iambica metra	393
Musicae officium	371
Musicae tria genera	374
Modulatio	384
Numerorum genera septem	386
Numerorum tria tempora	387
Paonium genus	394
Pentachordis	383
Pes quid sit in numeris	388
Rhythmica genera tria	389
Rhythmicum tempus	387
Rhythmus quid sit	385
Sonus	375
Symphonia	372
Systema quid sit	381
Tetrachordorum genera	381
Tonus	382
Tropus	371
Vocis transitus	384
Vox	374

F I N I S.

MARTIANI

MINEI FELICIS

CAPELLAE AFRI,

CARTHAGINENSIS, DE

NUPTIIS PHILOLO-

GIAE ET MERCURII,

LIBER I.

V, QVEM PSAL-
lentem thalamis, quē ma-
tre Camœna,
Progenitum perhibent co-
pula sacra deūm:
Semina qui arcanis stringēs
pugnantia uinculis,
Complexuq; sacro, dissona
nexa foues:

Nanq; elementa ligas uicibus, mundumq; maritas:

Atq; auram mentis corporibus socias:

Fœdere complacito, sub quo natura iugatur

Sexus concilians, et sub amore fidem.

O Hymenæe decens, Cypridis qui maxima cura es:

Hinc tibi nam flagrans ore cupido micat.

Seu tibi quod Bacchus pater est, placuisse choreas

Cantare ad thalamos, seu genitricis habes.

4

Comere

VILLE DE LYON

Biblioth. du Palais des Arts

2 Martiani Capel. de nuptiis

Comere uerniferis florentia limina fertis,
 Seu consanguineo gratia trina dedit.
 Connubium diuū componens Calliopea
 Carminis auspicio te probat annuere.

VM crebrius istos Hymenæi uersiculos nescio quid inopinū, intactūq; moliens cano, respersum capillis albicantibus uerticē, incrementisq; lustralibus decuriatū, nugulas ineptas aggarire nō perferens, Martianus interuenit dicens. Quid istud mi pater? quod nondum uulgata materie cantare deproperas, et ritu nictantis antistitis, prius quā fores aditūq; reserares γυνώσκεις? Quin potius edoce, quid apportes et quorsum prædicta sonuerint, reuelato. Ne tu inquam desipis? admodumq; perspicui operis εἰς πομπήν noscens creperum sapis? nec liquet Hymenæo perlibante disposita nuptias resultare? Si uerò concepta, cuius scaturiginis uena perfluxerint properus scrutator inquiris, fabellam tibi, quam olim satyra comminiscens, hyemali peruigilio marcescētes, mecum lucernas edocuit prolixitas perculerit, explicabo. Cum inter deos fuerint sacra cōiugia procreationis undiq; numerosæ, liberiq; præclues, ac nepotū dulciū æthereæ multitudo, et inter se quodam calicolarum complexu ac fœdere potirentur, præsertimq; potissimos connubialis bearet adiectio, idq; deditum mundo loquax triuia

Euagrius ci tim dissultaret humanitas, poëtaq; precipuè Euagrium tharista. citharistam secuti, cæcutientisq; Meonij suauiloquam senectutem, epica uulgo, lyricaq; pagina consonarent.

Nec

Nec aliquid dulcius Ioui inter æthereas uoluptates una coniuge loquerentur. Hisq; accederet promptior fides, quæ suadente aruspicio grandæuos pontifices in testimonium conuocat. Cum quid Iupiter hominum uotis trepida curarum ambage suspensum multa implacabilis hostia denegaret, exorata eius matrona prouenire, et quicquid ille ex promptâ sententiâ Parcarum pugillo asseruante dictauerit: delinitum suadæ coniugis amplexibus, iussuq; remouere. Nec solum superum regem attestabatur uxorium, idq; etiam Diti propositum, idq; Portuno, Certuq; esse Gradiuū Nerienis Nerinæ cōiugis amore torreri. Aesculapio quoq; nō dispar affectio, similiq; persuasione trāsdūci Ope cōiuga, Cybeleq; permulsa moestissimū seniore deorū: Ianusq; Argonā utraq; miratur effigie. Nā reginā tantū marito depēdisse Mēphiticā, ut ob sita luctu perpetuo nūq; dū cōiēta sit inuenire. Hac igitur fama, hisq; deorū alternis amoribus motus cōcitusq; Cyllenius, simulq; quod cūctorū affectiōes et thalamos, dū paret pluribus cōspicatur, uxorē ducere instituit. in quā sententiā mater illū anxia cū annua peragratione zodiactea eā in Pliadū numero salutaret, impulerat, præsertimq;, quod palestra crebrisq; discursibus exercitum corpus lacertosius in iuuenilis roboris excellētiā totis uirili quadā amplitudine renidebat. Ac iā pubeseētes genæ seminudū cū incedere, chlamydeq; indutum parua, inuolutumq;, cætera humerorū cacumen obnubere sine magno risu Cypridis nō sinebāt. Rationabili igitur pposito cōstituit pellere calibatū. Itaq; pro industriæ dignitate, quam cōueniret accipere, cuncta merito longæ delibera Sophie lautionis alternat. Nam Sophiā, ipse miro quidem cupiebat

4 2 ardore

ardore, quod prudens sanctaq; sit, intemperatiorq; cunctis, pulchriorq; uirginibus, sed quod sororis eius collactea & in discreto amica foedere uideretur: perindeq; ad innubas ipsa quoq; transisse eam in Palladis iniuriam nō placuit coaptari. Non dispar illum formæ desiderabilis, grataq; luculentas in manticem quoq; succenderat. Nam & nobilitas generis illam, quippe Pronoës maior est familiarum, & prouidum perspicacis prudentiæ commendabat ingenium. Sed ipsis diebus fortē immensi amoris impatientia, ultro iuuenem consecuta, Apollini fuerat compulata. Voluit saltem Endeleechiæ ac Solis filiam postulare, quod speciosa quā maxime, magnaq; deorum sit educata cura. Nam ipsi Ὀυλῆ natali die Diū ad conuiuū corrogati multa contulerant. Iupiter quippe Diadema quod eternitati filiæ honoratiori detraxerat, capiti eius apposuit. Iuno quoq; expurgatoris auri splendente uena, addiderat crinibus sociale uinculum. Tritonia etiam interula, resoluta ricinio, Strophioq; instar flammarum cocco, atq; ipso sacri pectoris ac prudentis amiculo uirginem uirgo contextit, Delius quoque, ut ramale laureū gestitat, diuinatrice eadem coniecturaliq; uirga, uolucres illi, ac fulgurum iactus, ac ipsius meatus, cæli syderumq; monstrabat. Anie autem prænitens speculū, quod inter donaria eius adytis Sophia de fixerat, quo se renouescens etiam originem uellet exquirere, clementi benignitate largita est, Lemnius quoque faber insopibilis illi perēnitatis igniculos, ne caligantibus tenebris, nocteq; cæca opprimeretur, incendit. Omnes uerò illecebras circa sensus cunctos apposuit Aphrodite. Nam & unguentis oblitam

oblitam, floribusq; redimitam, halatu pasci, foueriq; docuerat, & melle permulserat, & auro atque monilibus, inhiare, membrâque uinciri honorationis celsæ affectatione persuaserat. Tunc crepitacula, tinnitusq; quis infanti somnium duceret, adhibebat quiescenti. Præterea ne ullum tempus sine illecebris oblectamentisq; decurreret, prutitui subscalpentem, circa ima corporis apposuerat uoluptatem, Sed uehiculum ei atque uolatiles rotasq; mira posset uelocitate discurrere tradiderat ipse Cylleus: licet etiam aut compedibus illigatam memoria prægrauarit. His igitur *Ἰϋνῆ* opimam superis, ditemq; muneribus, atq; multa caelestium collatione decoratam, in connubium Arcas superiorum casus optabat. Sed eâ Virtus, ut adhaerebat fortè Cylleio, penè lachrymans nunciauit impotentiam pharetrati, uolantisq; superi de sua societate correptam, captiuamque adamantinis nexibus à Cupidine detineri. Super his igitur uirginum thalamis, dum eum deliberatæ sortis blandimenta frustrantur nec faciliè quæpiam, præter eam quæ congrua parilitate tonantis nurus deligeretur, occurrit, amplius deliberandum suggerit Virtus. Neq; eum sine Apollinis consilio quicquàm debere decernere, aut fas ab eius congressibus aberrare. Cum zodiaca eum hospitia permeantem nunquàm abesse menstrua præcursione permetteret, igitur constitutum, ubicunq; locorum frater esset, adiretur. Ac tunc uolatilem uirgam, uti secum mundi penita permeare, æthereosq; recessus irrumpere parili uelocitate posset, Virtuti de more permittit, ipse pedibus talaria nectit aurea, & nunc in Fanis, quibus aut uaticinia

nia obliquis fundebantur ambagibus, aut denūciata pec-
 cudum cæde, physiculatis extorum proficijs uiscera lo-
 quebantur, quibusq; sortitus excedere, uel logia perso-
 nare, sagaci eum inuestigatione disquirunt. Sed his Ady-
 torum fastigijs, specubusq; uiduatis, absq; Lauri arentis
 *uitisq; paucis admodum folijs, *uitibusq; semiuulsis, quas in Cu-
 mano antro post Sibyllam timearum morsus, cariesq; car-
 pebant, nihil eius potuit inueniri. Per aëreos etiam tra-
 ctus, quibus formare solitus, et uolucrum diuersos mea-
 tus, et Oscinum linguas, et præpetis omina penna, fru-
 stra, incassumq; disquiritur. Iam pridē quippe offensus
 cōtamime monēdorū dedignatur Augur Pythius nūcupa-
 ri. Item eum in Heliconæ, Delon, Lyciumq; sectantur. Sed
 alibi lauros primores, arentesq; hederas, alibi cariantem
 tripodem, crepidasq; situ murcidas, præfagiorūq; inter-
 litam memoriam reppererunt. Tandem fama nunciante
 cognoscunt, quòd Phœbo gaudet Parnasia rupes: Licet
 inde quoq; ad Indici montis secretum, obumbratumq;
 scopulum, nube perpetua posterius migrasse perhibe-
 bāt, tamen Cirrheos tunc recessus, et sacrati specus lo-
 quacia antra conueniunt. Illic autem circumstabat quic-
 quid imminet seculorum, Fortunæ, Vrbiū, Nationumq;
 *uidebātur. omnium Regum ac totius populi *uidebatur. Aliæ trās-
 acti cursus emenso fugientes consistebant. Aliæ sub con-
 spectu, adueniebantq; quàm plures, atq; ita nonnullis
 eminus uanescebat disperata prolixitas, ut uelut fumidæ
 caligationis incredibilis haberetur aura. Inter hæc mira
 spectacula, fortunarumq; cursus, motus nemorum etiam
 susurrantibus flubris, canora modulatio melico quodam
 crepita-

crepitabat appulsu. Nam eminētiora prolixarum arborū culmina, perindeq; distenta acuto sonitu resultabāt. Quicquid uerò terræ consue ac propinquum ramis adclinibus fuerat, grauitas rauca quatiebat. At media ratis per annexa succentibus duplis, ac sesquialteris, necnō etiam sesquitertijs, octauis, etiam sine discretione iuncturis: licet interuenirent limata, *concinebant. Ita fiebat, *concinne = ut nemus illud harmoniam totam, superumq; carmē modulationum congruentia personaret. Quod quidem exponente Cyllenio uirtus edicit, etiam in cælō orbes parili ratione aut concentus edere, aut succentibus conuenire. Nec mirum, quòd Apollinis sylua ita rata modificatione congrueret, cum cæli quoque orbes idem Delius moduletur in sole: hincq; est, quòd ille Phœbus, et hic uocitetur Auricomus. Nam solis Augustum caput radijs persusum, circumactumq; flammantibus, uelut auratam Casariam, rutili uerticis imitatur. Hinc quoq; Sagittarius, hinc quoq; Vulnificus, quòd possit radiorum iaculis icta penetrare. Demonstrabat præterea Cyllenius Virtuti amnes quosdam cælitus defluētes, quos trās eundos esse perhibebat, ut ad eum ipsum quem reperire curæ est, peruenirent. Verum eosdem amnes diuersicolor fluentorum discrepantium unda raptabat. Quippe primus diffusioris ac prolixi ambitus gurgēs liuentis aquæ uolumine nebuloso, atque algidis admodum pigrisq; cursibus hæsitabat. Interius lactis instar alius cādidæq; lucis mitis per omnia, quietusq; motu undas uoluebat argēteas. Tertius uerò *Minio, rubeoq; igne rutilātes, *flagrofestinataq; rapiditate præcipites, *fragrososq; cursus sosq; anhela

8. Martiani Capel. de nuptijs

anhela sulphureus celeritate torquebat. Qui hunc sequebatur auratus, ac fulgidus, & flammis coruscantibus rutilans, sed diuersitate fluminum utrinque coniunctus, quibusdam riuulis intermixtis, quantum pensabat moderatio temperabat. Verum interior illo electo purior resplendebat amnis, quem præter ceteros fortunarum ille consistens populus appetebat: quarum alias eius odor & halatus illexerat, alias lenis undæ canori permulsere modulatus. Gustum autem, haustumq; quam plures ex eodem dulcissimo gurgite sitiebant. Nec deerat, qui eadem foueri abluiq; lymphæ, ac se in illam iacere cupiebant. Præterea duo restrictiores, ac sinu, ambituq; paruo reptabantur interius: quorum uterq; pro aliorum uicinia & cōfinio coloratus, exiguum proprii saporis haustum, multa mutabilis admixtione traxerat. Nam alter uimia celeritate festiuus, ac plerunq; consistens, relabensq; ferebatur. Alius uerò quandam undarum originem gestans, flexuosisq; anfractibus errabundus spumabat cunctis sceminibus fluentorum. Hi igitur cursus discoloris amnes prædictas rerum, nationumq; fortunas immensis primò finibus ambiebant. Tunc diuersa undarum, uiolensq; rapiditas, singulas quasq; peruadens improuisa ui per decliuis aluci præcipites lapsus, rapidis turbinibus pertrahabat, ita ut alius easdem plerunq; alteri transfoderet

quanquam fluuios, & quam ille exercitam longa collisione uexauexat, alter aut ripæ redderet, aut amne mersaret. Non tamen fortunas omnes illi sanguineus aut ceruleus inuolutus gurgite rapiebat. Plerunq; illius lactei renitens unda repente correptas eminētis tractus uertice subuehebat.

rebat. Aliquando etiam sublimitas, atque fluctu elatione
 e suspensas in illum cruetæ similitudinis reiciebat æstū,
 ut in torrentem liuidum uorandas hiatu piceo despue-
 bat. Alterna igitur permixtione fluuiorum ille Fortuna-
 rum populus agebatur. Neq; enim ulla prorsus erat, quæ
 ab omni immunis incurſu, cunctoq; eſſet gurgite ſeriata.
 Deniq; Virtus ſecuta Cyllenium dum ſola cunctos in-
 teritè trāſmearet: licet eam magno fragore colliſerit: ta-
 men opprimere nequiuērunt. Tandem trans fluuios, qui
 ad quoddam Phœbi ſpectaculum ſerebantur, cum uir-
 tute Mercurius*conſiſterunt. Ac tunc Latioium conſpi-
 cati, edito confidentem, arduoq; ſuggeſtu, atque in con-
 ſpectu quatuor Vrnulas ad opertas uiciſſim alternis in-
 ſpectionibus enudare. quæ diuerſa ſpecie, metallisq; for-
 mata. Nam una ex ferro, quantum coniici potuit, durio-
 re. Alia ex argenti fulgentiore materie. Tertia liuen-
 tis plumbi fuſili robore uidebatur. At uerò propior deo
 perlucenſis uitri ſalo renidebat, ſingulæ autem rerum
 quedam ſemina, elementaque geſtabant. Nam flammaſſa
 grantior, & ab ipſius cecaumenis exanclata ſomitibus
 ex ferri prædicta anhelabat urna: quæ tamen Vertex
 Mulciferi dicebatur. Alia etiam, quæ fuerat ex argenti
 materie, præſerebat ſerena fulgentia, & uernantis cal-
 temperie renidebat. Hanc dicebant Riſum Iouis, illa ue-
 rò metalli grauioris plena undoſæ Hyemis, atq; algidi
 *rigoris, necnon etiā pruinarū. Hæc Saturni uocabatur *frigoris
 exitiū. At uerò ſali reſplendentis, atq; ad ipſius Dei de-
 xtera*ſita, æris totius ſeminibus erat reſerta. Hæc Iu-
 nonis ubera memorabāt. Ex his igitur urnis Deus alter-
 natim,

Riſus Iouis.

*Saturni exitiū.

*ſita

Iunonis ubera

a s natim,

natim, quantũ dispositis sat erat, hauriebat. Nam quotiens orbi complacito uitalis spiritus salubres ministrabat auras, ex illa argenti clementia aëris hausti permiscens semina temperabat. Cum uerò pestem dirã commeritis mortalibus minabatur, aëris similiter anhelos ignes, aut torpentis frigoris uenena miscebat, et in affligendum meare cogebat orbem. Tali Dei temperamento Virtus admonita, magisq; cum eum salutaris auras miscere conspiceret, Cæci poetæ Graium uersum, Mercurio comprobante commemorat.

φοῖβος χρυσόκλυς ὁμοῦ νεφελεῖ ἀπ' ἔρυκευ.

Ex quo pestem fugari posse Mercurius, si uoces primæ uestigijs eius accederent, admonebat. Subdendæ tamen Clario fidibus personanti, atq; inter sarta laurigera infusularum lubrico, implexòque crine redimito talia conferentes, ut procul Pythius aduentare conspexit, causamq; aduentus primis aspectibus recognouit, throno quo insidebat exurgens, Musas iussit occurrere. Quæ licet in Maiugena officium properare uiderentur, satis tamen incessibus mouebantur. Ac tunc Germano in participatum operis, confessumq; suscepto, prior orsus est Phœbus.

ANxia cum trepidis nutat sententia rebus,
Fluctuat incertis aut sors ignota futuris
Consultet mortale genus, quodq; indaga ueri
Cura facit dubium, uel spes incerta fatigat.
At præscire Deis uacuum est, cunctatio nulla est,
Quod superi uoluere, licet de pectora fixis

Præoptare

Præoptare caret si quod placet, atq; necesse est.
 Sed tibi quod nondum uenit mansura uoluntas:
 Consilium uis ferre meum, sic semper ab omni
 Velle capis socium, faciunt atq; addita mentem.
 Est igitur prisca generis doctissima uirgo
 Conscia*Parnaso, cui fulgent sydera coetu,
 Cui nec tartareos claustra occultare recessus,
 Nec Iouis arbitrium rutilantia fulmina possunt,
 Fluctigena spectans quali sub gurgite Nereus:
 Quæq; tuos norit fratrum per regna*recursus
 Peruigil in modico penetrans archana labore,
 Quæ possit docta totum præuerrere cura,
 Quod superis præscire datum, quin crebrius,*in nos
 Ius habet illa deos urgens iniussa cōactos.
 Et quod nulla queat superum tentare potestas:
 Inuito scit posse Ioue, ut stent ardua magno.
 Alterutrum cumulat parilem meruisse iugalem.

*Parnasio

*Recessus

*Hymnos

His Apollinis dictis letabunda Virtus, quod tam ex-
 cellentis Virginis suatum uidet esse coniugium, ut ni-
 hil amissum ex supradictarum duceret dignitate, nomen
 tamen eius inquirat. Quod ubi cognouit Philologiā esse,
 de qua fœdus instabat, tanta gratulatione alacritateq;
 concutitur, ut aliquanto de ingenito rigore descendens,
 etiam corpore moueretur. Quippe propinquam esse
 commemorat, & laudatæ illius Mantices patronam,
 in ipsam quoque Sophiam suppellectilis multa remunera-
 tione largissimam. Nam *Λυγίη* incultam ac ferino mo-
 re uersantē, apud hanc asserit expolitā: ita ut siquid pul-
 chritudinis, ornatūque gestaret, ex Philologiæ sibi cul-
 tibus

tibus arrogarit: quæ ei tantum affectionis impenderit, ut
eam semper immortalem facere laborarit. Nihil igitur
immorandum. Quippe cum impiger gerendorum sciat
esse Cyllenius, sed acceptis Apollinis fatibus respondit
ipse Maiugena.

Certum est lauripotens, decusq; diuûm
Nostrum ex contiguis uenire pectus,
Et quicquid socium ciere numen

Iunctus compererim probare rerum.

Sed nunquam mage uelle disparamus:

Et fit collibitum manere iussis,

Quam cum Deliacò meare fatu

Cura atque arbitrio monemur isto.

Hunc quippe ambiguum nefas putamus:

Et quæcunq; fuit, perit uoluntas,

Quocirca officio decentiore

*nobilibus Paret *præluibus libens profatis

Archas in thalamos uenire iussus.

Sed tu Delie, quo tonantis extet

Compar propositum, uolensq; nutus

Instes, nam solitus ciere pectus:

Et præuersa uigil monere sensa:

*fauere. Illum contribuas *manere iussis:

Et cæptis sacra fulserit uoluntas.

Haec dicente Mercurio, quin potius inquit, Virtus:
Huterque uestrum louem uoce cõciliet. Nam & hic
eius consiliorum conscius, & tu præceptionis archanius.
Ille

Ille mētem nouit, tu uerba componis, Phœbo succit instā
 te concedere tibi sectus solitus aperire. Addo quod uos
 conuenit nunquam disparari, & licet hic cursor Apol-
 linei plerunq; axis celeritate uincatur, ac remorata sta-
 tione consistens *captetur: demumq; festinata præuertē *captat.
 re: tamen dum consequitur, ita libratus anteuenit, ut ces-
 sim plerunq; recursitans gaudeat occupari. Vnā igitur
 uestrum Iouem pia pignora conuenite. Certum quippe
 est, quod & *Phœbo conuiuens splendore succumbat, *Phœcco.
 & cum Stilbonte incedens, connubiorum copulis allu-
 bescat. His dictis, Virtus præcedentis officio ac Mercuri-
 alis uirgæ perflatione concussa in cælum itura sustola-
 litur. Augurales uerò alites, ante currum Delio consti-
 terunt, uti quis uellet uetus ascenderet. Nam futura ple-
 rumq; conformās, his præfagire consueuerat. Petaſo au-
 tem ac talaribus concitatis, coepit præire Mercurius. Sed
 scandente Phœbo Musarum pedissequus, adherensq;
 comitatus, candenti canoraq; alite uehebatur. Tūc uerò
 conspiceres totius mundi gaudia conuenire, Nam & tel-
 lus floribus lumina, quippe ueris Deum cōspexerat sub-
 uolare Mercurium, & Apolline conspicato aëria tem-
 peries, sudis tractibus renidebat. Superi autem globi, or-
 besq; septemplexes, suauis cuiusdam melodiæ harmoni-
 cis tinnitibus concinebant, ac sono ultra solitum dulcio-
 re, quippe Musas aduentare præfenserant, quæ quidem
 sigillatim circulis quibusq; metatis, ubi suæ pulsum mo-
 dulationis agnouerāt, constiterūt. Nam Urania stellantis
 mundi spheram extimam concinit, quæ acuto raptaba-
 tur sonora tinnitu. Polymnia Saturnium circulū tenuit.
 Euterpe

Euterpe Iouialem. Erato ingressa Martium modulatur. Melpomene medium ubi Sol flammanti mundum lumine conuenustat. Terpsichore Venereo sociatur auro. Calliope orbem complexa Cyllenium. Clio citimum circum, hoc est in luna collocauit hospitium. Quae quidem graues pulsus modis raucioribus personabat. Sola uerò (quod uector eius Cygnus impatiens oneris atque etiam subuolandi alumna stagna petierat,) Thalia derelicta in ipso florentis campi ubere residebat. Interea tractus aëreos iam Phœbus exierat, cum subito uitta criminalis immutari in radios, laurusque quam dextera retinebat, in lampadē mundani splendoris accenditur. Fiuntque uolucres, qui Currum Delium subuehebant anhelis flammis lucis alipedes. Atque diem pallio rutilante ac reserato stellantis poli lumine Sol repente clarus emicuit. Cyllenius quoque in sydus uibrabile astrumque conuertitur. Atque ita methamorphosi supera pulchriores per Geminos proprietate quadam signi familiaris inuesti Augusto refulsere caelo, ac mox Tonantis palatium petiuerunt. Qui postquam introgressi, et coram data copia fandi, ut uidit clarius consortio patrem Iunonis haerentem, quam nouerat suffragari plurimum ac fauere connubijs, letus primo omine, ipsamque cōcilians, in cuius arbitrio* positam mariti nouerat uoluntatem ita mitis affatur.

*aliās non additur.

Possem minore ambigens fiducia
Solum Tonantem pignoris pro foedere
Pube da uix dum uel paterna contremens

Præcepta

Præcepta adire, ni iugata celitum
 Omen pararent prosperum consortia
 Tabensq; diuuum nunc moueret nexio:
 Iunone thalamos quis rogare conscia
 Nolet deorum? cum futura pronuba
 Eadem profectò quæque suffragabitur.
 Iugalis ergo blanda nutus præstrue
 Nostrisq; suada quo allubescat nisibus:
 Te nunc parentem, principemq; maximum
 Fatumq; nostrum, quippe Parcarum chorus
 Humana pensat, tuq; sortem celitum:
 Tuumq; uelle est ante præscientias:
 Ac mente gestas, quicquid instabit deis:
 Cuiusq; nutu gignitur necessitas
 Futura cuius* illigat decretio:
 Instatq; quicquid uelle uel seruum potes.
 Tene igitur illo quo benignus numine es
 Deposco celi blanda temperatio:
 Piumq; culmen iure qui diuuum pater
 Concede proli quo nepotum prouehat
 Numerum supernis: Astra quem uibrant polis.
 Maie tuumq; flagitat pignus sacrum
 Thalamis iugetur uirginis doctissima:
 Sed te si parentis cura stringit pia:
 Par est deorum conuoces cœtum potens
 Connubium ipsa sanciens cum coniuge:
 Quo prolis extent lege supera nuptiæ:
 Perpesq; nunculum celitum signet decor.

aliâs alligat

Hic

Hic postquam Delius conqueuit, conuersus ad coniugem Iupiter, quid eius uoluntas haberet, inquit. Verum illa multa ratione permulsa, primo quòd ei, qui placiditatem asferre solitus Phœbus orabat, quicq; etiam à se eiusdem filias eruditas ad parentum quoque conspectum fecerat subuolare. Dehinc nuptijs Iuno non solita refragari, tum etiam Cyllenium diligebat, quòd eius uberibus educatus poculum immortalitatis exhausserat: perindeq; & matris gratiam conferebat. Accrescebat uotis, quod multa eam Clarius conciliatione deuinxerat, faciendum profectò accelerandumq; persuadet, ne itidem Cyllenius Cypridis lactatus illecebris Hermaphrodito fratrem gignere successus optaret. Stimulabat paululum Iouem, ne uxoris Cyllenius foribus repigratus somnolento repente marcore torperet, & iam uelut maritali feriatu uacatione discursare sub præceptis Iouialibus denegaret. Nam illum iam pridem ait Philologia sentio amore torrerì, eiusq; studio comparatas habere quàmplurimas in famulicio disciplinas. Ipsumq; linguæ insignis ornatibus sandi nimiam uenustatem, quo placeret uirgini consecutum. Deinde barbito aurataq; cheli, ac doctis fidibus personare. Addo quòd celebrat mirabile præstigiũ, elegantiamq; pingendi cum uiuos etiam uultus æris, aut marmoris signifex animator inspirat. Totum certè complacitum est, quicquid comit decorem iuuenilem gratiarum. Se igitur eos iam pridem amore mutuo colligatos iccirco paulum distulisse, ne in thalamum primeua affectione festinans, cum discurrendũ esset totis noctibus repigritior paululum simularet anomalũ.

Tunc

Tunc Iuno, at quoniam ait eiusdem conuenit uirginis subire
 inticulum, quae illum etiam quiescere cupientem conue-
 nire non perferat. An uero quisquam est, qui Philologiae
 se asserat per uigilia laborata, & lucubrationum per en-
 nium nescire pallorem? Quae autem noctibus uniuersis
 caelum, freta, tartaraeque discutere, ac deorum omnium
 sedes curiose indaginis perscrutatione transire, quae
 textum mundi, circularumque uolumina, uel orbiculae
 ta parallela, uel obliqua decusata, * polos & limmata, * polose
 axiumque uertigines, cum ipsorum puto syderum mul-
 titudine numerare, nisi hac Philologia gracilentia qua-
 dam affixione consueuit? Quoties deos super eiusdem
 coactione & constantia conquestos, cum eos connubiae
 aut intempesta noctis silentio quiescentes ad se uenire
 inaudita quadam obsecratione compelleret. Tam uero
 abest, ut sub hac possit pigrescere, intricarique Cylle-
 nius, ut commotis ab eadem, suscitatisque pennis extra
 mundanas petere latitudines urgeatur. Cur igitur rex
 optimè differuntur nuptiae, cum pro sola Athlantide so-
 lertia duos uigiles repromittam? Haec cum Iuno affixa,
 ut adhaerebat elatiori plurimum Ioui acclimatis eius au-
 ribus intimaret, de quodam purgationis, uibrationisque
 luminis loco allapsa, sensim Pallas corusca descendit, atque
 ita ut uidebatur uertici Iouiali inherere, superuolans
 tandem constitit sublimiore quodam annexa suggestu.
 Quam cum Iupiter, ut iugali elatior adhaerebat, de pro-
 ximo, contiguoque suspexit, sic exorsus: O uirgo nostri
 pars melior oportunè uotis intermixta Maiugena, quae
 siue Deliacis uocibus permulsa descendis, siue absque te
 Iouis non erat formare consilium, seu consensus noster,
 ne mutilus

ne mutilus uideretur, appropere: noueris tamen Philologia Cyllenium nuptias postulare. Nondum mea prompta sententia est. Expecto quid suadeas. Noui quippe quam eiusdem uirginis incessabilis labor tibi semper acceptus, & ut è tuis numeretur illa pedisequus. Par est igitur ipsa tu præsertim decernas, quiaquid de eius conubio prouisura dispensas. Tunc Pallas aliquantò submissior, ac uirginalis pudoris rubore suffusa, oculos que peplo, quod rutilum circum caput gestabat obnubens, improbabat aliquantulum, quod super nuptiis uirgo consulitur, præsertimque eius, quam propter consociationis officia manere cuperet semper intactam. Dedignatur præterea huiusmodi adhibere cōsensum. Cum ita expers totius copulæ censeatur, ut neque de ulla cōmixtione progenita, neque ipsa procreari quicquam Arithmetica teste monstretur. Ac tunc septem radiorum coronam solida uirginitas renudauit, ne futurarum causis & copulis interesset. Quia tamē eius optauerat Iupiter, exegeratque consilium, suadet deos maritos, dearumque grandæuas in

*conuenire. hæc decernenda conduci. Quippe*conuenit Cyllenio, ut pro officiorum præmijs potissimorum, fauor calitum eius uincla sanciret. Augustius quoque fieri Iouiale decretum cum cætu deorum attestante depromitur, ipsamque nupturam deo conuenire non posse, nisi super senatusconsulto mortalis esse desineret. Id genus plurima suadente Tritonia, Regum*coniugium uterque consentit. Ac mox Iouis scribæ præcipitur pro suo ordine, ac ratis modis calicolas aduocare, præcipueque senatores deorum, qui penates ferebantur tonantis ipsius. Quorum nomina quoniam publicari secretum caeleste non pertulit,

ex eo quòd omnia pariter repromittunt, nomen eius
 * consensione perfecit. Vulcanum uerò Ioniam ipse in * aliàs ex
 piter poscit, licet ille nunquàm de sede corusca descen-
 deret. Tunc etiam ut inter alios potissimi rogaren-
 tur ipsius collega Iouis, qui bisseui cum eodem tonan-
 te numerantur, quosque distichon complectitur En-
 nianum:

Iuno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
 Mercurius, Iupiter, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

ITEM ex his septem residui, qui inter .xij. non uocan-
 tur, post hos quam plures alti pro suis gradibus cali-
 ter, ac deorum omnium populus absq; impertinentibus
 conuocandi. Nec mora milites Iouis per diuersas cali-
 regiones approperant: quippe discretis plurimum locis
 deorum singuli mansitabant. Et licet per zodiacum tra-
 ctum nonnulli singulas uel binas domos animalibus ti-
 tularint, in alijs tamen habitaculis commanebant. Nam
 in sexdecim * discernitur cælum omne regiones. In qua- * discerni di-
 rum prima sedes habere memorantur post ipsum Io-
 uem Dij consentes, Penates, Salus ac Lares Ianus, Fauo-
 res, Opertanei, Nocturnusq; In secunda itidem mansita-
 bant præter domum Iouis quæ ibi quoq; sublimis est, ut
 est in omnibus Prædiatus, Quirinus, Mars Laris milita-
 ris, Iuno ibi quoque domicilium possidebat. Fons etiam,
 Lympha, Dijsq; Nouensiles. Sed de tertia regione unum
 placuit corrogari. Nam Iouis secundani, & Iouis
 Opulentia, Minervæq; domus illic sunt constitutæ. Sed
 omnes circa ipsum Iouem fuerant in presenti, Discor-
 diam uerò ac Seditiõẽ, quis ad sacras nuptias corroga-
 ret,

ret, præsertimq; cum ipsa Philologia semper fuerit inimica? De eadem igitur regione solus Pluton, quod patruus sponsi est, conuocatur. Tunc Lynsa sylvestris, Mulciber, Lar celestis, necnon etiam militaris, Fauorq; ex quarta regione uenerunt. Corrogantur exproxima, transcursis domibus coniugum Regum, Ceres, Tellurus, Terræq; pater, Vulcanus & Genius. Vos quoque Iouis filij Pales & Fauor cum Celeritate Solis filia ex sexta poscimini. Nam Mars Quirinus & Genius superius sunt postulati, *Sic etiam Liber ac Secundanus Pales uocantur ex septima. Fraudem quippe ex eadem post longam deliberationem placuit adhiberi, quod crebro ipsi Cyllenio fuerit obsecuta. Octaua uero transcurritur, quoniam ex eadem cuncti superius corrogati, solusq; ex illa Veris fructus adhibetur. Iunonis uero hospitæ Genius accitus ex nona. Neptune autem Lar omnium Cuius

* Neuerita, Italæ ac * Nerita, tuque, * Conse ex Decima conueniatis. Venit ex altera Fortuna & Valitudo, Fauorq;, Pastor manibus refutatis quippe hi in conspectum Iouis non poterant aduenire. Ex duodecima Sancus tantummodo deuocatur. Fata uero ex altera postulantur. Ceteri quippe illic Dij Manium demorati, bis septena Saturnus, eiusq; celestis Iuno consequenter acciti. Veiovis, ac dij publici Terquimo ex limite conuocantur. Ex ultima regione Nocturnus, Ianitoresq; terrestres similiter aduocati. Ex cunctis igitur cæli regionibus aduocatis dijs, ceteri quos Azonos uocant, ipso cōmonente Cyllenio conuocantur. Tunc elementorum præsules, atque utilitatis publicæ, mentiumq; cultores, omnisq; populus potestatum, quis Numæ multusq; successor

cessor indicatur. Qui confestim omnes imperio Iouis conuocati, in aulam celitem cum uibratibus uenêre syderibus. Tunc Ianus in limine, militesq; Iouis ante fores regias constiterunt, ingressuros etiam cunctos nominatim uocabat fama præconans. Ad intra consistorium regis quædam foemina, quæ Adrastia dicebatur, Vnam celitem, superamq; sortem irreuocabilis raptus celeritate torquebat, excipiebatq; ex uolubili orbe decidêtes sphaeras peplo inflexi pectoris Imarmine. Cloto uerò, Lachesis, Atroposq;, quoniam sententias Iouis orthographæ studio ueritatis excipiunt, utpote librariæ superum, Archiumq; custodes cum in senatum curiamq; contrahi, et ipsum Tonantem exuijs indusiari publicè cernerent, magistratus in acta, celestiumq; cōsultum, stylos acuiūt, cerasq; componunt. Tunc Iupiter publica et quæ senatum contracturus assumit indumenta percipiens, apponit primum uertici regalis ferti flammantem coronam, contegitq; ex posticis caput quòdam uelamine rutilante, quod ei præsul operis Pallas ipsa texuerat. Dehinc uesti admodum candidæ obducit amictus hyalinos, quos stellantibus oculis interstincto crebri uibratus ignium lumimabant. Tunc duos globosos orbes, quorum unus auro, electro alius prænitebat, dextra porrectiore corripuit, Leua enneaphthongon chelin intenti similis imprimebat. Calceos autè smaragdineæ fluctu uiriditati herbosus uestigijs eius tellus annexuit. Insidebat autem ex pauonum pennis intertextæ, oculatæq; pallæ, ex qua multicoloribus notulis uariata pictura uernabat. Sub calceis uerò fuscium deprimebat. Huius suggestui Iunonis subditus confessus, haud indecenter ornatus, ipsa uerò

*aliás non
additur.

*ablegabat.

testo capite lacteo quodam galumnate, prænitebat.
Cui gemmis insitum diadema preciosis: nam neque
Ssythidis uireta, nec Ceraunorum uibrans fulgu-
ransque lumen, nec flucticolor hiacynthi crede-
batur abesse profunditas. Sed totum illud sertum
capitis fulgurantis Thaumantias obtulisse * regi-
na celitum ferebatur. Ipsius uerò diuæ uultus as-
sidua perlucens gratia, fratri consimilis, nisi quod
ille immutabili letitia renitebat, hæc commutatio-
num assiduarum nubilo crebrius turbidabatur. Nam
uestis eius hyalina, sed peplum fuerat caliginosum:
quod tamen si appulsu cuiusdam luminis tangeretur,
inter obumbranteis nebulas sudæ perspicuitatis gratia
præniteret. Hæc fulmen dextra, leua sonorum bombis
terrentibus sustinens tympanum, sub quibus plurimum
sudans ima subiecta roscidis uidebatur inundare fluo-
ribus. Huius uerò calcei admodum furui: quorum ma-
ximè solea atræ noctis nigredine coloratur. Nam eius-
dem genna, zona quidem diuersicolor ambiebat, quæ
nunc persulgido resplendebat orbe, nunc uanescentis
gratia tenuata uarietas, ita penitus * obliquabat, tan-
quàm nihil habuisset antè discolorum. His autem uter-
que indumentis decenter ornati, ante confessum in
suggestu sydereo positam quandam spheram uarietate
multiplici conspiciantur, quæ ita ex omnibus compa-
cta fuerat elementis, ut nihil abesset, quicquid ab
omni creditur natura contineri, illic omne cælum,
aër, freta, diuersitasque telluris, claustraque fuerant
tartarea. Vrbes etiam, compita, cunctarumque species ani-
mantium, tam in specie, quàm in genere numerada. Quæ
quidem

quidem sphaera imago quaedam uidebatur, ideaeque mundi. In hac quid cuncti, quid singuli nationum omnium populi quotidianis motibus agitent, pedere formantis speculo relucebat. Ibi quem augeri, quem deprimi, quem nasci, quem occidere Iupiter uellet, manu propria ipse formabat. Quam terrarum partem disperdere, quam beare, quam uastam, quamque celebrem cuperet, fictor arbitrarius uariabat. Hoc igitur fatum publicum conspiciens, componensque Deorum senatum, iussit admitteri. Quamuis intus, quos innominabiles * sacra uis ^{*Iouis uis} testatur, intrarent, tamen etiam primatibus diuū, praesertimque parentibus uterque consurgunt. Verum factor eorum gressibus tardus, ac remorator incedit: glaucoque amictu testus caput. Prætebat dextra flammium quendam draconem, cauda suae ultima deuorantem, quem credebatur anni numerum nomine perdocere. Ipsius autem caniciēs pruinosi niuib. canedicabat, licet etiam ille puer posse fieri crederetur. Eius coniunx, grandæua, corpulentaque mater: quamuis foecunda circumfusaque partibus tamen floridam, discoloremque uestem herbida palla contexuerat. In qua totus gemmarum, metallorumque census, atque omnium prouentus, frugesque satiorum, larga admodum ubertate ferebantur. Huic Vesta quæ etiam coeua eius fuerat, adhærebat. Quæ quod nutrix Iouis ipsius, suoque eum sustentasse gremio ferebatur, caput regis ausa est osculari. Post hos candida cum sorore Sol auratus expetitur: qui mox ut coepit ingressui propinquare, purpurea rutilantis puniceus quidam fulgor anteuenit, et rosulenti splendoris

b

4

gratia

gratia totam aule ipsius curiam obstupefactis cæteris ornatibus illuminauit. Ast ubi primos honorati capitis radios ingressurus immisit, ipse etiam Iupiter paululum retrogressus sub immensi nitore lumine caligauit. Sphæra uerò orbesq; quos dextra sustinebat, ueluti speculo cognati luminis refulsere. Iuno autem diuersi coloris illustris ornatibus, ac uaria uelut speculo cognati luminis gemmarum luce resplendens, candentibus serenis enituit. Erat enim illi in circulū ducta fulgens corona, quæ duodecim flammis ignitorum lapidum fulgorabat. Quippe tres fuerant à fronte gemmæ: Lychnis, Astrites & Ceraunos, quæ eius effigiem reuerendam à cognitione conspicientium uiibrantes radiorum fulgoribus occultabant. Quarum, alia Cancræ cerebro, Leonis oculis altera, Geminorum fronte assumpta tertia dicebatur. Aliæ sex ex utroque latere rutilabant. Quarum Smaragdus una, Scythiæ altera: lassis tertia uocabatur. Inter quarum uisorem foeta mari* per lumina coruscat, fronti quedam interioris suauitas resplendebat. Hyacinthos, Dendrites, etiam Eliotropios utrinque compacti. Qui lapides coloribus suis terras ratis temporum uicibus herbidabant, quos ei ad obsequium numinis recurrentis Ver dicebatur & Autumnus munere contulisse. Posterior autem pars corona Hydatide Adamante & Crystallo lapidibus alligabatur. Hos enim Hyems undosa genuerat. Ipsius uerò Diui auro tinctam cæsariem, comasq; crederes bracteatas. Facie autem mox ut ingressus est, pueri renitentis incessu medio iuuenis anhelæ in fine senis apparebat occidui: licet duodecim nonnullis formas conuertere crederetur. Corpus autem eius flammeum totum, pennata uestigia.

*lumina co
ruscatus

gia, pallium coccineum, sed auro plurimo rutilatum. Sinistra autem manu clypeum coruscantem, dextra ardentem faciem præferebat. Calcei uerò similes ex Pyropo, quem iuxta lunam leni quodam, tenero que uultu ex fraterna fulgore lampada resumebat. Post hos admissi fratres Iouis, quorum alter maritima semper inundatione uiridior. Alius lucifuga inumbratione pallescens, in capite uterq; dominandi fertum, pro regni conditione gestabat. Nam unus albidus salis instar candidum atque spumarum canicie concolorum, alter hebenum ac tartareæ noctis obscuritate furescens. Qui quidem multò ditior fratre, & semper eorum, quæ gignuntur, conquisitionibus opulentus. Alius uerò propter molem, elationemque corporis renudatus, ac despuens, diuitias oppressione quasitas. Verum utrique diuersa coniunx. Nam hic nudus omnium nutricem, deorumque hospitam secum ducit. Ille puellam accessibus gratulantem, quæ ita plerumque frugem exposcentibus tribuit, ut magni numinis uota sint eidem reddere centesima. Dehinc admissi tonantis Deusura centesima. ipsius filij. Inter quos primus quidem ruber iuuenis, ac uorax omnium, sititorque etiam sanguinis gradiebatur. Alter suauis & comis, falcem dextra, leuamque gestans cratera somnificum, ac pronus in petulantiam ferebatur. Huius gressus incerti, atque Olacis temeti madoribus implicati. Post hos duorum una quidem germanaque facies, sed alius lucis sydere, noctis alius resulgebat. Dehinc quidam roboris inauditi & extirpandis semper aduersitatibus præparatus: Sed eius miros lacertos, rictusque oculis cleoneos limis* luno cernebat: quis inter eos decernentes aliis ad fœminæ: quarum una uirgo ferebatur. Alia generatio dicitur

b s num

num omnium mater, illi arcus cum pharetra, huic ro-
 sis decusati uinculatis sertata contextio. Quam &
 conspiceret nitentem, & fantem audire dulces illece-
 bras, & attrahere fragrantissimi spiritus halatibus
 redolentem, & osculis lambere, & contingere cor-
 pore, eiusque uelles cupidine suspirare. Quae qui-
 dem licet amorum, uoluptatumque mater omnium
 crederetur, tamen eidem deferebant pudicitiae princi-
 patum. Cum his grata Ceres admodum grauis foe-
 mina, alumnaque terrarum, ac nutrix mortalium
 uidebatur. Quidam etiam claudus faber uenit: qui
 licet crederetur esse Iunonius, totius mundi ab He-
 raclito dictus est demorator. Tunc etiam omnium
 garrula puellarum, & contrario semper fluibun-
 da luxu, leuitate pernix desultoria gestiebat. Quam
 alij sortem asserunt: Nemesimque nonnulli, Ty-
 chenque quam plures, aut Nortiam. Haec autem
 quoniam gremio largiore totius orbis ornamenta por-
 tabat, & alijs impartiens repentinis motibus con-
 ferebat, rapiens his comas puellariter, caput illis
 uirga comminuens, eisdemque quibus fuerat eblan-
 dita ictibus crebris uerticem complicatisque in con-
 dylos digitis uulnerabat. Haec mox ut facta con-
 spexit omnia, quae gerebantur in Iouis confisto-
 rio subnotari, ad eorum libros & pugillarem
 paginam cucurrit, & licentiore quadam fiducia,
 quae conspexerat inopinata descriptione corripuit,
 ut quaedam repente prorumpentia, uelut rerum se-
 riem perturbaret. Alia uero quae causarum ra-
 tio prospecta uulgauerat: quoniam facere im-
 prouisa

prouisa non poterat, suis tamen operibus arrogabat.
Post hanc uulgo ceteri deuenere. Iupiter tunc solio re-
sedet, præcepitq; cunctos pro meriti ordine residere.
Tuncq; subsellia flammabunda cœtum suscepere sydereū.
Verum quidam redimitus puer ad os compresso digito
salutari, silentium commonebat.

Conticuere omnes, intentiq; ora tenebant.

Tunc Iupiter cœpit:

Ni nostra astringeri nota benignitas
Conferre arbitrium cogeret intimum:
Et quiesquid tacito uelle fuit satis
Id ferre in medium collibitum foret:
Possem certa meis promere ductibus.
Nec quisquàm illicitis tollere nisibus
Concertans cuperet iussa Deum patris.
Sed tristis melius censio clauditur:
Atq; infanda præmit scnsa silentium:
Ne uulgata ciant corda doloribus.
At cum læta patrem promere gaudia;
Et certo deceat fœdere pignora
Palàm perpetuis iungere nutibus,
Cassum est nolle loqui scnsa decentia.
Vobiscum ergo di grata propinquitat
Conferre studium est, uota propaginis
Aequum quippe puto, fœdere calitum
Que sectanda forent orsa probarier.
Nostri Maiugenam pignoris inclyti
In nostris merito degere sensibus:
Que nec frustra mihi insita charitas:
Vt sucuit patria stringere pectora

Nam

Nam nostra ille, fides, sermo, benignitas:

Ac uerus Genius fida recursio:

Interpres que mea mentis honos sacer.

Hic solus numerum promere celitum.

Hic uibrata potest noscere sydera.

Que mensura polis, quanta profunditas.

Qualis sit numerus Marmoris haustibus:

Et quantos rapiat margine cardines.

Queq; elementa liget dissona nexio:

Perq; hunc ipse pater foedera sanctio.

Sed forsitan pietas sola recenscat:

Que parens probitas munera pensitet,

Qui Phœbi anteuolans sepe iugalibus

In sortem famuli nonne relabitur.

Hic quoque sic patrius seruit honoribus:

Vt dubium proprium quis mage uendicet

Illum connubio rite iugarier.

Suadentem meritis sacra laboribus.

• Et robur thalamo flagitat additum.

At Virgo placuit docta quidem nimis

Et compar studio. Sed cui terreus

Ortus propositum in sydera tendere

Plerunque & rapidis praeuolat axibus,

Ac mundi exuperat sepe means globum

Cunæ ergo officiant, quo nihil editæ

Censendum superi: quique crepundia

Terris recolitis uestra tenerier:

Que occultant adytis sacra latentibus

Iungantur paribus, nam decet auspicijs:

Et nostris ciumulent astra nepotibus.

Sed postea

Sed postquam finem loquendi Iupiter fecit, omnis
 deorum senatus in suffragium concitatur, acela-
 mantq; cuncti, fieri protinus oportere, adiunguntq; sen-
 tentiæ Iouiali, ut deinceps mortales, quos uitæ insi-
 gnis elatio & maximum culmen meritorum, ingeniumq;
 inappetitum cælitum propositumq; sydereæ cupiditatis
 extulerit, in deorum numerum coaptentur. Ac mox in-
 ter alios, quos aut Nilus dabat, aut Thebæ, Aeneas &
 Romulus, alijsque quos postea astris doctrinæ nomen
 inseruit designari Cælites nominentur, ut post membra
 corporea deorum fierent curiales. His quoque annuente
 Ioue, iubetur quædam grauis, insignisq; fœmina, quæ
 * Philologia dicebatur, hoc superi senatusconsultum *Philoso-
 phicis incisum tabulis, per orbis & compita publicare. phia.

Tunc Iuno condicit propter prædictorum thala-
 mum iuuenum, & nuptialia peragenda, uti
 postridie omnis ille deorum senatus in pa-
 latia, quæ in Galaxia Iouis habitatio-
 nem potissimâ faciunt, diluculo con-
 uenirent. His igitur actis, folio
 rex ipse surrexit, omnisque
 ille deorum numerus se-
 des proprias, cur-
 susque repe-
 tiuit.

MARTIANI

CAPELLAE DE NV-

PTIIS PHILOGOGIAE

ET MERCVRII,

LIBER II.

Ed purum astrificis celum scandebat
habenis

Nox reuocans merso fulgentia sydera
phæbo:

Ardua tunc senior succendit plau-
stra Bootes

Et spiris toruo nituerunt astra Draconi.

Auratis etiam flagrans splendebat in armis:

Qui trahit æstifero fulgentem Sirion ortu.

Hoc quoq; nysiacis quod sparsum floribus ardet,

Multipli ambitum redimitur lumine sertum.

Virginis interea ad trepidas perlabitur aures

Fama Iouis magno dum complet tecta boatu.

Denique ipsa compertis superum decretis, adulta que
iam nocte Philologia peruigilans, multa secum ingenti

cura anxia retractabat. Ingrediendum primò se =
natum deum, Iouis que subeundos in præmeditata ui-

sione conspectus, exiliendum que sibi in superam cali-
tum que sortem. Deinde ipsi sociandam esse Cyllenio.

Quem licet miro semper optarit ardore, tamen uix cum
post unctionem palestricam recurrerem dum flores ipsa

decerperet, præelectis quibusdam herbusculis cōspicata,
quid

quid quod utrum sibi hæc nuptialis conduceret ampli-
tudo, anxia dubitabat. Nam certe mythos poëtica etiam
diuersitatis delicias milesias, historiasque mortalium
postquam supera conscenderit, se penitus amissuram,
non cassa opinione formidabat. Itaque primò con-
ducat ne connubium, atque ætherei uerticis pennata ra-
piditas apto sibi fœdere copuletur, ex nuptiali cōgruen-
tia numero conquirat, moxq; nomen suum Cyllenijq; uo-
cabulum. Sed non quod ei dissonans discrepantia natio-
num, nec diuersi gentium ritus pro locorum causis cula-
tibusque finxere. Verum illud quod nascenti ab ipso
Ioue sydereâ nuncupatione compactum, ac per sola
Aegyptiorum commenta uulgatum, fallax mortalium
curiositas asseuerat, in digitos, calculumque distribuit.
Ex quo finalem utrique literam sumit, quæ numeri
primum, perfectumque terminum claudit. Dehinc
illud, quod in Fanis omnibus soliditate cybica domi-
nus adoratur. Literam quoque, quàm* uim mortæ *Biuuium
litatis asserere prudens Samius extimauit, in* locum *loco pro-
proximum summit, ac sic mille ducenti, decem & octo ximo
numeri effulserunt. Quos per nouenariam regulam
distribuens, minuensque per monades decadibus sub-
rogatas, in tertium numerum perita restrinxit.
Suum quoque uocabulum per septingentos uigin-
ti quatuor numeros explicatum, in quaternarium
duxit. Qui uterque numerus congruenti ambobus
ratione signatur. Nam & ille, quod ratio princi-
pium, medium, finemque dispensat, pro certo perfectus
est. Quippe lineam facit solus, & solidorum frontes
incunctanter absoluit. Nam longitudine, profunditateq;
censentur.

consentur. Dehinc numeri triplicatio prima ex impari-
bus καὶ ὅς gignit. Tres autem Symphonias quis ignorat
in musicis? Numerusq; impar maribus attributus. Omne
uero tempus tribus uicibus uariatur. Atq; idem numerus
seminarium est perfectorum: sexti uidelicet atque noni,
alterna diuersitate iuncturae. Ritè igitur deo attribuitur
rationis. Philologia autem, quòd etiam ipsa doctissima
est: licet foeminis numeris aestimetur, absoluta tamen ra-
tione perficitur. Nā quaternarius suis partibus complet
decadis ipsius potestatem: ideoque perfectus est, & ha-
betur quadratus & cubus, ut ipse Cyllenius, cui anni
tempora, caeli clymata, mundi; elementa conueniunt. An
aliud illa senis Dei ratio, qui Mathentetraden non ta-
cuit, confitetur: nisi perfectae rationis numerum. Quippe
intra unum secundum Triaden ipsum bisbinum tenet.
Quis collationibus Symphonie peraguntur. Nam tres
ad quatuor epitritus uocitatur Arithmetica ratione, &c
Diateßeron in musicis perhibetur. Item intra eum iacent
tres ad duos, quae hemiolos forma est, symphoniamque
secundam, quae Diapente dicitur, reddunt. Tertia sym-
phonia est, quae Diapason in melicis perhibetur, dipla-
sioq; conficitur: hoc est uno duobus collato. Igitur qua-
ternarius numerus omnes symphonias suis partibus per-
fectus absoluit, omniaque mela harmonicorum distribu-
tione cõquirat. Hanc igitur discutiens numeri congruen-
tiam, perita uirgo gratulatur. Deinde utrūq; consociat,
& trias quaternario consociata heptaden facit. Qui nu-
**ὁμαλῶν merus rationis superae perfectio est, sicut etiam *ὁμαλῶν*
illa docet plenitudo. An aliud fatalis temperamenti cur-
sus, syderumq; circuli, motusq; testatur, intraq; latebras
uteri

uteri septimo mense absoluta mortalitas. Dehinc quòd trias triplicata, nouem numeros facit. Quaternarius autem per δ; πλάσιον geminas octonarium reddit. Nouem uerò ad octo epogdoi numeri efficiunt iunctionem, tantumq; pensat in numeris, quantum symphonia diapason in melicis: quæ tonum facit, qui est consonæ unitatis continua modulatio. Ex quo nihil est quod discrepet, aut resultet in medio, consentaneaq; congruit iugitate. Ergo prædictorum nominum numerus concinebat. Sic igitur rata inter eos sociatio copulam nuptialem uera ratione constrinxit, ex quo commodissimū sibi connubium letabunda alio mentis fluctu multiuida concitauit. Nam nihil differens animo decori, formæ ac substantiæ cœpit formidare corporeæ. Quippe perferendos flammarum caelestium globos, & ignes ardentium syderum mortalibus adhuc artubus & macilenta gracilitate siccatis, non incasum tremebunda formidat. Sed aduersum illā quoddam abderitate senis* *Alyma*, cui multa* *lapillis*, furcu* **Alunna* lisq; permixtis herbarum etiam membrorumq; concesserat* **Alunnis* præparauit. Colchica etiam in centum uoces continuata fiducia adamantini cacuminis impressione signatur. Quid aduersum ignes superos deorum confinia præparata decoris incuriam uenustatis etiam lumine submouebat. Denique reuibratu suo corpori mensis appposito, irrorati liquoris illiniebat unguentū. Sed cum talia uirgo componit, pedisequa eius Periergia incertum utrum sit à matre uirginis missa, an sua, utpote eius collectæa, trepidatione sollicita quid ageret, conspiciatur. Quam cum disponentē prædicta rimatim ab hostio speculabunda cognosceret, aliam eius ancillam, cui *Agrypnia* uocabulum

bulum est, atque intra cubiculum præbebat excubias, adorsa est increpare quod paululum conniuere seruandi decoris gratia uirginem non sciuiſſet. Cum ipsa hæc cuncta, si Philologia iniungeret, ualeret implere. Nam iam multa aſerit circuiſſe, mancipia que dotalia. Quid ſolertiae, quid ornatus, quid denique indumentorum ſumerent comperiſſe. Non ſibi quoque neſcitum, quid ſponſus ipſe perageret, quid louis in palatio ageretur. An Leucothea ſuccenderet facem, lumenque purpureum, et an Solis remigia uigilarent. Sonipesque Phosphori comeretur. Id genus innumera, quæ curioſis perſcrutationibus aſſpexerat, aſtruebat. Verum ſecretum cubiculi repente Phroneſis mater irrupit. Quam cum uirgo conſpiceret, ad eam accurrens, honorandumque pectus exoſculans, præparatorum poematum conſciam fecit. Verum illa exuuias filiae, ornatusque detulerat, quis induta deorum ſociari coetibus non paueret. Ita que ueſtem, peplumque lactis inſtar fulgidum dedit. Quod uel ex illa herbarum felicitum lana qua induſiari perhibent indicæ prudentiæ Vates accolæque montis Vmbracij. Et quantum oſus eius telluris apportat excandentis Byſſinetibus uidebatur. Dehinc apponit uertici Diadema uirginalẽ, quod maximè medialis gemmæ lumine prænitebat. Ex qua Galeata quedam, obteſtaque uultum Virgo inſtar ſecreti Troiani penitus incifa reſplenduit. At cingulum, quo pectus anneſceret, ſibi prudens mater exſoluit. Et ne Philologia ipſius Phroneſis careret ornatus, eius pectori, quo uerius comeretur apponit, calceos præterea ex papyro textili ſubligauit: ne quid eius

*eius membra pollueret morticinum. Acerra autem multo
aromate grauidata, eademque candenti manus Virgi-
nis*oneratur.*

ET iam tunc roseo subtexere sydera peplo
Coeperat Ambrosum promens aurora pudorem:
Cum creperum lux alma micat gemmata decore:
Cum nitet aurato fit & cum Phosphorus astro.
Tunc candens tenero glaciatur rore pruina:
Et matutini greges quatiunt in pascua caulas,
Languida mordaces cum pulsant pectora curæ:
Et fugit expulsus Lethea ad littora somnus.

ECce ante fores quidam dulcis sonus multifidis
suauitatibus suscitator, quem Musarum conue-
nientium chorus impendens nuptialibus sacramen-
tis modulationis docta tinnitibus concinebat. Nam
nec tiliarum mela, nec ex fidibus sonitus, nec hydran-
tarum harmonica deerat plenitudo. Sed in blandum sola-
lata cantum, ac modificato fine compactum uoci
uirginum complementi spacium ratum fecere silen-
tium. Ac tunc ille omnis chorus candoris uocibus,
dulcique modulatu praeuertit omnes organicas sua-
uitates, & cum sacrae numeris cantilene haec dicta
funduntur:

Scande cæli templa Virgo
Digna tanto fœdere.
Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

c. 2. Tunc

TVNC VRANIA CAETE

RIS PAVLVLVM RETI-

centibus sic cœpit.

*Sydereos cœtus & culmina sacra polorum**Nil iam coniiciens numine fisa uide.**Olim disquirens nexos quid torqueat orbes:**Nunc præsul causas raptibus ipsa dabis.**Quæ circos textura liget, quæ nexio claudat:**Ambiat & quantos orbita curua globos.**Sydereos cursus quid cogat, quid ue retardet,**Quis lunam flammæ, uel minuat radius.***Reuoluit Qui cælum stellet fomes, & quanta *reuoluat.***Dijs Quæ sit cura *dies, uel modus aspicias.**Scande cæli templa Virgo**Digna tanto fœdere.**Te socer subire celsa**Poscit astra Iupiter.*

TVNC CALLIOPE.

*Semper complacitis amica musis:**Cui magnesia poculum fluente,**Et fons Gorgonei tulit caballi.**Vertex aonidum uirens Choraulis**Cui frondet uiolas parante Cyrrha**Tu uatum mela dulcibus camœnis**Et scis Pindaream chelim referre.**Te dictante fides sacrumq; plectrum**Mouit threicium sonare carmen.*

O lux

O lux nostra sacros probare cantus
Suesce, atq; organicis beare circis.

Scande celi templa Virgo
Digna tanto fœdere.
Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

AC SIC POLYMNIA.

Tandem laboris fructus æthram fulgidam
Diuûmq; sedes, ac Iouis consortia.
Prouecta carpis*inçlytoq; numine,
Cruenta dudum quæ iugare rhythmica
Ac dispari mixta sueta regulo,
Mox quid iacente, quid iugata linea
Trigonus recuruet, circulusq; torqueat
Melos probare, ac tonos ex Crusmato,
Artesq; cunctas solita, quæ calitum
Possunt parare mente*ad, alta culmina.

*inditoq;
nomine.

*adaçta

Scande celi templa Virgo
Digna tanto fœdere
Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

TVNC MELPOMENE.

Sueta coturnatos scœnis depromere cantus,
Soccumq; ferre comicum.
Et reboare tua tulimus quæ carmina cura
Melo fauente rhythmico.

38 Martiani Capel. de nuptiis

Nunc tibi Virgo cano spes atq; assertio nostri,
 Tenore uersa carminis.
 Nam thalamum redimire iuuat, tu ferta probato
 Tuis placere ritibus.
 Digna mariaali semper uidearis olympo:
 Decentiorq; cœlitum.

Scande cœli templa Virgo
 Digna tanto fœdere.
 Te socer subire celsa
 Poscit astra Iupiter.

AC SIC CLIO.

Tu quæ Rhetorico clangere sŷmate:
 Atq; reum rabido absolvere pectore
 Quæ nunc sensa ligans horrida nexibus:
 * Soritas cumuli accessibus aggerans.
 Nunc quid grammatica stringere regula:
 Quid fandi ambiguus conterat ordinem.
 Docticanis solers ludere sensibus:
 Nunc stellata poli conspice limina:
 Et candore sacro Aetheris utere:
 Quem uerò precium est noscere lumine.
 Scande cœli templa Virgo
 Digna tanto fœdere
 Te socer subire celsa
 Poscit astra Iupiter.

MOX ERATO.

Caput artibus inclŷta Virgo,
 * Cui panditur aula Tonantis:

Merito

Merito tibi subditur Orbis
 Rationibus ante repertus:
 Sacra fulgura cur rutilescant:
 Frigor intonet unde resultans:
 Quid agat per aperta *madorem
 Modo nubibus imbrificatis.
 Quid euntibus agmine nimbis
 Reuocet nitidissima uerna
 Rotet omnia circulus anni
 Properantia claudere secla.
 Quid habent rationis operta
 Canimus tibi cognita soli.

*madoras

Scande celi templa Virgo
 Digna tanto foedere.
 Te socer subire celsa
 Poscit astra Iupiter.

AC TVNC TERPSICHORE.

Leta honoris meritis astra Virgo conspicias
 Hoc tibi sollers parit ingenium labosq:
 Ista peritis tribuit cura uigil lucernis.
 Perdia pernoxq;, sacris nanq; onerata chartis
 Quicquid agentes stoasi præsicia dant futuris
 Semper anhelis docilis fomitibus tulisti.
 Nam sabæorum rapidis quid uapor edat aris.
 Fumida quid thuricremis aura paret fauillis
 Omnia uel certa ferant uocibus auguratis
 Intrepidus nec dubitans fatibus anteuortis.

Scande cæli templa Virgo
 Digna tanto fœdere.
 Te socer subire celsa
 Poscit astra Iupiter.

DEHINC EVTERPE.

Virgo perite præuia sortis:
 Quæ potuisti scandere cælum:
 Sacraq; castis dogmata ferre:
 Noscere semet quis ualuere,
 Quiq; uidentes lumine claro
 Numina fati & geniorum
 Cernere uultus.

Quæq; Platonis, Pythagoræq;
 Esse dedisti sydera mentes:
 Tuq; caducis mortalibusq;
 Nube remota cernere iusti
 Numina cæli.

Iure senatum scande tonantis:
 Quam decet unam Mercuriali
 Fœdere iungi.

Scande cæli templa uirgo
 Digna tanto fœdere:
 Te socer subire celsa
 Poscit astra Iupiter.

DEINDE THALIA.

Beata uirgo tantis
 Quæ syderum choreis

Thalamum

Thalamum capis iugalem,
 Ac sic fauente mundo
 Nurus adderis tonanti:
 At cuius esse diui
 Tibi contigit maritam
 Eius meante penna
 Qui solus astra mundi
 Præteruolans perrexit
 Rapidis uigil procellis:
 Qui cum superna tranat:
 Freta et tartarum recurrit,
 Qui solus ante currum
 Et candidos iugales
 *Altipotens parentis
 Memorem ciere uirgam
 Qui fata succidentis
 Separat libens Osiris
 Sationibus grauari
 Genitalibus repertis,
 Quem scit pater deorum:
 Cui lacteam papillam
 Gaudens dedit Nouerca:
 Cuius uigente uirga
 Dirum stupet uenenum:
 Cui uirus omne fanti
 Orbem facit gemellum
 Est doctus ille diuûm:
 Sed doctior puella:
 Nunc nunc beantur artes:
 Quas sic sacratis ambo

*Almipotēs

Vt dent meare cœlo
 Referent caducis astra:
 Ac lucidam usq; ad æthram
 Pia subuolare uota
 Per uos uigil decensq;

*Noys *Nus mentis ima complet:

Per uos probata lingua
 Fert gloria per æuum:
 Vos disciplinas omneis

*consecrate Ac nos *sacrate Musas.

Dum hæc igitur Musæ nunc solicanæ, nunc concinentes
 interserunt, uicissimque mela dulcia geminantur, ecce
 quædam matronæ sobrio decore laudabiles, nec conqui-
 sitis figmentis circa faciem uultuose: uerû simplici qua-
 dam comitate prænitentes, in penates Virginis, thala-
 mumque conueniunt. Quarum una intenta circumspe-
 ctione cautissima, et omnia rerû uigili distinctione dis-
 criminâs, dicebatur Prudentia uocitari. Huius germana
 sua, cunctis attribuens, nullumq; eo, quo non merebatur,
 afficiens, Iustitiæ ferebatur sortita uocabulum. Verum
 tertia contemptis muneribus, atq; abstinentia prædicâda
 ex morû Temperantia nomen acceperat. Quæ super erat
 fortissima, ac tolerandis omnibus aduersis semper infra-
 cta subeundis etiâ laboribus robore quoq; corporis præ-
 parata, Virium uocabulû possidebat. In amplexum eius,
 osculumq; deferuntur, atq; eam cum intra cubiculû con-
 spicerent, per omnia trepidantem, et uelut lucifugam
 hæitationibus torpentem, pectus eius, faciemq; tractan-
 tes, in conspectum omnium et publicam uenire faciem
 compulerunt. Post hæc ingressa quædam graui, crinitaq;
 foemina,

foemina, ex eo quod per ipsam Iupiter ascensum cunctis in supera tribuerit admodum gloriosa. Quam cum Virgo conspiceret, ad eam omni studio, affectuq; concurrat: quippe quadam fiducia conpertorum, ipsa eidem scandendum caelum fuerat augurata, et nunc ad eam in nuptias corrogandam ab ipso transmissa Maiugena. Praeterea tres puellae uultu decoreq; parili, ac uenustate luculentae, fertis religatae, inuicem manus, rosarumq; speculis redimitae, ad Virginem conuenere. Quarum una deosculata Philologiae fratrem, illic ubi pubem ciliorum discriminat glabellae medietas. Alia os eius, tertia pectus apprehendit. Videlicet prima: ut letos oculis afflaret honores. Secunda gratiam eius linguae inspirabat. Animo tertia comitatem. Quippe illae Charites dicebantur. Et quicquid apprehenderant, uenustabant. Quae quidem uirginem postquam lumine repleuere, Musis admixtae, etiam gestulationes consonas, atq; hymenaea dedere tripudia. Sed ecce magno tympani crepitu, crotalorumq; tintinnatu uniuersa dissultant, eousq; ut Musarum cantus alioquantò bombis tympani obtusior redderetur. Et cum sonitu introfertur lectica interstincta syderibus: cunctu mystico crepitu praecinebant, qua mos fuerat nubes Deum in caelestis thalami peruenire consortia. Ante hanc quaedam augustioris uultus foemina, ac sacro lumine, aethereoq; resplendens uenerabili antistitio praeminebat. Quam cum omnes qui affuere, conspicerent, reueriti inclutam maiestatem, ut deorum omnium mundi quae custodem, huic Athanasiae nomen fuit. Et heus inquit, Virgo praecipit deorum pater: hac regali lectica in caeli palatia subueharis: quod quidem nulli fas

li fas attrectare terrigenæ. Sed nec tibi quidem ante nostrum poculum licet. Et cum dicto leniter dextra cordis eius pulsum, pectusq; petraçtat: ac nescio, qua intima plenitudine distentum magno cum turgore respiciens, nisi hæc, inquit, quibus plenum pectus geris coaptissima egestione uomueris, forasq; diffuderis, immortalitatis sedem nullatenus obtinebis. At illa omni nisu, magnaq; ui, quicquid intra pectus persenserat, euomebat. Tunc uero illa nausea, ac uomitio laborata, in omnigenum copias conuertitur literarum. Cernere erat, qui libri, quantaq; uolumina, quot linguarum opera ex ore uirginis defluebant. Alia ex papyro quæ cedro perlita fuerant, uidebantur. Alij carbasinis uoluminibus cõplicati libri, ex ouillis multi quoque tergoribus. Rari uero in phylliræ cortice subnotati. Erantq; quidam sacra nigredine colorati, quorũ literæ animantium credebantur effigies. Quasq; librorum notas Athanasia confficiens, quibusdam eminentibus saxis iussit ascribi, atq; intra specũper Aegyptiorũ abdita collocari. Eadẽq; saxa stellas appellans, deoram stemmata continere. Sed dum talia uirgo undanter euomeret, puellæ quàm plures, quarum artes aliæ, aliæ dictæ sunt disciplinæ, subinde, quæ uirgo ex ore effuderat, colligebant. In suum unaquæq; illarum necessarium usum, facultatemq; corripiciens, Ipsæ etiam Musæ præsertim Vrania, Calliopeq; innumera gremio cõgessere uolumina, in alijs quippe distinctæ ad tonum, ac deductæ pagine in alijs circuli, lineæq; hemisphæria quæ eum trigonis et quadratis multiangulaq; formæ Protheorematur, uel elementorum diuersitate formatae. Dehinc pictura animalium membra multigenum in unâ

speciem

speciem complicabat. Erant etiam libri qui sonorum mel-
la, signataq; numerorum, & cantandi quedam opera
præferebant. Postquam igitur illam bibliothecalem com-
piam nixa imitatus Virgo diffudit, exhausto pallore
confecta, Athanasie opem quæ tanti laboris conscia fue-
rat, postulauit. Tum illa, ut refectior celum sublimisq;
conscendas, hoc tibi accipe sorbillandum. Ac tunc matri
Apotheosi, quæ cum illa fortè conuenerat, etiam pridem
libros, qui ex Philologiæ ore defluerant, manu contin-
gens, ac dinumerans consecrabat, auferens quandam glo-
bosam, animatamq; rotunditatem sumit, ac uirgini por-
rigit hauriendam. Verum ipsa species ouî interioris coc-
cino circûlita exterius rutilabat. Ac dehinc perlucida
inanitate, albidâq; humore, interiore tamen medio soli-
dior apparebat. Quam cum Philologia susciperet, quo-
niam post tanti laboris afflictiones, æstusq; mentis plu-
rimum sitiebat, reſeratis eius rotunditatis archanis, post-
quàm rem dulcissimam comperit, totam incunctâter ex-
hausit.

Continuoq; noua solidantur membra uigore:

Et gracilentâ perit macies, uis terrea cedit:

Aeternumq; uenit sine mortis legibus æuum.

Verum diua cum immortalitatis eam poculum cernea-
ret ebuisse, quo è terris illam celum pergere, immorta-
lemq; factam, uelut enigmate redimiculi perdoceret, ex
herba quadam rurestri cui αἰθήρ uocabulum est, uir-
ginem coronauit, præcipiens omnia, quæ adhuc mortalis
aduer sus uim superam in præſidiũ coaptarat, ut expelle-
ret: quippe caduceæ, mortalisq; substantiæ isthæc esse mi-
nime memorabat. Quæ quidem omnia eidem mater abs-
trahit,

traxit, postquam eam muudana transcendisse studia recognouit. Tunc Philologia ex aromate preparato, acerraq; propria, Athanasiae primitus supplicauit, matriq; eius gratiam multa litatione persoluit, quod nec Vadium cum uxore conspexerit, sicut suadebat Etruria. Nec Eumenidas ad chaldaea miracula formidauit: nec igne uerberit eam, nec lympa subluerit, nec animae simulacrum Syri cuiusdam dogmate uerberarit, nec Phasi senis ritu Charontis manibus inuolutam immortalitatem mortis auspicio consecrauit. Inter ea conscendere iussa lecticam, quae in suggestu maximo, quoniam uidebatur difficile admodum sibi, ne dicam impossibile deputabat. In quam rem cōsequēter implenda alūnum suū dilectum praeceteris cōuocauit. Quo innixa omnē difficultatē superae confessionis euicit. Verū idē, qui Labor ab eadē uocabatur, nō solū in lectica culmen eam sustulit, uerū cælum cum domina impiger permeauit. Quippe cōsociata sibi quodā puero renidēti, qui nec uoluptuarie Veneris filius erat, & tamē Amor à sapiētibus ferebatur, à frōte lecticā subuehere moliūtur. Nā posticā Epimelia, & Agrypnia dilecta uirgini sustulere mācipia. Sic enim Athanasia praeceperat, ut uterq; sexus cū Philologia cælū posset ascendere. Praecedit illico conscendentē Musarū cōcinentiū pōpa, & praedictorū comitū uenerabilis multitudo. Periergia uerò alijs comitata pedissequis, dotalibusq; mācipijs curiosē uniuerſa perscrutās, atq; interrogans sequebatur. Verū ad culmina arcis aëriæ comitatus ille cum uirgine propinquabat. Et ecce aduenire subito deorū pronuba nunciatur, antequā Cōcordia, Fides, Pundicitiaq; praecurrunt: nam Cupido corporeae uoluptatis illex

illex, licet eam semper antecuolet, Philologia occurſibus
 non auſus eſt intereſſe. At ubi in conſpectum nubentis
 diua peruenit: atque ut mos uirginis erat, litauit aroma-
 tibus, Deam talibus deprecabatur: Iuno pulchra, licet ^{Iunonis nomen}
 aliud nomen tibi conſortium caeſte tribuerit, & nos d^{na}.
 iuuando Iunonem, unde & Iouem dicimus, nominemus.
 Si te Lucinam, quòd lucem naſcentibus tribuas, ac Luce-
 ſiam conuenit nuncupari. Nam fluuoniam, februalcmq;
 ac februiam mihi poſcere non neceſſe eſt, cū nihil conta-
 gionis corporeae ſexu intemerata pertulerim. Interducā
 & domiducam, Vnxiā, *Cintbiam mortales puellae de-
 bent in nuptias conuocare, ut earū & itinera protegas,
 & in optatas domos ducas, & cū poſtes ungent, fauſtum
 omen affigas, & cingulū ponentes in thalamis nō relin-
 quas. *Sotigenam te, quas uel in partus discrimine, uel in *Soticenam
 bello protexeris, precabuntur. Populonā plebes *curitim *curitam
 debent memorare bellantes. Hic ego te aëriam potius ab
 aëris regno nuncupatā uoco. Da noſſe poſcēti, quid haec
 aëria latitudo, atq; athomis perlucentes concurrentibus
 campi animantiū gerant: quid ue hic dicatur numinum
 ſubuolare. Nō enim de humilitate aëris illius quaero, qui
 uolucris permeatur, quē Olympi mōtis cacumē exce-
 dit: qui uix decē ſtadiorū altitudine ſublimatur. Sed ela-
 ta diſquiro. At iā fas puto quicquid, πῶδ' εὐδ' αἰμώνας
 leſtitans intellexerā, conſpicari. Hic Iuno conſcendentis
 precibus nō repugnans, eam ſecum in arces ducit aërias,
 atq; ex hinc multarū diuerſitates edocet poteſtatum. Illa
 inquit, quos ignitae ſubſtātiae, flammatis que ſuſpicimus,
 ab ipſo aethere, ſphaeraq; ſuperioris ambitu, uſq; ad ſola-
 rem circulū demeantes, ipſi dicuntur Di, & cælites alias
 perhibentur: cauſarūq; latentium archana cōponunt. Sunt
 enim

*Cintiam

*Soticenam

*curitam

enim

enim puriores, nec admodum eos mortalium curarum uota sollicitant, & uaciles perhibentur. Illic Iouem regnare certissimum est. At intra solis meatum usque ad lunarem globum, secundæ beatitatis numina, superis que potentie, per que tamen uaticinia, somnia que ac prodigia componuntur. Hæc aruspicio extra physiculant admonentia quedam, uoces que transmittunt, auguratis que loquantur ominibus. Plerunque enim querentes admonent, uel syderis cursu, uel fulminis iaculo, uel ostentaria nouitate. Sed quoniam unicuique superiorum deorum singuli quiq; deseruiunt, ex illorum arbitrio, istorumq; comitatu, & generalis omnium præsul, & specialis singulis mortalibus Genius admouetur, quem etiam Præstitem, quod præsit gerundis omnibus, uocauerunt. Nam & populi Genio, cum generalis poscitur, supplicant, & unusquisque gubernatori proprio dependit obsequium. Ideoq; Genius dicitur: quoniam cum quis hominum gentus fuerit, mox eidem copulatur. Hic tutelator, fidissimus que germanus, animos omnium, mentes que custodit. Et quoniam cogitationum archana superæ annunciat potestati, etiam Angelus poterit nuncupari. Hos oēs Græci δαίμονας dicunt, & τὸ δαίμονας εἶναι. Latini Medioximos uocitarunt. Qui quidem omnes minus lucidæ, splendentisq; naturæ, quàm illi cælestes, sicut conspiciunt, approbantur. Nec tamen ita sunt corpulentissimi, ut hominum capiatur obtutu. Hic ergo lares, hic post membrorum nexum degunt animæ puriores, quæ plerunque, si meritorum excellentia subuehantur, etiam circulum Solis ac flammantia septa transiliunt. Dehinc à lunari circulo usque in terram, quicquid interpatet, interstitij proprij

proprii partitione discernitur. Et ab orbe lunari inter-
 fusa medietas disparatur. Sed superior portio eos sicut
 conspicis, claudit: quos *ἡμῖνες* dicunt, quosque Latine
 Semideos conuenit memorare. Hi animas caelestes ge-
 runt, sacrasq; mentes, atque sub humana effigie, in totius
 mundi commoda procreantur. His animus datus ex sem-
 piternis ignibus, quæ sydera, stellasq; uocamus. Qui qui-
 dem plerunque sui miraculo fidem fecere caelestium, ut
 in ortu Herculis geminata noctis obsequium, serpen-
 tesque idem paruus oblidens, uim numinis approbavit.
 Tages sulcis emicuit, et ritum statim gentis, Syphnumq;
 monstrauit. Ammon apparuit cum cornibus arietinis et
 uestimento lacinio, ac sitientibus undam fontis exhibuit.
 Quid loquar eos, qui primi mortalibus usum rerum, ma-
 ioraq; commoda præstiterunt? ut uitem Dionysius apud
 Thebas: Osiris apud Aegyptios haustum uini, usumque
 comperiens: frumentum Isis in Aegypto: Triptolemus
 apud Atticos docuere. Eademque Isis lini usum, semen-
 temque monstrauit. Comminuenda frugis, farrisq; fra-
 gmenta Pilumno signat Italia. Ascribit Asclepio Gra-
 cia medicinam. Alij quoque huius generis homines in di-
 uinandi usum et præscientiam procreati, ut Carmentis
 in Archadia, ab effuso per uaticinia carmine memorata.
 Sibylla, uel Erythrea, quæque* Cumena est, uel Phrygia:
 quas non decem, ut asserunt, sed duas fuisse non nescis, id
 est, Erophilam troianam Marmensi filiam, et Symma-
 chiam Hyppotensis filiam quæ Erythrea progenita, etiã
 Cumis est uaticinata. Ex hac diuinandi possibilitate Am-
 phiarus, Mopsusque celebrati. A medietate uerò aëris
 usque in montium, terræque confinia, Emithæi, heroësque
 uersantur.

*Cymea

uerfantur. Qui ex eo quòd Heram terram ueteres dixerunt, Heroës nuncupati. Ibiq; manes, id est, corpori humano præfules attribuit, qui parentum seminibus manauerunt. Deniq; hæc omnis aëris à luna diffusio, sub Plutonis potestate consistit: qui etiã Sūmanus dicitur, quasi summus Manium. Hic luna, quæ huic aëri propior est, Proserpina memoratur. Verum illi Manes quoniam corporibus illo tēpore tribuuntur, quo fit prima conceptio, etiam post uitam hisdem corporibus delectantur, atque cum his manentes, appellātur Lemures. Qui si uite prioris adiuti fuerint honestate, in lares domorum, urbiumq; uertuntur. Si autem deprauātur ex corpore, Laruæ perhibentur, ac Maniæ. Manes igitur hic tam boni quàm truces sunt constituti, quos Agathos et Cacos Demonas memorat Graia discretio. In his etiam locis Summa-
 *montuona nes eorumq; præstitos mana atque *mantuona. Dij etiam, quos Aquilos dicunt. Item Fura, Furinæque, et mater
 *tripotes Mania: Intemperieq; et alij *triptes diuorum degunt. Circa ipsum uerò terre circulum aër ex calore supero, atque ex halatu, mādoréque infero turbidatus, egredientes è corporibus animas quodam fluenti aestu collidens, non facillè patitur euolare. Hincque tractum Pyr Phlegetonta sollertia poëtice adumbrationis allumfit, atque in eo perenni strepitu uolutata colliditur animarum, quas Veditius adiudicabit. Impietas, id est, Pluton: quem etiam Ditem, Veiouemque dixere. Ipsam
 *que quoque terram, * aqua hominibus inuia est, referciunt longæuorum chori, qui habitant syluas, nemora, lucos, lacus, fontes, ac fluuios, appellanturque Panes,
 *Foni Fauni, * Fones, Satyri, Syluani, Nymphae, Fatui, Fatuæq;

Fatuæq; uel Fantuæ, uel etiam Fana, à quibus fana dicta, quòd soleat diuinare. Hi omnes post prolixum æuum moriuntur, ut homines, sed tamen & præsciendi, & incursandi & nocendi habet præsentissimam potestatem. Inter priores igitur Genios tua adhuc mortalis Virginitas Diua consistet. Nam * eccam tibi, Iuno aetherea, seu *eccum Vestast: ut iam immortalis, diuæq; præcipit dicens: Iam sede in concilio Iouis directa. Demumq; de acerra Virginis partem sumit. Tunc portitores diuæ correpta lectica, magno eam molimine subuexere. Sed postquam centum uiginti sex millia stadiorum aëria subuecti leuitate conscenderat, ac tonum primum phthongis complere celestibus. Lunarem ingressa circulum Virgo, Diuæ congruis nidoribus supplicando: de proximo conspiscatur globosum quoddam, tenerumq; corpus, superni roris leuitate compactum, instar speculi prænitentis, adiaculati fulgoris radios reuibrare. In eo sistra Niliaca, Bleusinaq; lampas, arcusq; Dictynnae, tympanaq; Cybelcia uidebantur. Triformis etiam, discolorq; uertigo terribili quadam maiestate rutilabat. Quæ licet cornigera, & parum crederetur aspera, egestionibus opportuna: tamen & selem, & ceruam, etiam conuersiones bis binas uultibus præferebat. Ex hinc medio quàm ad lunam conscenderat, ad Cyllenij circulum uenit. Quo hemitonio permeato, multiplex ei, utpote nubenti Dominae ministrorum populus occurrit letabundus. Inter quos splendentis formæ, habitusq; foemina, ac promptæ ubertatis ornatibus opulenta, Virgine salutata, usque in eius osculum confisa peruenit. Sed mirabatur illa obsequentium multitudo, quæ sicut Syrus quidam astruit in

d 2 numero

numero duorum millium fuerat constituta, quòd foemina, quam Hetrusci dicebant, ipsi deo nuptam fuisse Cyllenio nulla prorsus inuidia titillata, Virginem complexa constrinxerat. Hæc autem Facundia, nam illi hoc erat uocabulum, in Philologia penatibus se ortam, educatamq; memorabat. Nec indignum esse quod sibi alumna prelata est, quæ & sibi semper ornatum & pabulum multis præbuerat disciplinis. Venit etiam quædam decens, ac pudicissima puellarum: quæ præsul domus, custosq; Cyllenie, Verum themis, aut Astrea, aut Erigone dicebatur: spicas manu, celatamq; ex hebeno pinacem argumentis talibus afferebat. Erat in medio auis Aegyptia, quæ Ibis memoratur ab incolis. Sed cum petaso uertex, atq; os pulcherrimum uidebatur: quod quidem serpētis gemini iam bebat implexio. Subter quædam prænitens uirga, cuius caput auratum, media glauca, piceus finis extabat, *minitansq; Sub dextra testudo, *minitasq; nepa, à leua caprea. Sed Diloſon alitem, quæ sit oscinum mitior in certaminis tentamenta pulsabat. Ipsa uerò Ibis prænotatum gerit nomen mensis cuiusdam memphitici. Hanc tabellam cum ingestam sibi conspiceret Virgo uenerata, licet sponsi cognosceret argumentum, tamen non ausa est sine supplicatione transire. Tunc etiam candidior Athlantidum louis congressu, pignorisq; culmine prouecta superuenit. quæ quidē ne in nurus officio sine bilance libra apparere dignata est. Quam uirgo uenerata, quoniam satis* sociam filio recognouit, duabus cum lucrorum potente dicatis coepit honorare pecudibus. Hinc festimatur ascensus, & usque in Veneris circulum hemitonio transuolatur, ipsaq; Venere, quæ nuptijs allubescbat, quantum decebat

*minitansq;

*socio filio
est

decebat orata, hoc in ea perhibetur intuita, quod
admodum pulchra, tamen Anthias draconibus circumfle-
xa, crebroq; capillitio uulsa, ambifariumq; Nitalsecum
cōgressa mitificat. Mox studium in solarem laborare; cir-
cum, quippe fescuplo fatigabat ascensum: qui tonus
ac dimidiis habebatur. Ibi quandam nauim, totius natu-
ræ cursibus diuersa cupiditate moderantem, cunctaq;
flammaram congestione plenissimam, beatis circum-
ctam mercibus conspiciatur. Cui nautæ septem germani,
tamen suiq; consimiles præsidebant. In prora, felix forma
depicta leonis in arbore, Crocodili in extimo uidobatur.
In eadem uerò rate fons quidam lucis æthereæ, archa-
nisq; fluoribus manans, in totius mundi lumina funde-
batur. Quo uiso, Philologia consurgens, totaq; uenera-
tione supplicans, ac paululum commuens oculos deum ta-
libus deprecabatur.

Ignoti uis celsa patris, uel prima propago,
Fomes sensificus, mentis fons, lucis origo,
Regnum naturæ decus, atq; assertio Diuûm:
Mundanusq; oculus, fulgor splendentis Olympi,
Vltamundanum fas est cui cernere patrem:
Et magnum spectare Deum, cui circulus Aethræ
Paret, & immensis moderaris raptibus orbes.
Nam medium tu curris iter, dans solus amicam
Temperiem superis, compellens, atq; coërcens
Sydera sacra Deum, cum legem cursibus addis.
Hinc est quod quarto ius est decurrere circo:
Vt tibi perfecta numerus ratione probetur:
Nonne ac principio geminum* tu das tetrachordom?

*dans tu

d 3 Solem

Solem te Latium uocitat, quòd solus honore
 Post patrem sis lucis apex, radijsq; sacrarum
 Bis senis perhibent caput aurea lumina ferre:
 Quòd totidem menses, totidem quòd conficis horas
 Quatuor alipedes dicunt te flectere habenis.
 Quòd solus domites, quam dant elementa quadrigam:
 licet Nam tenebras prohibens, retegis quod cæcula lucet.
 Hinc Phœbum perhibent prodentem occulta futuri.
 Vel quia dissoluis nocturna admissa Isæum
 Te Serapim Nilus, Memphis uenetratur Osirim.
 Diffona sacra mitram Ditemq; feruntq; Typhonem
 Atys pulcher item, curui & puer almus aratri.
 Ammon & arentis Lybies, ac Biblius Adon.
 Si uario cunctus te nomine conuocat orbis.
 Salue uera deum faacies, uultusq; paternæ
 Otto & sexcentis numeris, cui littera trina
 Conformat sacrum nomen cognomine, & omen
 Da pater æthereos mentis conscendere coetus:
 Astrigerumq; sacro sub nomine noscere cælum.
 Augeat hæc pater insignis memorandus ubiq;.
 His audita deorum sedes iussa est permeare, uerum He-
 mitonio subleuatam Pyrois circulus immoratur, in quo
 Iouis fuerat maximus filiorum. Ex quo circulo uisus Pyr
 Phlegeton amnis ad infra demere. Quo transgresso,
 neq; enim labor fuerat, Hemithonij interiecta transcur-
 rere in Iouialis syderis peruenere fulgores: cuius circu-
 lus Phihongo personabat. Illic sydus erat temperamen-
 ti uiuifici, ac salubris effulgentia, blâdisque uibrata
 candoribus. Cuius quidem lucis natura ex calidis,
 humidisq; commixtionibus candens quadam prosperi-
 tatis

tatis tranquillitate rutilabat. Verum ibi sydus Iouis: nam ipse totius mundi membra collustrans, ad deorum imperium dicebatur, & senatum celitem commeasse. Hunc etiam prætergressa circum, ac parili interiectione sublimis, deorum rigidissimū creatorem in algido hærentem, pruinisq; nivalibus conspicata, uerū idem, quem circuire nitebatur, orbis melo Dorio tinniebat. Sed ipsi præsulī nunc draconis facies, nunc rictus leonis, nunc cristæ cum aprimis dentibus uidebantur, totōque exitialis sæuebat horrore. Cui tamen potestas pro circi granditate maior, ac prælata cæteris habebatur. Denique arpis, bombisq; perterrita, tam intoleranda congressione, Virgo diffusgit. Inde maximis conatibus sesquiplo itineris euehūtur. Nam tono ac dimidio ad ipsius cælestis sphaera globum, ac laqueatum stellis ambitum peruenitur. Sicq; sex tonorum consensionibus & stadiorum defessa lassitudine fatigati. Cum Diapason symphoniā quicquid emensi erant aduerterent cōsonare, perfectione absolutæ modulationis, post labores maximos recreati, paululū conquierūt. Ipsa quoq; Philologia lectica disiliens, cū immensos luminis campos, æthereæ tranquillitatis uerna conspiceret, ac nunc tot diuersitates cerneret, formasq; decanorum, tunc octoginta quatuor liturgos calo miraretur astare. Videretq; præterea fulgētes crebrorū syderū globos, & circularum alterna illigatione texturas. Ipsam uerò quæ ambitū coërcet ultimum, sphaerā miris raptibus incitatā, polosq; & axem ex cæli summitate uibratū, profundam transmeare terrā, atq; ab ipso totam cæli molem, machinamq; torqueri: tātī operis, tātæq; rationis* patrē, deūq; *deum, pā non sciens ab ipsa etiā deorū notitia secessisse. Quoniam tremq;

extra mundanas beatitudines cum transcendisse cognouerat, empyrio quodam intellectuali que mundo gaudentem, iuxta ipsum extimi ambitus murum annexa genibus, ac tota mētis acie coartata, diu silentio deprecatur. Venterumque ritu uocabula quædam uoce mentis inclamās, secundum dissonas nationes numeris uaria sono ignota iugatis, alternatisque literis inspirata, ueneraturque uerbis intellectualis mundi præfules deos: eorumque ministros sensibilis sphaera potestatibus uenerandos: uniuersumque totum infinibilis patris profunditate coercitum. Poscitque quosdam tres deos, aliosque diei, noctisque septimo radiatos. Quandam etiam Fontanam Virginem deprecatur. Secundum Platonis quoque mysteria ἀπαρχὴ καὶ δευτέρα potestates. His diutissime florem ignis, atque illam existentem ex non existentibus ueritatem, toto pectore deprecata. Tum uisa secernere ἀποθέωσις, sacraque memuisse. Quippe quidam candores lactei fluminis tractu stellis effluantibus defluebāt. Latabunda igitur, gratesque testata, iter in Galaxeum flectit, ubi Senatum deum à loue nouerat congregatum. Erat autem ibi Iouialis domus, quæ ex granditate mira, mundanum ambitum possideret, et decore conspicuo fulgorem syderum uinceret, et nouitate sinus signiferum circum decusaret. Præterea tanto splendore renidebat, ut argenti crederetur fabricata materia. Ibi septa cadentia, culmenque septatum, limbis niualibus albicabant. Vbi iam Iupiter cum Iunone, omnibusque Diuis in suggestu maximo, ac subsellis lacteis residens, sponsales præstolatur aduentus: qui simul Musarum uoces, ac dissonis mela dulcia cantilenis, Virgine adueniente percepit. Priore loco præcepit

cepit uenire Cyllenium. Cum quo Liber & Delius fidi,
 amantiſſimq; germani, Hercules etiam uterq; Caſtorum,
 Gradiuſq; & quicquid deorū de Ioue progenitum eſt,
 Cyllenij adharebat officio. Elemētorum quoq; præſides,
 angeliciq; populi pulcherrima multitudo, animaq; præ-
 terea beatorum ueterū: quæ iam cæli templa meruerant,
 grefſus Maiugena ſequebantur. Linum, Homerum, Man-
 tuanumq; Vatem redimitos, canentesq; conſpiceres: Or-
 pheum atq; Ariſtoxenum fidibus perſonantes. Platonē,
 Archimedeſq; que ſphæras aureas deuoluentes. Ardebat
 Heraclytus. Vdus Thales, circumfuſus athomis Demo-
 critus uidebatur. Samius Pythagoras celeſtes quosdam
 numeros replicabat. Ariſtoteles per cæli quoque culmi-
 na Endeſchiam ſcrupuloſius requirebat. Epicurus uerò
 mixtas uiolis roſas, & totas apportabat illecebras uolua-
 ptatum. Zeno ducebat fœminam prouidentē. Archeſilas
 collum intuens columbinū. Multuſq; præterea palliato-
 rum populus ſtudijs diſcrepantibus diſſonabat. Qui qui-
 dem omnes inter Muſarum carmina continentiu audiri,
 licet perſtreperēt, nullo potuere rabulatu. Veniente igi-
 tur, introgreſſoq; Cyllenio, omnis ille deorum ſenatus,
 ueneratus uerticē ingredientis, exurgit. Ipſe Iupiter eum
 propter ſuū conſeſſum Pallade à dextra ſociata medium
 collocauit. Nec longo interieſta ipſa quoq; Philologia
 ambita Muſis, ac matre præambula corrogatur. Quæ
 ingrediente, ac Veſtæ deum nutrici, eidemq; pediſequæ
 acerram illā Olacem aromatis reſundente, omnis ille or-
 do calicolum portiones ſibi competentes attribuēs, Ara-
 bicis letabatur halatibus. Verum Virgo ut eſt per omnia
 nrecunda, licet à Ioue eius aſſidere conſunio iuberetur,

d s

tamen

tamen ibi potius uoluit, ubi Musas conspexerat, admota
Palladis consortione residere. Tunc exurgens Virginis
mater poscit de Ioue, superisq; cunctis, uti sub conspectu
omnium, quicquid sponsaliū nomine præparauerat Ma-
iugena, traderetur, ac demum dos à Virgine non deesset.

*popeamq; Tuncque tabulas ac Papiam, *Pompeamque legem si-
nerent recitari. Cuius petitioni iustissima, deorum sena-
tus attribuit, ut in consessu cælitum offerenda probaren-
tur. Hinc Phœbus exurgit, fratris officium non detre-
ctans, ac singulas ex famulicio, dilectioque Cyllenio in-
cipit admouere, quæ tam pulchræ cunctis quàm ornatiss-
imæ refulsere.

Transcursa lector parte magna fabula:
Quæ tam morosis implicata ductibus
Tenui lucernam palpitare lumine
Coëgit instans innitens crepusculum:
Ac myosotis purpuraret culmina
Aurora primo conuenuitans habitu
Surgens fenestras disficaret lumine:
Adhuc iugata compararet pagina
Quocunque ducta longiorem circumum.
Nunc ergo mythos terminatur, in fiunt
Artes libelli, qui sequentes asserent.
Nam fruge uera omne fictum dimouent:
Et disciplinas annotabunt sobrias
Pro parte multa, nec uetabunt ludicra.
Habes quid instet, si potestas cælitum
Faucantq; Musæ, et Chelæ Latioia.
Finis secundi libri Philologia.

Martiani

MARTIANI

CAPELLAE DE AR-
TE GRAMMATICA

LIBER III.

*Vrsum canoena paruo
Phalcras parat libello:
Et uult amica fictis
Commenta ferre primum:
Memorans frigente uero
Nil posse comere usum:*

*Vitio' que dat poëta.
Infraeta ferre certa:
Lasciua dans lepori:
Et paginam uenustans
Multo illitam colore.
At quin prioris ille
Titulus monet libelli
Mythos ab ore pulsans:
Artesq; uera fantes
Voluminum sequentium
Precepta comparare.
Adhæc iocante rictu:
Nil mentiamur inquit:
Et uestiantur artes.
An tu gregem sororum*

Nondum

Nondum dabis iugandis.
 Et sic petent notandis
 In celitum senatum:
 Aut sit tacere cultum
 Placet ordo quis probatur.
 Certè loquentur illa:
 Quicquid erat docendum
 Habitusq; consequentur
 Afomato in profatu.
 Hæc nempe ficta uox est,
 Et deuius promissi es:
 Cur ergo non fateris
 Ni figminis figura
 Nil posse comparari?
 His me camœna uicit:
 Fugis, iugabo ludum.

Literarum
 origo.

Admouerat igitur Latoides unam de priori loco
 Mercurialium ministrarum, ætate quidem lon-
 geuam: sed comitate blandissimam, qua se in Memphis
 de ortam, Rege adhuc Osire memorabat, diu'que ob-
 testam latibulis ab ipso repertam, educatam'que Cylle-
 nio. Que formina, licet in Attica ubi maiore cui par-
 te floruerat, se assereret incedere palliatam, tamen ritu
 Romuleo, propter Latiale Numen. ex olim caput,
 propter'que Martiam gentem, Veneris'que propa-
 ginem, senatum deum ingressa est penulata. Gestab-
 at hæc autem teres quoddam ex compactis an-
 nexionibus ferculum, quod leui exterius Elephan-
 to prænitebat. Vnde uelut medendi sollers magistra, cu-
 randorum

randorum uulnerum insignia proferebat . Nam ex eodem scalprum primo uibranti demonstrabat acuminis: quo dicebat circuncidi infantibus uicia posse linguarum. Dehinc quæ nigello quodam puluere, qui ex fauilla confectus, uel sepia putaretur illato per canulas eadem resanari . Tunc etiam quoddam medicamentum acerrimum, quod ex ferula flore, caprigeni que tergoris refectione confecerat, rubri admodum coloris exprompsit, quod monebat faucibus admouendum, cum indolentia rusticitate uexata, foetidos ructus uitiosi oris exhalant . Demonstrabat etiam quendam gratissimum gustum Vesperæ multo, oliuoq; laboratum. Quo depulsa uocis insuauissimæ diritate, canoros etiam fieri posse memorabat. Arterias etiam pectusq; cuiusdam medicaminis adhibitione gargarizando purgabat. In quo et cera sago illita, et gallarum, gummeos que commixtio, et Nilotice fruticis collemmata notabantur . Quæ uis Epithematis licet memoriam, intentionemq; procuraret, tamen natura sui etiam uigilias inferebat. Protulit quoq; limam quandam artificialiter expolitam, qua octo partibus auratis, uelut diuersis nexionibus interstincta uibrabat, ex qua scabros dentes, uutiliginesq; linguarum et sordes, quas in Soloë quadam ciuitate contraxerant, leui sensim attritione purgabat. Hæc abstrusa nosce carmina, numerosq; multifidos crebræ supputationis opere putabatur. Denique quoties curandos acceperat, mos eius erat de nomine primo tractare . Casus etiam non tacebat, quanti uel uitia creare possent, uel prudentissimè declinari. Tunc genera rerum, uerba etiam curandorum cum ratione captabat, ne ut fieri ab egrotantibus moris est.

ris est, nomen pro nomine commotarent. Tum uerborum Modos, Tempora, Figurasq; & Schemata requirebat. Iubebatque alios quis plenitudo obtusior, atque immobilis torpor infederat, gradus percurrere, scandereque quam plurimum operum, Præpositionibus, aut Coniunctionibus, aut Participatis insistere, totaq; curandos arte fatigari. Hanc igitur foeminam, tali multorum curatione callentem, cum deorum nonnulli Iatricem, alij Genethliacem, diuersis rerum operibus aestimarent, addereturque fidei medendi sollertia, quod eam opitulari posse oris uitijs, nec Pallas denegaret, nec ipse Maiugena. Incōsentaneum tamen uidebatur incedere medicam penulatam. Idcircoque ab ea & nomen & officium suum, ac totius expositio artis exquisitur. Tunc illa, ut familiare habebat, exponere peracunctata, ac docere facile quæ ab eadem querebantur: penula à dextra cum modestia, uerecundiæque reuelata, sic cepit: γραμματικὴν dicor in Græcia, quod γραμμὴ lineæ, & γραμματὴ literæ nuncupetur. Mihi quæ sit attributum literarum formas proprijs ductibus lineare. Hinc quæ mihi Romulus literaturæ nomen asscripsit, quamuis infantem me literationem uoluerit nuncupare, sicut apud Græcos γραμματιστικὴν primitus uocitabar. Tūc & ἑπ' ἀντὶσθίτην dedit, & sectatores impuberes aggregauit. Itaque assertor nostri nunc literatus dicitur, literator antea uocabatur. Hoc etiam Catullus quidem non insuauis poëta commemorat, dicens: Munus dat tibi syllā literator. Idem apud Græcos γραμματὸς ἰδ' ἀσπικλος uocitatur.

Quid sit

Quid sit officium Grammaticæ.

Officium uerò meum tunc fuerat, doctè scribere, legereq;. Nunc etiam illud acceffit, ut meū sit eruditè intelligere, probareq;. Quæ duo mihi uel cum philosophis criticisq; uidentur esse communia. Ergo istorum quatuor, duo actiua dicenda sunt, duo spectatiua. Si quidem impendimus actionem, cum quid conscribimus, legimusue. Sequentium uerò spectaculo detinemur, cum scripta intelligimus, aut probamus, et lidet inter se quædam cognatione coniuncta sint, sicut cæteris artibus comprobatur. Nam et actor cognoscit primò, quæ ualeat actitare, et astronomus quædam facit, ut per ea cognoscat, quæ debeat comprobare. Promittit etiam utrunque Geometres, quippe formas theorematum cum rationibus certis efficit, et cognoscit.

Quot sint partes eius.

Partes autem meæ sunt quatuor: literæ, literatura, literatus, literatè. Literæ sunt quas doceo, Literatura ipsa, quæ doceo, Literatus, quem docuero, Literatè, quod peritè tractauerit, quem informo. Profiteor autem de orationis natura, usuiq; tractare. Natura est ex quibus formetur oratio. Usus, cum eadem utimur, appellatur. His etiam materies admouetur, ut de qua re dicendū sit, existimemus. Oratio uerò ipsa tribus gradibus eruditur, id est ex literis, syllabis et uerbis.

De natura literarum.

Verum in literis gemina quæstio diuersatur. Namq; aut naturales sunt, aut effectæ. Natura enim innuante,

nuante, earum nomina in loquendi substantiam procreat. Artificiola uerò formatio, earum lineas quas scribimus, designauit. Ad hoc, ut presentes undè, uti absentes alia potuissent. Atque ita ex hac parte, qua scribitur muta: ex illa qua legitur, uocales sunt appellatae. Siquidem hæc auribus tantum, illa solis oculis ualeat comprehendi. Litera igitur alia sunt, quæ per se efficere totum ualeant, alia quæ nihil.

Nam uocales, quas Græci septem, Romulus sex, usus posterior quinque commemorat, Y uelut Græca reiecta. Hæc tamen in Latio nunc produci, nunc contrahi, nunc acui, nunc grauari, uel etiam circumflecti: nunc aggregari, nunc distrahi sine iactura sui nominis possunt. Modo solæ syllabas formant, nunc consonantes utrinque suscipiunt. Vocales quæ nonnullæ modò se inuicem mutant, nuper sibi cum decore succedunt: quippe A plerumque in E transuertitur. Nam capio cepi facit: nunc in I, ut salio, in silio: nunc in O, ut plastro, plostro: uel in V, ut arca, arcula. Item E litera, in primum A reformatur: ut sero, satum: uel in I, ut moneo, monitus: uel in O, ut tegerendo, toga: uel in V, ut tegero, tugurium. Similiter I quoque uocalis, in A conuertitur, ut siquis, siqua. In E, ut fortis, fortè. In O, qui, quo. In V, ut ibi, ubi. Non aliter O litera in A transit, ut creo, creauit: uel in E, ut tutor, tutela: uel in I, ut uirgo, uirginis: uel in V, ut uolo, uolui. Item V simili ratione conuertitur in A, ut magnus, magna: in E, ut sydus, syderis: in I, ut telum, teli: in O, ut lepus, poris. Sic igitur transformata, nunc utrinque poterunt copulari, nunc ex altero, nunc ex neutro, nunc aliquæ partes orationis terminant, nuncque nullas.

Quòd

Quod uocales utrinque ali-
quando copulantur.

Nam A' primum utrinque sibi associat V & I literas: nam & aurum dicimus & uarus, & Ianus & Ajax. Ex uno autem latere suscipit E', ut Aeneas. Ex neutro uero O'. Finit foemina nomina, ut dea: masculina, ut Iugurtha. Neutra in singulari numero tantum Graeca, ut toreuma, peripetasma. In plurali autem Latina, ut monilia. In uerbis imperandi modi, ut canta, salta.

E' autem uocalis duarum Graecarum literarum uim possidet. Nam cum corripitur E', Graecum est, ut ab hoc hoste. Cum producitur ñ est, ut ab hac die. Ac maxime tunc circumflexum accentum tenet. Hec duas uocales, id est, I & V ex latere utroque complectitur, ut in euro, ueientano: & in eia, iecore. Finit uero neutra nomina, ut monile. Foemina etiam, sed Graeca, ut Calliope. Pronomina, ut ille, iste. Neutrū etiam totius generis, ut quinq;, licet ἀν-το-τοϋ sit. Item E' uerba imperatiui modi, ut sede, curre. Modi infinitiui, scribere, scripsisse.

I uero litera, cunctis utrinque uocalibus sociatur. Nam A' complectitur, cum dicimus Ianuarie & Ajax. E' autem, ut teneat, docuerunt exempla superius demonstrata. O' autem litera copulatur in nomine, Iouis & Oino: Oisus etiam dicitur. Sic enim ueteres usum dixere. V autem in iuuando, & uita: haec aliquando uocalis geminam syllabam facit. Finit que omnium generum nomen, ut frugi: numerum itidem omnium generum, ut uiginti. Item uerba modi indicatiui, ut noui, memini. Imperatiui, sali, ueni. Infiniti, iaculari, luctari.

e

O' uero

O' uerò litera, quibus uocalibus, qua uerò ex parte cohereat, superius memoratū. Finit autem nomina masculina, ut Cato. Feminina, ut Iuno. Numerum omnium generum, ut octo. Item uerba actiua, canto, laudo. Imperatiui tantummodo inuenitur, ut cedo. Aduerbia, ut subito. Prepositionem, ut pro.

V autem litera uocalibus omnibus utrinque coit, praeter O' antelatum. Sola etiam V, sui generis literam non geminat, sed coniungit, ut uulgu, Vulcanus. Finit articulos, ut tu. Nomina neutra, ut cornu, genu: nullum autem uerbum claudit.

De Semiuocalibus.

HActenus de uocalibus. Nō enim uocales astruere, sed oēs literas sum iussa monstrare: uerum reliquas quae sequuntur, consonantes esse non dubium est. Quae item discernuntur, in semiuocales et mutas: quarū exequar rationem. Quippe F litera, quae est semiuocalium prima, duas tantummodo consonantes praelata complectitur, L et R, ut dicimus flauus et frugi. Vocales uerò complectitur, ita ut I et V uocales sibi praeferrī prohibeat, nullum autem claudit finitiua sermonem. L uerò litera tripliciter sonat. Nam exilem sonum reddit, cum geminatur, ut sollers, Sallustius. Medium autem cum terminat nomina, ut sol, sal. Item leniter sonat, cum uocales anteuenit, ut lapis, lepus, liber, locus, lucerna. Plenum uerò sonum habet, cū ei praeferruntur literae P G C F, ut in Plauto, glebis, Claudio, flauo. L autem nunquam ulli semiuocali, uel mutae praenitur, quae pro D in praepositione accipitur, cum et A praefertur, ut allidit, alligat. Hec autem praelata praepositione seruatur, ut illepidus,

illegidus, illotus. Vtrinque autem uocales amplectitur, et nomina nonnulla determinat. In masculino Sol, in foemina Tanaquil: in neutro A E I precedentibus, ut bidental, mel, sil. Aduerbia etiam claudit, ut semel. M uero littera tam in sermonis initio, quam in medio esse, et in ultimis potest, ut mores, umbra, triticum. Ex consonantibus sola M praecedit N, ut Memnon. Subsequitur solum S, ut Smynthius. Mutaturque in N nonnunquam, ut cum dicimus nunquis. Terminaturque neutra, ut aurum et argentum. Item Monoptota, ut nequam. In genere masculino accusatiuum simplicem, et duplicem genitiuum. Item participia et uerba, et aduerbia, ut tractum, legam cursim. Numerum etiam omnium generum, ut nouem, decem. N autem littera plenior apparet in primis, et ultimis, ut Nestor, tibicen. In medijs exilior, ut mane, damnū. Ex consonantibus sequitur M littera, ut Memnon. S autem praecedit, ut fons, mons. Conuertitur etiam in M, cum eam sequuntur, B P M, ut dicimus, imbuere, impulsi, imminet. Eadem nomina terminat: masculinum, ut Tibicen. Foemininum Graecum, ut Syren. Neutrum, ut culmen. R uero uocales utrinque complectitur. De consonantibus S soli praepositur, ut fors, fors, et X duplici nonnunquam, ut arx. Conuertitur in L N et S, ut niger nigellus, semen, feminis, gero, gessi. Finit nomina masculina post omnes uocales, ut par, pater, uir, nitor, fur. Foemina post E et O, ut mulier, soror. Neutra post omnes praeter I, ut calcar, piper, marmor, sulphur. Finit uerba et aduerbia, ut uenor, uador. S nonnulli litteram non putauerunt: uam Messalla quēdā sibilū dixit, quae tamen utrumque Pliterae copulatur, ut spado, psitacus, et C Q T sequentes,

quētes, amplectitur, ut scaurus, squama, stella. In plures etiam transitum facit, ut in L. Dicimus enim modus, modulus: in N, sanguis, nis: in R, flos, floris: in D, custos, custodis: in T, nepos, tis. Terminat etiā masculina & foemina post omneis uocales, Neutra post A O V, ut uas, os, nemus. Huic literæ Diuus Claudius, P adiecit, aut C propter ψ & χ Græcas, psalterium, sacfa.

X autem nemo literam putat, quoniam duplex est. Constat enim ex C & S, ut rex, regis: aut ex C & S: ut nux, nucis. In V aliquando transfertur, ut nix. niuis: & C. ut pix, picis, & in T, ut nox, noctis. Hæc in Latinis nūquam ponitur prima: apud Græcos autem ponitur, ut in Xantho. Et masculino & foeminino omnibus uocalibus sociatur, ut Ajax, frutex, calix, uelox, pollux, & foeminino. fax, lex, lodix, uelox, lux: neutrum nullum claudit.

De Mutis.

TRansactis semiuocalibus, mutæ sunt perquirendæ: quæ ideo hoc nomine nuncupantur, quoniam nisi illis uocales associatæ succurrerint, intra oris sonitum ante auspicia moriuntur. B prima, omnibus uocalibus utrinque connectitur: præfertur consonantibus L & R, ut blesus, & breuis. Trāsit in C, ut succurrit: in F, sufficit: in M, ut summittit: in P, ut supponit: in S, ut subtulit. Finit nihil, nisi tres prepositiones, ab, ob, sub. C uocales utrinq; collaterat, consonantes quasdam præcedit L T R M N, ut clarus, tectum, crus, acmon, Cnidus. Finit articulos, quos pronomina uocant, hic, hæc, hoc. Et aduerbia, ut sic, huc, hic. Sola mutarum antecessentem uocalem producit, & pro duplici habetur,

tur, ut hic, hac, hoc. D utrinque uocales tenet. Præponitur R literæ in Druso: M literæ nunquam præfertur in Latinis: in Græcis autem aliquando. ut Dmolus. Sic & N, ut Ariadne. Transiit in C, ut accidit: in G, ut aggerat: in L, ut alligat: in P, ut apponit: in R, ut arripit: in S, ut asidet: in T ut attinet. Finit articulos neutralis generis, ut illud, istud: & prepositionem, ut apud. G omnibus uocalibus præfertur, sequitur A literam, ut in aggere, quæ quoties geminatur, adiungitur. Præfertur R literæ, ut graue: L, ut gladius: N, ut ignis. In C quoque conuertitur, ut rego, rector. Nihil quoque concludit. H, aspirationis notam esse certissimum est, quæ quædo uocalibus accidit, ut hospes, heres, transiit in X. ut traho, traxi. Hanc Græci diuiserunt. Nam pars eius dexterior aspirationis nota est, sinistra contrariæ significationis. K uero nunc nota putatur esse, nunc litera, nam eius effectus C integrare non dubium est absque his, kapita, kalendæ. kalumniæ. P autem conuenit utrinque uocalibus, R literæ præponitur, ut prandere: L, ut placet: Ptholomæus: S, psitacus: N, ut in lypnis. Terminat uero nihil. Q quidam literam non putabant, & uincerent, nisi in equo & equitatu appareret expresse. Hæc nunquam sine duabus uocalibus ponitur, quarum prior erit V, & sic cæteræ consequenter, ut quartus, questus, quirites, quotus, equus. Constat autem ex C & V, ideoque duplex & composita dicitur, nec geminatur. Nullam singularem literam comprehendit, finit nihil. T uocales ex utroque concludit, in cōiunctionibus & prepositionibus præcedit: L in Tlepolemo: M in Tmolo: N, in potnia, R, in Troia. Finit neutra, ca-

put, sinciput, Laet. Articulus terminat, ut quot, tot. Verba, ut legunt. Aduerbum & interiectionem, ut at at. Z à Græcis uenit, licet etiam ipsi primo C Græca utebantur: nam cetum dicebant, quem nunc zetum dicunt: tamen hæc gemina ab ipsis etiam habetur. Nam A T & C componitur: quam, ut aduertat duplicem, nunquam poterit geminari. Hæc præponitur M literæ, ut Zmirna. Ex his igitur uniuersis decem & octo literæ necessitatem cunctæ conscriptionis absoluunt. Placet enim mihi, Y in uocalium numerum congregari. Neq; sine hoc hiacynthus, aut Cyllenius poterit annotari. Sic igitur erit, ut senæ fiant uocales. Semiuocales & mutæ duodecim. Henim aspirationi dabitur: superuacuaq; erunt Q & K. X autem ut duplex sine elementi cardine non probatur. Z uerò à Latinis excluditur, decem & octo numero, sicut dictum est, supersidunt. Quæ tamen cum superuacuis, reiectisq; cunctis ex unius uocis sonitu conformata, diuersas naturalis harmoniæ causas sub oris concinentia reppererunt.

De formatione literarum.

N Anq; A sub hia u oris congruo solo spiritu memoramus.

B labris per spiritus impetum reclusis edicimus.

C super molaribus linguæ extrema appulsis exprimitur.

D appulsu linguæ circa superiores dentes innascitur.

E spiritus facit lingua paululum pressiore.

F dentes labrum inferius deprimentes lingua, palatoq; dulcescit.

G spiritus cum palato.

H contractis

H contractis paulum faucibus uentus exhalat.

I spiritus propè dentibus pressis.

K faucibus, palatoq; formatur.

L lingua palatoq; dulcescit.

M labris imprimitur.

N lingua dentibus appulsa collidit.

O rotundi oris spiritu comparatur.

P labris spiritus erumpit.

Q appulsu palati ore restricto.

R spiritum lingua crispante corrumpitur.

S sibilum facit dentibus uerberatis.

T appulsu linguae dentibus impulsis excuditur.

V ore constricto labrisq; promulis exhibetur.

X quicquid **C** & **S** formauit exhibilat.

Y appressis labris spirituq; procedit.

Z uero iccirco Appius Clau. detestatur, quod dentes mortui dum exprimitur, imitatur.

Præstricta est cursum rationis regula prima:

Quæ multis tendi sueta uoluminibus.

In qua iuncturis quid neſſat littera utrisque:

Quo admittat sociam, uel faciat latere.

Quæ quo transiliat conuersis legibus usu:

Et transformatum nomen habere uelit.

Quas oris sonitus, uel quas modulatio linguae

Gignant, & pulsu rupta labella suo.

Nunc iam compactis cursanda est syllaba formis:

Vt fastigetur longa, breuisq; suat.

Hæc duo percurram, iuncturas littera quippe

Præueniens docuit sub ratione pari.

Hoc igitur subdens neſtendum concipit ordo.

Si ueſtrum ſuperi comprobat arbitrium.

*Hæc cum Grammaticæ diceret, eamꝑ que progredi Iu-
piter, Deliusꝑ que præciperent, hic Pallas de iunctura ſyl-
labarum inquit: dum hæc literatura deproperat partem
historicam prætermiſit. Quo uirginis obiectu perterri-
ta, ſcio inquit, mihi plurima tranſeunda, ne minutiora
neſtendo, faſtidium ſuperæ beatitatis incurram. Propo-
ſito meo igitur per compendioſos calles feſtina perfun-
gar, ne denſis obumbrata ramalibus, uelut ſenticofæ co-
piæ denſitate ſylueſcam.*

De iunctura ſyllabarum.

Syllaba igitur dicta eſt, quòd iunctis literis ſonitum
ſimul accipientibus informetur. Cuius (ut dixi) tres
partes eſſe non dubium eſt, de iunctura, de faſtigio, aut
de longitudinibus. Iuncturæ ſunt genera quatuor, duo
naturalia, duo historica. Naturalia ſunt, cum queritur
una quæque ſyllaba, utrum ex una angemina, an neutra
parte iungatur. Et utrum literæ, quæ inter ſe copulari
non poſſunt, adiecta alia litera ſocientur, ut M & N,
dum non coëant, uocali antecedente ſociantur, ut in
amni & ſomno: quæ iuncturarũ genera ex hoc quòd in li-
teris memorata ſunt, tranſeant. Historica uerò illa con-
iunctio eſt, cum ex literis, quæ inter ſe pòterunt copula-
ri, diuerſitas fandi non eaſdem, nec pares numeros ſo-
ciarit. Scribimus nos enim Muſarum primam ſyllabam,
duabus literis: Græci tribus. Lucilius in datiuo caſu A
& E, coniungit, dicens Huic Terentiæ Orbiliæ: Luci-
nius A & I: & Lucretius crebrò: & noſter Maro Au-
lai,

lai, Piſtai. Item duæ iuncturæ ſunt, cum ſociamus ſyllabas propter pedem uel uerſum, ut duæ in unam repente deprecant, ut in Synaliphe: uel cum literæ excluduntur è uerbo, ut in Eclipſi.

De Faſtigio.

HActenus de iuncturis, nunc de faſtigio uideamus, qui locus apud Græcos πῶδε πρὸς ὁδὸν appellatur. Hic in tria diſcernitur. Vnaquæq; enim ſyllaba aut grauis eſt, aut acuta, aut circumflexa: & ut nulla uox ſine uocali eſt, ita ſine accentu nulla. Et eſt accētus ut qui-^{Accentus}dam putauerunt, anima uocis, & ſceminarium Muſices: quòd omnis modulatio ex faſtigijs uocum, grauitatē que componitur: ideoq; accentus quaſi accantus dictus eſt. Omnis igitur uox Latina ſimplex ſiue compoſita, habet unum ſonum, aut acutum, aut circumflexum: duos autem acutos, aut inflexos habere nunquam poteſt, grauis uerò ſepe acutum habet in prima ſyllaba. Si dicas Cælius: in ſecunda Salluſtius, in tertia Curiatius inflexum: item in prima, ſi dicas coelum: ſyllaba autē penultima nunquam acuitur, natura ipſa, ſed præcedens eius, id eſt, ab ultima tertia, ſiue breuis, ſiue longa ſit, ut Cicero, Cælius. Flexus autem ſonus in ea tantummodo ſyllaba conſiſtit, quæ præcedit ultimam, nec aliter quàm ut ipſa natura longa ſit, & ultima tantum breuis, ut Galenus. Aut ſi ultima longa, aut ſi penultima natura uel poſitione longa, licet ultima breuis, acutus tamen ſonus fiet, ut Galeni, Camilli. Inflexi proprium eſt hoc, ut niſi longis natura ſyllabis non adhæreat. Acutus autem & in lōgis, & in breuib; inuenitur. Omnis autem uox, aut

e s acutum,

acutum, aut circumflexum sonū habeat, necesse est, etiam si monosyllaba sit. Monosyllabæ enim graui carent. Omnis uox monosyllaba, cum aliquid significat, siue brevis est, siue positione longa, acuetur, ut dicimus *fâr, ârs*. Si autem natura longa, flectetur, ut *lûx, môs*. Disyllabæ uerò priorem acuiunt, uel brevis est utraque, ut *citûs*. Vel cum positione longa est utraque, ut *sôllêrs*. Vel altera positione longa, ut *cohôrs*. Si uerò prior syllaba natura longa est, & sequens brevis, flectetur prior, ut *lûna*. Si posterior longa erit positione, uel natura, prior acuetur, ut *côdêx, dôctê*. Nulla enim longa inuenietur grauis in disyllaba, prior in trisyllabis si media brevis fuerint: quam penultimam dicimus, nō dubiè graui accentu pronuntiatur, ac statim prima eius, hoc est tertia ab ultima acuetur, ut in *Cátulo*. Si uerò eadem longa est, interest quemadmodum sit longa. Si enim natura longa est, breuis que ultima, media flectitur, ut *Cethêgus, Mancînus*. Si uerò media longa erit natura, & extrema longa, media acuetur, ut *Catóni, Ciceróni*. Vel si positione longa erit, media acuta durabit, qualiscunq; nouissima fuerit, ut *Catúllus, Catúllo, Metéllus, Metélo*. Pronomina autē que duplici declinātur, id est, aut corripipiuntur, aut produciuntur, mediā syllabam in genitiuo casu acuiunt, ipsius, illius. Horum si secundæ breues fiant, primæ acutæ erunt, ut *ipsius, illius*. Si uerò longæ erunt, mediæ primæ graues, secundæ inflexæ erunt, ut *occidit sol, & occidit hominem*. Ergo primæ acutæ sunt, cum mediæ breues. Cum uerò mediæ longæ uel acutæ, uel inflexæ, aut acutæ, cum longæ ultimæ, ut *tenêbra, latêbra, manipli*. Hæc à superioribus

Superioribus quæ sunt alia, ut Cātullus, Sallūstius, hoc differunt, quòd illa consonantes discretas habent: hæc quàmuis & ipsam penultimā positione habent longam, nullā tamen in secunda syllaba ex consonantibus sibi retinent, sed in tertia sunt duæ. Ideo quæ factum est, ut media hæc nomina, tenebras & latebras, acuto accentu prima syllaba proferret, ac maniplos & fenestras penultima syllaba acuta diceretur: quod quidā illud genus syllabæ penultimæ omnino breue putauerunt, quia non terminaretur consonante. Quidam quia licet non terminaretur consonante, proxima syllaba inciperet à duabus consonantibus, & quòd natura literarum L & R mollis est, nunc longam, nunc breuem syllabam efficiat. Nulla autem uox Romana duarum uel plurium syllabarū acuto sono terminatur. Inflexum autem non, aliàs postremum habet, nisi cuius posterior pars in syllabam naturā longam excurrit, ut ergo & ponē. Contextus orationis plerunque adimit his, aut mutat proprios sonos, singulis uocibus adimit his, quæ referuntur ad aliquid sequens, ut præpositionibus, ante urbem. Nam hic ante perdidit acutum sonum prioris syllabæ. Item post mutas mutant accentus adiunctis uocibus, quæ, ue, ne: cum tamen complexiua coniunctione, quæ, ue: cum expletiva, ut: Latium quæ augescere uultis, & Stimuloue meum cor, apud Actium in Pelopidis. Nunquā migrabit acutus sonus de primis syllabis in postremas, præter particulas coniunctas, quarum hoc proprium est acutere partes extremas uocum, quibus adiunguntur. Græca nomina cum in Latinum uertuntur, nostra regula pronunciantur, nisi maneant Græca. Olympus igitur & Caucasus.

casus, sicut Latina proferuntur: quam acuere uel flectere debeant secundum rationem superscriptam apparet. Sed si manent Græca, & huic regulæ in peregrinis uocibus accedimus, necesse est tamen in obliquis casibus acutos sonos in medijs syllabis seruent, quoniam apud Græcos quoq; non alio accentu hæc enunciari audimus. Acutus accentus notatur uirgula sinistra parte in dextram ascendente. Grauis autem sinistra ad dextram descendens. Inflexi signum est sigma super ipsas literas deuium. Accentus partim fastigia uocamus, quod literarum capitibus apponantur: partim cacumina, tonos uel sonos, Græcè περισώδιας. Sciendum etiam uni uocabulo accedere omnes tres accentus posse, ut est Argiletū.

De natura syllabarum.

Memoratū arbitror cōpetenter quæ sint, & quæ admodū uertantur fastigia syllabarū. Nunc earū longitudines intimabo. Vnaquæq; syllaba aut brevis est, aut longa, aut communis. Brevis est, cum uocalis corripitur, ac nullis consequentibus adiuuatur: aut cum correpta forma, uel litera terminatur. Longa autem, duobus modis efficitur. Natura & Positione. Natura, cum uocalis producitur, aut cum syllaba circumflexum accentum tenet, uel acutū in penultima: aut cum monosyllaba unaquæq; uocalis est, aut tum diphthongo reperitur. Vel cum prima syllaba sub alia forma cuiuscunq; uerbi composita, nec uocalem, nec acumen mutat. Positione, cum breuem uocalem aut due consonantes sequuntur, siue in eadem syllaba, siue in sequenti, siue in ambas diuise, aut in altera syllaba tria duplex una. Duplices autem
sunt X

sunt X & Z: aliquando I & C fieri possunt duplices, ut si I inter uocales sit, ut aio, Troia. Item C, ut: Hoc erat *Litera* *du-* *alma* *parens*, He autem consonantium uel duplicium, plices. que breues adiuuant formæ, tunc possunt, si in eodem sermone claudantur. Ceterum proximi sermonis consonantes, nihil adiuuant præcedentem: licet Vergilius refragetur dicens. Arma uirumq; cano Troiæ. Et item, Fontesq; fluuiosq; uoco. Diphthongi autem sunt, Ae, Oc. Diphthongi. Eu, Au, Ei. Absq; his syllabis, nulla diphthongus memoratur.

De communibus syllabis.

Communium autem syllabarum modi sunt octo. Nam primus est, cum correptam uocalem sequitur subiecta cōsonantibus liquida, est enim longa, ut: Vasto Cyclopis in antro. Breuis, ut Vastos que ab rupe Cyclo-
pas. Secundus modus cum correpta uocalis in unam desinit consonantem sequente N, est enim longa, ut: Terga fatigamus hasta. Breuis: Quisquis honos tumuli. Terti-
us, cum correptam uocalem duæ consonantes sequuntur, quarum prima S littera sit, est enim longa, unde: spissa coma: Breuis: Ponite spes sibi quisq; suas. Quartus
locus, cum breuis syllaba partem terminat orationis: est enim longa in commate, ut est. Nam tibi Tymbre caput Euandrius. Breuis: Hoc caput ô ciues. Item alter locus
ex diphthongo fit communis: longa, ut: Musæ Aonides. Breuis. Insulæ Ionio in magno. Cum uocalis enim sequitur, potest diphthongus fieri breuis, ut: Sudibusue præustis. Alius locus, cum longam uocalem, alia uocalis sequitur, est enim longa. O ego infelix, quem fugis.
Breuis,

Breuis, Sub illo alto. Alius locus, cum pronome C litera terminatur uocali sequente, est enim longa: Hoc erat alma parens. Breuis: Solus hic inflexit sensus. Alius locus, cum correptam uocalem sequitur Z. est enim longa, ut: Mezenti ducis exuuias. Breuis, Nemorosa Zacynthos. Dicta natura in tribus generibus syllabarum, superest ut finales dicantur, in quibus artis auctoritas & canonica forma consistit, ac prius de nomine retrahendum.

De Nomine.

Nominatiuus casus singularis A litera terminatus, breuis est, ut cantilena, Iulia. E litera finitus in *Nominatiuus,* Græcis, longus est, ut Euterpe. I autem terminatus, longus est, ut frugi. O finitus in Græcis, longus est, ut Dido. V terminatus, longus, ut cornu. Al finitus, breuis, ut tribunal. El, breuis, ut mel. Il, breuis, ut uigil, excepto uno hetrusco, Tanaquil. Ol, longa est, ut Sol. Vl breuis, ut consul. M terminatus, breuis, ut tectum: I cet huius raro currat exemplum, quia inter uocales M deprehensum, uelut Metacismi asperitate subtrahitur. An finitus, produciatur, ut Titan. En in neutris, breuis est, ut carmen: in alijs generibus, longus est, Lien, Siren. On terminatus, longus est, ut Memnon. Ar terminatus in monosyllabis tantum longus est, ut nar, far. Er finitus in Latinis, breuis est, ut puer, excepto monosyllabo, uer: in Græcis, produciatur, ut aer. Ir terminatus, corripitur, ut uit. Or terminatus, breuis est, ut auctor. Vr terminatus, corripitur, ut murmur, excepto uno monosyllabo, fur. As finitus in Latinis nominibus, produciatur, ut facultas, paupertas. In Græcis tunc tantum

tantum brevis est, cum genitiuus dos fuerit terminatus,
 ut Archas, dos. Es terminatus in Græcis nominibus, bre-
 uis est, ut Anchises: in Latinis si quintæ declinatiōis fue-
 rit, producitur, ut dies. Si tertiæ, tunc longus est: cum ge-
 nitiuus singularis non crescit syllaba, ut labes: uel cre-
 scens E' productam ante ultimam syllabam retinet, ut
 quies, quietis: nam si eam in T mutauerit, ut miles, mili-
 tis, aut corripuerit, ut seges, segetis, corripitur, exceptis
 his Ceres, pes, atque in similibus. Is finitus brevis est, ut
 agilis. Os terminatus tunc est in Latinis nominibus, cum geni-
 tiuus ante ultimam syllabam non habet naturaliter lon-
 gam, ut os, ossis. In Græcis tūc corripitur, cum genitiuus
 diphthongo terminatur, ut δῶλος τοῦ δ' ἡλου. Vs fini-
 tus, brevis est, ut doctus. Sed longus fit, si genitiuus syl-
 laba creuerit, & ante ultimam I aut V productam ha-
 buerit, ut uirtus: & in uno inflexibili, ut pus. T termi-
 natus, corripitur, ut caput. C finitus duo tantum nomina
 facit, ut alec, quod producitur, & lac, de cuius declina-
 tione dubitatur. Genitiuus singularis tunc producitur,
 cum aut nominatiuo similis est, ut senatus: aut diphthon-
 gum habet, ut Iuliæ, aut I terminatur, ut docti: in cete-
 ris corripitur. Datiius singularis producitur, ut Pom-
 peio. In Græcis, corripitur, si I litera finiatur, ut Pal-
 ladi. Accusatiuus singularis in Græcis tunc tantum cor-
 rigitur, cum A' uel On terminatur, ut Thesea, Delon: in
 Latinis uerò, brevis est, ut doctum. Vocatiuus singu-
 laris A' litera terminatus, in Latinis omnibus, uel in
 Græcis foemininis corripitur, ut tabula, musa: in mascu-
 lis, longus est, ut Aenea. E' terminatus in Latinis brevis
 est, ut docte: in Græcis producitur, ut Titide: exceptis
 his,

Genitiuus.

Datiius.

Accusatiuus.

Vocatiuus.

his, quæ nominatiuus Græcus os terminat, ut Phœbos phœbe. I terminatus in Latinis longus est, ut Mercuri: in Græcis corripitur, ut Nai. O terminatus in Latinis, brevis est. ut Cato: licet Virg. contra sentiat: in Græcis, producitur, ut Dido. V terminatus, producitur, ut cornu. In consonantes uerò desinens, nominatiui sequitur regulam, exceptis Græcis nominibus, quæ sæpe mutantur uarietate linguarum, ut Diomedes. Ablatiuus singularis semper producitur, absque cum E terminatur, in his duntaxat nominibus, quæ tertiæ fuerint declinationis, ut pariete. Nominatiuus & Vocatiuus plurales in masculino & foeminino genere, produciuntur, ut fluctus, terræ. In neutris breues sunt, ut fata. In Græcis uerò, cum A uel S terminati fuerint, ut rhetores, poëmata. In alijs uerò longi sunt, ut musæ. Genitiuus pluralis brevis est, ut doctorum: in Græcis longus, sed Græca declinatione, ut Philemœon. Datiuus pluralis & Ablatiuus, si is fuerint terminati, produciuntur, ut doctis. Si bus, corripuntur, ut hominibus. At si Græca sit declinatio, In terminatus datiuus, corripitur, ut arcasin, aliàs longus est. Accusatiuus pluralis in omnibus masculinis uel foemininis producitur, ut doctos, Iulias: in neutris corripitur, ut mœnia. In Græcis uerò si as fuerit terminatus, & uenit à genitiuo os finito, corripitur, ut Archadas, aliàs producitur, ut musas.

De Pronomine.

IN omnibus pronominibus singularis nominatiuus correptus inuenitur, exceptis duobus monosyllabis, tu & qui. Genitiuus singularis I uel E prolatus, longus est, ut
mei,

mei, meæ. Aliàs brevis est, ut illius. Dativus singularis semper productus est, ut nostro: exceptis mihi, tibi, sibi, quæ indifferenter accipiuntur. Accusativus singularis, corripitur, ut illum, exceptis me, te, se. Vocativus singularis à nominativo suo non dissentit. Ablativus singularis longus est, ut ab illo. Nominativus & Accusativus plurales tunc tantum corripuntur, cum A fuerint terminati, ut nostra. Genitivus pluralis nunquam produci-
tur, ut illorum. Dativus & Ablativus plurales is terminati, producuntur. Bus finiti, corripuntur.

De uerbo.

IN omnibus uerbis, Modis, Temporibus, Numeris, Personis, Cōiugationibus, hæc uniformis est ratio. Quæcunque persona A fuerit terminata, produci-
tur, ut can-
ta. E finita brevis est, ut lege, nisi à secunda coniugatione ueniat, ut doce, tunc enim longa est. I terminata persona semper produci-
tur, ut nutri. O quæ finitur, correpta est, ut audio: licet auctoritas & in his discrepet. Nā primæ coniugationis primam personam Virgilius longam facit, ut Canto quæ solitus, & Terra tibi mando. Tamen monosyllaba etiam producenda sunt, ut do, sto, flo. V terminata persona, produci-
tur.

Am quæ finitur brevis est, ut legebam. Or finita, corripitur, ut legor. S littera terminata uerba producuntur. Si penultima littera A uel E fuerit, ut amas, doces, excepto monosyllaba, es, is: & quæ ex eo fiunt, ut ades. Si uerò I ante S habuerit, corripitur, ut legis, legitis, excepta secūda persona indicativi modi, temporis presentis, numeri singularis, à quarta coniugatione, producta,
f ut

ut nutris, audis. Et à uerbo uolo, uis.

Si uerò Vante S habuerit, correpta erit, ut nutrimus. T litera terminata correpta sunt, ut legit. C finita producantur, ut produc. Participia licet per casus flectantur, à nominibus tamen omni ratione dissentiant.

De Aduerbio.

Aduerbia monosyllaba, ut huc, uel quæ ex his fiunt, ut illuc, omnia producantur, exceptis bis, ter. Quæ uerò A' finiuntur, longa sunt, ut unda. Quæ in E' desinunt, producantur, ut doctè, pulchrè: exceptis quæ aut nō comparantur, ut ritè: aut in comparatione deficiunt, ut bene, impunè. Quæ I' finiuntur, longa sunt, ut heri, præter ibi & ubi: & quæ componuntur ex ipsis, ut sicubi. Itē quasi corripitur. Quæ O' finiuntur, à se uenientia breuia sunt, ab alijs ducta producantur, ut falsò: licet auctoritas uariet. Quæ V' finiuntur, longa sunt, ut noctu. Quæ L' terminantur, corripì debent, ut semel. Quæ M, N, R, finiuntur, breuia sunt, ut cursim, forsitan, fortiter. Quæ S' terminantur, tunc tantum producta sunt, cum ante eam A' habuerint. Quæ C' finiuntur, producta sunt, ut illuc.

De Participio.

Omnium participiorum temporis futuri Nominatiuus singularis, breuis est, ut lecturus. Genitiuus & datiuus singularis producantur, ut lecturi, lecturo: excepto præsentis temporis Participio, quod genitiuum corripit, ut amantis. Accusatiuum & uocatiuum breues esse constat, ut lecturum, lecture. Ablatiuus singularis tantum corripitur, ut amante, legente.

te, legēte. Nominatiuus & accusatiuus plurales, exmasculini & fœminini generis participijs, producuntur: ut lecturi, lecturos. In neutris corripuntur, ut lectura. Genitiuus pluralis brevis est, ut lectorum. Datiuus & ablatiuius pluralis, is terminati, producti sunt. Bus finiti breuiantur.

De coniunctione.

Copulatiue & disiunctiue, & expletive coniunctiones breues sunt, nisi positio fecerit longas,

De causalibus uerò & rationalibus, quæ A terminantur: exceptis ita & quia, productæ sunt, ut propterea, & interea. Quæ I terminantur excepta una, nisi, producuntur, ut si. Quæ in N desinunt, si ante eam I habuerint, producuntur, ut sin: aliâs breues sunt. Ceteras uerò omnes correptas esse constat.

De Præpositione.

Præpositiones quæ in A exeunt, solæ productione letantur, ut contra, & extra, & una monosyllabæ. Ablatiue præpositiones omnes corripuntur: exceptis monosyllabis, quæ uel ex uocalibus constant, uel uocalibus terminantur, ut è: & de utriusq; casus præpositiones correptas esse non dubium est.

De Interiectione.

Interiectiones longæ sunt, si monosyllabæ fuerint, ut heu. Si uerò dissyllabæ, uel trissyllabæ erunt, quoniam speciem retinent partium orationis, exemplo earum, quarum similes erunt, iudicandæ sunt, ut pape. Hæc ita ut dixi per omnes partes orationis in ultimis

*syllabis obseruanda sunt , exceptis positione & di-
phthongis.*

*Expleta cursim syllabarum pagina est.
Iuganda demum uerba, nam probabilis
Hic ordo rebus quicq; disgregabitur
In bina demum prima nam proportio
Dicenda est, Grai Analogiam quam uocant:
Ac mox repulsa, quæ nouantur regula
Vulgo docti quæq; Anomala nominant.
Bis quarta fandi quis paratur portio:
Vel uulneratur doctus oris integer.
Quantumq; solo inditum libellulo,
Potest probare serium fastidium.*

De Analogia.

A Nalogia est igitur , quæ Latine proportio dici-
tur , obseruatio similium inter se loquularum.
Nam primum, omnia nomina Latina duodecim literis
terminantur: uocalibus quinq; , & semiuocalibus sex, at-
que una muta: T, ut caput. A igitur uocalium prima, ter-
minat masculina, ut Catilina, Iugurtha: foeminina, ut ad-
uena. Foeminina etiam Græca, ut Helena, Andromacha.
Pronomina quoq; , ut altera sola illa. Quibus si detrahas
A & L, & Vs addas, genitiuum singularem feceris, ut di-
cimus alterius, solius, illius. Si uero I, datiuum, ut alteri,
soli. Illa uerò quæ sunt Græca neutra, ut poëma, toreu-
ma, tres casus in utroq; numero similes habent. In ge-
nitio singulari Tis assumunt: in datiuo S amittunt: &
in E correptam ablatiuum finiunt, atq; in plurali dati-
uo & ablatiuo , genitiui singularis formam seruant,
licet

licet & Bus possunt assumere.

E correpta nomina cerminata, quæ Latina sunt, neutra sunt, ut monile, sedile. Hæc præter casus, quos similes habent, datiuum & ablatiuum confundunt, ut huic, & ab hoc monili, sedili: quoniam ablatiuus si in E exierit, quatuor casus similes faciet, quod neutrorum nominum declinatio non admittit. Nam quæ E producta in nominatiuo finiuntur, Græca sunt generis foeminini, ut Agaue, Autonoë Græcorum more sunt declinanda, ut nominatiuus, datiuus, uocatiuus & ablatiuus pares sint: Genitiuus S, accusatiuus N finiantur. Quæ autem nomina E in A conuertunt, ut Andromache, Andromacha, sic declinantur, ut Latina in A exeuntia.

I litera terminata Latina nomina, totius generis sunt, ac monoptota, ut frugi, nihili. Gummi autem & sinapi peregrina sunt, neutri generis, & tantum numeri singularis, sed casus eadem modo decurrunt: excepto genitiuo, qui S recipit, ut sinapis, gummis: quamuis rectè dicitur, hæc gummis.

O litera nullum nomen in e neutro finitur: nam aut masculina sunt, ut Cicero: aut foeminina, ut Iuno, hirundo: aut utriq; generi communia, ut homo, quorum declinationes in duas species exeūt: nam aut O literam in obliquis casibus retinent, ut unio, unionis: aut in I mutant, ut cupido inis, crepido, dinis: utraq; autem syllaba crescunt in obliquis casibus, præter uocatiuum singularem. Caro autem præter hanc Analogiam, ut declinetur, consuetudo obtinuit. Item anio, & quæ in sua declinatione unica sunt, & sine exemplis similium declinatur. Faciūt enim huius carnis, anienis. Duo & ambo cū
f s sint

sint semper pluralia, non sunt annumeranda his, quæ supra dixi, sua in consuetudine declinantur. Græca nomina quæ O littera finiuntur, ea quæ à prima positione in nostram formam transierunt: ut leo, draco sic declinantur, ut Cicero, Milo. Ea uerò quæ primam sui positionem integram seruant, ut io, Ino Græco more declinantur, ut faciant in genitiuo los, Inos: accusatiuo Ion, Inon, & cæteris casibus similiter, quanquàm consuetudo hanc io dicat. Turbo, si nomē est proprium, ut Cicero declinatur. Si autem uim uenti significat, aut puerilis ludi instrumentum, ut cupido declinatur.

V littera tantum neutra finiuntur ut cornu, ueru, quod in plurali facit uerua. Apud ueteres etiam specua dicebantur. Horum nominum plurales declinationes carent dubitatione. Nam tres casus, ut in nominibus neutris similes sunt. Item datiuus & ablatiuus in bus syllabam exeunt. Datiuus & ablatiuus singulares in genitiuo plurali Vm syllabam iungunt. Queritur autem de genitiuo singulari quem alij in Vs, alij in V litteram egerūt. Nec non datiuo, quem alij in I agunt, ut genui, cornui. Quidam ueteres secuti ablatiuo similem faciunt, huic genu, cornu: quoniā pluraliter, genibus & cornibus, amissæq; ultima syllaba relinquitur. Datiuus singularis, sicut fit in ciuibus, & suauibus. Et quoniam genibus & cornibus dicimus, I littera in locum V transit: sicut & optimum & maximum item dicim, cum optimum & maximum diceretur. Sed aliqui sunt, qui genitiuo casui, genuus & cornuus dicant, sed non debet genitiuus plures hacere syllabas, quàm datiuus & ablatiuus. Quamnis ergo dissimilia sint, senatus & exercitus, tamen sic genus, &

nus, & cornus in genitiuo dicendum est, quemadmodum senatus, & exercitus. Præterea quæcunq; nomina uel participia genitiuo singulari in is exeunt, datiuo plurali syllaba crescunt, ut Catonis, Catonibus: secundum quam rationem si esset genus, genuibus fecisset, & syllaba crederet.

L litera finita nomina, duplicem formam habent. Prima est, in qua masculina sunt, ut Hannibal, Hasdrubal: neque alia ferè propria quàm punica: excepto Solis nomine. Item foemina, ut Tanaquil, nomen Hetruscum. Et communia, ut uigil, pugil: quæ omnia easdem declinationes habent. Altera species neutrorum, ut mel, fel, quæ hoc differunt à superiori declinatione, quia cum monosyllaba sint, L literam per obliquos casus geminant. Nam de proconsule in nominatiuo qui E litera finiunt, naturam Pro præpositionis intuentur. Pro quippe ablatiuo tantum præfertur. Non respiciant, cum proconsul dicitur, non duabus uocibus, sed composito nomine dici, ut procurator, propugnator. Nec quicquàm obesse exëplo, quod hæc nomina possunt uerba ex se facere, ut procuro, propugno. Nam præpositio perit: proconsulo autem non facit, licet consulo faciat. Tamen si proconsulo dicatur in casu nominatiuo, monoptoton erit. Sed propter consuetudinem proconsul dicatur, ut declinari possit quemadmodum illa quæ L litera terminantur, ut uigil, pugil, mugil: quoniã in plurali genitiuo mugilum dicimus, & pugilum. Nã si mugilis esset nominatiuus, ut agilis, mugilium faceret, ut agiliū. M litera etiam neutra finiuntur, ut telum, somnū. Sed hoc animaduertamus, cum ntio l ante ultimam syllabam habent genitiuo singulari: item datiuo & ablatiuo

ablatiuo pluralibus, eandem geminare debent, ut liliu
 folium. Quoniam genitiuus aut pares syllabas nomina-
 tiuo habet, ut scamnum scamni, aut plures, ut caput ca-
 pitis: pauciores nunquam. Præterea datiuus O' litera fi-
 nitus, in I eam conuertit, ut scamno, scamnis. Sed consue-
 tudo & auctoritas ueterum, ingeni, consili, imperi, per
 tres syllabas maluit dicere. Vasm an uas dici debeat,
 quæritur. Quoniam quæcunque neutra non M litera no-
 minatiuo finiuntur, si pluralem recipiant, datiuo & abla-
 tiuo in Bus cadunt. Itaque monile, monilibus, genu, genia-
 bus: pecus pecoribus, nomen nominibus, marmor, marmo-
 ribus: secundum que uas uasibus facere debuit, & ingeni-
 tiuo horum uasium: quoniam quæcunque neutra singula-
 ria ablatiuo E' litera finiuntur, genitiuum pluralem to-
 tidem syllabarum habent, quot ablatiuum singularem, ut
 à nemore nemorum, capite, capitum. Sed hoc nomen per
 Anomaliam declinatur, & erit singulari nominatiuo
 Vas, genitiuo uasis, datiuo uasi, ablatiuo à uasi. Plurali
 autem sic declinabitur, ut scamna. Lucretius tamen geni-
 tiuo uasi, ut: Rariq; facit lateramina uasi. N litera
 terminantur masculina, ut flamen, pecten. Cõmunia duo-
 bus generibus, ut tibicen, fidicen, quod frequentissimi
 auctores nõ probant: nam etiam tibicinam, & fidicinam
 dicunt. Item neutra, ut nomen, flumen, quæ omnia mani-
 festa declinatione uno modo declinantur. Altera species
 est generis masculini, quæ E' literam ante extremam N
 seruat, ut lien, ren, quæ tamen ipsa quoque in ceteris ut
 superiora declinantur. Gluten quoque his simile est, licet
 Sallustius glutinum dixerit. Item fœminina quasi similia
 uidentur. Nã ren singularis nominatiuus, nec ullus alius
 ablatiuo

ablatiuo excepto in usu est. Græca quæ N finiuntur, præcedentes habet literas A E I O V, ut Alcman, cephen, delphin, phæton, creon. Ex quibus, quæ An, En, In, terminantur, exemplo superiori declinantur, ut fulmen, numen, fidicen. Quæ uerò On finiuntur, si producta On Græce declinantur, ut Leon. Eandem literam & apud nos producunt, ut Cicero, Scipio. Ea autem quæ ex productione nominatiui casus corripuntur, in reliquis figurationibus, ut Amphion, Creon, Agamemnon, admittunt apud nos N literam in nominatiuo, & comparabuntur his Latinis, quæ conuersis casibus correpta efferuntur, ut uirgo, turbo. Quæ apud Græcos recipiunt T literam, apud nos quoque eandem habebunt, ut Phytton, Phyttonis. R litera præcedente A terminatorum, ut Cæsar, lar, far, par, impar, una forma est, nisi quòd neutrum in reliquis casibus R literam geminat, ut far. Poëtarum uerò licentia hæc nomina pluraliter dixit: cum omnia nomina, quæ pondere aut mensura extimamus, pluralem numerum non admittant, ut aurum, plumbum, triticum, oleum. Errant ergo qui parium dicunt: quoniã hæc in plurali triptota sunt, ut hi cæsares, hos cæsares, ô cæsares. Nec potest accusatiuus I habere ante S, si genitiuus ante V R habeat. Videntur tamen qui parium dicunt, nominatiuum pluralem generis neutri intueri, & quoniam paria dicuntur, ut suauias, facere parium, ut suauium.

R litera præcedente E terminatorum species sunt sex. Prima, quæ genitiuo casu nullum incrementum admittit, & in I literam mutatur, ut aper, niger, macer: apri, nigri, macri. Secunda hæc, tener, lacer, puer, teneri, laceri, pueri. Tertia, ut imber, uter, quæ à superioribus hoc differt,

f s quòd

quòd hæc in genitiuo S literam accipit, & datiuo I finitur, & non crescit, ut secunda species, & in genitiuo plurali Ium literis finitur. Quarta, ut pater, mater, frater, quæ datiuis pluralibus, nõ ut prima species apris, sed fratribus facit. Nec ut secunda syllaba crescit, & in genitiuo plurali Vm syllabā habet. Dicimus enim fratrum, patrum, nõ ut tertia utrium, imbrium. Præterea tres casus similiter habet, hi patres, hos patres, ô patres. Cũ imber & uter, hos imbris & uteris faciat. Quinta species est, ut passer, anser, later, mulier, quæ à secunda specie hoc differunt, quòd illa cum incremento syllabæ I litera finiuntur, ut gener, generis: hæc in S exeunt, ut passer, passeris, & in cæteris discrepant. Piper namq; cicer neutra in quinta specie habentur. Nam ut passer ita declinatur in numero singulari, quem nunquā egrediuntur. Sexta species, ut neuter, uter: neutrius enim & utrius facit, & declinantur, ut cætera pronomina, quæ in Ius literas genitiuos, & in I datiuos agūt. Præterea eos genitiuos, & datiuos communes habent, cū reliquis generibus in feminino: neutroq; R litera præcedente I una tantum species est uir. R litera præcedente O' terminatorū species sunt duæ. Alia quæ per obliquos casus producuntur, ut sopor, ris, color, ris: alia corripuntur, ut arbor, ris, sed uno modo declinantur. Castoris & Hectoris genitiuos ueteres produxerunt, sed nos corripimus: quoniā Græci horum nominū genitiuos corripiunt. R litera præcedente V terminatorū species sunt duæ. Prima, ut satur, quæ genitiuo I finitur, ut saturi. Secunda, quorū genitiuus in Is literas uenit, ut sulphur, ris, Augur, ris. Neutra autem quæ Vr literis finiūtur, alia retinēt V literā, ut sulphur, ris:

ris: alia in O mutant, ut ebur, eboris. S litera finitorū no-
minum formæ sunt octo. Nā aut A' litera preponitur, ut
Mœcenas, ciuitas, aut E', ut uer, res, moles: aut I, ut pa-
nis: aut O', ut custos, nepos: aliās V, ut ligus, uetus: aliās
R, ut iners: aliās N, ut serpens: aliās P, ut præceps. S autē
litera præcedente A', species sunt duæ. Prima ut Mœce-
nas, lenas. Secūda, ut nostras, priuernas, quæ à superiori-
bus hoc differūt, quòd cōmunia sunt omnibus generibus,
et assumere debent I literam in genitiuo plurali. Quæ
neutralibus in plurali nominatiuo accusatiuo, uocatiuo
familiaris est. Ig̃tur nostratium, priuernatium dicemus:
quia sunt hæc nostratia, priuernatia: sed et pregnatium
et optimatiū dicimus, quia accusatiuus pluralis I literā
habet, ut hos et has, optimatis, et has pregnatis, quāuis
uetēres pregnatū et optimatum dixerūt. Pregnas autē
foemini et neutri generis est. As et Mas cum sint mo-
nosyllaba, Analogia nō tenentur, sed propria quadā de-
clinatione asis et maris faciūt, et in plurali asium et
mariū. Phas et nephas, aptota sunt. Græca nomina, quæ
apud nos in As exeunt, tres species habent. Prima est, ut
Olympias, pythias, nā Olympiadis et pythiadis facit. Se-
cunda ut Pallas, Thoas, Athlas: nā Pallātis, Thoantis, A-
thlantis facit. Tertia, ut Aeneas Pythagoras, Lycas, nā fa-
cit Aeneæ, Pythagoræ, Lyce. Quādo nostra ratione no-
mina quæ genitiuo in E' exeunt, nominatiuo A' finiun-
tur, ut Catilinæ, Catilina. Sed hæc Græca sunt, nō nomi-
natiuo S literam retinent. Quædam tamen perdunt S li-
teram in nominatiuo, ut Nicea, Medea. Ergo in his no-
minatiuis consuetudo seruanda est. S litera præcedente
E' terminatorū species sunt quinque. Prima, quorū nomi-
natiuus et actiūs, et nectūs plurales similes sunt, sed g̃tūs
pluralis

pluralis in Vm exit, ut Hercules, proles, Herculum, pro-
lum. Secunda species est, quæ à superiore hoc differt,
quod genitiuum pluralem in ium compellit, accusatiuum
in S, ut nubes, rupes, cautes. In qua forma masculina non
habentur. Tertia, quæ etiam si aliquam inter se habent
differentiam. in declinatione tamen quoniam incremento
syllabarum pares sunt in obliquis casibus, in unam spe-
ciem rediguntur, ut Ceres, bipes, merces. Masculina au-
tem in exempla nõ sunt nisi Græca, ut Chremes. Laches.
Quarta species non differt à precedente, quod obliquos
casus E in I compellit, cum superior S literam seruat:
videlicet quoniã in nominatiuo non ut superiora E pro-
ducunt, sed contrahunt, ut hospes, antistetes, ales, comes.
Quinta species à superiore hoc differt, quod genitiuus
aucta syllaba I litera finitur, qui etiam datiuus habeba-
tur, accusatiuo in Em exit, ablatiuo in E productam, cui
adiecta Rum syllaba genitiuum pluralem facit. Cuius
numeri nominatiuum cum prima positione et uocatiuo
singulari confundit, datiuũ et ablatiuum Bus syllaba fi-
nit: ut facies, dies, spes, acies. Sed cõsuetudo, rei, et spei,
corripuit fortasse, quòd monosyllaba sunt. S litera præ-
ante I terminatorum alia crescit per obliquos casus, alia
intra modum positionis continetur, duntaxat in numero
singulari. Eorum igitur quæ non crescunt, species sunt
duæ. Prima, generis masculini, ut scrobis, mensis: licet Lu-
canus exiguum scrobem dixerit. Fœminini et com-
munis, ut canis, iuuenis, quorum declinatio liquet. Se-
cunda species, hoc à superiore differt, quod ablatiuum
in I litera finit, accusatiuũ in Im: et sunt duo sola mascu-
lina, liguris, tyburis: fœminina, clauis, peluis, turris:
classis.

clāsis, caſis. Hanc rationem declinandi manifeſtam diminutio facit, quæ producta in omnibus iſtis pronuntiat. Itaq; quoties dubitamus de nominum enunciatio-
ne, diminuti onem eius conſulimus. Eorum quæ ſyllaba creſcunt, ſpecies ſunt duæ: quarum altera corripit I li-
teram, in qua forma ſunt maſculina, ſanguis, pulvis, la-
pis: ſceminina, cuſpis, caſſis, in quibus mutant maſculina
hoc, quòd alia in declinatione I conſeruāt: alia in E trāſ-
eunt. Item quòd alia tis, alia ris ſyllaba in genitiuo fini-
untur. Altera ſpecies I literam producit in nominatiuo,
ut glis, lis, ſamnis: quam & in obliquis ſimiliter conſer-
uant. In genitiuo plurali I ante Vm ſyllabam dicimus gli-
rium, litium, ſamnitium, nō ut ſuperiora, lapidum, cuſpi-
dum, caſſidum. S litera præcedēte O terminatorum, cum
ſit paruum diſcrimen, una ſpecies poteſt eſſe: nam cum
omnia in obliquis ſyllaba creſcant, hoc differunt, quòd
quædam in genitiuo S literam in T: quædam in D:
quædam in R conuertunt, ut nepos, tis: cuſtos, dis.
Monosyllaba maſculina, ut flos, floris: ros roris.
Item neutrum, os, oris. In oſſibus autem nominati-
uum conſuetudo facit, os, contra rationem, quoniam in
genitiuo R non habet. Sed nec oſſum poteſt dici, quoniā
neutra quæ nominatiuo M terminantur, Bus ſyllabam
non admittūt numero plurali. Ergo in monosyllabis Ana-
logia non tenetur. S litera præcedente V terminatorum
ſpecies ſunt ſex. Prima, genitiuus I ſimplice, uoca-
tiuus E terminatur, ut Marcus, ſextus: genitiuus, ut
Marci, ſexti: uocatiuus, ut Marce, ſexte. Secunda ſpe-
cies à ſuperiore hoc diſtat, quòd genitiuo I geminat, &
in uocatiuo I terminatur, ut Antonius, Iulius, huius An-
tonij.

tonij, Iulij facit, & ô Antoni, Iuli: in ceteris cū superio-
re consentit. Tertia species, nominatiuum cum uocatiuo
miscet, & gto easdem literas producente conseruat, da-
tīuo V & I, ablatīuo V, accusatiuo. Vm terminatur, ut
senatus, fluctus, exercitus: quæ pluraliter nominatiuum
cū accusatiuo & uctō in Vs productam agūt, genitiuum
in Vm, datīuum & ablatīuum in Bus syllabam. Quarta
species incrementum syllabæ per obliquos casus accipit:
ita tamen ut aliquam uarietatem inter se habeant. Que-
dam enim V literam retinent aliās correptam, aliās pro-
ductam ut, ligus, liguris, palus, dis: uirtus, tis. Quædam
eandem V literam in E uel in O mutāt, ut uetus, ueteris:
uenus, ueneris; nemus nemoris. Quædam tamen uno mo-
do declinantur, Laus & fraus cum sint monosyllaba, &
duas uocales habeant iunctas, in eadem specie habentur,
quia similiter syllaba crescunt. Quinta species pronomi-
num, quæ Vs terminantur, ut unus, totus, solus, quæ hoc
modo declinantur, Vnus, unius, uni, unum, une, ab uno:
uni, unorum, unis, unos, uni, ab unis. Sexta in Eus, ut inu-
leus, eucleus, à uocatiuo E litera geminata efferrun-
tur, ut eculæe, inulee. Sed quidam malunt in Eu ut Tideu,
uocatiuo Græcè dicere. S litera I præcedente finita
neutra monoptota sunt, ut tressis, sexis. S litera præceden-
te V, duæ species sunt. Prima, quæ in I genitiuum agit,
& pluralem non habet, ut uulgus, pelagus, uirus. Lu-
cretius uiri dicit, quanquam rectius inflexum maneat.
In secunda specie sunt, quæ per obliquos casus crescunt,
& genitiuo singulari in Ris literas exeunt, ut ge-
nus, nemus, Ex quibus quædam V in E mutant, ut
plus, oleris: ulcus, ulceris. Quædam in O, nemus,
nemoris.

memoris, pecus pecoris. In dubitatione ueniunt ster-
cus & scœnus in E, an in O mutant: quoniam quæ in Nus
syllabam finiunt, V in E mutant, ut uulnus, genus, finus,
& funeratus dicimus: scœnus enim exemplo non debet no-
cere, cum inter dubia genera ponatur. Item ueteres ster-
ceratos agros dicebant, non stercoratos. S littera finita
nomina, precedentibus N uel R, omnia sunt unius gene-
ris, nisi quæ ante S, R habent, interdum D recipiunt, ut
secors secordis. Interdum T, ut sollers, iners. In plurali
quoque, excepto genitiuo & accusatiuo, omnibus casu-
bus similiter declinantur. Nam quedam in Vm geniti-
uo, accusatiuo in Es exeunt, ut Mars, Aruns. Quedam in
lum, ut sapiens, patiens, & ob hoc accusatiui eorum in
Is exeunt. Pleraque autem ex his nomina tribus generi-
bus, communia sunt, & I litteram quam habent neutra in
nominatiuo plurali dant, etiam genitiuis reliquorū ge-
nerum cum quibus communia sunt. T littera neutra tan-
tum nomina quedam pauca finiuntur, ut Git, quod non
declinatur, & caput, sinciput. Quidam cum lac dicunt,
adijciunt T propter quod facit lactis. Sed Vergilius: Lac
mihi non æstate nouum, non frigore defit. Quippe cum
nulla apud nos nomina in duas mutas exeunt, & ideo ue-
teres lacte in nominatiuo dixerunt. X littera terminato-
rum, quedam in genitiuo plurali, in quibus omnia comu-
nia in lum exeunt, & ob hoc accusatiuo in I & S. Pluri-
ma uerò gto in V & M non præcūte I, & ob hoc in E et
S, accusatiuo exeunt. Nam in reliquis consentiūt, utpote
cū singulariter omnia in ntō habēt, X exigūt, gtūm in I
& S agunt datiuū in I litteram: ablatiuū E uel I definiāt,
adiectaq; M accusatiuum definiūt, implentq;. Pluraliter
uerò

uerò datiuum & ablatiuum utique Bus syllaba finiunt.
 Nam de cæteris quibus dissident ueteres, quidam atrocum, & ferocum. Quæ ratione omnium X litera finitorum una species uidebitur. Huic enim X literæ omnes uocales præferuntur, ut capax, frutex, pernix, atrox, re-
 dux. Ex his nominibus, quæ in nominatiuo producuntur, quædam corripuntur, quædam consentiunt in nominatiuo, in obliquis autem dissentiunt. Pax enim & rapax, item Rex & pumex: item nux, & lux primam positionem uariant. At nix & nutrix, item nox & atrox, sic enim in prima positione consentiunt, ut discrepent per obliquos. Et illud animaduertendum est quædam ex his X literam in G, & quædam in C per declinationes compellere. Lex enim legis, grex, gregis facit: & pix, picis: nux, nucis. Nam in his, quæ non sunt Monosyllaba nonnunquam X litera genitiuo in C conuertitur, ut frutex, fruticis: ferox, ferocis facit. Supellex autem & senex, & nix privilegio quodam contra rationem declinantur. Quoniam supellex duabus syllabis crescit, quod uetat ratio, & senex, ut in nominatiuo, item in genitiuo dissyllabum manet. Cum omnia X litera terminata crescant. & nix nec in C conuertitur, ut pix: Nec in G, ut rex, sed in V: consonans, cum in uocalem transire non possit. In plurali autem genitiuo ablatiuus singularis formas uertit. Nam in A aut O terminatus, in Rum exit: B correpta in Vm: producta in Rum, I terminatus in lum: V terminatus in Vm. Datiuus & ablatiuus plurales: item aut in Is exeunt, aut in Ibus, quæ præcepta in scholis sunt tritiora, sed quoties in Is exeunt, longa syllaba terminantur, quoties in Bus, breui.

De

De Generibus uerborum.

DEcurſis nominum regulis, æquum eſt conſequentia dicere, canones que uerborum. Genera uerborum ſunt quinque, Actiuum, Paſſiuum, Neutrum, Commune & Deponens. Actiuū eſt, quod in O' exit, & agendi ſignificationem habet, ut lego, ſcribo, canto, & cætera huiusmodi. Paſſiuum uerò in R, & patientis ſignificationem monſtrat, ut lego, ſcribor. Neutrum in O', & neque agentis, neque patientis plenam ſignificationem habet, ut ſudo, dormio. Nescio enim agat quis, aut patitur. Commune & Deponens in R exit, ſed hoc intereſt, quòd in communi duæ ſunt ſignificationes agentis, & patientis. Cum enim dicimus oſculor, nescis utrum potius oſculor te, an oſculor à te. In deponenti autem, aut agentis effectus eſt, ut luſtor: aut patientis, ut morior. Eſt etiam impersonale, ut ſudatur, curritur, quod ideo ſi uocatur, quòd cum omnes perſonas contineat, nullam habet certam.

De Modis uerborum.

Verborum autem modi ſunt quinque, ſed alij ſex, alij ſeptem, alij octo, alij nouem, pauci etiam decem dixerunt. Qui uerò quinq; dicunt, hos aiunt indicatiuum, imperatiuum, optatiuum, coniunctiuum, infinitiuum, quem & perpetuum dicimus. Qui ſex memorant, addunt promiſſiuum. Qui ſeptem, impersonalem. Qui octo, percunctatiuum. Qui nouem, ſubiectiuum, & à coniunctiuo cum ſeparat. Qui decem, etiam hortatiuum aſcribunt: ſed hos ſuperflue adiectos ratio non admittit.

Coniugationes autem quas, Græci συζυγίας appellant, tres esse non dubium est. Quæ in uerbis actiuis neutralibusue in secunda persona, tempore præsentis monstrantur. Nam quoties finalis syllaba in As exit prima: in Es secunda: in Is tertia, ut cantas, uides, audis: si producta sit, hæc tertia: nam si correpta sit curris. Harum omnium coniugationum uerba in prima positione ante ultimam literam tres tantum uocales recipiunt, E I V: ut sedeo, lanio, irruo. Consonantes autem omnes, exceptis F K & Q, ut libo, uoco, cado, lego, traho, impello, amo, cano, scalpo, curro, lasso, peto, nexo. His accidunt I & V, loco consonantium posita: ut aio, adiuuo. Sed nec F excludunt, cum dicamus triumpho. quanquam à Græcis ueniat, & per P & H potius scribatur. Præterea ab eo quod dicimus faris & satur, primam uerbi personam uolunt For. De Q litera dubitatur: nam dicimus eliquo & equo. Et in huiusmodi uerbis V litera nec uocalis locum, ut est irruo: nec consonantis, ut est adiuuo, ualeat obtinere.

De formis.

Harum omnium coniugationum in declinando formæ sunt triginta sex, exceptis d festiuis & impersonalibus, & inchoatiuis. Primæ coniugationis uerba, quæ uel O litera nulla alia præcedente uocali terminantur, uel præeunte uocali qualibet, formas habent quatuor, Secundæ coniugationis uerba formas habent sex. Tertiæ coniugationis correpta uerba formas habent uiginti

uiginti sic: Quæcumq; uerba indicatiuo modo tempore præfenti, persona prima, I O literis terminantur, formas habent sex. Quæ V O, formas habent duas, Quæ nulla præcedente uocali O litera terminantur, formas habent duodecim. Tertiæ coniugationis productæ uerba, quæ indicatiuo tempore præfenti, prima persona, I O literis terminantur, formas habent quinque. Quæcumq; autẽ uerba cuiuscunq; coniugationis indicatiuo modo tempore præfenti, persona prima, uel nulla præcedente uocali, uel qualibet alia præcedente O litera terminantur. Eorum declinatio hoc numero formarum continetur, de quibus singulis dicam.

De prima coniugatione.

Primæ coniugationis uerba indicatiuo modo, tempore præfenti, persona prima, aut O litera nulla alia præcedente uocali terminantur, ut amo, canto: aut Eo, ut comæeo, calceo: aut Io, ut lanio, fatio: aut Vo, ut æstuo, continuo. Primæ coniugationis uerba imperatiuo modo tempore præfenti ad secundam personam, A litera producta terminantur, ut amo, ama: canto, ta. In infinitiuo modo ad imperatiuum modum Re syllaba manente productione terminantur: ut amo, amare, cantare, cantare. Item prima coniugatione, quæ indicatiuo modo tempore præterito, specie absoluta, adiecta ad imperatiuum Vi syllaba, manente productione terminat, ut comæo, comæa, comæaui: lanio, lania, laniaui: fatio, fatia, fatiaui. Eodem modo tempore specie inchoatiua, adiecta ad imperatiuum modum Bam syllaba terminantur, ut comæa, comæabā: lania, laniabā. Itẽ prima cõiugatio eodẽ modo, eodẽ tempore, specie recordatiua, adiectis ad imperatiuum

ratium modum, Ve & Ram syllabis M terminat partes, ut commea, commeaueram, lania, ueram: aestua, ueram. Primæ coniugationis eodem modo tempore futuro, adiecta ad imperatium modum Bo syllaba terminantur, ut commea, bo: lania, abo: aestua, bo. Quæ uerò indicatiuo modo tempore præsentis ad primam personam, O litera nulla alia præcedente uocali terminantur, ea indicatiuo modo tempore præterito specie absoluta, & exacta quatuor modis proferuntur. Est enim primus, qui similem his regulam habet, quæ indicatiuo modo tempore præsentis prima persona penultimam uocalem habent, ut, amo ama amaui, amabam amaueram, amabo amare. Secundus est, qui O in I conuertit, & penultimam in præterito perfectò, & tertiam ab ultima in plus quam perfectò producit, ut adiuuo adiuui adiuueram. Tertius, qui similem quidem regulam habet primi modi, sed subtracta A litera disiungit, ut seco secui secabam, secabo secare. Facit enim in specie absoluta secui, & exacta secueram. Quarta est, quæ per geminationem syllabæ proferitur, ut sto sta steti steteram, stabo stare. Huic simile, do da dedi, correpta litera A, contra regulam in eo quod est dabam dederam, dabo dare proferitur.

De Secunda coniugatione.

Secundæ coniugationis uerba indicatiuo modo tempore præsentis, persona prima, E O literis terminantur, ut uideo uides, moneo nes. Secundæ coniugationis uerba imperatiuo modo, tempore præsentis, ad secundam personam, E litera producta terminantur, ut uideo uide, moneo mone. Secundæ coniugationis uerba infinitiui

finitiuo modo adiecta ad imperatiuum modum re syllaba, manente productione terminantur, ut uide uidere, mone monere. Secundæ coniugationis uerba indicatiuo, modo tempore præterito specie absoluta, & exacta, septem modis declinantur. Et est primus, qui formam regulæ custodit. Nam forma hæc est, cum secundæ coniugationis uerbum indicatiuo modo tempore præterito quidem perfectio adiecta ad imperatiuum modum ui syllaba, manente productione terminatur: ut deleo dele le ui. Plusquam perfectio autem adiectis ad imperatiuum modum, ue & ram syllabis terminantur, ut dele dele ueram. Secundus est, cum indicatiui modi, primæ personæ, E & O literis terminatæ transcunt in I, ut sedeo sedi, & in exacta, ut sederam. Tertius est, cum E & O in V & I mutantur, ut caleo calui, moneo monui, calueram, monueram. Quartus est, cum E & O in I mutant, & consonantem, quæ præcedit in S, ut mulgeo mulsi mulseram. Quintus est, cum E & O in I præcedens uerò consonans in X mutatur, ut lugeo luxi luxeram. Sextus est, qui per duplicationem syllabæ profertur, ut spondeo sponendi spononderam. Septimus est, qui resoluitur in formam passiuorum, ut audeo ausus sum es est, ausus eram eras erat. Secundæ coniugationis uerba indicatiuo modo specie inchoatiua adiecta ad imperatiuum bam syllaba, manente productione terminantur, ut uide uidebam, mone monebam. Secundæ coniugationis uerba indicatiuo modo tempore futuro adiecta ad imperatiuum modum bo syllaba, manente productione terminantur, ut uide uidebo, moneo monebo.

De Tertiā coniugatione correpta.

Tertie coniugationis correptæ uerba indicatiuo modo tempore præsentī persona prima, aut O litera nulla alia uocali præcedente terminantur: ut lego legis, peto petis, aut rapio rapis, facio facis: aut uo, ut induo, irruo. Tertiæ coniugationis correptæ uerba, quæ indicatiuo modo tempore præsentī, O litera nulla præcedente uocali terminantur, eadem imperatiuo modo, tempore præsentī, persona secunda E correpta præcedente consonante primæ positionis terminantur, ut lego lege, peto pete. Quæ V & O, ea imperatiuo modo V & E retinebunt, ut induo indue, irruo irruē. Tertiæ coniugationis correptæ uerba infinitiui modi adiecta ad imperatiuum modum, re syllaba manente correptione terminantur, ut legere, petere. Tertiæ coniugationis uerba quæ indicatiuo modo tempore præsentī, persona prima, IO literis terminantur: ea præteritum perfectum & plus quàm perfectum, sex modis enunciant. Primus est, qui tertiæ coniugationis productæ, integram regulam sequitur, hic est qui imperatiui modi regulam in productionem uertit, & in absoluta specie assumit ui syllabam, & in exacta ue & ram, ut cupio, piui, ue-ram. Hæc eadem tamen interdum sublata V litera in absoluta specie, & geminata I: in exacta uerò correpta eadem pronunciatur, ut cupij cupieram. Secundus modus est, qui primæ positionis uerbo O literam deponit, & præeuntem syllabam, seu mutata uocali, seu perscuerante producit, ut facio feci, fugio fugi. In exacta uerò specie I deposti-
ta

ta, & in E mutata, ram syllabam aſumit, ut feceram, ſu-
geram. Tertius modus eſt, cum I & O in V & I conuer-
tuntur, ut elicio elicui elicueram. Quartus, deſiſtis I
O literis, & præeunte conſonante per S geminum enun-
ciatur, ut percutio percuſi percuſſeram. Quintus, qui
per X, ut aſpicio aſpexi aſpexeram. Sextus, qui per gemi-
nationem ſyllabæ enūciatur, ut pario peperī pepereram.

Tertiæ coniugationis correptæ uerba, quæ indicati-
uo modo tempore præſenti, perſona prima O litera ter-
minantur, ea præterito & absoluto, & exacto duobus
modis enunciantur. Et eſt primus cum primæ poſitionis
uerba O in I commutant, ut induo indui indueram. Se-
cundus, qui per X pronunciat, ut inſtruo inſtruxi in-
ſtruxeram. Tertiæ, correptæ uerba, quæ indicatiuo
modo tempore præſenti, perſona prima, O litera nulla
alia uocali præcedente terminantur, ea indicatiuo mo-
do tempore præterito ſpecie absoluta & exacta duo-
decim modis declinantur. Et eſt primus, qui tertiæ con-
iugationis productæ integram formam ſequitur, ut ſu-
pra oſtendimus. In his uerbis, quæ tertiæ coniugationis
correptæ, indicatiuo modo tempore præſenti, perſona
prima, I O literis terminantur, ut enim eſt cupio cupiui
cupiueram, ſic peto petiui petiueram: hæc quoq; V lite-
ram interdum ſubtrahunt, & I geminant, ut petij pe-
tieram. Secundus eſt, cum O in I conuertitur, qui primæ
poſitionis uerbi O literam in I commutat, & præeun-
tem ſyllabam, ſeu mutata uocali, ſeu perſeuerante pro-
ducit. Deſiſta etiam conſonante, ſi fuerit media, in quā
prima uocalis deſinat, ut ago egi egeram, lego legi le-
geram. Eorum autem quæ in conſonantem exeunt;

exempla sunt hæc, frango fregi fregeram, fundo fudi fuderam. Quartus est, qui mediam consonantem deponit, et præeuntem uocalem corripit, ut findo fidi fideram, scindo scidi scideram. Quintus. O' litera deposita V et I assumit, ut molo molui molueram, colo colui colueram. Sextus, qui deposita O' S et I assumit, ut carpo, carpsi, carpseram: scribo, scripsi, scripseram. Septimus, qui O' deposita, et præeunte cōsonante, per S, geminum pronunciatur, ut meto, mēsui, mēsueram. Octauus, qui simili correptione per unum S, præeunte uocali producta declinatur, ut trudo, trusi, truseram. Nonus, qui per X, pronunciatur, ut expungo, expunxi, expunxeram, ungo, unxi, unxeram. Decimus, qui per geminationem primæ syllabæ profertur, ut pungo, pupugi, pupugeram: curro, cucurri, cucurreram. Vndecimus, qui uerborum compositorum ultimam syllabam geminat, ut trado, tradidi, tradideram: reddo, reddidi, reddideram. Duodecimus, qui in formam passiuiorum resoluitur, ut fido, fisisum, es, est: fisisus eram, eras, erat. Hæc omnia tertiæ coniugationis correptæ uerba indicatiuo modo tempore præterito specie inchoatiua, adiecta ad imperatiuum modum, syllaba præcedente consonante primæ positionis uocali E' adiecta, production terminantur, ut lege, legebam: pete, petebam: exceptis his, quæ I ante O' habuerint: ea enim adiecta I litera ad imperatiuum modum, et adiecta bam, syllaba producta E' terminantur, ut rapio, rape, rapiebam.

Tertiæ coniugationis correptæ uerba indicatiuo modo tempore futuro sublata. E' litera, et adiecta am syllaba, terminantur, ut lege, legam: pete, petam: indue, induam: exceptis

exceptis his, quæ I ante O habuerint in prima positione: ea enim E in I conuertunt, & assumpta am syllaba, faciunt futurum, ut rapio, rape, rapiam: facio, face, faciam.

De producta tertiæ.

Tertie coniugationis uerba producta indicatiuo modo tempore præsentis personæ primæ, aut E O literis terminantur, ut adeo, adis: prodeo, prodis. Aut I O, audio, audis: nutrio, nutris. Tertiæ coniugationis producta uerba imperatiui modo, tempore præsentis, in secunda persona I producta terminantur, ut adeo, adi, prodeo, prodi: audio, audi, nutrio, nutri. Hæc infinitiui modo adiecta ad imperatiuum modum Re, syllaba, manente productione terminantur, ut adi, adire: prodi, prodire. Tertiæ coniugationis uerba, quæ indicatiui modo tempore præsentis, personæ primæ, E O literis terminantur, ea modo indicatiui, tempore præteriti, specie absoluta, adiecta ad imperatiuum modum ui syllaba terminantur, ut adeo, adiui. Exacta autem uerba, ueram, ut adiueram: sed consuetudo sæpe breuitatem appetens, V literam subtrahit, & absoluta ingeminat I, ut adij, prodij, adieram, prodieram. Inchoatiua quoque specie adiecta ad imperatiuum modum, bam syllaba terminantur, ut adibam, prodibam. Quæ uerò indicatiui modo tempore præsentis, personæ primæ, I O literis terminantur, ea tempore præteriti absoluta specie, & exacta forma, quinque modis enunciantur, & est primus similis superiori, ut nutrio, nutriui, nutriueram, nutrij, nutrieram, & audi audieram,

g s ut

ut apud Virgi. Audieras & fama fuit. Specie tantum inchoatiua distant. Omnia enim tertiæ coniugationis producta uerba quæ indicatiuo modo, tempore præfenti, persona prima, I O literis terminantur, ea eodem modo, tempore præterito, specie inchoatiua E' producta manente, nouissimæ syllabæ adiiciunt Bam, ut audiebam, ueniebam, operiebam: quamquã hæc ueteres sine E' littera pronunciabant, ut Virgi. Nutribat Tyrus quæ pater, cui regia parent Armenta, & cetera. Secundus modus est, cum O amissa præcedens syllaba producitur, ut uenio, ueni, ueneram. Tertius, cum I & O in V & I mittunt, ut operio, operui, operueram. Quartus, qui depositis I & O, præcedentem consonantem in S conuertit, sartio, sarfi, sarseram. Quintus, qui per X enunciat, ut uincio, uinxi, uinxerã. Tertiæ coniugationis productæ uerba, quæ indicatiuo modo, tempore præfenti, E O literis terminantur, ea tempore futuro, eodem modo, Bo syllaba adiecta ad imperatiuum modum terminantur, ut adeo, adi, adibo: prodeco, prodi, prodibo. Quæ uerò O' adiecta ad imperatiuum modum Am syllaba terminantur, ut audio, audi, audiam: nutrio, nutri, nutria: quamuis Terentius protulerit per Bo, inde apparet geminam esse pronunciationem. Dixit enim: Scibo iam ubi fiet.

Indicatiuo modo, tempore præfenti, eorum, quæ E O literis terminantur, sunt uerba, quæ à diuerso præfenti, præteritum simile habent, ut luceo, & lugeo, luxi enim facit. Idem cernit & crescit creui facit. Sunt alia, quæ una uerbi positione duas coniugationes teneant, ut pando & mando, faciunt enim

pandas

pandas & *pandis*, *mandas* & *mandis*. Verba casibus iunguntur, interdum singulis ita: genitiuo, ut *misereor tui*: datiuo, ut *suadeo tibi*: accusatiuo, ut *moneo te*: ablatiuo, ut *utor illo*. Interdū duobus, ut ablatiuo & accusatiuo, ut *fungor hanc rem*, & *illa re*. Hæc satis ad exempla Analogiæ dixisse sufficiat. Quæ enim his formis conspecta fuerint, non teneri pro certo anomala iudicanda, quæ strictim, exigueq; memorabo, ut contra rationem etiam usum quendam usurpasse detegamus, aut etiam contra regulam defecisse.

De Anomalis.

Cum in nominatiuo singulari, reus & deus similia sint: quare plurali hi rei dicuntur, & usus dicit, hi dij contra regulam: cum dici tantum dei deberet, præsertim cum genitiuus nominatiuo suo duabus syllabis non debeat longior inueniri. quàm hic eueniet, si dicamus deorū: Cum *Thoas*, & *Eas*, cōsimilia sint, *Thoantis*, & *Eantis* faciant: *Aeneas* non facit *Aeneant*,: sed *Aeneæ*. Cur cum hic *biceps* & *triceps* dicamus, genitiuus duabus contra regulam syllabis crescat, & *bicipitis* & *tricipitis* dicamus? nō *bicipis* aut *tricipis*. Vnde uenit, ut *aliger*, *frugifer*, *accipiter* habeant omnes casus, *Iupiter* duos habeat? Cum *sanctus*, *pius*, *bonus*, similia sunt, cur dicimus *sanctior*, & *pijor* non dicimus? Deinde *sanctior*, *sanctissimus*: *bonior*, *bonissimus* non dicamus. Cum dicat Virgilius: *Phandi atq; nephandi*. Cum à *nefando* dicatur *nefarius*, à *fando*, *farius* non dicitur. Quare se iunctus amissa præpositione dicitur iunctus, *securus* & *sedulus* eadem perditam ualeant

ualeat memorari. Cum dicamus, singuli uiri: singulae mulieres, singula scrinia, quare non dicimus, singulus uir, singula mulier, singulum scrinium. Cum uenor, piscor, aucupor, similia sint: cur uenator, & piscator dicitur, & aucupator non dicitur, sed auceps. Cur uolo non habet imperatiuum, Cur fare primam uerbi personam non habet. Quare soleo praeteritum perfectum non habet, Cum canta & laua similia sint, cur cantauit faciat, & lauaui non faciat. Item corusco & tono, coruscaui facit, tonauit non facit. Quid quod ego unum casum recipit. Cum calciatus, armatus, togatus, penulatus paria uideantur, quare calceo & armo dicimus, tongo, & penulo non admittitur. Nominatiuus singularis in Vs exiens in omnibus positiuis, E productam habet in aduerbijs, ut doctus, doctè: auarus, auarè: parcus, paracè. Bonus & malus cur corripit in aduerbio, E, bene & malè. Cum habilis habiliter dicamus: cur facilis faciliter non dicimus. Item cum difficulter dicamus, cur faculter dici non poterit. Cum audax audacter dicatur: cur uerax ueracter non dicimus, sed ueraciter. Cur singulatim dicimus, binatim, ternatimq; non dicimus: & alia huiusmodi, quae possem innumera memorare, ni ad cetera properarem.

Hæc cum Grammaticæ uelut rerum exordium instauratura dixisset, propter superi senatus, Iouisq; fastidium, Minerua talibus interuenit. Ni fallor, octo partes orationis, uelut incunabula repetitura intimare disponis. Adijcies solœcismorum causas, barbarasq; formas, tum alia loquendi uitia, quæ apud uates inclytos plurimum celebrata, quæ nunc Tropos, nunc Metaplasmos,

taplasmos, nunc Schemata figurarum, ex eodemq; cuncta uitia uelut decoris fonte manantia, quæ attestantur, aut nescientis errorem, aut affectatam doctoribus uenustatem. Quæ si ab scholaribus inchoamentis in senatum Celitum ducis, decursæ peritiæ gratiam deformabis. Nam si rhythmicum quid, metricumq; sicut inter Cirrhatos audes, assumpseris, profectò Musices impetu. cuius præuertis officium, discerpseris. Formam igitur prædictæ præceptionis absolueris, si præcipuis memoratis iam te ab inchoamentorum uulgarium uilitatibus uindicaris. His Germaniæ uerbis cum sponso Delius anteibant, & Grammaticam ad Virginis transire obsequia compulerunt. Ac tunc aliam foeminarum pari sponsalium munere conferendam clarius intromissit.

Finis Tertij libri.

Martiani

MARTIANI

CAPELLAE DE

DIALECTICA,

LIBER III.

Aec quoq; contortis stringens effami-
na nodis,

Qua sine nil sequitur, nilq; re-
pugnat item.

In cœtum superum ueniens primordia
fandi

Aduenit, & scholicum præstruit Axioma.
Ambiguus memorans uocem consistere uersus,
Nil normale putans, ni fuit associum.
Sed licet ipse modos demum bis quinq; profatus,
Pallens afflictim uerset Aristoteles.
Stoica circueant: ludantq; Sophismata sensus:
Perdita nec unquam cornua fronte ferant.
Chrysippus cumulet, proprium consummat aceruum,
Carneadesq; parem uim gerat helleboro.
Nullus apex tot prole uirum par accidit unquam:
Nec tibi tam felix fortis honos cecidit.
Inter templa deum fas est Dialectica furi:
Et Ioue conspecto iure docentis agis.

Quæ igitur introgressa est Delio conuocante palli-
dior paululum sceminis, sed acri aImodum uisu,
& uibrantibus continua mobilitate lumi-
nibus,

nibus; cui crimes tortuosi, decenti que inflexione crispanti, & nexiles uidebantur. Qui tamen deducti per quosdam consequentes gradus, ita formam totius capitis circulabant, ut nihil deesse cerneretur, nihil superfluum detineretur. Cui quidem pallium, Athenarum que uestitus, sed gestamen in manibus fuerat inopinum, ac prorsus gymnasijs omnibus inexpertum. In leua quippe serpens gyris in manibus inuolutus. In dextra formula quedam florentibus discolora uenustate, ceteris solerter effigiata latentis hami nexu interitus tenebatur. Sed quoniam eius leua sub pallio occultebat insidias uiperinas, cunctis dextera praebebatur. Denique ex illis formulis si quis aliquam percepiisset, mox apprehensus hamo ad latentis anguis uirosos circulos trahebatur. Qui tamen mox emergens, primo spinosorum dentium acumine uenento, assiduus hominem morsibus affligebat. Dehinc ambitu multiplici circumactum, ad conditiones propositas coartabatur. Si autem quamlibet formulam nullus uellet assumere, quibusdam obuijs interrogatiunculis occupabat, aut latenter in eos anguem serpere stimulabat, donec nexilis complexio circumuentos ad interrogantis arbitrium strangularet. Ipsa autem foemina contractioris uidebatur corporis, habitusque furui. Verum dumalibus hirta setis, nescio quid uulgo inexplanabile loquebatur. Nam uniuersalem dedicatiuam particulari abdicatiuae obliquam, licet ambas posse uertier asserbat, uniuocis equiuoca connectendo, ad solam se discernere uerum quid falsumue sit, uelut quadam diuinantis fiducia loquebatur. Hæc se educatam dicebat Aegyptiorum rupe, at quin Parmenidis, exinde
Gymnasium

Gymnasium atque Atticam demeasse, illicque uersipellis studij calumniante proposito, etiam Socratis, Platonisque amplitudinem mancipasse. Hanc igitur fraudulenta semper argumentatione uersutam, ac de circumuentis pluribus gloriantem, cum Cyllenius Ciryceo geminus anguis asurgens allambere facinoram crebris linguarum micatibus attentaret, tuncque etiam Tritonida Gorgo cognoscentis, quoniam gaudio sibilaret, nimirum inquit Bromius, qui facetior est Deorum, eamque penitus nesciebat. Hæc autem ex harenis Libiæ anhelantis adducitur, quod et capillicium implexum docet, et amicitia uenænorum, aut fidendum forma copulam esse Marsicæ nationis. Ita namque agnitione uiperea, et blanda anguium adulatione diligitur. Quod ni est, ex illius hami fraude colligitur, quod circulatorix bellacissimæ, et metarum Marsicarum incola comprobatur. Quo dicto, cum complures deorum, quantum decuerat, arriderent, Pallas aliquantò concussior, iocum emergentis inhibuit, memorans hanc admodum sobriam, quod quibusdam diuis penitus denegatum est, etiam inter germanas quæ probandæ sunt aciores à nullo posse, cum asserta protulerit derideri. Illa autem, quæ argumentum uerosæ assertionis acrimoniæque detulerat, tradere eam iubet, ac se ad insinuandæ solertiae habitum comparare. Tunc lubrici anguis circulatoris orbes et hiatus, cum Grammaticæ, quæ insinuatione peracta prope astant accipere formidaret, ipsi diuæ, quæ etiam Meduseos crimes edomuit, cum figuris illicibus, et hamatis illis formulis committuntur. Ita criminali decore mera Cecropis, atque Attica comprobatur. Maximeque quod eam Palliatorum populus et Græci iuuentutis electio

ctio sequebatur: prudentiam fœminæ, ingenium' que mirata. Iupiter autem iudicantis, implendis' que uirtutibus posteram Romuleis uirtutibus Graiam æstimans leuitatem, quicquid nosset illa latiali promere cepit facultate. Ac mox Dialectica, quanquàm parum dignè Latine loqui posse crederet, tamè promptiore fiducia, restrictisq; quadam obtutus uibratione luminibus, etiam ante uerba formidabilis sic exorsa.

NI Varronis mei inter Latiales glorias celebrati mihi eruditio, industriaq; suppeteret, possem fœminæ Doricæ nationis apud Romuleæ uocis examina, aut admodum rudis, aut satis barbara reperiri. Quippe post Platonis aureum flumen, atque Aristotelicam facultatem, M. Terentij primam me in Latinam uocem pellexit industria, ac fandi possibilitatem per scholas Ausonias comparauit. His igitur præceptis parere colluctans, nec Graios deferam ordine disserendi, nec Laurentis assertio nis effamina remorabor. Ac prius illud compertum uolo, mihi Romanos, Togatam' que gentem uocabulum nondum nouare potuisse, ac Dialecticen, sicut Athenis sum solita nuncupari, mei' que prorsus iuris esse quicquid artes ceteræ proloquuntur. Nam neque ipsam, quam aures uestre probauere Grammaticam, neque alteram optimioris ire cluens facultate, uel illam formarum diuersa radio, ac puluere liniantem sine meis posse rationibus explicari, quis dubitet? Quippe in ditione mea, iure' que consistunt, sex Normæ, quis constant ceteræ discipline. Nam prima est de loquendo. Secunda de eloquendo. Tertia de proloquendo. Quarta de proloquiorum summa. Quinta de iudicando, quæ pertinent ad iudicationem
h poëtarum

poëtarum & carminum. Sexta quæ dicenda Rhetoribus commoda est.

In prima autem parte queritur, quid sit genus, quid forma, quid differentia, quid accidens, quid uerò proprium, quid definitio, quid totum, quid pars, qui in diuidendo modus, qui in partiendo, quid sit æquiuocum, quid uniuocum, quid, ut ita dicam, pluriuocū. Debetis quippe insolentiam perferre sermonis, qui Graiam dissertare Latialiter scōpulistis. Quæ ergo rebus uerba sua sint, quæ aliena, & quot modis aliena sint, quid sit substantia, quid qualitas, quid quantitas, quid relatiuum, quid loci, quid tēporis, quid situs, quid habitus, quid facere, quid pati, quid prologia: & quot modis sibi opponantur, hæc in prima nostri parte censentur.

In secunda uerò, quam de eloquendo diximus, queritur quid sit nomen, quid uerbum, quid ex his iunctum, quæ ex his subiectiua pars sententiæ sit, quæ declaratiua, qui subiectiue modus sit, qui declaratiue, quatenus nomen accipiatnr, quatenus uerbum, quatenus sit perfecta sententia, ut possit esse proloquium.

Excipit hanc pars tertia de proloquendo. In ea queritur quantum ad propositum hodiernæ sufficiat breuitatis, quæ sint differentię proloquiorum in quantitate, quæ in qualitate, quid uniuersale sit, quid particulare, quid indefinitum, quæ sint aientia, quæ negantia, quam uim habeant singula, quemadmodum inter se affecta sint. Hinc progreditur ad quartam partem, quam esse diximus proloquiorum summam. In ea queritur, quid sit sumptū, quid illatio, quid syllogismus, quid symperasma, quid prædicatiuus syllogismus, quid

quid conditionalis, & quid inter sit: quot formæ sint prædicatiui generis, & quæ sint, utrum certum ordinem teneant, & si tenent, quid sit eiusdem ordinis ratio, quot modis habeant singula: & utrum hi modi certum ordinem teneant. Et si ita est, quæ sit eiusdem ordinis ratio.

Deinde conditionalis syllogismi quot primi modi, ac necessarij sint, qui etiam istorum ordo sit, quid inter se differant. Hæc sunt quæ præsentī arbitror cognitioni, asserendisq; sufficere. Iquid ergo genus sit, exordia repetens, quo uniuersa discurrā, primitus intinabō.

De Genere.

Genus est multarum formarum per unum nomen cōplexio, ut animal, forma eius, ut homo, seu equus, & cætera. Sed nonnunquam aliquæ formæ ita generi subiiciuntur, ut etiam ipsæ alijs sub se positīs genus esse possint, ut hominum genus, quod animali forma est, Barbaris & Romanis genus, & usq; cōgenus esse potest, donec eiuſ formas diuidēs ad indiuiduum aliquod uenias: ut si homines diuidas in masculos & foeminas. Item masculos in pueros, adolescentes, & senes. Item pueros in infantes, & loquentes. Item puerum, si uelis diuidere, in catamitum, aut alium quempiam certæ personæ puerum, non est genus, quod iam ad indiuiduum peruenit. Vti autem eo genere debemus, quod est præsentī negotio proximum, ut si de homine quærat, eius genus animal debemus assumere, quod ei proximum est. Nam si substantiam dixerimus, quantū ad rationē pertinet,

uerum est quantum ad necessitatem superfluum.

De Formis.

Formas easdem dicimus quas & species. Formae ergo sunt, quae subdita generi tenent diffinitionem eius & nomen, ut homo, equus, leo, quoniam formae sunt animalis, potest & homo, & equus, & leo animal dici. Et corpus anima participans nomen, quae definitio generis esse cognoscitur.

De Differentia.

Differentia est sufficiens ad id, quod susceperis discretio, ut si queratur, quid inter hominem intersit & equum, sufficit ut dicamus, quod homo bipes est, equus quadrupes. Animaduertere autem debemus, quia multae sunt in rebus singulis differentiae, unamquamque rem dissimiliter nos posse diuidere, quoties in ea poterimus alias atque alias differentias inuenire. Nam si animal uoluerimus diuidere, possumus in sexus, quod alia sunt masculina, & alia foeminina. Possumus in etates, quod alia sunt ortiua, alia iuuentutis, alia senilia. Possumus in quantitates, quod alia sunt parua, alia magna, alia media. Possumus in uarietate motus, quod alia sunt gradietia, alia serpentina, alia natantia, alia uolantia. Possumus in habitaculorum diuersitates, quod alia sunt aquatilia, alia terrena, alia aëria, alia, ut nonnulli dicunt, ignea. Possumus in linguae sonum, quod alia sunt loquētia, alia gementia, alia latrantia, alia ululantia. Sciamus tamen & singulas perfectas esse diuisiones, & omnes in singulis inueniri, Nam masculina animalia possunt & ab orture centia,

centia, & parua, & gradientia, & terrestria, & bipedalia, & loquentia esse. Ergo quauis uti licet, ea tamen debes, quæ est apta suscepto negotio. Nam si tibi sit de hominum laude dicendum, in rationabilia & stolidia diuidere oportebit, ut eò facile possit intelligi inter omnia animalia rerum natura quanti homines habuerit, quibus solis se ad cognoscendam ratio cinari permittit.

De Accidente.

Accidens est, quod non nisi eidem formæ, sed non semper euenit, ut Rhetorica non nisi homini accidit, sed ei potest non accidere, ut quanuis sit aliquis homo, non sit tamen orator.

De Proprio.

Proprium est, quod & eidem formæ, & ita semper accidit, ut unamquamq; rem ab omnium communione discriminet, ut in homine risus. Nam nec ridere quisquam nisi homo potest, nec homo, cum uoluerit, quantum in eius natura est ridere non potest. Et differentia proprio eò distat, quòd differentia unamquamque rem ab eo tantum distinguit: unde questio est: proprium uerò ab omnibus. Nam cum hominem à leone per uolentiam uolentes discernere, dixerimus, quòd leo ferus est, homo autem mitis, id solum uidemur discernere, quòd ad susceptum negotium pertinet. Dicendo enim leo ferus est, homo mitis, nec hominem ab alijs mitibus animalibus, nec leonem à cæteris bestijs sciunximus. Dum uerò risibile animal hominem dixerimus, eò à cæterorum animalium generalitate discreuerimus.

Diffinitio est, cum inoluta uniuscuiusq; rei notitia, aperte, ac breuiter explicatur. In hac tria uitanda sunt: ne quid falsum, ne quid plus, ne quid minus significetur. Falsum est hoc modo, homo est animal immortale, aut irrationale. Quauis enim homo esse animal uerum sit, falsum tamen est, immortale, aut irrationale esse. Plus est hoc modo, Homo est animal mortale, Ex hoc enim quamuis breuiter dictum sit, plus tamen est, quòd ad omnia animalia pertinet. Minus significatur hoc modo: homo est animal grammaticum. Quauis enim nō sit, nisi homo animal grammaticum, nō tamen omnis homo grammaticus. Diffinitio plena est hoc modo, homo est animal rationale mortale. Addendo enim mortale, separauimus à dijs: addendo rationale, separauimus à feris.

De Toto.

Totum est, quod duabus pluribùsue in se partibus positis non semper nomen, diffinitionem tamen nunquam accommodat, Et hoc non nisi in indiuiduis inuenitur, ut si hominem designemus, & eius partes, singula mēbra faciamus. Intelligimus id ipsum totū esse, quia certum hominem constituimus, & diffinitionem, & nomen ipsius totius non posse in partes cadere. Nō enim aut brachiū solū, aut caput hominē dicere poterimus, aut ipsius diffinitionē singula membra recipiūt. Sed animaduertendum est, quòd aliquando omne pro toto dicere possumus, sed alio quodam intellectu. Nam totum etiam in singulis, & omne in multis agnoscitur.

agnoscitur. Nam cum dicimus homo Cicero, quia unus est, in eo totus intelligitur. Homo autem, quia imperitus & artifex, & uir, & mulier esse potest, omne melius accipimus.

De Parte.

Partes sunt, quae in toto esse intelliguntur, & ex quibus totum constat.

Qui in diuidendo modus.

Diuidere usque; eo debemus, donec ad indiuiduum ueniamur, & hoc fit, cum per differentias ad paucitatem genera redigimus, & eis ita formas subijcimus, ut & ipse singula alijs sub se positis, etiam genera esse possint: ut animal si breuiter primo diuidere uoluerimus, per differentias possumus: quod alia sunt gradientia, alia serpentia, alia natantia, alia uolantia. Hinc item id est de singulis formis possumus genera facere, ut si dicamus animalia gradientia genus esse, & ei formas subijcimus, quod alia sunt humana, alia ferina. Et ex his possunt esse aliae formae, per quas si necesse fuerit, ad indiuiduum poterit perueniri. Sed hoc non in omni assertionem facere oportet, sed in subtili quadam disputatione. Tunc autem in oratione hoc modo possumus diuidere, cum id exigit obscuritas causa, quod si causa non sit obscura, diuisionis quidem ratio inesse, & tractari debet, sed multum apparere non debet.

Qui in partiendo modus.

Partiendi differentiae non frequenter occurrunt, atque ita sine his infinita potest esse partitio, si usque ad indiuiduum

individuum uoluerimus peruenire. Nam si certum hominem pro toto dicamus, & eius partes breuiter colligere uoluerimus, differentie non suppetunt partiri, & certarum partium nominibus uti cogimur, ut dicamus caput & pedes, & reliqua, quæ sic complecti breuiter uoluerimus, quoniam differentie desunt, non possumus singula colligere, quia multa sunt, & aut impossibile erit, aut longum.

Quid intersit inter diuisionem & partitionem.

Interest autem inter diuisionem & partitionem, quod in diuisione per formas currimus, in partitione per partes. Formæ autem sunt quæ generi subiiciuntur, & eius diffinitionem tenere possunt & nomen. Partes sunt quæ in toto sunt, & diffinitionem nunquam, nomen interdum totius recipere possunt. Possumus tamen unam eandemque rem & pro toto, & pro genere accipere, sed alia quadam ui, ut est homo, quem si in adolescentem, senem & puerum diuidere uoluerimus, genus est & forma eius: Quem si in caput, pedes & manus partiri uoluerimus, totum est & partes eius, quia adolescens, senex & puer, quas formas esse diximus, & nomen hominis recipiunt, & diffinitionem, ut & senex dicatur, homo animal rationale, mortale, & puer, & adolescens. Caput uerò & pedes, quas partes dicimus, neque diffinitionem hominis, neque nomen accipere possunt, quia nec caput potest dici homo animal risibile, nec pedes, nec manus.

Quid sit Aequiuocum.

Aequiuocum

A Equiuocum est, quando multarum rerum unum est nomen, sed non eadem diffinitio, ut leo. Nam quantum ad nomen pertinet, uerus & pictus & celestis leo dicitur. Quantum ad diffinitionem, aliter uerus diffinitur, aliter pictus, & aliter celestis.

Quid sit Vniuocum.

Vniuocum est, quando duarum aut plurium rerum unum nomen est & diffinitio, ut uestis. Nam & birrus & tunica nomen uestis habent, & diffinitionem possunt accipere. Ergo hoc uniuocum in generis serie intelligitur, quod & nomen & diffinitionem dat formis suis.

Quid Pluriuocum.

Pluriuocum est, quando multis nominibus una res dicitur, ut gladius: nam & ensis & mucro idem significant.

Quæ rebus uerba sua sint.

Rebus uerba sua sunt, quæ naturalia, atque etiam propria dicimus, ut lapis, lignum, & cætera.

Quæ Aliena.

Aliena sunt, quæ ratione aliqua mutantur, uel propter necessitatem, uel propter decorẽ, ut dicimus uites gemmare, & letas segetes. Hic enim quoniam proprium deficit, alieno usi sumus. Neque enim aut uites aliud quàm gemmare, aut segetes aliud quàm letas possumus dicere. Propter decorem autem dicimus fluctuare segetes. Possumus enim aliud moueri dicere, sed quoniam ornatum non est, alieno utimur.

h

s

Quot

Martiani Capel. de Quot modis sunt aliena.

Alienæ uerba tribus modis fiunt, aut per similitudinem, aut per contrarium, aut per differentiam. Per similitudinem, ut sunt, quæ in Grammatica tropis numerantur, ut hoc ipsum, quod dixi fluctuare segetes. Ex hoc genere sunt etiam illa quæ ex toto partem, aut ex parte totum significant: in hunc modum, ut decenter uerborum habeant propinquitatem. Hæc enim similitudinis genere placuit includi. Per contrarium uerba dicuntur, quando contra quod dicimus, accipiuntur: ut *Parcas* dicimus fata, cum non parcant: & *lucum*, cum non luceat. Hoc Grammatici *παρὰ τὴν φωνήν* uocant. Per differentiam aliena uerba sunt, cum siue ulla ratione ex alijs assumuntur, ut si hominem neq; corpore durum, neq; ingenio stolidum lapidem dicamus, sed his uti non cōuenit. Stultū enim est aut nihil significātia uerba, aut nimis aliena proferre. Proprijs autem & similibus & contrarijs uti phas est.

Quid sit substantia.

An tequæm de hac dicam, quædam docenda sunt. Omne quicquid dicimus, aut subiectum est, aut de subiecto, aut in subiecto. Subiectum est prima substantia, quod ipsum nulli accidit. Alij inseparabiliter. Et tamen alia accidunt, ut *Cicero* est nomen, sed quod eo nomine significat, de subiecto est: quod de ipso subiecto dicitur, & dat ei & diffinitionem suam, & nomen, ut homo. Nam & homo *Cicero* est, & animal rationale mortale. Ita & nomen, & diffinitio, quæ est de subiecto, eidem subiecto accessit: ideoq; hoc, quod de subiecto

subiecto dicitur in generibus, uel in formis inuenitur. In subiecto est, quod neque nomen, neque diffinitionem dat subiecto, sed in ipso subiecto ita esse intelligitur, in sine eo esse non possit, ut Rhetorica. Nam nec nomen eius potest subiectum recipere, nec diffinitionem. Neque enim aut Rhetorica Cicero, aut bene dicendi scientia Cicero, in eo autem intelligitur, cum id ipse uocari non possit.

Quid de subiecto & in subiecto.

DE subiecto & in subiecto est, ut disciplina. Nam eadem Rhetorica de subiecto est, Ciceroni in subiecto, Prima ergo substantia subiectum est. Secunda quae de ipsa prima dicitur, ut sit Cicero prima substantia homo, & animal secunda. Iam in subiecto omnes consequentes praedicationes esse intelliguntur: itaque de singulis uideamus.

Quid qualitas.

Qualitas est secundum quam dicimus quale est, ut candor. Et ex hoc intelligi licet; & qualitatem in subiecta esse, cum candor necessario in aliquo sit, sine quo esse non possit, utique ipsum aliquid in quo est, subiectum est.

Quid quantitas.

Quantitas est, secundum quam dicimus quantum est, ut bipedale. Etiam ista in subiecto intelligi necesse est.

Quid Relatiuum.

Relatiuum est, quod ad aliquid uocant, ut pater, frater. Et haec utique in subiecto sunt: nam necesse est,

est, ut hæc nomina ad aliquid sint, & nonnulla sunt, de quibus dicantur. Illa quæ dicuntur, in anima ui- debuntur.

Quid Loci.

Quid loci, id est, quod dicimus Romæ, Roma sub- stantia est, ipsi Romæ hoc accidit.

Quid Temporis.

Quid temporis, ut heri, nuper, uesper. Quorum motu tempus intelligitur, substantiæ sunt, ut sol, cuius cursu tempus intelligimus, & quæ aliquam intelligentiam morule in nobis faciunt. Quid situs, ut puta iacet, sedet. Quid habitus, ut calcia- tus, armatus. Quid facere, ut secare, urere. Quid pati, ut secari, uri.

Quid Substantia iterum.

Substantia est homo, & hæc illi accidit. Vel ali- ster, Secunda substantia est, quæ pertinet ad inuisi- bilia. Prima substantia est, quæ nec in subiecto insepa- rabiliter, neque de ullo subiecto prædicatur. Insepa- rabiliter autem ad hoc diffinitioni adiectum est, quòd omnis prima substantia quàmuis in loco aliquo sit, ta- men ab eo separari & migrare potest, ut Cicero ita in curia esse intelligitur, ut inde possit aliquò, discedere. Et pars primæ substantiæ, quàmuis in toto sit, non tamen inseparabiliter. Nam siue re ipsa, siue cogitatione se- parari à corpore nostro brachium potest. At uerò Rhe- torica ita est in animo Ciceronis, ut etiam si aliquo ca- su esse destiterit, non tamen intelligatur migrare, quoniã nec cum esse cœperit, intelligitur aduenisse.

Quid

Quid Secunda.

Secunda substantia est, quæ de prima, ut dictum est, prædicatur, ut homo de Cicerone, & animal de homine & Cicerone. Et quicquid genus est primæ substantiæ, secunda substantia esse intelligitur. Ita ergo substantiis omnibus cõmune est nõ esse in subiecto. Primo uerò, nec de subiecto est substãtia, nec intēdi, nec remitti potest, id est, recipere magis & minus. Siquidem nemo homine alio magis homo est, & nec ipse unus homo magis cras erit homo, quàm hodie fuit, & in diuersis non magis equus, equus est, quam homo, homo. Hoc autem obseruandum est in substantiis inter consortes suas, id est, ut primam primæ compares, secundam secundæ. Nam si secundam primæ compares, magis substantia est prima quàm secunda. Prima enim rem magis declarat. Secunda uerò habet quandam communionum ambiguitatem. Nam cum dico Cicero, iam quoddam indiuiduum, certumq; significo. Cum dico homo, quoniam cuncti sumus huic appellationi subditi, incertum est, quem significem. Ita ergo fit, ut magis sit substantia prima, quàm secunda, quia rem certius ostendit. Magis ergo & minus substantia non recipit inter consortes suas. Item substantia contrarium nihil habet. Nam nihil homini, aut equo contrarium, sed si quis dixerit, Clodium Ciceroni fuisse contrarium, intelligit non ipsas substantias fuisse contrarias, sed qualitates quæ in ipsis erant, ut malitiam bonitati, aut uitium uirtuti, aut iniustitiã iustitiæ. Videtur autē substãtiæ propriũ, quòd una, eadēq; cã pax est cõtrariorũ quadã sui permutatione, ut lapis, cum
idem

idē sit, potest nūc albus esse, nūc niger: idē tamē lapis esse non desinit. Et Cicero primò stultus, postea sapiens, idem tamen Cicero esse non desinit.

De Qualitate.

Qualitatem esse diximus, secundum quam dicimur quales. Qualitatum forma una est, in qua dispositio quædam et habitus mentis esse intelligitur, ut in omnibus perceptis artibus. Sapiencia, Grammatica, Rhetorica, ceterisq; quæ ita hærent animo, ut difficile amitti possint. Sed in his aliqua perfecta sunt, aliqua imperfecta: ut si quis Grammaticæ arti operam dederit, in plerisq; tamen fallatur. Nondum potest dici habitus, sed tamen dicitur dispositio. Ita non omnis dispositio habitus, omnis autem habitus dispositio esse intelligitur. Secunda species est earum qualitatum, quas rectè passibiles dixerimus, ut dulce, atq; amarum, calidum uel frigidum. Non quòd ex his eadem substantiæ aliquid patiantur, sed quòd sensus nostros aliquid pati cogant. Cogit enim aliquid pati, ut tangentem calor, et dulcedo gustantem. Item quæ nobis ex aliqua passione naturæ inoleuerint, secundum quas pallidus quisq; uel ruber dicitur, non tamen ita, ut quis aliqua repentina causa uel pallet, uel rubet. Nā ipsæ passionēs rectius non qualitates appellatur. Siquidē secundū has non dicimur quales. Non enim sequitur, ut qui pallet, sit pallidus, aut qui amat, sit amator: aut qui est ebrius, ebriosus. Ille igitur passionēs sunt, et non qualitates. Tertia species est earum qualitatum, quæ non ex eo quòd iam quisq; est, sed ex eo, quòd esse potest, intelliguntur, ut dicimus fragile lignum, non quòd iam fractum sit, sed quòd

quòd frangi possit. Nam & palestricum corpus, duobus modis dicimus, & id quod palestra compositum est, & id quod natura ita formatum, et huic arti accommodatum sit, quamvis ea non sit imbutum, illud tamen à palestra rectè dicitur palestricum, quod ipsius artis habet effectū. Non autem inuenitur ipsius qualitatis nomen, unde sit de nominatum & deriuatum palestricum illud, quod nondum est, sed esse potest. Quare cognoscendum est, dici quasdam substantias ex qualitatibus, quarum nomina non inueniuntur. Nam, ut bonum dicimus à bonitate, non ita optimum ab optimitate. Ita ergo palestricum, quod intelligimus ex eo quo percipere possit palestram, non habet certum qualitatis nomen, ex quo dictum uidetur, constat tamen à qualitate esse dictum. Quarta species earum qualitarum, secundum quas formas, figurasq; intelligimus, ut quadrum, rotundum, pulchrum, deforme, & similia. Recipit qualitas magis & minus: nec tamen omnis. Nihil enim quadrum magis altero quadro, quadrū est. Magis autē aliquid cādidō cādidū dici potest. Et quæstio est in plerisq;, utrum ne magis iustus altero dici possit. Pleriq; autem subtiliter uidentur attendisse, qui qualitates ipsas non dicunt recipere magis & minus, sed ea, quæ ab his denominatur, ut iustitia sit ipsa una quædam perfecta notio, ut non dici possit magis hæc iustitia, quàm illa est. Dici tamen potest magis hic iustus quàm ille est. Item dici non potest magis hæc sanitas quàm illa est: dici tamen potest magis sanus hic quàm ille est. Ex quo fit, ut substantia non recipiat magis & minus: qualitates quidem per ipsas substantias possint recipere. Item contrarium qualitas habet,

nec

nec tamen omnis. Nam sanitati cum sit imbecillitas contraria, nihil est quadro rotundoue contrarium. Videntum est autem, quoniam quicquid contrarium qualitati est, qualitas sit, necesse est. Dulcedo autem qualitas, qualitas igitur amaritudo, & similia.

De Quantitate.

Quantitas bipartita est, quòd alia discreta est, alia cōtinua. Discreta, ut numeri, & orationes. Continua, ut lineæ, ac tempus. Item alia quantitatis diuisio est, quòd alia situm quendam partium habet, alia non habet. Nam linea situ quodam partium intelligitur. Siquidem dici potest quæ pars eius quo loco sit, dextram quæ, ac sinistram uidetur habere. At uerò numerus, aut oratio, aut tempus nihil horum habent, quamuis ordinem habere possint, ut sit in his aliquid primum, & secundum, & ultimum, & medium, nihil tamen quod in loco intelligatur. Quantitas omnis caret contrario. Quid enim bipedali, tripedaliue contrarium? Et si quis dixerit contraria esse magis & minus, quæ uidentur esse uerba quantitatis, sciat non esse diffinitam quantitatem. Itaque si dicat aliquid maius esse, uidetur esse ei contrarium, quod maius est. Si certū quæsiuero, quo minus est, & responderit: quod tripedali apparet nihil esse contrarium. Ipsa autem quæ sibi dicuntur maiora, & minora, relatiuè dici manifestum est. Quodlibet enim minori comparatum maius est, idem quæ maiori comparatum minus est. Si igitur maius & minus contraria sunt, cogimur confiteri, quod ualde absurdum est, posse alicui rei uno tempore simul euenire contraria Rursus aliud absurdum

lum cogimur intelligere, unam eandemque rem sibi esse contrariam. Siquidem res una diuersis quantitas comparata, potest eodem tempore maior & minor. Quantitas non recipit maius & minus. Non enim inque magis quinque sunt, quàm duo duo, aut itē duo gis alijs duobus duo sunt, aut magis cras duo erunt, am hodie sunt. Est autem proprium quantitatis, quòd cundum hanc dicimus par & impar, ut qualitatis primum est, quòd secundum hanc dicimus simile atque dissimile, quamuis diuersis rebus utrunque licet abusiue surpari.

Quid Relatiuum.

Relatiuum est, quod hoc ipsum, quod dicitur alicuius est, uel ad aliquid quolibet modo referri potest, ut filius non sine patre uel matre, & seruus non sine domino potest intelligi, neque sine his illi uicissim. Dicuntur autem relatiua tribus modis. Aut alicuius, ut filius: aut alicui ut uicinus: aut ad aliquid, ut duplum, quoniam duplum ad aliquid simplum est. Omnia relatiua his ad quæ referuntur, uice mutua respondent. Nam quemadmodum filius patris filius est, sic pater, filij alicuius pater est. Et respondent ita, ut aliqua iisdem casibus respondeant, aliqua casus mutant. Nam quod de filio dixi, idem de seruo dicere possumus. Quoniam seruus domini seruus est, & dominus serui dominus. Hæc ita sibi respondent, ut eosdem casus in conuersione custodiant. Ita quoque duplum ad simplum est, ita maior minore aliquo maior est, & minor maiore aliquo minor est. Manifestum est ergo ita casus in conuersione seruare. At uero scientia

i cum

cum sit relatiua: alicuius rei scibilis scientia est, in conuersione ad id quod refertur, casum mutat. Nā quod dicimus scientia scibilis rei est, non possumus dicere scibilis res scientiæ est, sed scibilis res scientia scibilis est. Item sensus alicuius rei sensibilis sensus est. Contra sensibilis res, sensu sensibilis est. Hæc ergo non ut quæ supradicta sunt, seruatis hisdem casibus sed mutatis conuertuntur. Quædam relatiua his, ad quæ referuntur, & in tempore concordant, eā quæ simul esse incipiunt, simul desinunt, ut seruus esse non potest, nisi cum esse cœperit dominus. Et cum dominus esse desierit, seruus esse desinit. Et item dominus cum seruum non habuerit, dominus dici non potest. At uerò noscibilis res prior est natura quàm notio. Nam si noscibilia tollas, notio non erit. At uerò si notionem tollas, potest aliquid esse noscibile, quāuis desit ille, qui nouit. Relatiua possunt habere contraria, sed non omnia. Namquæ inscientiæ scientia contraria, inimicitia amicitia. At uerò duplo nihil contrarium, neque maiori uel minori, quia quisquis ista contraria putauerit, cogitur confiteri unam eandem quæ rem uno atq; eodem tempore posse sibi esse contrariam: siquidem maior minori comparatus maior est. Item quæ maiori comparatus minor est uno atque eodem tempore, quod contrarijs euenire nullo modo potest. Nam quo tempore homo stultus non eodem tempore sapiens esse potest. Neque quo tempore albus est, eodem tempore niger esse potest. Quod quia euenire non posse in maiore & minore ostendimus, fateamur necesse est maius & minus non esse contrarium. Ita duplum simplo non esse contrarium, quoniam hoc idem duplū potest esse
ad

ad aliquid simpliciter. Non igitur omnia relatiua possunt habere contrarium. Item maius & minus quedam recipiunt, quedam non. Nam magis hic amicus illo est, hoc magis duplum illo duplo esse non potest: propterea quia si duplum est, ita duplum est, ut plus aliquid minusue si fuerit, non sit duplum. Queritur utrum aliqua substantia dici possit relatiue, sed de prima substantia dici non posse relatiue, nulla questio est. Non enim Cicero alicuius dici potest, aut ad aliquid referri. Item equus iam quis equus, ut Rhœbus nō alicuius est hoc ipso, quod Rhœbus est, sed quod iumentum est, alicuius iumentum est. Non ergo prima substantia relatiue dici potest, neque pars eius quælibet, quæ siue dubio ipsa prima substantia est. Nam quemadmodum Cicero prima substantia est, ita manus eius: manus uerò non eius, sed specialiter manus. Secundæ etiam substantiæ relatiue dici non possunt. Non enim sua conuersione respondent, ut si dicamus, Manus Ciceronis, non Cicero manus Cicero est, neque ipsa manus ob hoc manus quia Ciceronis est, sed quia ita affecta est, manus dicitur, non quod alicuius sit. Non ergo ut diximus, prima substantia, neque partes eius relatiue dici possunt. Queritur ergo de partibus secundæ substantiæ. Nam de ipsa substantia nulla questio est. Nō enim homo alicuius homo, sed manus specialiter alicuius hominis manus est. Et ut mutata conuersione respondeat, alicuius, manuati manus est, ut possumus ita conuertere, quia & manuatum aliquid manu manuatum est. Itē ungula nō primæ substantiæ ungula, sed alicuius ungulati ungula, quia & ungulatum aliquid ungula ungulatum, ut mutuū possit habere conuersionem.

i 2 quod

quod relatiuis esse diximus proprium. Si ergo maneat illa relatiuorum diffinitio, ut relatiuum sit quicquid alicuius dici potest, difficile resistimus, dici partes secundarum substantiarum relatiue. Si uero illa diffinitio est mutata, ita ut relatiua sint ea quæ ad aliquid referuntur, excepto eo, quod in aliquo sunt, nulla incidit in hanc diffinitionem substantia. Quemadmodum seruitus, excepto eo, quod in eodem seruo est, idem in aliquo homine refertur ad dominum. At uero penna ita pennati alicuius penna est, ut excepto eo, quod in aliquo pennato est, ad nihilum referri possit. Sanè admonendi sumus, ne nos pudeat uerba noua facere pro necessitate conuersionis. Nam si mutua conuersio non respondeat, non relatiue nunciamus hoc modo: Cum dico pennam, uolens eam ostendere relatiuam, non me pudeat pennatum aliquid propter conuersionem dicere. Est enim pennatum ita usitatum, ut aures non offendat. Si de pede agatur, non pudeat simili deriuatione fingere notum conuersioni uerbum. Item scire oportet eum qui relatiuum aliquid, ad quid referatur, ignorat: nec omnino utrum ad aliquid referri possit id, quod dicit, scire posse, hoc modo: cum dicis, hoc duplum est, nosti simplicem eius, id est, ad quod duplum sit. Aut si illud ignoras, nec omnino utrum duplum sit, scire potes.

Quid Facere & pati.

Facere & pati possunt habere contrarium, ut calefacere, refrigerare, & calefieri, & refrigerari. Habent etiam magis & minus, ut magis & minus urere, magis & minus uri.

Quid

Quid Situs.

Situs omnis denominatiuè dicitur, ut sedere à sessione, stare ab statione. Et quāuis nonnūquā nomina deficient, ex quibus situs denominatur, ratio tamen non deficit.

De tribus, quæ restant, id est,
Quando. Vbi, & Habere.

DE illis tribus, quæ restant, supradicta exēpla sufficiunt. Quando enim dicimus tempus, ut heri, cras: Vbi, ut Romæ, Athenis. Habitu, ut calciatum, armatum, quid horum recipiat magis & minus, cum in sermone inciderit, facili apparet. Istæ sunt decem prædicationes, ex quibus aliquid necessario singulatim enunciamus. Nam quicquid omnino dixerimus: quod aliquid significet: nondum tamen intelligi possit, an uerum an falsum sit, unum est de his decem, exceptis dūtaxat illis uerborum quodāmodo articulis. Sunt enim pleræq; à Grammaticis in orationis partibus enunciata, quæ omnino non per se nihil ualent, aut aliquid significant plenum, nisi eum fuerint uerbis adiuncta, ut coniunctiones, & præpositiones, & quicquid tale illi docent.

De Oppositis.

Restat ut de oppositis dicamus. Sunt autem opposita, quæ sibi ueluti ex aduerso uidentur obsistere, ut contraria: nec tamen omnia quæ opponuntur, sibi contraria sunt, sed omnia contraria opposita sunt. Opponuntur autem sibi ita, ut aut relatiua opponantur, ut magnum paruo, & dimidium duplo. Aut contraria,

traria, ut stultitia sapientia, Aut ut habitus orationi, ut cernentia cecitati. Aut ut aientia negationi, ut Cicero disputat, Cicero non disputat. Hæc autem inier se nonnihil differunt. Nam relatiuum relatiuo ita opponitur, ut hoc ipsum quod opponitur eius sit cui opponitur, aut ad id quocunq; modo referatur. Nam dimidium opponitur duplo, & eiusdem dupli dimidium est. Ita ergo illi opponitur, ut eius sit, cui opponitur. Et paruum opponitur magno, ut eius sit ita ut ipsum paruum ad hoc magnum, cui opponitur paruum sit. Contraria uero ita sibi opponuntur, ut non eorum sint, quibus opponuntur, sed ad ea quocunq; modo referantur. Siquidem stultitia sapientia ita contraria est, ut non eiusdem sapientie stultitia sit, sed ut ad illam sit stultitia. Sciendum est tamen quedam contraria mediū habere, quedam non habere. Nāq; sunt alia, quæ ita, ut in ea re, in qua esse possunt, alterutra uice necessario insint, & medio careant, ut sanitas & imbecillitas. Hæc duo contraria natura insunt corporibus animalium, atque ita uice alterutra necessario insunt, ut diximus, ut in quo animalis corpore sanitas non est, necessario imbecillitas sit. Et in quo imbecillitas non est, necessario sanitas sit. At uero candidum & nigrum cum sint contraria, & naturaliter in corporibus inueniantur, propterea medio non carent: quia non est necesse corpus aliquod candidū esse, aut nigrū. Potest enim ita deesse candidū, ut non sit nigrū, atq; hoc modo ex aliqua parte. Ergo color aliquis medius inueniri potest, ut luteus, uel uiridis. Habitus & oratio ita sibi opponuntur, ut in ea re, cui euenire possunt, alterū eorū necessario

riò inſit: ex illo duntaxat tēpore, quo ea natura eſſe per-
mittit, ut dentatum eum dicimus, qui dentes habet. Eden-
tulum uerò non illum dicimus, qui dentes non habet, ſed
cui natura ineſt, ut habeat ex illo tempore, quo iam na-
tura permittit, ut habeat. Nam neque lapidem rectè di-
cimus edentulam, qui nunquàm dentes habet. Neque in-
fantem, qui quàmuis aliquando habere poſſit: nondum
tamen illo tempore ut habeat natura permittit. Hoc era-
go tertium genus oppoſitorum differt à primo relatiuo-
rum, eò quòd cernentia ita opponitur cæcitati, ut eiuf-
dem cæcitatſ non ſit, aut ad eam quodammodo refera-
tur. A ſecundo genere, id eſt contrariorum illud differt
ab his duntaxat contrarijs quæ non habent mediũ, quod
cernentia & cæcitas intelliguntur, ut erga oculos alte-
rum eorum neceſſariò non ſit. Ergo hoc differunt ab his
contrarijs, quæ habent medium, quia illorum alterum
non neceſſariò ineſt ſubſtantiæ: horum autem medium ne-
ceſſariò. Ab his non contrarijs, quæ medio carent, hæc
ipſa oppoſita differunt, quod illa rei, cui natura inſunt
omni tempore alterutra uice accedant, neceſſe eſt, ut cor-
pori animalis ſanitas & imbecillitas. Alterum eorũ ſem-
per eſt in corpore animalis. Hæc aut poſſunt aliquo tem-
pore ei rei, cui natura ineſſe poſſunt, utrique deeſſe ali-
quando, ut infans, dum nondum tempus eſt, quo dentes
habere poſſit, neque dentatus, neque edentulus dicitur.
Et oculi alicuius animantis nondum adueniente tempore
quo uidere poſſent, neque cæci, neque uidentes dicuntur:
& tunc aliquid medium non contrariorum, quæ medio
carent, due ſpecies ſunt, id eſt, eorum quæ alterutra ui-
ce accedunt rei, in qua eſſe poſſunt, nullo medio
intercedente,

intercedente, ut *sanitas & imbecillitas*. Et eorum, quæ simul deesse possunt *substantiæ*, in qua non simul esse possunt, & tunc cum simul desunt, nihil medium intercedit, ut *cernetia & cecitas*, uel *habitus & orbitas*. Quartum genus oppositorum est: *aiencia & negantia*, ut *Cicero disputat*, Cicero non disputat. Hæc à superioribus differunt, quod illa singulatim dici possunt, hæc nõ nisi connexè dicuntur. A' *relatiuis* hoc differunt, quod illa etiam *relatiuè* dicuntur: hæc autè non *relatiuè*. Non enim disputans ad non disputantem refertur. A' *contrarijs* hoc differunt, quod illa si connexè dicantur, tandiu aut uera, aut falsa sunt, quamdiu est illud, in quo inesse possunt. Cum autem hoc esse destiterit, neque uera, neque falsa sunt, ut *stultus est ille*, & *sapiens est ille* quamdiu uiuit. Horum alterum uerum est, cum ipse esse destiterit, utraque falsa sunt, quia ille qui non est, neque stultus, neque sapiens esse potest. At uerò, Cicero disputat, & Cicero nõ disputat: ita sibi opponuntur, ut & dum uiuit Cicero, alterum uerò eorum necessariò sit, & ipso mortuo, falsum est quidem, quod disputat. Verum tamen est, quod Cicero non disputat. Hoc enim modo discernuntur hæc ab habitu atque orbatione. Nam qui non est, neq; cæcus est, neque uidens. Nec sanè moueare, quod uidemur iam de proloquijs aliquid dixisse, de quibus postea dicendum est. Hoc namque factum est occasione oppositorum.

Quid sit Nomen.

Nomen est quod quamlibet rem significat, & per casus flecti potest. Vel est, quod tam corpus quam rem significat.

Quid

Quid sit Verbum.

Verbum est quod aliquid significat, & per tempora flecti potest, ut Cicero nomen, disputat uerbū. Hæc ab inuicem separata, non nihil quidem significant. Verumtamen uel falsum dici nō possunt. Cum autem fuerit coniuncta, iam possunt & affirmari & negari, ut Cicero disputat, iam dici potest, Cicero non disputat. Esse autem debet nominatiuus casus nominis, & tertia uerbi persona. Prima persona significat aliquid, quod iam negari uel affirmari possit. Et in hominem tantum cadit. In ea autem intelligitur nomen: etiā si non dicatur, ut disputo, plenum est: etiā si non dicam ego. Item secunda persona, & ipsa iam ueritati aut falsitati obnoxia est. Sed etiā ipsa in hominē cadit, & ei nec rectē dicimus disputas, qui nec audire, nec intelligere quod dicitur, potest. Ergo & hoc cum dicatur sine nomine, tamen ibi nomen intelligitur. Aliter figuratē utimur siue prima, siue secunda persona, ut aut loquentem eum inducas, qui loqui non potest, aut ad eum conuertamus orationem, qui neq; audire, neque intelligere potest. Tertia uerō persona nō hominis tantum est, sed aliarum etiā rerum, & simul ac dicta fuerit, non continuō intelligitur, nisi fortē de eo dicatur aliquid, quod de eo solo potest intelligi, ut cum dicimus pluit. Pluit iam potest esse uerum aut falsum, cū non addamus nomen, quia notum est quod pluuit. Cum uerō dicimus disputat, cum aliquid iam significet, non tamen uerum aut falsum dici potest, si nomen non addatur. Et quamuis de homine hoc tantum possit intelligi, quia non de uno dici potest, necessariō subdendum est

i 5

nomen.

nomen. Et resistit cum dicimus, tertia uerbi persona est, & exigit nomen non hominis tantū, sed cuiuslibet, quod resistere potest. Prima igitur & secunda persona, & de homine tantum possunt intelligi, & sola dicta, possunt aut uerè, aut falsè dici, quia cum his etiam nomina intelliguntur. Tertia uerò & non omnis sola dici potest, & nō de solo homine intelligitur. Quod ergo fuerit ex nominatiuo casu nominis & tertia uerbi persona coniunctū, proloquium dicitur, ita ut etiā necessariū aut uerum sit, aut falsum, aut dubium. Namq; homo animal est, omnes iudicamus uerum esse, & omne animal homo est, omnes iudicamus falsum. Dubium, ille disputat: quamuis necessariū aut disputet, aut non disputet: nobis tamen dubium est alterum, quia nihil horum intelligimus necessariū esse, sed quid horum sit, nescimus. Vbi uerò illa uerba sunt, que impersonalia dicuntur, non ex nominatiuo casu impletur sententia, sed alios casus recipit, ut disputatur cum dicitur, plena sententia est si ablatiuum adiungas, hoc est à Cice. Et poenitet cum dicitur plena sententia est, si accusatiuum iungas, id est, Cicéronem, & sunt multa alia. Illud tamen constat personalia uerba non implere sententiam, nisi cū nominatiuo casu, & tertia uerbi persona. Sunt etiam sententiae quae quamuis consent ex nomine & uerbo, affirmari tamen aut negari nō possunt: quae non proloquia, sed eloquia dici nonnullis placuit, ut est modus imperatiuus. Cum dicimus curre, iam plena sententia est. Nam nec solum intelligi, sed etiam fieri potest, quod dicis, tamen negari non potest. Non enim hoc negat qui dixerit, noli currere. Hoc enim non est aduersum ei, quod dictum est curre, ut hoc sit uerum, illud

illud falsum, ut possit nasci quæstio. Nam de aientia & negatione quæstio sine dubio nascitur, ut ille currit, ille non currit. Quæstio est, utrum currat, uel non currat. Curre autem, & noli currere, nō facit quæstionē utrum currat. Nulla quidem quæstio hic potest intelligi, utrum currere debeat. Hoc enim ex aientia & negatione natum est, ut currere debet, & currere nō debet: hoc facit optatius modus. Cum enim plena sit sententia, cum dicimus, utinam scribam, & utinam non scribam, non potest hinc nasci quæstio, utrum scribat, sed pleraque talia sunt: hæc ad exemplum sufficiant. Quod ergo fuerit iunctum ex nomine & uerbo, si plenum nomen & plenum uerbum sit, necessario facit sententiam, sed non necessario facit proloquium. Si enim est, quod iam est, affirmari & negari potest. Et prædiximus multa dici plena sententia, quæ tamen affirmari non possunt, & negari non possint. Plenum igitur proloquium est, omnis homo animal est. Et quamuis natura illud exigat, ut primò nomen, & postea uerbum dicatur, ut dictum est, nō desinit uerum esse proloquium: etiā si dicas, animal est omnis homo. Quicquid acceperit huic sententiæ, cui parti accedat, diligenter uidendum est.

Quid sit Declaratiuè, & quid Subiectiuè.

Nam sunt proloquij partes due, quæ in noīe una subiectiua dicitur, quæ in uerbo altera declaratiua dicitur. Subijcitur enim qd sit, & declaratur, qd de illo possit intelligi. Cū ergo dicimus, Cicero disputat. Si accedat huic sniæ in Tusculano, declaratiuè acceperit. Si accedat Roman⁹ subiectiuè. Itē si accedat prudēter et copiosè, declaratiuè.

claratiuè. Si dicitur cum Catone, declaratiuè accessit. Quicquid igitur nominatiuo casu accedit, subiectiuè accedit. Quicquid declaratiuè accedit, uarijs casibus & modis accedit. Nam subiectiuè non possunt alij casus accedere, declaratiuè non nisi uarij, excepto nominatiuo. Illud tamè sciendū posse fieri, ut uerbū sit in subiectiua, nomen in declaratiua: sed ita uerbū in subiectiua, ut aliquod pronome secū uice nominis teneat. Ita etiā nomen est in declaratiua, ut teneat secū aliquod uerbū, ex quo eius uicem impleat. Velut si dicamus, qui disputat, Cicero est, qui disputat, subiectiua est: Cicero est declaratiua: sed illam subiectiuam pronomen facit, hanc declaratiuam uerbum. In hac igitur parte illud dicimus, quem admodum iuncta sunt, nec tamen possunt plenam facere sententiam, & si faciunt, quemadmodum ueritati & falsitati non sint obnoxia sententia, quamuis sint plene: & quemadmodum ad id perueniatur, ut iam non solum plena sententia sit, sed etiam necessariò uera, aut falsa.

Quid sit Proloquium.

Tertia pars sequitur, in qua dicendum iam est de ipsis proloquijs, ad quorum intellectum in superiori parte peruenimus. Proloquia igitur differentias habent binas, in quantitate & qualitate. Quantitatis differentia est, quod alia sunt uniuersalia, alia particularia, alia indefinita. Vniuersale est, ut omnis homo animal est. Particulare, ut quidam homo ambulat. Indefinita, ut homo ambulat. Quod igitur indefinitè dicimus, necessariò particulariter accipimus, nō necessariò uniuer-

uniuersaliter. Quoniam id potissimum numerandum, quod securum habet intellectum, indefinitum pro particulari accipitur. Erunt ergo due differentie in quantitate, quod aliud est uniuersale proloquium, aliud particulare. In qualitate item due, quarum altera dedicatiua, altera abdicatiua. Dedicatiuum est, ut omnis uoluptas bonum. Abdicatiuum, omnis uoluptas non bonum.

Quomodo conuertantur.

Vniuersale igitur dedicatiuum non necessario sequitur conuersio. Non enim, si omnis homo animal est, omne animal homo est. Vniuersale autem abdicatiuum necessario sequitur conuersio. Si enim omnis uoluptas bonum non est, omne bonum non est uoluptas. Et si omnis homo non est animal mutum, omne animal mutum non est homo. Particulare autem dedicatiuum habet necessario conuersionem. Nam si quidam homo animal est, quoddam animal homo est. Particulare uero abdicatiuum non habet necessariam conuersionem. Non enim, si quoddam animal non est rationale, quoddam rationale non est animal. Vniuersalis ergo dedicatiua, & particularis abdicatiua non necessario recurrunt. Vniuersalis autem abdicatiua & particularis dedicatiua necessario conuertuntur. Ita tamen, ut facta conuersione, in dedicatiua particula negatio maneat. Nam utique conuersio ita fit, ut quae particula fuit declaratiua, eadem subiectiua sit. Ergo cum dico, omnis uoluptas bonum non est, omnis uoluptas subiectiua, bonum non est, declaratiua. Si conuertam,

conuertam , omne bonum uoluptas non est , facta est quidem subiectiua , quæ fuit declaratiua , negatio tamen hanc particulam tenet , quæ facta est declaratiua . Et si uelim sic dicere , nulla uoluptas bonum est , conuertendum est sic , nullum bonum uoluptas est . Sed propter duo proloquia , quæ diximus non necessario conuerti , debemus intelligere omnia , quæ proloquijs attribuitur , per quæ rectè , aut non rectè proponi possunt , ut uerum aut falsum possint ostendere . Hæc autem quinque sunt iam superius demonstrata , Genus , Species . Differentia , Accidens , Proprium . Ex his duo sunt , quæ faciunt illa proloquia recurrere , alia tria nullo modo . Namque , ut omnis homo animal est rationale mortale , ita omne animal rationale mortale homo est . Et quemadmodum . omnis homo risibilis est , ita omne risibile homo est . Rursum in particulari abdicatiua uidendum est , quid sit proprium non esse , ut enim proprium est hominis esse risibile , ita proprium est risibile non esse præter hominem . Ergo si particulare abdicatiuum proponamus sic , quiddam risibile non est præter hominem , recurrit sine dubio quiddam præter hominem non esse risibile . Item quiddam inanimatum irrationale immortale non est homo , quiddam homo non est inanimatum irrationale immortale . Item sunt alie conuersiones , quæ faciunt eadem proloquiorum particulas indefinitas esse negatione , scilicet de loco migrante . Nam particule indefinitæ fiunt hoc modo , homo non homo , animal non animal . Et ideo indefinitum est , quia negas tantum hoc esse , iam non dicis quid sit . Cum ergo dico , omnis homo

homo animal est, si uelim rectè conuertere, adhibeo negationes, ut fiant particule indefinite. Si enim uerum est omnis homo est animal, & uerum est, omne non animal non homo. Hac conuersione usus est in Rhetoricis Cicero. Deinde si constitutio, & ipsa pars constitutionis eius qualibet intentionis depulsio est, quæ intentionis depulsio non est, ea nec constitutio est, nec pars constitutionis. Item particularis abdicatiua potest hoc modo conuerteri. Si enim quoddam animal homo non est, quoddam non homo animal est. Et in hac conuersione obseruandum est, ubi non est negatio, cum directio proponimus, ibi sit dum conuertimus. Hanc uicissim conuersionem recipiunt duo prologia, quæ illam primam non recipiebant. Solum uniuersale abdicatiuum non aliam recipit. Vocetur ergo, docendi causa, illa prima conuersio: hæc secunda. Hæc autem prologia quemadmodum inter se affecta sint, hoc modo manifestius apparebit.

De Affectis inter se.

Quatuor lineis quadrata formula exprimat, in primo angulo superioris lineæ scribatur uniuersalis dedicatiua, & in alio eiusdem angulo uniuersalis abdicatiua, Item infra ad primum angulum inferioris lineæ particularis dedicatiua, ad angulum reliquum particularis abdicatiua Deinde ducant angulares lineæ, & ab uniuersali dedicatiua ad particularem abdicatiuam, & ab uniuersali abdicatiua ad particularem dedicatiuam.

Vniuersalia

Vniuersalis dedicatiua. Vniuersalis abdicatiua.
Ois uoluptas bonū est. Ois uoluptas bonū nō est.

Simul affirmari possunt.
Omnis uoluptas bonum non est.

Simul negari non possunt.
Quedam uoluptas bonum nō est.

Omnis uoluptas bonū est.
Nec simul affirmari.

Omnis uoluptas bonū nō est.
Nec simul negari.

Quedam uoluptas bonū est.
Nec simul affirmari possunt.

Quedam uoluptas bonū nō est.
Nec simul negari possunt.

Particularis dedicatiua. particularis abdicatiua.
qdā uoluptas bonū ē. qdā uoluptas bonū nō est.

Due igitur superiores simul cōfirmari non possunt, simul negari possunt. Nam non potest simul uerum esse, omnis uoluptas bonum est, et omnis uoluptas non est bonum. Possunt autem simul esse, non omnis uoluptas bonū est, non omnis uoluptas non est bonum. Due uerò inferiores uicissim simul negari non possunt, simul cōfirmari possunt.

Omnis uoluptas bonum est.
Simul affirmari possunt.

quedam uoluptas bonum est.
Simul negari non possunt.

Simul negari possunt.

ri possunt. Nam non utique potest simul negari, nō quædam uoluptas bonum esse: & non quædam uoluptas non bonum esse. At uerò potest & quædam uoluptas bonum esse, & quædam uoluptas bonum non esse. Angulares autem neque simul affirmari, neque simul negari possunt. Nam si uerum est, omnis uoluptas bonum esse, falsum est, quædam uoluptas non esse bonum. Nam si uerum est, omnis uoluptas bonum est, falsum est, quædam uoluptas non est bonum. Item si uerum est, omnis uoluptas non est bonum, falsum est, quædam uoluptas est bonū. Hoc item contingit, si particularem uicissim nomines. Item si uerum est, quædam uoluptas non est bonum, falsum est, omnis uoluptas bonum est. Item si uerum est, quædam uoluptas bonum est, falsum est, omnis uoluptas non est bonū. Item uniuersalis dedicatiua confirmata, particularem suam necessariò confirmat, negata non necessariò eam negat. Nam si uerum est, omnis uoluptas bonum est, necessariò uerum est, quædam uoluptas bonum est. At uerò si superiorem negem, hoc modo, non omnis uoluptas bonum est, potest fieri, ut quædam uoluptas bonum sit. Particularis item dedicatiua, confirmata non necessariò uniuersalem suam confirmat, negata necessariò illam negat. Nam si uerum est, quædam uoluptas bonum est, non sequitur, ut omnis etiam uoluptas bonum sit. Si uerò quædam uoluptas bonum non est, falsum est, omnis uoluptas bonum est. In duabus reliquis hoc obseruabis.

Quid fit Sumptum, & quid illatio.

Plenam sententiam cum proposuerimus, aliquid ex
ea uolentes efficere, & cum concessa fuerit, sumptū
k dicitur.

dicatur. Huic etiam uni sententia alia certa ratione debet innecti, & utique propter id, quod inferre volumus, concedenda. Et hæc cum concessa fuerit, sumptum dicitur. Ex duobus sumptis ratione sibimet nexis, conficitur illatio. Quæ illatio sumptum propterea dici non potest, quia non expectas, ut hoc etiam tibi aduersarius concedat, sed eo inuito sequitur, si modò ratione seruata fuerit illatum. Et ut hoc planum fiat exëplo, putemus questionem esse: Vtrum uoluptas utilis sit. Si proponamus ita, omnis uoluptas bonum est, plena quidem sententia est, & sumptum efficitur, si hoc aduersarius concedat, quo concessio, adiungenda est alia sententia, omne autem bonum utile est. Si etiam hoc conceperit, efficitur sumptum. Ex quibus duobus sumptis etiam inuito eo sequitur, omnis igitur uoluptas utilis est.

Quid sit syllogismus.

Hoc totum, quod cõstat ex duobus sumptis & illatione, ratiocinatio à nobis, à Grecis συλλογισμός appellatur. Est ergo ratiocinatio ex duobus pluribusue concessis, ad id quod non conceditur, necessaria peruentio. Possunt ergo plura esse sumpta, sed minus à duobus esse non possunt. Etenim est integra ratiocinatio, si ad illud, quod uolumus ostendere, utile esse uoluptatem, tribus etiam sumptis peruenire uelimus, ut omnis uoluptas secundum naturam est, omne quod secundum naturam est, bonum est, omne bonum utile est, omnis igitur uoluptas utilis est. Ex hoc apparet plura etiam licere addere, si oportuerit. Nonnunquam etiam

etiam concludimus inferentes non quidem id quod conficitur, sed quod ex ipso, quod inferre debemus, necessario conficitur, hoc modo. Omnis uirtus bonum est, omne bonum utile est, omnis igitur uirtus non nocet. Inferendum erat, omnis igitur uirtus utilis est. Et ex eo necessario sequitur non nocere. Quod enim utile est, nunquam nocet. Hoc à Græcis *συμπερασμα* dicitur, à nobis dici potest confinis cōclusio. Ratiocinatio igitur siue propriū, & suam siue confinem habens conclusionem, diuiditur in duo genera, in prædicatiuum, & conditionale.

Quid sit prædicatiuus syllogismus.

PRædicatiuus est, in quo sumpta ita sibi innexa sunt, ut aliquo extrinsecus addito suppleantur, ut hoc quod supradictum est, omnis uoluptas bonum est, omne bonum utile est. Videmus itaque nec totum quod summa propositum est dictum, sed unam inde partem sumptam declaratiuam, quæ secūdo proloquio facta est subiectiua, quod proloquium secundum, ut impleter sententiam, aliquid petiuit extrinsecus, id est, utile est. Huius illatio conficitur ex eo quod accessit, & ex eo, quod non est repetitum, id est, omnis igitur uoluptas utilis est. Huius generis tres formæ sunt. Prima est, in qua declaratiua particula superioris, sumpti sequentis efficitur subiectiua, aut subiectiua superioris. Declaratiua sequentis, declaratiua superioris, fit subiectiua sequentis, ut in superiori proposito exemplo. Subiectiua superioris fit declaratiua

k 2

claratiua sequentis. Si hoc modo uelis conuertere, omne bonum utile est, omnis uoluptas bonum est, omnis igitur uoluptas utilis est. Secunda forma est, in qua declaratiua superioris sumpti, eadem est etiam declaratiua sequentis, ut omnis uirtus bonum est, et omnis uoluptas non est bonum, omnis igitur uoluptas non est uirtus. Tertia forma est, in qua subiectiua superioris sumpti, eadem est etiam subiectiua sequentis, ut quoddam bonum uoluptas est, omne bonum utile est, quoddam igitur utile est uoluptas. In prima forma et uniuersaliter, et particulariter, et dedicatiuè, et abdicatiuè concludi potest, in secunda forma nisi per contrarium concludi non potest. In tertia forma particulariter tantum concluditur. Quapropter non frustra hic ordo est seruatus. Nam merito prima dicitur, in qua omni modo concludi potest. Secunda autem rectè, in qua potest concludi uniuersaliter, quamuis per contrarium. Tertia autem rectè, quia in qua:titate minor est, in qua nisi particulariter concludi non potest. Nunc dicendum est, singule forme quot modos recipiant. Nam recipiunt intra se certum numerum, extra quos modos quicquid conclusum fuerit, non est temerè concedendum. Recipit autem prima nouem modos, secunda quatuor, tertia sex.

Primus modus.

Primæ formæ primus modus est, in quo conficitur ex duobus uniuersalibus dedicatiuis, uniuersale dedicatiuum directum, ut est, omne iustum honestum, omne honestum bonum, omne igitur iustum bonum. Si reflexim inferas, omne igitur bonum iustum, non sequitur, sed particulariter potest inferri, quoddam igitur

tur bonum iustum, & efficitur quintus modus. Secundus modus est, in quo conficitur ex uniuersali dedicatiuo, & uniuersali abdicatiuo uniuerſale abdicatiuū directim, ut est, omne iustū honestū, nullū honestū turpe, nullum igitur iustum turpe. Si reflectas, nullum igitur turpe iustum, efficitur sextus modus. Diximus enim supra uniuerſale abdicatiuum posse conuerti. Tertius modus est, in quo conficitur ex particulari dedicatiuo, & uniuersali dedicatiuo particulare dedicatiuū directim, ut est, quoddam iustum honestum, omne honestum utile, quoddam igitur iustum utile. At si reflectens, efficitur septimus modus, quoddam igitur utile, iustum: quoniam supradictum est, particulare dedicatiuum posse conuerti. Quartus modus est, in quo conficitur ex particulari dedicatiuo & uniuersali abdicatiuo, particulare abdicatiuum directim: ut est, quoddam iustum honestum, nullum honestum turpe, quoddam igitur iustum non est turpe: reflecti non potest. Diximus enim supra particulare abdicatiuum non posse conuerti. Octauus modus est, in quo conficitur ex uniuersali abdicatiuo & uniuersali dedicatiuo particulare abdicatiuū reflexim, ut est, nullum turpe honestum, omne honestum iustum, quoddam igitur iustum nō est turpe. Nonus modus est, in quo conficitur ex uniuersali abdicatiuo, & particulari dedicatiuo, particulare abdicatiuū reflexim, ut est, nullum turpe honestū, quoddā honestū iustū, quoddā igitur iustū nō est turpe.

De secundæ formæ primo modo.

Secundæ formæ primus modus est, in quo conficitur ex uniuersali dedicatiuo, & uniuersali abdicatiuo,

k 3

uniuerſale

uniuersale abdicatiuum directum, ut est, omne iustum honestum, nullum turpe honestum, nullum igitur iustum turpe. Hic reflexione si utaris, alius modus non efficitur, quoniam de utrisq; sit subiectiuus illatio. Secundus modus est, in quo conficitur ex uniuersali abdicatiuo, & uniuersali dedicatiuo, uniuersale abdicatiuum directum, ut est, nullum turpe honestum, omne iustum honestum, nullum igitur turpe iustum. Tertius modus est, in quo conficitur ex particulari dedicatiuo, & uniuersali abdicatiuo, particulare abdicatiuum directum, ut est, quoddam iustum honestum, nullum turpe honestum, quoddam igitur iustum non est turpe. Quartus modus est, in quo conficitur, ex particulari abdicatiuo, & uniuersali dedicatiuo particulare abdicatiuum directum, ut est, quoddam iustum non est turpe, omne malum turpe, quoddam igitur iustum non est malum.

De primo modo tertiæ formæ.

Tertiæ formæ primus modus est, in quo conficitur ex duobus uniuersalibus dedicatiuis, particulare dedicatiuum directum, ut est, omne iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum. Secundus modus est, in quo conficitur ex particulari dedicatiuo, & uniuersali dedicatiuo, particulare dedicatiuum directum, ut est, quoddam iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum. Tertius modus est, in quo conficitur ex uniuersali dedicatiuo, & particulari dedicatiuo, particulare dedicatiuum item directum, ut est, omne honestum iustum, quoddam honestum bonum, quoddam igitur iustum

stum bonū. Quartus modus est, in quo conficitur ex uni-
 uersali dedicatiuo, & uniuersali abdicatiuo, particula-
 re abdicatiuum directim, ut est, omne iustum honestum,
 nullum iustum malum, quoddam igitur honestum non
 est malum. Quintus modus est, in quo conficitur ex par-
 ticulari dedicatiuo, ex uniuersali abdicatiuo, particulare
 abdicatiuum directim, ut est, quoddam iustū honestum,
 nullum iustum malum, quoddam igitur honestum non est
 malum. Sextus modus est, in quo conficitur ex uniuersali
 dedicatiuo, & particulari abdicatiuo, particulare abdi-
 catiuum directim, ut est, omne iustum honestum, quod-
 dam iustum non est malum, quoddam igitur honestum
 non est malum. Omnes igitur modi certum ordinem te-
 nent, eiusdemque ordinis ratio est, quæ in ipsis formis
 demonstrata est.

Quid sit conditionalis Syllogismus.

Conditionalis syllogismus est, cuius propositio, &
 C plenum argumētum, & plenum id de quo quæstio
 est, continet, ita, ut assumpto argumento iam certum in-
 ferri possit, de quo quæstio erat ad hunc modum. Pona-
 mus questionem esse utrum sit utilis Rhetorica, & no-
 lentes utilem probare, argumentum ab huius diffinitio-
 ne capiamus, quod est bene dicendi scientia. Ex huius ar-
 gumento & illa quæstione, conditionalis syllogismus
 ponitur sic: Si Rhetorica est bene dicēdi sciētia, utilis est,
 Assumimus argumētū ita. Est aut Rhetorica bene dicē-
 di sciētia. Hæc duo qui concesserit, etiā inuitus concedat,
 necesse est, utilē esse Rhetoricam: quod erat dubium, an-
 tequam propositio, & assumptio concederetur. Nihil

k

4

tamen

tamen in assumptione accessit extrinsecus, quod est proprium prædicatiui syllogismi. Hic primus modus à dialecticis appellatur, qui est ab antecedentibus: propterea quoniam argumentum quemadmodum positum est, ita et assumptum, hoc tantum modo differens, quod cum conditione positum est, et sine conditione assumptum. Secundus modus est, qui appellatur à consequentibus, in quo ipsum argumentum questionem sequitur, non questio argumentum, hoc modo: Si non est Rhetorica utilis, non est bene dicendi scientia. Assumitur argumentum à contrario, id est per negationem sic: Est etiam bene dicendi scientia, utilis est igitur. Tertius modus est, qui appellatur à repugnantibus, in quo demonstratur, non posse simul hoc esse, et illud non esse. In quo cum fuerit assumptum unum, aliud necessario tollitur id est, cum fuerit assumptum esse, non esse tollatur, hoc modo, non est bene dicendi scientia Rhetorica, et non est utilis. Est autem bene dicendi scientia, utilis est igitur. Confertum est utile esse, sublato eo, quod non esse utile propositum erat. Hi tres modi ex uno argumento possunt confici in unam rem omnes probare possunt. Nec interest in propositione, quam partem in primo ponas, utrum argumenti, utrum questionis, dum modò conditionis ratio conseruetur. Cum dixeris: Si Rhetorica est bene dicendi scientia, utilis est. Potest et sic poni, utilis est Rhetorica, si bene dicendi scientia est. Hoc etiam in duobus alijs experiri licet. Quartus modus est, qui per disunctionem efficitur, ita ut uno assumpto, aliud necessario negatum sit, hoc modo: Aut sanus est, aut imbecillus, sanus est autem, non est igitur imbecillus. Quintus modus est, qui etiam per

per disunctionem efficitur, ita ut uno negato, aliud necessario negatum sit, hoc modo : Aut sanus est, aut imbecillis : non est autem sanus, igitur imbecillis est. Additi sunt alij duo modi, qui per argumentum istorum duorum fieri possunt : non tamen per disjunctionem, sed per negationem . Est ergo sextus modus, in quo demonstratur non posse simul et hoc esse, et illud . Assumitur per unius confirmationem : concluditur per alterius infirmationem hoc modo : Non est sanus, et imbecillis: sanus est autem, non igitur imbecillis . Septimus modus proponitur sic , et in eo assumitur , ut in quinto, atque ita concluditur ad rem facilius intelligendam . His quedam forme coniunguntur , ita ut rebus ipsis, non dictis ratiocinandi ius intelligatur . Est primi modi forma hæc : Si primum, secundum: primum autem, secundum igitur. Secundi hæc: Si non primum, non secundum, secundum autem, et primum igitur . Tertiæ hæc non et primum, et non secundum: primum autem, non igitur et secundum . Quarti hæc: Aut primum, aut secundum: primum autem non, igitur secundum. Quinti hæc. Aut primum, aut secundum, non autem primum, igitur secundum. Sexti hæc. Non et primum et secundum, primum autem: non igitur secundum. Septimi hæc. Non et primum et secundum : non primum autem: igitur secundum. Sciendum tamen hæc ex uno argumento posse fieri tres superiores modos, et ex uno argumento alios quatuor. Huius autem ordinis ratio est, ut primus modus sit, qui appellatur ab antecedentibus, quia utique quod antecedit, prius est. Secundus, à consequentibus

sequentibus eadem ratione, ut ipse nomine suo primum se debere sequi, etiam in ordine uideatur ostendere. Restat qui sit Tertius in eodem argumento à repugnantibus. Non enim possumus ad disiunctionem transilire, quæ iam non potest ex eodem argumento fieri. Erit ergo Quartus modus quasi ad aliud argumentum primus. Et ibi utique antecedere debet, in quo per confirmationem assumitur, prior enim est confirmatio negatione. Quintus debet esse idem, sed per disiunctionem post eum, propterea, quia in eo per confirmationem, in hoc autem per negationem assumitur. Hoc in duobus reliquis licet intelligi. Miscentur autem sibi multis modis syllogismi, ut in una ratiocinatione et prædicatiui generis, et conditionalis formas agnoscas, hoc modo. Si questio sit, utrum utilis sit ipsa Dialectica, proponendum est si bene disputare utile est, utilis est bene disputandi scientia. At bene disputare utile est, utilis est igitur Dialectica. Sanè uidentur est in prædicatiuo syllogismo, quod de propositione sibi assumptionem uindictet. Nam extrinsecus aliquid iam accipere manifestum est. In eo autem, quod sibi ut diximus, de propositione uindictet, attendendum est, utrum rectè sibi uindictet propter seruatas, memoratasque formas. Efficitur enim, ut quod in propositione ad declaratiuam partem pertinere uidebatur, in assumptione ostendatur, ad subiectiuam pertinere. Et item si aliter assumas, hoc ipsum pertinebit ad declaratiuam hoc modo. Notum est in prima forma ita assumi, ut aut declaratiua propositionis, subiectiua sit assumptionis, aut subiectiua propositionis, eadem et declaratiua

et declaratiua sit assumptionis, ut si proposueris sic: Omnis ars frequenti exercitatione meditanda est. Dictio autem exercitatio est Rhetorica, Rhetorica igitur frequenti dictione meditanda est. In propositione exercitatio ad declaratiuam partem pertinere uidebatur: in assumptione ipsa exercitatio ita ad declaratiuam pertinet. Quomodo ergo forma seruata est, scilicet quia relictum est aliquid in declaratiua propositionis, quod non uenerit in declaratiua assumptionis, unde possit fieri conclusio, hoc est, meditanda est. Nam si uellem sic assumere, Rhetorica autem ars est, totum seruabitur ad conclusionem. Rhetorica igitur frequenti exercitatione meditanda est. Ex hoc apparet multa esse communia, quæ possunt uel subiectiue, uel declaratiue adiungi prout se habuerit assumptio.

Talibus insistente Dialectica, et ad quædam non minus inextricabilia quàm caliginosa properante, Pallas nutu Maiugena festinantis interuenit.

Perita fandi iam progressum comprime:

Ne inflexa tortos stringat intimatio:

Et multimodos perpetui infractus diu

Hymen recuset, editum est compendio

Quicquid decenter docta disputatio

Multo astruendum contulit uolumine.

Sat eo profunda frons decens scientiæ,

Quæ abstrusa promit nil morosum differens.

Præteruolando, nilq; ignotum deferens:

Nam quæ supersunt fraude multa confita,

Quis falsa captos circuit deceptio:

Dum

Dum ambage ficta præstruis sophismata
 Captentulisue ludis illigantibus
 Pellax soritas cumq; sensim congeris:
 Formasue mendas comprobat, quas ueritas:
 Nefas tonantis garriat sub auribus
 Facinus dirum, quippe summi celites
 Odere turpis omne falsum foemina:
 Nam si reuoluas, quid cauilla senius?
 Dudum locuta circulatorix indecens
 Fies profecto decipla, si abstruxeris.
 Faceßat ergo uersilis profunditas:
 Reliquumq; tempus linquens sororibus.

His auditis, Dialectica cunctabunda paululum, tamen diuæ præceptis paritura, respondit.

Venerandos mihi fatus, reuerendosq; secuta
 Referam iussa pedem atq; illicet exorsa silebunt.
 Licet unam decuit iussa præmittere culpam,
 Ut honoris precio cederet inferre relatus.
 Populum cecropidarum bene quo palliatarum:
 Bromius conciperet contumias nosse dolore.
 Mage quàm crediderat, uipeream noscere posset.
 Et iners Marsica dudum fieret præstigiatrix:
 Neq; me conspiceret somnificam uel temulentam
 Loca passim blaterantem iouialibus suborßis,
 Tamen uni famulandum est tibi Virgo reticemus.

Hec dicens uelut repressa conticuit: compluresq; eam diuorum qui inter initia deriserant, horruerunt.

Finis quarti libri.

MARTIANI

CAPELLAE DE

RHETORICA,

LIBER V.

Nterea sonuere tuba, raucusque per
ethram

Cantus, et ignoto coelum clangore
remugit.

Turbati expauere Dei, uulguque mi-
norum

Calicolum trepidat, causarum et nescia corda
Herent, et ueteris renouantur crimina phlegre.
Tunc amnes, fauniq; pales Ephialta Napeae
Respectant procures, nulloq; assurgere motu
Cernunt attoniti, uicibusq; alterna profantes:
Mirantur placidam per pectora sacra quietem,
Tunc primum posita syluanus forte cupresso
Percitus, ac trepidans dextram tendebat incermem:
Bellaq; composcens arcus, atq; Herculis arma:
Portuni trifidam suspirans flagitat hastam:
Gradiui frameam non ausus poscere falcem.
Saturni bello suetus disquirat agresti.
Diffidensq; sui respectat tela tonantis.

SEd dum talibus perturbatur multa terrestriu plebs
deorum, ecce quedam sublimissimi corporis, ac fida-
cia grandioris, uultus etiam decore luculenta, Foemina
in signis

insignis ingreditur, cui galeatus uertex, ac regali caput
 maiestate seruatum, arma in manibus, quibus se uel
 communire solita, uel aduersarios uulnerare fulmi-
 nea quadam coruscatione renitebant. Subarmalis autem
 uestis, illi peplo quodam circa humeros inuoluto la-
 tialiter tegebatur, quod omnium figurarum, lumine
 uariatum, cunctorum schemata præferebat. Pectus au-
 tem exquisitissimis gemmarum coloribus subbaltea-
 rum. Hæc cum in progressu arma concusserat, uelut
 fulgure nubis fragore colliso bombis dissultantibus fra-
 cta diceres crepitare tonitrua: deniq; creditum, quod in-
 star Iouis eadem posset etiam fulmina iaculari. Nam ue-
 luti impotens rerum omnium Regina & impellere quò
 uellet, & unde uellet deducere, & in lachrymas flectere,
 & in rabiem cōcitare, & in alios etiam uultus sensusq;
 conuertere, tam urbes, quàm exercitus præliantes, &
 quæcunq; poterat, agmina populorum. Hæc etiam Se-
 natum, Rostra, Iudicia domuisse in gēte Romulea. Athe-
 nis uerò curiam, Gymnasia, Theatraq; pro arbitrio re-
 flexisse, ac totam funditus Græciam miscuisse fereba-
 tur. Hæc uerò loquente, qui uultus, uocisue sonus, quan-
 taque excellentia, celsitudoq; sermonis audire opera-
 precium etiam superis fuit, tantæ inuentionis inge-
 nium, tam facundæ ubertacis eloquium, tam capæis me-
 moriæ, recordationisq; thesaurum. Qualis disponendi
 ordo, quàm pronunciandi congruens modulatio.
 Qui gestus in motu, quæ profunditas in conceptu. Deni-
 que exilis immodicis: in mediocribus facilis. In elatio-
 ne flammatrix, reddebatq; cunctos in ambiguis dociles.
 In persuatione cedentes, in collisione discordes: in laudi-
 bus

bus arrogantes. At uerò cum quid commotum publici nominis attestatone clamauerat, fluctuare, permisceri, arde omnia uidebantur. Hanc igitur foeminam aurata uocis, et quasdam diadematum gemmas, regnorumque fundentem, ingens illustrium uirorum sequebatur agmē. Inter quos proximi eidem duo diuerso habitu nationeq; prænitentes, quorum unus erat pallio circumactus: alterque trabeatus. Diuersus utrique oris sonus, licet alius etiam Athenis se diceret Graia didicisse, ac proptus gymnasiolorū studijs, et reluctantibus semper Academiæ altercationibus haberetur. Ambo tamen noui protecti que paupertatis sinu. Et cum alterum Quirinalis eques, aliū fabrilis procrearet industria, ita præclues linguae excellentia floruerit, ut post curiarum facta, immeritasque mortes uirtute astra conscenderet, immortalitate gloriæ seculi superarent. De uno tamen quem Athenarum populus, ac palliata agmina sequebantur, hæc fama conuenerat, quod acerrimus idem et procellis generatis Oceani fremituque uiolentior. Denique de illo uersus huiusmodi ferebatur:

δ' εἰνὸς ἀνὴρ τὰ χακὰ καὶ κατὰ ἀνὰ τὴν ἀρετὴν ὀτρύνωντο.

Alter uerò, quem consularis purpura, et coniurationis extincta laurea redimibat, mox ingressus curiam superum, et in Iouis gratulatus est se uenisse conspectum: clamare igitur coepit: O nos beatos, o remp. fortunatam, o præclaram laudem consulatus mei. Post hos tamen in diuersis agminibus oratores emeriti, ac præ se ferentes insignium culmen, maritaque linguarum Aeschinem, Isocratem, Lysiamque conspiceres. Tum in togatis agminibus Sositios, Græcos, Regulam,

Regulum, Plinium, Frontonem'que. Verum ante cun-
ctos atque ipsam ducem omnium foeminam, senex qui-
dam signum, ac prauiam uirgam gestans, lictoris Ro-
mulei precedebat usu, atque in eiusdem uirga culmine,
Corax oris aurati uenientis foeminae auspicio prauola-
bat. Ille autem qui gestabat uirgulam, Tisias dictus, cun-
ctis'que uetustior atque elatior uidebatur. Nam & suos
minores ceteros ipsam illa ducem respectans superposi-
tum coruum, commune pignus filiam'que memorabat.
Quo argumento commoti quàm plures deorum eam
quidam nobilissimam foeminam primam, aut Apollinis
credidere cognatam, si Graia est: aut si Romulea de gen-
te, coruina. Cui enigmati illud adiectum, quod intrep-
da fiducia promptioris, tam Palladis, quàm ipsius Cylle-
nij deosculata pectus, cuidam propinquae familiaritatis
indicia patefecit. Denique nonnulli superum cum in tre-
pidatione buccinae praecinentis, & admiratione amicitiae
superorum incerti, diutius Diuinatorem Phœbum cupe-
rent sciscitari, nondum Ioue maximo disquirente tumultu-
uariè, quæ esset, inquirunt. Ac tunc illa respectans su-
peros uniuersos, aliquantò commotior sic cœpit: Patrem
maximum Iouem, ceteros'que cœlites, quos in causis plu-
ribus saepe sum deprecata, atque ipsum cōuentum superæ
confessionis attestor, nihil magis mihi in consentaneum
atque indecens estimari, quàm ut quæ semper in foro, iu-
dicijs'que quàm pluribus accusauerim multos, alios'que
defenderim, & uiribus gloriam deluctationis anxie,
mihi de discriminum fati promeriti euentus preconia
compararim. Nunc apud uos superi quis placere immor-
talitatis instar ac precium uidebatur, inuita compellor
scholarium

De officio & fine Rhetoricæ.

ditione.

ditione. *Quæ quidē uerba mi Cicer. attestor, cuius etiā exemplis me per omnes insinuo præceptionis ductus consequenter usuram.*

Vbi & Vnde.

Materies autem duplex est mihi. Vbi & unde fiat oratio. Vbi, cum ut ipsius mēbra aggredior quæstionis. Vnde cum res inuentæ, uerbaq; sociantur.

Quæstio Rhetoricæ, aut Finita, aut Infinita.

Questio ipsa aut finita est, aut infinita. Finita est, cum nascitur de certo facto, demonstrat' que per sonam, ut in Rosciana. queritur Ciceronis, utrum interfecerit patrē Roscius. Infinita est, que generaliter querit, utrum sit aliquid appetendum, ut an philosophandum sit: in Hortensio disputatur. In superiore autem crebrò, assidue que collector, atque eam Græcis placuit *ὑποθεσις* nominari. Infinita uerò uniuersitatis astruendæ sibi fiduciam uindicant, tum potius uersor, cum ocium, ac disputationes aggredior, licet plerun' que etiam pars ipsa, que Thesis dicitur, in causis mihi elatius anhelanti amentatas hastas crebrò, & pila plurimum ualentia ministrarit. An aliud in Scauriana succurrit, cū interposita disputatione tractatur. Ex quibus causis mors eueniat repētina. Ac pro Milone similiter, an mundus prudētia gubernetur. Deniq; è meis sectatoribus quidam acri admodū, ac subtilissima rōne commoti, nullā esse attestātur hypotesin quæstionē, cuncta que in defensione pro

ne pro reis, contraq; eos in accusationibus retractantur, ad generales quæstiones poterunt applicari.

Quæ sint partes officij Rhetoricæ.

IAm uerò partes officij mei quinque esse non dubium est. Nam est Inuentio, Dispositio, Elocutio, Memoria, Pronunciatio. Iudicatio enim quæ à nonnullis dicitur pars, partibus cunctis ascribitur. Iccircoq; ipsa pars non poterit ritè censeri, licet quid dicendum, quidue sciendum sit, dispensatio iudicationis examinet. Inuentio est quæstionum argumentorumq; sagax, inuestigatrixq; comprehensio. Dispositio est, quæ ordinem rebus attribuit. Eloquentio, quæ arripit uerba uel propria, uel translata, quæq; noua facit, ueteraq; componit. Memoria firma rerum, uerborumq; custodia est. Pronunciatio uocis, motus gestusq; pro rerum et uerborum dignitate moderatio. Sed ex his Inuentionem certum est esse potissimam, cuius opus est causæ quæstiones excutere, et argumenta probatu idonea reperire.

De Quæstionibus principalibus & incidentibus.

Quæstionum uerò duplex species. Aliæ sunt enim principales, aliæ incidentes. Principales sunt status, ex quibus nascitur causa, quas Tullius constitutiones appellat. Incidentes uerò, quædam tractatur causa, nascuntur, dum argumenta uel scripta refutando, in plures causa deducitur quæstiones: ut sit principalis, utrum Clodium iure occiderit Milo. Incidens uter utri insidias compararit.

I 2

De

De Statibus, & unde nascantur.

PRincipales igitur Status sunt numero tres. An sit, Quid sit, Quale sit. An sit, cōiectura est, ut an pater Roscius occiderit. Quid sit, finis an maiestate minuerit Cornelius. Quale sit, qualitas ut an Saturninus iure necatus sit. Sed ne forsā moueat, quod prætereo quantum statum, quem Hermagoras inuenit, subtilior ratio est eum non statum, sed partem dicere qualitatis, quod in eius expositione monstrabo. Nunc dicendum est, quomodo status inueniantur in causa. Inueniuntur igitur per intentionem & depulsionem. Intentio est, obiecto eius facti, quod in iudicium uenit. Depulsio quædam resistens intentioni negatio, ut si dicatur, occidisti patrem, non occidi. Ex his duabus inter se concurrētibus uocibus nascitur quæstio, quæ dicitur status, quod ibi quasi ad pugnandum actionum acies ordinata consistat, sed facile est uidere, quid obiecto crimini respondeatur. Illud facile non est quid debeat intendi, utrum factum, ut hominem occidisti, an nomen facti, ut homicidium fecisti. Et licet uideatur idem esse, tamen in superiori obiectiōe si negabitur, coniectura erit: cum dixerit, non occidi. In hoc ubi rei nomen intenditur, potest & finis uideri, ut si dicat, non feci homicidium. An cum, quicumque homo, an cum innocens occiditur, quod si non factum obicijas, sed criminis nomen negatione, diuersæ partis non erit manifestum, qui status existat. Nescies enim quid negat, qui ita neget, non feci homicidium: utrum quia nullum hominem iugularit, an quia tyranni interfectio homicidium non uocetur. Est igitur intendendum ipsum illud quod factum est, ut si id negauerit

rit aduersarius, habeas coniecturam. Si eo concesso, nomen criminis excluderet, intelligas finem. Quod si concesso facto, factiq; uocabulo licuisse sibi, uel oportuisse facere dixerit, qualitas in causa peruersatur: quæ aut de re, aut de actione concreditur. De re, ut Miloni facere licuisset. De actione, an seruo uel addicto Tribunos liceat appellare, an habere ignominioso liceat concionem. Quæ species qualitatis Translatio nominatur. Item cauere debemus, ne intendamus auditoris officium, ut sola status qualitas fiat. Nam qui causam cognoscit, propositum habet efficere aliquid, id est, aut damnare aliquem, aut absolueret.

De generibus auditorũ & causarum.

Auditoris autem sunt tria genera. Vnum eius, qui secundum æquitatem, aliquid statuit, & is est, perperam iudex. Aliud eius, qui honestate uel utilitate incerta dubius alienæ sententiæ persuationem inexplicabilis deliberator expectat. Tertium genus eius est, qui facti honestatem, uel turpitudinem libera extimatione perpendit. Hunc extimatorem conuenit nominari. Hæc igitur sunt tria causarum genera, quæ hypothesi continentur, id est Iudiciale, Deliberatiuum, & Demonstratiuum. Sed cum omnes prædictarum rerum auditores dubitatio sui deducat officij, querendum discrimen est, & proprietas singulorũ. Nam & iudex, cuius officium est damnare reũ, uel absolvere: possessionẽ dare, uel auferre, priusquã cognouerit causam, dubitat quo modo utatur officio. Et qui deliberat, ambigua mētis opinionione differtur. Et laudationis arbiter, an ritẽ quis lau-

1 3 detur,

detur, extimanti contemplatione dispensat. Sed cum in diuersum hæc distrahantur officia, tunc illud maxime discrimen attendimus: quemadmodum temporibus uarietur. Nam deliberatio futuri tantum temporis continet questionem, ut si deliberet Cato, an se debeat, ne uictorem aspiciat Casarem trucidare. At uerò iudiciale genus tam præteriti quàm futuri nonnunquam temporis inuenitur. Sed in præterito tantum de facto coniectura: Ex futuro qualitas frequenter innascitur, ut suo loco promptius asseretur. Laudatiuum etiã genus in præteritis factis omne consistit, sed à iudicali genere fine discernitur. Nam aliud est, absoluerè innocentem æquitas imperio: aliud laudibus prosequi gloriosum insigniũ contemplatione meritorum. Accedit quod in iudicali genere ambigit cognitor in rebus alienis: In Deliberatiuo uerò quisq; tam de suis, quàm etiam de rebus externis. In laudatiuo estimator auscultat uera, congruãq; quæ memorentur, licet nouella etiam id contulerint blandimenta, ut sue prædicationis fiat arbiter, qui laudatur. Ergo oportet attentius intueri, ne ea, quæ auditoris officium habuerit, intendamus, ut si Verri, quod damnandus sit, edicatur. Ille quippe se damnandum non esse respondet: & utrum damnandus sit sola qualitas apparebit. Igitur à facti obiectione nascitur intentio, ut si eidem dicas: Siciliam spoliasti, responsuro non feci, coniectura componitur. Stultum quippe est id, quod in arbitrio manet iudicis, aut certe facti nomen non ipsum crimen intendere. Cauendum æquè ne cum lex ulla, uel scriptura in causa tractatur, intetio sumatur ex lege, ut si dicas. Lex te murum uetabat ascendere peregrinum.

Sed

Sed illud potius dicendum: Murum ascendisti, ut si nega-
uerit, non sit pugna de lege, sed de facto, cui accedit lex.
Si confessus ex facto, tunc contra legem fecisse uideatur.
Ceterum si negato facto fuerit lex, uel quæuis scriptura
recitata, superflua uidebitur contentio: quando non iu-
ris, sed ueritatis altercatio contineat questionem. Hoc
uicio plerique falsi sunt, sed ex præter illos tres quos
status asserui, alios quatuor, uel quinque de scripti qua-
litate manantes esse dixerunt, qui licet suas in diuisione
causæ partes obtineant, tamen nunquam principali loco
nascuntur: quia nisi fuerit, quod probetur, nemo ad pro-
bandum recitat legem, ut aliquam scripti formam. Id au-
tem quod probatur, status est, qui ex primo cōfuctu sem-
per existit. Ceteræ questiones controuersia uel inciden-
tes sunt perhibendæ.

Quomodo Status facile inueniatur.

Sic igitur inueniendi Status facilis erit ratio, cum ne-
que nomen admissi, neque auditoris officium, neque
legem, aut scriptum aliquod intentionis loco poterit
obiecti. Itaque talis est intentio, Hominem occidisti. De-
pulsio, non occidi. Questio ex his oritur, an occiderit, in
quo statu erit coniectura. Sed cum intentioni ius facti
opposuerit reus, fit qualitas, ut à Milone non factum ne-
gatur, sed de facti iure contētio est, occidisse enim se fate-
batur Clodium, sed iure fecisse. Huic depulsioni subiici-
tur ratio, quæ non una simplex ué sit. Nam potest unum
atque idem factum propter uarias causas uideri probabi-
le, ut hoc idem, quod insidiatorem occiderat Milo, una
1 4 ratio

ratio fuit. Alia, quòd hostem Reipub. & tyrannidis affe-
 ctatione succēsum, se interemisse memorabat. In quibus
 assertis fit quidem qualitas, sed diuersæ species eius erum-
 punt. Nam prima relatiua, altera comparatiua qualitas
 fulget, quòd si intentioni non ius facti, sed negatio nomi-
 nis opponatur: quamuis negatio depulsiōis uice dica-
 tur, tamen non faciet coniecturam, quia non factum, sed
 nomen facti destruitur, ut in hoc adulteri actio sit, cum
 repudiata uxore, stupratorem qui repudiauerat maritus
 inuenit, accusat adulterij, Reus contradicit, nec factum
 negat, sed adulterij nomen excludit. Et queritur quid sit
 adulterium, quòd est diffinitive cōtrouersia. Igitur con-
 iectura ipsius facti negatio est finis non admissi, sed no-
 minis. Iccirco que etiam depulsiō ingesti criminis, quia
 cum facto aliud nomen imponitur, imminens obiecto cri-
 mini periculū denegatur, ut in hoc obiecto: Pocula tem-
 pli ē sacerdotis domo furatus es, sacrilegium fecisti. Re-
 pellit, pocula quidem abstuli: sed quia de domo, non de
 templo, furtum, non sacrilegium nuncupandum. In quo
 etiam facti alia quedam uidetur esse negatio, non enim
 hoc ad deorum iniuriam spectat admissum, sed ad dispen-
 dium sacerdotis, cum de domo pocula subtrahantur. Hic
 utraque factum diffinitione tractandum, id est, & quid
 sit sacrilegium, & quid furtum.

Qualitas est cum qualis sit quæritur.

NVnc de qualitate dicendum, cuius multiplex natu-
 ra, diuisionem partium primo desiderat, ut ea de-
 cursa singularum proprietates explicetur. Qualitas igitur
 aut

aut de re, aut de actione est. De re, cum eius facti, quod in iudicium uenit, ratio causa' ue tractatur: uel cum quid fieri oporteat, disceptatur, ut an iure Clodium Milo iugulauerit, uel an domus Tullio restituenda fuerit. De actione autem cum queritur, an admittenda sit actio, ex iudicium faciendum: quæ pars, quoniam iuris æquitate perpenditur, rectè eam in species qualitatis subtilius aggregamus. Aliam autem quam Hermagoras quasi constitutionem nouam, aut qualitatem distinguere, ex translationem, uel perscriptionem uocare maluerat. Sed hæc posterius, qualitas, ut futuri temporis æstimata, ita ex præteriti iuridicialis, futuri negocialis. Qualitas in utro'que iuris assertio est, in iuridiciali natura, in negociali legis aut consuetudinis asserta uersantur. Iuridicialis autem diuiditur in absolutam, ex assumptiuam. Absoluta est, quæ factum ipsum sui natura ex iure defendit. Assumptiua, quæ cum in facto ipso nihil probabile reperiatur, confugit ad ipsam causam, eam' que iustam, ut facere deberet, allegat. Vt cum Milo non potest dicere hominem licuisse iugulari, causam occidendi astruxit insidias Clodianas. Illic assumptiuè nomen accepit: quia cum absolute factum tueri non possit, confugit ad causas. Hæc igitur assumptiua partes habet quatuor: Relationem, Remotionem, Comparisonem, Concessionem, Relatio est, cum de facto confesso culpam in eum, qui pertulit, refert, ut in Clodium Milo, Orestes in matrem, Oratius in sororem: qui iccirco à se perhibuit iugulatam, quia eius prouocatus iniuria, in facinus sit cōactus. Remotio est, cum obiectum crimen in alterum, uel in aliud ab eo, qui percellitur, remouetur in alium, ut Tiberius Grac-

chus in Mancinum, qui auctor faciendi foederis fuit, quod tam senatus quam populus improbat. Item in tali causa legatus nisi intra triginta dies profectus erit, capite puniatur. Quaestor sumptum legato non dedit, tempus emensum est. Accusatus contradicit, et crimen obiectum remouet in quaestorem. In aliud autem remouet, si morbo tardatus, in infortunium suum causam remoueat tarditatis. Remouetur uero aut ipsum factum, si ad alterius attinuisse dicitur potestatem: aut causa, si alterius uicio quid accidisse dicatur. Comparatio est, quam compensationem noui à posterioribus perhiberi. Non cum crimi beneficiū alterius temporis subrogatur, sed cum factum iure defenditur, ut ex eo aliquid commodi sequeretur: nam si meritum alterius temporis, uelut in compensationis gratiam memoratur, ad deprecationem potius admouendum est qualitatem, quae ueniali specie continetur: hac uero ritè se fecisse contendit, ut Verris illa responsio. Magno inquit, decumas uendidi: quod factum compensat utilitate beneficij. In hac quippe parte facti confessio est, sed immanitatem obiectionis excludit allegatio promerendi. At in illi criminis, facti que una confessio est, sed aut ab animo separatur, aut purgatione cessante ad humanitatis miseranda respirat. Verum hac qualitas uenialis in bina asserta discernitur, In Purgatione et Deprecationem. Nam purgatio est, cum confessio facinorae animi, uoluntatemque purgamus. Cuius modos tres esse non dubium id est, Imprudentiam, Casum, Necessitatem

fitatem. Imprudentia est, cum à uoto, scientiaq; nostra aliquid dimouemus, ut quidam in uenando iaculum intorsit in beluam, et hominem delitescētē retibus, interemit: quæ pars error dicitur, etq; ei subduntur: Ignorantia, Vinolentia, Obliuio, Fatuitas, Dementia, ceteraq; quæ errorem admittentis excusant. Casus uerò culpam euentus exonerat, ut qui cum uictimis ad diem sacrū non occurrerit fluminis incrementis. Scelus autem necessitate commisit, qui præcepto ducis insontem, hominem iugulauit. Inter quos modos hoc interest, quod imprudentia fallit, casus prohibet: necessitas cogit: deprecatio autem nihil causationis associat, sed in exornandi humilitatem, precesq; suspirat, Ceteras quæstiones, quas Status dicunt incidentes, aduertāt, qui talium didicerūt. Sicut interius demonstrationem formet primæ uocis ingestio. Plerumq; enim secunda uim intentionis incutiet, ut in hoc uiro forti præmium, quod uolet, qui fortiter fecit, petit præmium, nuptias uxoris alienæ. In quo qui petit præmiū, quia, nullū putat è diuerso, nihil intendit, sed maritus cōtradictor intēdit, licet secūdo loco uideatur asurgere, cui per depulsionem uir fortis obstat: tāquā petitionem præmiij, quod poposcerat accusati præmium iustū esse cōtēdēs, tāquā si factū aliquod iure tueretur. Itē quæstiones legales, quas tāquā Status causis incidere memorauī, principalijū quæstionum intētionē, uel depulsione non eadem regula percensetur: quippe quæ in secunda cōslictatione prorumpunt. Nam prima qualitati tribuitur. Igitur illa intentionis ac depulsionis regula in qualitatē prædicta parte turbatur.

De

Martiani Capel. de
De Examinatione, id est,
Iudiciali genere.

NVnc τὸ κρινόμενον quod Græci dicunt, consequenter assumam. Nam cum intentio & depulsio statum constitutionemq; signaret, si coniectura fuerit, Iudicationi præbebit pariter rationem. Neque enim est, quod possit ponderari iudicio, nisi ipsa negatio. In qualitate uerò, uel sine alio loco quàm status apparet, necesse est confessa depulsio facti habeat rationem: quam item accusator infirmet, & uelut secundaria questio procreatur per confirmationem, impugnationemq; rationis. Hic illud iudicabile posse uersari: idq; esse, quod æstimat iusti ratione perpendat, posse in quauis causa & omnes status existere. Et multæ rationes, infirmationesq; numerosæ, perindeq; iudicationum semina copiosa: cum unum, uidelicet factum multiplici ratione defenditur, ut Tullius pro Milone, quod insidiatorum, & quod hostem publicæ quietis occiderit. In his igitur ille status potius apparebit, quem orator pro utilitate defensionis sumpserit. Illa etiam ratio ex oratoris plerumque astructione colligitur. Tuncq; uelut rationes alij status emergent, ac sic ad probationes scriptura profertur. Hinc Iudicatio legalis orietur, cuius species sunt quinque. Vna est, cum scripto aliquod, pluræue ambigua continentur, quæ à Græcis ἀμφιβολυία memoratur, ut ex communiōe nominis res plerunq; confunditur, ut est istud: Quidam taurum legauit, quo nomine seruum habuerat admodum preciosum. Verum illi hæres taurum, hoc est bouem dedit, quia fecit nomen amphiholum questionem.

questionem. Item ex nominum distinctione per syllabā, ut qui habuerit propinquos duos: unum Lesium nomine, aliumq; Milesium, heredemq; constituēs sic locutus est. Heres esto mi Lesi. Qua distinctionis ambage certamen exortum, dum heres esto mi, distinguit, qui Lesius dicebatur. Alius uerò continua nominis iugitate Milesium dicit heredem. Sunt idem modi quos dialectica comprehendit astructio. Item species scriptionalis est quaestio, quae ex uerbis et sententia scriptionis emergit, ut in hoc. Peregrinus murum ne ascendat. Quidam obfessa criuitate conscendit, hostemq; deiecit. Arguitur hic reus legis sententia, uerbis nititur accusator. Tertium quaestio est genus, cum contrariae leges utriq; secus colliduntur, ut in illos Mas templum Cereris ne ingrediatur. Item, qui parentibus opem non tulcrit, puniatur. In templo Cereris uapulanti matri ingressus opem filius tulit. Accusatur. Facit hic conflictum diuersitas legum, quarum interpretatio colliditur, ut cui potius auscultandum fuisset, appareat. Quarta de scripto quaestio est, quae dicitur syllogismus, cum ex eo, quod scriptum est, aliud quodque, quod non scriptum est argumentatione colligimus. ut in hoc. Exulem intra fines deprehensum liceat occidere. Quidam inuentum exulem uerberauit, accusatur, à defensore colligitur, quod minus permissio sit fieri debuisse. Huic insunt modi quatuor. A simili, à consequenti, à maiore ad minus, à contrario. A simili ita, ut quia patris interfecto culleo insuitur, haec poena manere debeat matricidam. A consequenti sic: Tyrannicide praemium. Qui suasisit tyranno deponere dominatum, praemium petit. Colligit par esse meritum, quia reddidit libertatem.

A maiore

A maiore ad minus. Supra dixi enim. Si exulem permittit ingulare, licet etiam uerberare. A contrario, Si uir fortis meretur premium, desertor dignus est poena. Finitiuum superest questio de scripti ambiguitate demanans, cum aliquod uerbum in lege, uel testamento dubium est, & diffinitione clarescit: ut nocte cum telo deprehensum liceat occidere, quendam cum fuste nocte deprehensum magistratus occidit, reus est cadis: lege se quidem tuetur: sed telum quid sit, inquiritur. Quod questionis genus hoc à principalibus differt statibus, quia non de facto, unde orta causatio est, sed de scripti tantum diffinitione disquiritur. Discutitur igitur ab his legalibus status principales esse discretos, & hos incidentes dici. Illos autem à quibus causa nascitur, uel constitutiones, uel status certius appellari.

De Genere deliberatiuo.

IAm nunc decursis constitutionibus controuersiarum, deliberatiui & demonstratiui generis statum uideamus. Nam & causarum tria genera esse dubium non est, & in omni causa statum debere uersari, licet in deliberatiuo quandam qualitatem negocialem consistere, quod de futuro deliberat, existimarit. Tamen ita qualitas plerunque censenda est, ut alij quoque status huic generi posse accidere non negentur. Nunc status in talibus ita reperiri posse firmamus, ut non ex intentionis depulsione, quemadmodum in conflictibus monstratum est, regulam teneamus. Quid enim aut quis intendet uel ordine soluto persuasor disuasor ue confligent, cum alterum deligere in actionibus

tionibus non uetemur. Sed tamē accusatoris partes dissuasor uidetur arripere. Qui enim inhonestum uel inutile illud, quod dissuadet, ostēdit, pro certo ipsum uidetur accusare negotium. Persuasor uerò partes arripit defensoris, & negocij tractatum qualibet obiectione contrarietatis absoluit. Ex quo & persuasor intendere, & dissuasor depellere memorandi. Ac sic cōflictione partium facta, status poterit apparere, ut in tali causa crebrò ad muros exercitu confugiente, deliberat imperator utrum diruat muros exscidi, cum dicit, nonne uidetur, si fecerit, accusare. Deinde grauitur & seditiosè id exercitū perpeffurum. In quo coniectura fiet de commotionis euentu. Ac mox si dicat uictoriam non uocandam, si praesidiū ciuitatis excinditur. Finis accēssit. Diffiniendum quippe qualis status mœnium uictoriam faciat celebrari. Tunc si dissuasor addat sine consilio senatus id fieri non debere. Praescriptio etiam uidetur accedere. Certum est igitur & intentionem dissuasori iure signari. Et deliberatiui cunctos status promptius apparere. Sciendum tamē, ne dissuasor uelut sententiam dicens, prohibeat tanquā iudex, cum eius officium hoc sit, ne faciat persuadere inhonestæ rei, uelut inutilis ratione monstrata.

De Genere Demonstratiuo.

IAm nunc in Demonstratiuo, quemadmodum status emergat, non est facile memoratu. Iccirco quia non statim laudem uituperatio consecratur, ut quisquis laudabilis non est, uituperabilis habeatur, uel contra. Qui
uituperatione

uituperatione caruerit, laudibus fastigetur, ut si laudabilis ex eo quis dicatur, quia homicidium non commisit. Est ergo medium nomen, quod priuationem placuit memorari, propterea quia laude priuatur, non confestim uituperationi permittitur, uel contra. Sic tamen status demonstratiui generis apparet, cum laudatorem, uituperatoremque constituens, et uituperatori accusatoris intentionem, laudatori defensoris partes adiunxeris. Aut illud subtilius conformatur, ut auditor inter laudem, et uituperationem libratus, uelut aduersanti loco ponatur. Non enim antequam laudandum, quenquam laudabilem demonstraris: Non illi talis intentio est, ut laudabilem nondum credat. Aduersum quam intentionem laudatori certamen est, uel uituperatori, licet in superiori astrutione quidam conflictus euidentis approbetur, ut cum alius quempiam laudet, et alter accusat, ut Catonem Tullius laudans, et duobus uoluminibus Caesar accusans. Ex quo colligitur omnium causarum genera statibus percensenda. Hoc reperto, naturam causae discuties, quae aut simplici, aut duplici quaestione, aut multiplici continetur. Simplex est, cum unum quid, in tota actione disquiritur, ut Clodium Milo ne iure necauerit. Illud uero quod per indicationem posteriore loco disquiritur, uter utri insidias compararit, non est singulare, sed iunctum ex duplici coniectura, et quam Graeci ἀντιμαχουργία nominant. Sed incidens quaestio, genus causae facere non potest. Duplex tum ex rebus fit, ut pro Calio de auro, et de ueneno. Tum collatione, ut pro Roscio, Filius ne patrem, an inimici ingulauerint. Multiplex uero ex pluribus quaestionibus causae consistit, ut repetundarum omnes

Verrina

Verrine: & pro Scauro de Boſtaris nece. De Arimis uxo-
re, & decimis tribus exquiritur. Dehinc ductus cauſe
inſpiciendus eſt. Ductus autem eſt agendi per totā cau-
ſam tenor ſub aliqua figura ſeruatus. Sunt autem ductus
quinque: Simplex, ſubtilis, figuratus, obliquus, mixtus. Sim-
plex, cum non aliud eſt in agentis conſilio, aliud in uer-
bis, ut ſi bene meritum laudes, ac noxium accuſes. Subti-
lis, cum aliud uult animus, aliud agit oratio, ut quidam
abdicat filium, quod amicos non habeat: hic non uerè ab-
dicat, ſed ut amicos habeat, terret. Figuratus eſt, cū aper-
tè quid dicere prohibet uerecundia propter obſcœna,
& ſignificatione alia, atque integumentis ueſtita mon-
ſtratur. Obliquus eſt, cum metus impedit aliquid dicere
liberè, & per quosdam faciendi cuniculos obijciēda mon-
ſtramus. Vt in hoc Tyrannus qui ſub abolitionem tyran-
nidem poſuerat fortiter fecit, petit præmij nomine, armo-
rum, arcis que cuſtodiam. Magiſtratus contradicunt.
Mixtus autem ex utroque cōponitur, cum & pudor &
metus impedit libertatem, ut tyrannus, qui duos filios
habuit: quorum uni uxor iniqua infamis fuit, cuius mari-
tus ſe ſuſpendit. Cogit alterum filium eandem ducere,
contradicit. Hic non inceſtum liberè, nec tyrannidem
poſteſt obijcere. Hi ſunt ductus artiſcioſè tractandi, &
per totam orationem ſubtiliter diffundendi: qui colore
hoc ſeparantur, quod color in una tantum parte, ductus
in tota cauſa ſeruatur. Ductus reperitur ex cauſatiuo-
litis hoc eſt ex re, quæ controuerſiam facit, quæ aut præ-
teriti temporis eſt, ut an Aiaceſem Ulyſſes occiderit, quæ
ductum ſimplicem tenet. Aut ſi præſentis uel futuri tem-
poris fuerit, omnes ductus admittit. Ergo ductus de con-
m filio

filio nascitur. Consilium ex causatiuo litis exoritur. Causatiui litis est, quod facit dubitationem, ut in illo tyranni causatiuum litis est, quod tyrannus custodiam & arcis postulat, & armorum. Hunc ductum seruatum testatur prima Philippica, quæ mira subtilitate dominatum Antonij latenter insinuat, ut omnia dicēs, nil asperè dixisse videatur.

De Argumentis.

His omnibus conquisitis, argumenta uidenda sunt, quibus ad questionis ambiguum fides ualeat adhiberi. Fides autem tribus fit modis. Conciliando, docendo, permouendo. Illa prior ethica, sequens apodictica, tertia pathetica nominatur. Conciliatione, licet in tota causa uti conueniat, tamen in principijs uberius insistendum, & in commouendo maximè uigere debet epilogus: docere autem præ cæteris debet ipsa narratio: quamuis diluendis questionibus, obijciendis quæ criminibus non dissimilis operetur astructio. Nunc de argumentis incipiamus.

De Argumentis iterum.

Argumentum est ratio, quæ rei dubiæ fidem facit. Res dubia est, intentio & depulsio, uel ratio, & infirmitas rationis. Cum enim obieceris, occidisti, ut doceas argumentationem firmare maximè cum negatur etiam ipsum non occidi. Exigit argumentum licet ad faciendam fidem etiam illa, quæ inartificialia nominantur, debeant adhiberi, ut tabule, testimonia,

testimonia, quæ post discutienda scruiabo. Nunc argumenta tractentur, quæ aut in negotio, de quo agitur posita sunt, aut illud attingunt. In ipso, tum totum, tum pars eius, tum nota, quam Græci ἐν μολογίαῦ dicunt. Attingunt uerò negotiū, quæ ad id relatiuorum rōne dicuntur. Et sunt numero tredecim: à cōiugatis, à genere, à forma uel specie, à simili, à differenti, à cōtrario, à coniunctis, ab antecedentibus, à consequentibus, à repugnantibus, à causis, ab effectis, à comparatione. Cuius sunt partes tres, maiora, minora, paria. Apparet in omnibus relatiuam inesse rationem. Nam coniugatum alterum alteri nominatur, & genus & species ad se relata fiunt. Ipsum etiam simile alicuius assimilabile est. Et omnes loci argumentorum non ex se, sed ex alio nomen accipiunt.

De Diffinitione.

Igitur totum, quod dubium discutitur, diffiniri prius oportebit, & sic argumenta tractare hoc modo. Sit res dubia, utrum utilis eloquentia uideatur, Eloquentia totum est. In toto igitur diffiniendum est sic: Eloquentia est bene dicendi scientia. Bene dicere autem utile est, utilis est igitur eloquentia. Cui loco tractādo subsidio est Dialectica, quam nuper audistis, per quam cognitum puto quid sit genus, quid species, uel differentia, proprium, accidens, ceteraq; quæ eius præcepta tenuerunt, tamen ut potero, hæc breuiter, strictimq; percurram.

De Genere.

Genus est igitur ad multas species, differentiasq; notio pertinens, ut animal quod refertur ad hominē, m 2 pecudem,

pecudem, auem, piscem, ceteraque, quæ non tatum numero sed etiam specie disparantur, quod alia aërea, alia aquatilia, terrenaq; , alia rationabilia, alia rationis expertia, quæ sub uno nomine collecta cum fuerint, nomine generis appellantur.

De Specie.

Species est, quæ à genere pendens alia continet numero tantum modo disgregata, ut homo, continet & Demosthenem & Ciceronem, quibus una species est, sed numero distant.

De Differentia.

Differentia uerò est sufficiens questioni discretio, ut si queratur inter hominem, leonemq; quid intersit, respondeatur, quòd homo mitis, leo ferus sit: quod quidē nec hominem à mitibus ceteris, nec leonem à feris alijs distinguit animalibus.

De Proprio.

Proprium est, quod rem aliquam ab hominum cōmuniōne discernit, ut risus. Hoc enim non est homini commune cum ceteris.

De Accidente.

Accidens est, quod in aliquo positum, nec pars eius est, nec separari ab eodem potest, ut per se possit existere, ut color in corpore, in animo disciplina.

Argumentum à parte.

Aparte uerò argumentum, non ad totum probandum ducitur, sed ad aliam partem, quæ continet questionem. Non enim probata pars totum probat, ut pote

pote si oculus uidet, non ideo totum corpus uidet, cum refutetur totum uidere corpus: sed dialecticus iste tractus est. Nunc quemadmodum argumentum à parte ad partem sumatur, ostendam. Si pedes, si brachia tueri debemus, utique oculos diligentius asseruare. Cuius argumenti loco incurrere aliquando & aliud potest, quia à minore ad magis dicitur. Nec tamen ideo principalis argumenti ratio perturbatur, quia geminari aliquantum argumenta natura permittit. Hoc sepe contingere, & in figuris solet, de quibus postea nobis erit dicendum. Fit nonnunquam & in hoc modo à partibus argumentum, cum inducta partitione, & propositis partibus pluribus, ceteris refutatis, aliquam concludimus partem, in qua sit questio constituta, ut si dicas, equum hunc, quem habes, aut emisti, aut dono accepisti, aut natus est domi, aut furatus es. Non autem emisti, nec dono tibi traditus est, neq; natus est domi, furatus es igitur.

A Nota uel Etymologia.

A Nota uel Etymologia, ut Græci dicunt, sumimus argumentum sic: Si consul est, qui consulit reipublice, quid aliud Tullius fecit, cum affecit supplicio coniuratos. Quo in loco originem uocabuli tantum oportet attendere.

De Negocio.

A B his uero, quæ negotium uidentur attingere, argumenta ducuntur hoc modo. Primum à coniugatis, quo uno nomine proposito principali, per eius derivationem casu, aut tempore cōmutato aliquid approbamus, ut si pietas uirtus est, quod piè factum est, laudari oportet.

oportet. Constat enim laudabilem esse uirtutem. Qui locus à superiore hoc differt, quia aliud est, unde nomen impositum fuerit, perscrutari. Aliud per cognationem uerbi ab alio deflexi argumenti uim sumere.

A' Genere ad Speciem.

A Genere autem, cum quod in toto ualet, ad speciem quoque deducitur, ut si uarium & mutabile quiddam est foemina, Dido etiam uaria, mutabilisq; uideatur, possitq; ex amore in odium commutari. Hac ratione illud Ciceronis astringitur. Nam cum omnium provinciarum, sociorumq; rationem diligenter habere debeatis, tum praecipue Siciliae o iudices. Hunc locum ille à toto uidetur imitari. Sed interest illud, quod in illo à diffinitione, hic ab ipsa ratione, qua genus est, argumenta ducuntur. Et quod in genere totum est, quod totum diuisione perit, genus manet etiam partibus distributum.

A' Specie uel à Forma.

A Specie uel à forma ducitur argumentum, ut fidem generali faciat quaestioni, ut Cicero in Philip. Est quaedam actio lex. Actum enim genus est legis, quod à specie, id est, lege lata à Cesare comprobatum est. Quod item confirmat à similibus. Quare acta Gracchi, leges Semproniae proferentur. Quare Sylla, Corneliae.

A' Simili.

A Simili per se, ut Helena Troianis, si ciuilibus belis semē tu fuisti. Itē, ut saepe homines egri morbo graui

gravi cum æstu, febriq; iactantur &c. Huic dissimilitudo contraria est, quæ à Cicerone differentia nominatur. Quæ res inter se diuisas, non aduersas ostendit: cuius Cicero ponit exemplum in Verrem. Sed tu idem fecisse eris æstimandus, si eodem consilio fecisti. Hoc & in personis ostenditur, & in rebus, & in tempore, & in locis, & in alijs, quæ nunc memorare longissimum est.

A' Contrario.

A Contrario, ut uita & mors, ex quibus Terentius sic: Nam si illum obiurges, uitæ qui auxiliū tulit, quid facies illi, qui dederit damnum aut malum: Cicero in tertio Philippicarum contra Antonium e contrario argumentatur dicens: Si ille consul fustuarium meruerit, legiones quid, quæ consulem reliquerunt?

A' Coniunctis.

A Coniunctis autem fides petitur, cum quæ singula infirma sunt: ea cōiunctæ uim ueritatis assumunt, ut si quid accedit, ut tenuis antea fuerit: quid si, ut avarus? quid si, ut audax? quid si, ut eius, qui occisus est inimicus? singula hæc, quæ non sufficiunt, iccirco congregata ponuntur, ut ex multis iunctis res aliqua confirmetur.

Ab Antecedentibus.

A B Antecedentibus sicut Cice. cum ille non dubitauerit aperire, quid cogitauerit: uos potestis dubitare quid fecerit. Præcessit enim prædictio, ubi est argumentum, secutum est factum, unde est quæstio.

A Consequentibus.

A Consequentibus uerò conuersim, ut quæstio in antecedentibus sit, argumentum in sequentibus, hoc modo, ut si hoc secutum est, illud præcessit, ut si peperit, cum uiro concubuit. Exemplum de Verrinis. Si finem edicto prætoris afferunt Kalendæ Ianuariæ, cur nō initium quoque nascitur à Kalendis Ianuarijs?

A Repugnantibus.

A Repugnantibus argumentum est, cum ostenditur duo sibi coherere non posse. Verbi causa, ut & parasitus quis sit, & ridiculus non sit, quæ per negationem simul esse non posse, prædicantur hoc modo. Non & parasitus est gnato, & ridiculus non est. Eius loci exemplum est in re magis ipsa, quàm forma uerborum. Is igitur non modò à te periculo liberatus, sed etiam bonorè amplissimo ornatus, arguitur domi suæ te interficere uoluisse. Et in Cornelia prima Repugnare dicit, ut diuiores, quos honoris sui ministros esse uoluerat lege ambicius uellet affligere.

A Causis.

Causarum locus latè patet, & multa disputatione tractatur. Sed nunc formam eius satis fuerit demonstrare sub hoc exemplo. Sed cum ob tua decreta, ob iudicia, ob imperia dabantur: non est ita querendum cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. Sic & Virgi. Me ne fugis?

Ab Effectis.

A B effectis fit argumentum, cum in causa dubitatio est, ut factum probetur ex eo, quòd homines etiam inuiti

inuiti seruabatur in uita. Fatum enim est causa uel uita, uel mortis. Illa uerò effecta sunt fato uiuere posse uel mori. Cice. hinc probat Auli Hircij uitam, quæ populo cara est, quòd ei populus plaudit. Hoc & Virg. Degeneres animos timor arguit. Nā timor est causa, ut degener sit animus, quod timoris effectus est.

A Comparatione maiorum.

A Comparatione maiorum quis dubitet à Siculis petisse pecuniam Verrem, cū à Marco Octauio Lygure postularet? Virg. Tu potes unanimes armare in praelia fratres. Ex hoc utique probat, & alienos posse quod minus est. Teren. Nam qui mentiri, aut fallere instituerit patrem aut matrem, audebit tantò magis & ceteros.

A Minorum Comparatione.

A Minorum comparatione, ut est Publ. Scipio, Pontifex Maximus, Tyberium Grac. mediocriter labefactantem statum reipu. priuatus interfecit. Deinde iungit questionem, ubi modus est quidam. Catilinam orbem terræ cade atque incendijs uastare cupientem, nos consules perferemus? Ex hoc Teren. loco illud. Hic parue consuetudinis causa huius mortem tam fert familiariter.

A Parium Comparatione.

A Parium comparatione Cice. Et si non minus iucundi atque illustres sunt hi dies quibus nascimur. Et in Pisonem: Nihil interest utrum ipse consul improbis contionibus perniciosus legibus rempub. uexet, an alios uexare patiatur.

His igitur breuiter demonstratis, illa quæ non exco-
gitantur ab oratore, sed à causa, aut à rebus sugge-
runtur,

runtur, in tribus (ut diximus) rebus posita sunt. In scriptura, ut tabularum. In auctoritate, ut testimonium. In necessitate, ut tormentorum.

A' Scripto.

A Scripto argumentum petitur, cum ad dubie rei probationem, uel chirographum, uel testamētum transactionis, aut tabulae recitantur, cetera que huiusmodi: quae ita nota sunt, ut exempla de oratione non querant.

Ab Auctoritate & Testimonio.

A B auctoritate uero, ut Africanum dixisse iure caesum esse Tyberium Gracchum. Aut cum testimonio, quo ueritas nudetur, assertur, ut Cneum Pomp. de misso frumento celeriter testem nobis orator inducit. Auctoritas igitur, aut iudicantis, aut testis est. Huic parti adiunguntur oracula, ceteraq; id genus.

A' Necessitate.

Necessitas uero dat fidem ex tormentis, aut somno, uiolentia aut furore, aut* uiolentia: quae uocem alicuius rei extorquet inuitis. Quae omnia cum ad coniecturam causa, persona, facto adduntur, id est ipso testimonio, uel confessione, uel scripto capiunt fidem, uel amittunt. Nam nec causa dicentis attenditur, & persona tractatur: & ipsi scripturae secum, aut cum causa qualitas comparatur. Sequitur ut ad ea, quae conciliant, aut permouent auditores, intentionem suam flectat assertor, quoniam ad fidem faciendam haec quoque pertinere praediximus. Conciliantur igitur animi, tum persona, tum rei dignitate. Personae, aut auditoris, aut rei, uel ipsius oratoris, aut aduersarij. Audin

rij. Auditoris sic. Qualem te antea publicæ rei præbuiſti, cum huic eidem quæſtioni iudex præſeſ, talem te nobis & populo Romano hoc tempore impartias. Rei uerò, ut pro Deiotaro, quem ornare antea cuncto cum ſenatu ſolebam pro perpetuis eius in noſtram rempub. meritis. Oratoris uerò cum de ſe non ſuperbè, ſed moderatè loquitur: quale eſt illud. Cum quæſtor in Sicilia fuiſſem ò iudices, itaque ex ea prouincia deceſſiſſem, ut Siculis omnibus &c. Sed hæc plenius in exordiorū præceptis diſferam. Ab aduerſarij uerò perſona conciliatio fit, dum illius iniquitate, aut arrogantia demonſtrata, noſtra moeſtia commendatur. Sed hæc poſterius & in principijs quanquàm nunc nō orationis partes, ſed dicendi formas, & faciendæ fidei ſpecies numeramus: quo loco pathetica quoque diſtinctionis attendimus facultatem, cuius uis uel in communibus locis, uel in epilogis maximè continetur. Mea primordia quidē apud ueteres hac animorum permotione caruere, quod tunc demonſtrabitur, cum ordiendi præcepta tractabimus. Interim generatim, quibus mentes affectibus incitentur, nulla partium diffinitione ſignabo.

De Commotione animorum.

Commouentur igitur auditores, aut miſeratione, aut odio, aut inuidia, aut metu, aut ſpe, aut ira, cæteris que ſimilibus. Miſeratione, cum calamitates alicuius magno dolore tractamus. Cum iniquitatē temporis, uel periculi magnitudinem memoramus, ut in ſeptima Verrinarum: Patres hi quos uidi &c. Ab odio, cum aduerſarij factum, uel uiris bonis, uel iudicibus oſtenditur execrandū, ut cū iudicū corruptio docetur à Verre iactari. Item

ri. Item cum in auaricia scelere, periurio uos sui similes esse arbitratur. Inuidia est, quodam liuore inficit auditores, ut est, quod ad tuam ipsius amicitiam ceterorumq; hominum magnorum atq; nobilium, faciliorem aditum istius habet nequitia et audacia, quam cuiusquam nostrum uirtus et integritas. Item istum rebus omnibus undiq; ereptis, impune eludentem circumfluere et abundare. Potest quidem et illa res auditorum mentes incendere, ut si alicuius exaggeres tyrannicum spiritum, aut potestiam non ferendam. Metum uero excitari uel proprijs, uel communibus periculis. Proprijs, ut hoc est iudicium, in quo uos de reo publica res de uobis iudicabit. Communibus autem, ut est: Videor mihi uidere hanc urbem lucem orbis terrarum, arcem omnium gentium subito uno incendio concidentem. Spe quoq; animi perturbatur, cum beneficia aut obsequia permittuntur, ut cum fidem Milonis Pompeio pollicetur, et Calij in omni uita seruitium obstrictum uobis ac liberis habetis. Ita etiam uehementer animos turbat, ut cum exaggerat et exclamat Tullius in curia sedere socios Catilinae. O dij immortales ubinā gentium sumus? Quae Respu. hic habetur? In qua urbe uiuimus? hic hic, et cetera. Similes alij permiscuntur affectus, qui cum ad persuadendum plurimum ualeant, extra causam tamen sunt, nec apparere in oratore manifestius debent, ne insidijs iudicem capere, non ratione deducere uideatur.

De Dispositione.

His igitur ad fidem faciendam prudenter inuentis, ordo rerum est sociandus, quae pars dispositio uocatur,

tatur, de qua quid dicēdū, quoue loco, quid penitus omit-
tendum, quomodo etiam, & quando, & ubi pruden-
ter inspicimus. Duplex igitur huius partis est ratio. Aut
enim naturalis est ordo, aut oratoris artificio compara-
tur. Naturalis cum post principium, Narratio, Partitio,
Propositio, Argumentatio, Conclusio, Epilogusq; conse-
quitur. Artificio oratoris, cum per membra orationis,
quæ dicenda sunt, digerimus. Et hoc ex causæ utilitate,
nō ex tēporis serie cōaptamus, ut pro Milone factū, cum
quæstiones quasdam ante narrationem, ut præiudicia re-
futaret, induxit. Quod non ex ordine naturæ, sed ex cau-
sæ utilitate mutauit. Et pro Cornelio primo refutata
sunt crimina, quæ secuta sunt tribunatum. Post ad ipsum
tribunatum recursus est factus. Quæ dispositio artificio-
lis, ut diximus, nominatur. In Verrem autem naturalem
temporum ordinem tenuit, ut primum quæsturam, tum le-
gationem, deinde duas ei præturas obijceret, seruata tem-
porum ratione: quam, nisi causæ repugnet utilitas neces-
sariō prosequemur. At ubi maiora quæq; potissimum
& inuidiosiora purganda sunt, ab his sumitur
refutationis exordium, pro Cluentio coniecturæ
partibus expeditis ad percriptionem legis accessit, or-
dine uidelicet commutato, ne si Cluentium legis asser-
tione non defenderet, fugere causam diffidētia uideren-
tur.

De Elocutione.

DVabus his officij partibus absolutis, Elocutio-
nis cura est intimanda. Quæ cum constet in sin-
gulorum animaduersione uerborum, hoc ab eloquen-
tie

tia nomine separatur : quòd illa totius operis orato-
 rij uirtus est, hæc pars habetur officij: cuius Cicero duo
 quasi fundamenta, duo dicit esse fastigia. Fundamenta
 sunt Latine loqui, planeq; dicere. Quorum unum gram-
 maticè loquente didicistis, cum eius uobis insinuata est
 subtilitas. Fastigia uerò sunt copiose ornateq; dicere,
 quod non ingenij, sed laboris est maximi, exercitatione
 etiam diuturna: quia non solum uberius, sed illustrior
 quoque facultas acquiritur. Huius rei duplex ratio est.
 Vna, qua in singulis uerbis lumen appareat. Altera, ut
 dignitas eloquendi copulationis ipsius decore seruetur.
 In singulis uerò rebus, aut proprium, aut translatum, mu-
 tatumq; conquiritur. Propria sunt uetusta præcipue:
 nam tum, cum procures uel nescirent hæc dicendi orna-
 menta, uel appetere non auderent, proprijs utebantur.
 Sed quia uerborum ueterum iam exoleuit usus, non sunt
 audacius usurpanda illa, quæ cum ætate mutata sunt. Ita
 que hallucinari, & cerritum, & caperatum, similiaq;
 prætereuntes utemur his, quæ consuetudo recipiet. Nec
 tamen sordidis, nisi cum rei, sententiæq; uis exigit: ut Ci-
 cero uolens crudelitatis inuidiam facere ait: Gurgu-
 lionibus eiectis reliquerunt, & uirgis plebem Roma-
 nam concidere. Nec indecorè Virgilius uitandæ humili-
 tis aucupio lychnos p lucernis ait. Quod si sua res pro-
 pria uerba non habeat, nouanda sunt, aut alienis uten-
 dum. Nouantur autem duobus modis uerba, aut qua-
 dam fictione uerborum, aut declinatione præsumpta,
 aut duorum, quæ usitata sunt coniunctione cõposita. Fin-
 guntur maximè, cum transferimus, ut qui *πολύτῳ*
 qualitatem esse dixerunt. Quod nomen nunquam fuerat
 in

in Latinis, quo & auribus temperandum, & insolentia fugienda. Quam uitâs Cicero Soterem saluatorem noluit nominare. Et ait. Quâ in salutem dedit. Illud enim nimis insolens uidebatur. Deriuatione quoque fiunt uerba, quæ grammatici paragoga nominarunt, ut dicimus. Florea rura, & campî quæ uirentes osibus albescent, quod satis crispâ flexione Oratius albicant dixit. His plerunque grammaticæ utitur: licet Tullius glandiferas possessiones dicat, & grandiloquos oratores. Huic diligentie subiungitur translatorum cura uerborum, cum res aut sua non inuenit uerba: aut cum uolumus splendidius aliquid explicari. Ergo aut inopiæ, aut decoris causa transferuntur. Inopiæ, cum dicimus gemmare uitem, & luxuriare segetes, letas quæ perhibemus: desunt enim propria, & commodantur ascita. Decoris uerò, ut bellum subito exarsit, cum potuerit dici, extitit. Et item possumus ab omnibus sensibus mutuari, ut ab oculis lux libertatis, & odor legum. Et silent leges inter arma. Et à gustu. O nomen dulce libertatis. Verum non debet hæc translatorum, alienorumquæ uerborum affectatio, sine moderatione captari. Nec longe petita debent esse translata, ut si dicas, Luxuriosam Charybdim. Vitandum quoque ne turpis sit similitudinis usurpatio, ut si dicas, Castratam Africam, mortuam rempub. Aut Clodium sterminus Senatus. In hoc genere transferendi etiam allegoriam poëta præcipuè nexuerunt. Et Cicero, cum dicit, senatum à gubernaculis deiecisses: populum Romanum è nauis exturbasisses. Ipse archipirata grege prædonum impurissimorum plenissimis uelis nauigares. Et in Pisonem, Vt qui in maximis tempestatibus ac fluctibus Reipublicæ nauim

nauim gubernassem, saluamque in portu collocassem,
 frontis tuæ nubeculam, & collega tui contaminatum spi-
 ritum pertimescerem. Vsurpatis ergo his similiter pluri-
 bus uerbis elocutus est, quæ suis fortasse angustius aut
 humiliter diceret. Item translata quodammodo sunt, quæ
 aut ex parte totum, aut ex toto partem, aut ex uno plu-
 res monstrant, aut ex pluribus singula. Ex parte totum,
 ut in puppim ferit unda. Aut me hisdem parietibus tuto
 esse tecum, pro eadem domo. Hunc Tropum Metonymiâ
 grammatici memorauerunt, κατὰ γῆνοι, etiam Græci,
 quam nos abusionem dicimus, ut cum perhibemus natu-
 ram deorum pro substantia. In coniunctis uerò uerbis,
 orationis quæ contextu, seruanda sunt hæc, ut constru-
 ctio coaugumentata, & cōclusio perfecta proueniat, &
 quodam schemate dictio uenustetur. Iam compositio-
 nis præcepta percurram, cuius uitiū maximum est, hiul-
 cas & asperas uoces, frenos etiam iotacismos, metacis-
 mos, labdacismos, homœoproferon, disproferon & poly-
 sigma non uitare. Vel cuiuslibet literæ assiduitate in
 odium, imperitiam, ut sale saxa sonabant. Et, casus Cas-
 sandra canebat. Metacismus est, cum uerborum coniun-
 ctio M literæ assiduitate colliditur, ut si dicas Mammam
 ipsam amo: quasi meam animam. Labdacismus est, ubi L,
 plurimum dissonat, ut si dicas: Sol & luna luce lucent,
 alba leui lactea. Iotacismus, ut si dicas, Iunio Iuno Iouis
 ire irascitur. Polysigma, ubi S litera trebrius gemina-
 tur. Sofia in Solario Soleas sarciebat suas. Homœoprofe-
 ron est, cum dicitur: O tite tute tati tibi tanta tyranne
 tulisti. Dispropheron, ut si quis dicat, persuasi trices,
 præstrigiatrices atque inductrices tygres. Aspera inter
 penultimâ,

penultimam, ultimamque uerborum maximè uitanda, cuius exemplum est, ut si dicas, Phaleras ablatas gratis, aut si iuret auriga per lora, per flagella, per frena. Hiulcæ sunt, cum in ea parte, quam diximus, similes uocales, ac similiter longæ, collisam, hiantemque structuram faciant, ut si quis dicat, suscepisse se liberos secundo omine. Et ut Tullius pro Milone ait, Auctoritate publica armare. Quod quidem artem dissimulans plerunque appetit uoluntate. Vitandum similiter ne in eodem loco tres, aut quatuor longas, breuesque continuè ponamus: neuè in notissimos uersus, et maximè heroicis structura fundatur, iambicosque uersus, quamuis eos Cicero non cuius tet, cum dicit: Senatus hæc intelligit, consul uidet. Et heroici uersus finem uel initium non declinet: Cur dicit, O miserum, cui peccare licebat. Et in Academicis: Latent ista omnia Varro magis obscurata et circumfusa tenebris. Et in Verrinis, plenum uersum una quidem syllaba mutilum fudit, cum dicit. Cum loquerer tanti fletus, gemitusque fiebant. Nec finem uitauit elegi, sicut ait: Oderat ille bonos. Incurrit etiam in endecasyllabi phalautici petulantiam dum dicit: Successit tibi Lucius Metellus. Hic tamen uir et longo opere, et ipsa sui maiestate defenditur. Ceterum in clausulis uitiosissimum reperitur. Animaduertendum autem ne cum similitudinem uersus effugimus, bonam clausulam transeamus, ut si timeas dicere, strepitumque plagarum, cum pla, longa sit, et bonam clausulam fecerit. Vitandum etiam in eodem loco cacephaton uel interpositione, uel commutatione uerborum. Inhonestæ enim exempla sunt, ut Arrige aures Pamphile. Atque creptæ uirginis ira. In his enim sordescit

n oratio.

oratio. Vitandi etiam freni, qui fiunt ex asperissimis literis in unum concurrentibus, ut est illud Teren. in Ecyra. Perpol quàm paucos reperias meretricibus fideles euenire amatores Syra. Et ab ijsdem literis incipientia, ut est. Non fuit istud iudicium iudicij simile iudices. Et in eadē desinentia, ut fortissimorum proximorum, fidelissimorumque sociorum in eodem uitio habentur. Item penitus fugiendum breues syllabas continuare quàm plures, ut est illud Sereni: Perit auipedis animula leporis.

De Pedibus.

His breuiter intimatis, pedes sunt asserendi, quibus clausulae decenter aptentur: quos quidem Cicero quadam permixta confusione perturbat, dum dicit, Modò ditrochæo ionicum concludendum, modò Peonem primum probat incipientibus: modò finientibus, modò Dochimum, qui constat breui, duabus longis, breui & longa: cuius exemplum posuit: Amicos tenes. Item Amphimacrum pedem, & rursus dactylicum numerum laudat: modò anapesticum: modò deuteriambicum laudat, nec tamen certa scientia est. Ego tamen compendiosiora percurram, ut in hac sylua quibusdam uidear præire tramitebus.

De Monosyllabis.

In monosyllabis inspiciendum est, utrum finalis longa brevisne sit. Si enim longa est, præire debet Trochæus, ut est illud Ciceronis. Non scripta, sed nata lex.

Aut

Aut debet esse legum in repub. prima uox, quæ tamen pendente sensui apta conclusio. At uerò si brevis fuerit monosyllaba, iambus aut Anapestus antecedit, ut ait Sallustius. Tota autem insula modica & cultibus inanis est. Breuem uerò breuis, aut longam longa, non sine uituperatione sectatur, ut si dicas, ista res mea est: aut contra: Quod Cicero pro Ligario: Non tu eum patria priuare qua caret: sed uita uis. Quod uoluptate orator non errore composuit. Verum hoc de monosyllabo superius præceptum in Colo melius collocamus, commate non in fine sententiæ.

De Dissyllabis.

Dissyllabi uerò iambico numero non iure clauduntur, sed si penultimus Spondeus, mox iambus aptetur, ut si dicas, Tenui seruos meos. Aut Pyrrichius pro iambo, ut Consul uidet. At bona clausula est ex iambo & Spondeo, uel ultimo trocheo, ut si quis dicat: Patria continet bonos ciues. uel asserit caput legis. Cauendum est autem, ne aut duo iambi, aut iambus & pyrrichius in fine ponantur, ut si quis dicat, pugnare iuuenes pro parentibus suis. Cauendū etiam, ne pyrrichius post pyrrichium ueniat, & quatuor breues faciat, ut si quis dicat, perdidit bona mea. Aut post pyrrichium trocheus, spondeusue, ut si dicas: Conqueritur sua fata: aut imputat sibi demens. Sed & trocheus & iambus, uel pro iambo post trocheum pyrrichius, malam clausulam faciunt. Hunc enim finem elegiaci pentametri turpiter reddit: Quid enim interest, utrum dicas, omnia nempe uides,

n 2 des,

des, an uerò dicas: *Aspice facta mea? Bene autem ponuntur, uel duo trochæi, uel trochæus & spondeus in fine clausulæ, ut si quis dicat: Hæc est bonorum ciuium magna cura. At hæc sunt, quæ maximi principes sola curant.*

De Trisyllabis.

Trisyllabis clausulam terminantibus lex est. Si modo eam uelis leniter fluere, ut trochæo precedente penultimam Molossus subsequatur, siue longam habeat nouissimam syllabam, siue breuem iure metrico, ut illud est Tullij: *Mare fluctuantibus littus eiectus.* Fit autem pessima clausula, si pro trochæo penultimo spondeum prælocaueris, ut si dicas, *Mare fluctuantibus rupes eiectis.* Item pessima, si pro trochæo pyrrichium præmiseris, ut si dicas, *mare fluctuantibus, apes eiectis.* Item uitiosa est conclusio, si nouissimi molossi, prima syllaba breuis fiat, quamuis trochæo ritè præmisso. Tunc enim heroicum comma nascitur, ut si quis dicat, *littus amicis.* Item bona clausula fit, si pro nouissimo molosso ionicus minor ponatur post trochæum, ut si dicat, *mare fluctuantibus littus agitati.* Sed in hac clausula cauendum, ne pro trochæo penultimo spondeus ponatur: nam tunc sic solueris tertiam molossi, in uitium cadis, in quale incidit Cicero, cum dicit, *Si te semel ad meas capsas admisero.* Si autem penultimo trochæo mediam molossi solueris, pulchram clausulam feceris, ut sit dicas: *Littus Emiliæ.* Item trochæo penultimo pulchrè etiam tertia molossi resoluitur, ut si dicas, *Littus aquabile.* Item si trochæi penultimi longam solueris, & primam molossi

molossi ultimi, fit elegās clausula, ut est, curas regere animarum.

Sententiarum autem figuræ hæ sunt.

IRONIA est simulatio, in qua aliud uerbis significamus, aliud re ipsa sentimus, ut est principium pro Lygario. Nouuum crimen C. Cesar. Paralipsis est præteritio, cum præmittentes quædam, nihilominus dicimus. Apostrophe est in aliquem districta conuersio, frequens apud Ciceronem, ac nobilis figura. Hæc est, cum in aliquem sic conuertimus actionem, ut ex ea iudices doceamus. Diaporesis est addubitatio: qua figura utimur, cum ueluti dubitantes ab ipsis iudicibus inchoamenti consilium postulamus, ut est pro Cluentio. Equidem quò me uertam iudices nescio. Et pro Cornelia: Pugnem contra nobilissimorum hominum studia, consilia, rationesq; eorum aperiā, & cætera. Erotema est interrogatio, qua figura utimur, cum interrogando aliquid coaceruamus, & exaggeramus eius inuidiam, Pysma est quesitum, quæ figura à superiore eò differt, quòd interroganti una uoce tantum responderi potest: quæstio autem nisi pluribus responderi non potest, ut cum dicimus: qua igitur ratione bellum geremus, quæ auxilia nobis parata erunt? Quis erit, qui subuenire uelit, cum tam acerbè socios tractauerimus? Diatyposis est descriptio uel deformatio, cum rebus, personis que subiectis, & formas ipsas, & habitus exprimimus, ut Tullius pro Milone. Si hæc non gesta aduistis, facta uideretis, & Milonem in Rheda sedentem perculatum cum uxore: item Clodium cum equo & dele-

Etis uilla egredientem, & cetera. Antisagoge contraria inductio. Hæc figura est, cum aliquid difficile est, & contrariū conferimus, ut Cicero de rege Ptolomæo. Difficilis rō belli gerendi, at plena fidei, plena pietatis. Diasymos est eleuatio uel impressio. In hac figura laudātes, quæ dicuntur, ab aduersarijs nostris dissoluimus: qualis est in Mureniana. Totus ille in Sulpicium locus de iure ciuili. Methathesis est transmotio quedam, hæc est, cum rem à nobis alio transmouemus, sed non ita, ut ibi totam causam constituamus, alioquin status incipit esse, non figura.

Quot modis fiat elocutio.

HActenus de sententiarum figuris, nunc ad elocutionum figuras trāscamus. Sed uolo breuiter memorare, quot genera sint elocutionis: quotq; modis ea utendum sit. Est igitur familiaris omnis narrationis generi, quam Græci *πρῆμιονόλεξιν* appellant: quæ ita connectitur, ut superiorem elocutionem semper proxima sequatur: & historiæ conuenit, & narrationi, & non conuersum. Neq; circumscriptum eloquēdi genus desiderat, sed diffusum atque continuum, ut illa sunt in Miloniana: Occidi occidi non spurium. Melium, quod annonæ leuandæ iacturis, & cetera. Est alia quam Græci *περίοδος* appellant, quæ sententiam quandam circumscriptione definit, atque determinat. Quale est in Cecinniana: Sed quantum in agris, locisq; desertis audacia potest: tantum in foro, iudicijsq; impudentia ualeret, non minus nunc Aulus Cécinna cederet Sexti Ebucij impudentiæ, quantum in ui faciunda cessit audaciæ.

audaciæ. Quæ multis constat ex membris, quæ
 μᾶλα Græci dicunt: & Excesis, quæ κόμματα ap-
 pellant. Membrum est pars orationis ex pluribus
 uerbis absolutè, aliquid significans hoc modo. Et si
 uereor iudices, ne turpe sit pro fortissimo uiro di-
 cere incipientem timere. Cæsum autem est pars ora-
 tionis ex duobus, aut pluribus uerbis, dum quicquàm
 absolutè significamus: quamquàm cæsam orationem
 dicamus, cum singula uerba quoduis significantia
 proferuntur, ut est, Quis est Lolli, qui sine ferro
 ne nunc quidem tecum est? Quis est iste Lollius, ar-
 miger Catilinæ, stipator tui corporis, concitator ta-
 bernariorum, percussor, lapidator curiæ? Et in Ver-
 rimis. Comites illi dilecti manus erant tuæ. Accensi,
 medici, aruspices, scribe tuæ erant manus. Verum
 superior Periodos constat ex duobus membris, & ex
 tribus, & ex quatuor, interdum & sex. Quamuis ex
 uno membro putent nonnulli posse compleri, quem
 μονοκωλον περίοδον appellant, cum sit colon potius.
 Optima igitur oratio fiet: si nunc ex ambitu periodi-
 co, nunc ex illa continuatione perpetuæ elocutionis
 aptetur. Nonnullis quæ cæsis interrupta cum fuerit,
 aliquando colo consociet. Differt autem figura elo-
 cutionis à figura sententiæ, hoc, quòd sententiæ figu-
 ra, immutato uerborum ordine, manere non poterit,
 quamuis plerunque fieri potest, ut sententiæ figura
 coniungantur: cum elocutionis figura, ut in Ironia,
 quæ figura est sententiæ, Epanaphora permiscetur, quæ
 est elocutionis.

Martiani Capel.de De figuris Elocutionis.

SVnt igitur figurae elocutionis, aliae ad ornandū tantum, & quasi pingendam orationem commodatae. Aliae uerò ad significationis uim intimidandā, quibus nunc utimur. Antiteton, id est, compositum ex contrarijs, cum uerba pugnantia inter se paribus uocibus colliduntur, uel paria paribus opponuntur: ut est Ciceronis, domus tibi deerat, at habebas. Pecunia superabat, at egebas. Aut si dicas, In pace ad uexādos ciues acerrimus, in bello ad pugnandos hostes inertissimus. ἰσὺκωλον exaequatum membris: quod sit non impugnantibus inter se uerbis, sed paribus exaequatis, ut si dicas: Classē speciosissimā & robustissimā extruxit. Exercitum pulcherrimum & fortissimum legit. Sociorum maximā & fidelissimā manū comparauit. Parison propriē equatum. Hae figurae differunt à superiore, quòd ibi omnia membrorum genera paria sunt numero, hic uno uel altero addito in quouis loco cetera excurrunt. Homœoptoton simile casibus. Nā ex eo nomen accepit, quòd cola omnia in eisdem casus cadunt, ut est. Huic socios uestros criminanti, & ad bellum uos cohortanti, & omnibus modis, ut in tumultu esetis, uolenti. Homœoteleuton, simili modo determinatum: differt à superiore, quòd illud & casu & sono simili postrema uerba determinat, hoc uerò soni tantum similitudine, sub quacunque uerbi enunciatione componitur. Paranomasia, leuis immutatio uerbi ac nominis, id est, cum syllaba aut litera mutata, diuersa significat: ut si dicas, prator est, uel potius prado. Ploce, id est, copulatio, in qua idem uerbum, aut nomen continuò positum, diuerse

diuersa significat, ut est: Sed tamen ad illam diem Memmius, Memmius ad illud tempus, Memmius in alio. Pambollogia iteratio. Hæc figura repetito uerbo aut nomine, non diuersa uult intelligi, sed uehementius repetita significat, ut est: Nos nos, dico apertè, nos consules desumus. Epanalepsis est repetitio, hæc figura à superiore distat, quòd illa eadem parte orationis repetita coniungitur, aut uno alteròue uerbo interposito, aut hæc non una parte orationis, sed prout libuerit societatis uerbis, ut est: Non potest, iam non potest hæc libera ciuitas esse. Anadiplosis est replicatio optima, cum ea quæ in priore membro postrema ponuntur: in posteriore prima repetuntur, ut est illud Teren. Negat hanc sibi cognatam Demipho. Hanc Demipho negat esse cognatam. Proapodosis redditio orationis, id est, cum nomen in postrema parte membri, aut eadem, quæcunque pars orationis redditur, ex quo idem membrum coepit, ut si dicas, publicas tibi calamitates imputare debes respublica. Epanaphora relatio, quoties per singula membra eadem pars orationis repetitur, hoc modo: Verres calumniatores opponebat, Verres de causa cognoscebat: Verres pronuntiabat. Antistrophe conuersio, hæc figura hoc differt à superiore, quòd illa ab eadem parte orationis sæpius incipit: hæc in eadem terminatur, ut est pro Fonteio. Maximus numerus è Gallia peditatus, amplissimæ copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. Symploce connexio: nam & incipit sæpius ab una parte orationis, & toties in unam atque eandem desinit, ut est, quis legem tulit?

n s Rullus.

Rullus. Quis decemuiros quos uoluit, creauit? Idem Rullus. Polypoton ex pluribus casibus, cum sepius initium ab eadem parte orationis fiat, illa ipsa pars declinationibus, aut numeris immutatur per casus, ut est, senatus iussit, senatui placuit, senatum certum est præcepisse, à senatu delectus est. Synonyma est communio nominis, quoties uno uerbo non satis dignitatem rei, aut magnitudinem demonstramus, ideoque ad eandem significationem plura conferimus. Tautologia est eadem pluribus uerbis significatio. Hoc differt à superiore, quòd ibi singulis uerbis eadem res, in hac plurimis significatur. Climax est ascensus, ut est, Ciceronis pro Milone, Neque uerò ~~populo~~ ^{populo} solum, sed etiam senatus commisit. Neque senatui modo, sed etiam publicis socijs & armis. Neque his tantum, uerum etiam eius potestati: cui senatus totam rempublicam commiserat. Asyntheton est solutum, ut ademptis coniunctionibus, quibus uerba, aut nomina connectuntur, singulatim unumquemque nunciamus, ut est: expecto uim edicti, seueritatem prætoris, faueo oratori, cupio supplicio octuplò daminari Aphronium. Diezeugmenon disiunctum appellamus, cum diuersis redditionibus uerborum cola disiungimus, siue duo, siue plura, hoc modo: Capuam colonis deductis occupabunt, Atellam præsidio communiunt, Nuceriam cum hac multitudine suorum obtinebunt, cætera oppida præsidij deuinciēt. Antizeugmenon iniunctum. Hæc figura à superiore hoc differt, quòd ibi singulis membris, singula diuersa redduntur,
hic

hic plura in uno coniugimus, ut est: quorum ordo ab humili fortuna, sordida, turpi, ratione abhorret. Hoc enim postremum, abhorret prædicta coniunxit. Pleonasmus est plus necessarium, cum uerba quædam dicimus, non enunciando rei necessaria, sed magnitudinis cummulatæ, ut si dicas: Antonius ille, cum suffecerit nomen dixisse, ad amplitudinem adijcimus, ille, Eclipsis est detractio, contraria superiori figuræ, cum uerbo aliquo minus dicto, rem sentiendam potius præterimus ipsa celeritate gratissima. Hæc sunt elocutionis figuræ, quas quidem non oportet, uelut studiosè copulatas in unius conceptionis sententiam conglobari.

De Memoria.

Nunc ordo præcepta memoriæ subministrat: quam quidem constat esse naturalem, sed et arte adiuuari posse non dubium est. Hæc ars autem brevibus præceptis, sed magna exercitatione formatur. Cuius artis hoc munus est, ut non tantum firma, uerum etiam celeri comprehensione res, uerbaque percipiantur. Tenenda uerò sunt non ea tantum, quæ à nobis inuenta sunt, sed etiam quæ ab aduersario in agendo tractata sunt. Simonides huius rei præcepta inuenisse perhibetur, poëta, idemque philosophus. Cum enim conuiuij locus subito corruisset, nec possent propinqui obtritatos internoscere discumbentium ordinem, nominaque memoria recordante suggestit. Quo admonitus intellexit ordinem esse, qui
memoriæ

memoriae praecepta conferret. Is uerò in locis illustribus meditandus est: in quibus species rerum, sententiarum, quae imagines collocandae sunt: ueluti nuptiarum uelatam flammeo nubentem, aut homicidae gladium, uel arma detineas. Quas species locis tanquam depositas memoria reddat. Nam sicut id, quod scribitur, cera continetur, & literis, sic quod memoria mandatur, in locis tanquam in cera, paginae quae signatur. Imaginibus uerò quae si literis rerum recordatio continetur, sed ut diximus, magnam exercitationem res laborem, quae conquirat. In qua illud obseruari compertum est solere, ut scribamus ipsi, quae facile uolumus retinere. Deinde, ut si longiora fuerint, quae sunt ediscenda, diuisa per partes facilius inhaerescunt. Tum apponere notas rebus singulis oportebit, his, quas uolumus maximè retinere. Nec uoce magna legenda sunt: sed murmure potius meditanda, & nocte magis quam interdum maturius excitari memoriam manifestum est: cum & latè silentium iuuat, nec foras à sensibus uocatur intentio. Est quidem memoria rerum atque uerborum, sed non semper ediscenda sunt uerba, nisi spacium meditandi tempus indulserit. Satis erit, cui res ipsa animo tenuisse, praesertim, si nihil eius mouere naturali prouenerit.

De Pronunciatione.

Actionem apud ueteres appellabam, quam nunc pronunciationem uulgo dici non nescio. Ea praestat oratio, ut concilietur auditor, ut ad fidem persuasionis ducatur, & animorum motibus incalescat. Eius partes sunt tres, uox, uultus, gestus. His, ut plerique putant, cultus

Cultus uel habitus oris accedit. Vox & natura constat, & quadam scientia modificata seruatur. In natura qualitas uocis, & quantitas dispensatur. Scientia uero quo modo ea utaris assequitur, & quid oporteat obseruare. Bonitas uocis constat claritate, firmitate, suauitate: quæ omnia nutriuntur, cibi, potus, coitus, obseruantia, præcipueq; , ut corpus deambulando moueatur, intra breue spaciū, reditu maturato: qui motus cum digestionem facilem præstat, sine dubio purgat. Et uocem nimia excursio, uel longa deambulatio extenuat, ac fatigat. Post hanc deambulationem statim nos ad studia conferamus, priusquam que sit dicendum, uocem lectione coloremus. Nec ab initio clamandum, sed tenui murmure inchoandum: quo in similem uocem possis efferre. Ad curandam autem uocem pleriq; pertinere dixerunt, ut sedentes paucissimos uersus lenta, & graui proferant uoce. Deinde per gradus paulatim erigant sonum, per eosdemq; gradus recolligatur oratio, quo sine dāno ad murmur usque perueniat. Vultus uero pro sententiæ dignitate mutandi sunt, sed non ita, ut histrionibus mos est, qui ora torquendo ridiculos motus spectantibus præstant. Significanda enim non spectanda sunt ista, quæ actio, uultusq; commendat, sed oculorum in hac parte magna moderatio est, qui tum hilaritate, tum intentione, tum minaci mouetur aspectu. Nec nimium grauioribus supercilijs premendi, aut petentibus frontem nudandi sunt oculi: quod in Pisone Tullius amare uituperat. Nec mollius agitandi sunt gestus, haud muliebriter latera deducenda sunt: nec iactanda deformiter ceruix, ne in illas Hortensij deducatur illecebras,

bras: quibus & si uenustè, tamen non uidebatur uti uiriliter. Ad summam non is gestus oratori tenendus est, quo scœnæ placere uidentur actores. Manus in contentionibus fusi porrectius, in sermocinatione uel narratione contracta, præcipueq; in hac parte præstandum est, ut deceant cuncta, quòd prudentia magis quàm ulla præceptionis huius arte seruatur.

De partibus Orationis.

IAm nunc ordo admonet promissorum, ut partes orationis excurram, quas quidam subtilius duas, alij quinque non plures esse dixerunt. Qui autem duas asserunt: unam, qua docemus iudices: aliam, qua mouemus, aduertunt & in docendo, tam narrationem, quàm confirmationem partes ascribunt. In mouendo autem proœmium & epilogum nexuerunt: quia & initio præparandus est, & commouendus sententiam prolaturus auditor. Qui uerò quinq; dixere partes, rationalem ordinem persequuntur. Nam est, exordium, narratio, propositio, argumentatio, peroratio.

De Exordio.

Exordium est oratio noscendæ, causæ preparans auditorem: eius uirtutes sunt tres, ut attentum, ut docilem, ut beniuolum faciat auditorem. Attentum facimus, si magnam rem geri, si nouam, si publicam, aut plurimam dicimus. Docilem, si de causa aliquid strictim, quo instruamus indicem, proferatur. Beniuolum, aut à re, aut à persona facimus. A persona au-

tem

tem, aut à nostra, aut iudicum, aut aduersariorum. A' nostra, si quod fauorabile gessimus, commemoramus. Aut si quid obest causæ, diluimus, uel extenuamus. A' iudicum, si eos nobis nel ex causâ ipsius blandimentis, uel extrinsecus conciliamus. Ab aduersariorum autem persona tribus modis, si eos in odium, in inuidiam, in contemptum adducimus. In odium, si scelestos crudelēsue doceamus. In inuidiam, si eos impotentes esse monstremus. In contemptum uerò, si humiles. Cæterum exordiorum genera sunt duo, principium et insinuatio. Principium est, quo statim simpliciter, palamque conciliamus nobis auditores. Insinuatio, cum insidioso exordio iudicem circumscribimus, in quo modi sunt quatuor. Primus, cum res ipsa mala est. Alter, cum aduersum nos iudex aliquid contraria opinione præsumpsit, aut fatigatus est, aut acclamatio, uel irrisio ulla interuenit. Ante cuncta discutiendum, quæ sit forma materiæ. Nam sunt quinque, honesta, turpis, dubia, humilis, obscura. Si honesta est, aut principio non utendum, aut amplificatione exordium concludendum. Si turpis, insinuatione utendum. Si dubia, beneuolus faciendus auditor. Si humilis, attentus. Si obscura, docilis. Insinuatio uerò quatuor modis explicatur. Cum aut personam rei subiectione mutamus, aut rem persona, aut rem re, aut personam persona. Nam si in causa meretricis agendum est: rem potius iudicibus spectandam esse dicimus. Aut si libertus alicuius, aut cliens agat personam patroni: non huius considerandam esse

esse admoneamus, atque ita cetera. Vitia uero exordiorum ista sunt: Vulgare, quod in omnes causas cadere potest. Commune, quo etiam aduersarius uti potest. Contrarium, quo melius aduersarius uteretur. Affectatum, quod aut uerbis inusitatis, aut rebus externis profertur. Superuacuum quod neque attentum, neque docilem, neque beniuolum facit auditorem. Fugiendum præterea ne fatis longum & obscurum sit.

De Narratione.

NArrationum genera sunt quatuor, historia, fabula, argumentum, negocialis uel iudicialis assertio. Historia est, ut Liuij. Fabula neque uera est, neque uerisimilis, ut Daphnim in arborem uersam. Argumentum est, quod non facta, sed quæ fieri potuerunt, continet, ut in comædijs patrē timeri, & amari meretricem. Iudicialis autem narratio est rerum gestarum, aut uerisimilium expositio. Narrationis autem laudes tres sunt, ut lucida sit, ut uerisimilis, ut breuis. Et his contraria uitia uocantur. Lucida est narratio, si non confusa, si uera, si usitatis significationibus, si non longo circuitu rem monstremus. Verisimilis, si nihil affectatè, & quasi ex natura exponere uideantur. Breuis, si non ultra quàm res exigit, & prolixè fundatur assertio. Narrationū, aliæ sunt ipsius causæ & negocij, aliæ incidentes. Ipsius causæ sunt, sine quibus res, quæ agitur, intelligi non potest. Incidentes, quæ aut probationis gratia, aut exempli, aut agendi, aut inuidiæ, aut uoluptatis extrinsecus afferuntur. Nonnulli quinque species narrationis esse dixerunt,
ut Theodo

ut Theodorus Bizantius Græcè discernit, *προδ' ἰγνώσῃ, ἐπιδ' ἰγνώσῃ, παρὰδ' ἰγνώσῃ, κατὰδ' ἰγνώσῃ*. Narrationis etiam elementa sunt sex, persona, causa, locus, tempus, materia, res. Item narrationum, alie continuæ, alie partiles uocantur. Continuæ, quæ perpetuò cōtextu sine ulla interruptione dicuntur. Partiles, quibus, uel argumentum, uel digressio aliqua interponitur. Narramus autem modis sex, aut augentes aliquid aut tenuantes, prætereuntes, aut mouentes, docentes gratiam, uel inuidiam comparantes. Post narrationem quidem digressionem, quam Græci *παρὲνθεσῃ* uocant, oportet adiungere: quo uel incitamus iudices, uel delinimus. Sed quoniam pars orationis non est, et nō semper arripienda est, eam placuit præterire.

De Propositione.

Propositio aut nostra est, aut aduersariorum, aut communis. Nostra ut eadem obijcio. Aduersariorū, eadem me fecisse dicit. Communis, uter nostrum eadem admiserit, queritur. Propositiones autem principalium questionum sunt, aut incidentiū, aut simplices, aut coniunctæ. Simplex, ut *Luxurialis es, meretricem amas*. Coniunctæ autem per partitionem maximè proponuntur, quæ dupliciter fiunt. Aut enim simpliciter quid dicturi sumus ostendimus, aut antequàm nobis cum aduersario conueniat, quid in dubium uocetur, edicimus. Propositiones, aut nude sunt, aut rationi subiectæ. Nudæ, ut affectasti tyrannidem. Rationi subiectæ, affectasti tyrannidem: arma enim domi habes. Omnes autem sumuntur,

aut

aut simpliciter, aut per inductionem. Simpliciter, ut si dicam, docebo proditorem. Per inductionē, ut si superioris meminimus, & sequentem introducimus, si dicas: quoniam docui iniustam legem, docebo inutilem. Proponimus autem, aut per concessionem, aut per præteritionem. Per concessionem, cum gratiam facientes eius, quod diximus prius, aliquid introducimus, ut si dicas: Concedo interim occisum: sed ab hoc interemptum nego. Per præteritionem, cum ita transimus ad alteram propositionem, ne superiorem interim concedamus, ut si dicas, Nūc quoniam docui ignominioso actionem de priuatis rebus tantum negari: docebo de proditoris crimine non negari.

De Partitione.

Partitio est, quæ ordinem totius diuisionis breuiter comprehendit, ut est pro Quintio. Negamus te bonæ publici Quintij possedisse ex edicto prætoris. Et primo sic incipit: Nullam causam fuisse postulandæ proscrptionis. Huic subiicit, nec ex edicto possideri potuisse ad extremum, nec possessa esse. Hac inquit tria cum docuerō, perorabo. Animaduertis corpus totius orationis per hæc tria linamenta digestum esse. Talis autem debet esse partitio, ut singulæ partes eius plurimas questiones in se contineant. Nam si fuerit, & per incidentes questionunculas deriuatæ, onerabitur ipsa partitio. Et ex hoc rebuntur iudices rerum copiam fugiendam. Ideo & Tullius in eadem Quintiana sic partitus est, ut singula capita plures questionum articulos continerent. Etenim primum illud non fuisse causam postulandæ proscrptionis.

proscriptionis. Vide quanta contineat, quod pecunia debita Sexta Neuius non fuerit, & aliter agi oportuerit, quod Quintius uadimonium non deseruerit, secundum quod ex edicto possidere non potuerit, quod & procuratorem habuerit, & absens defensus sit, & non latitauerit, & ceteri creditores Quintii sint. Et quod ante missum sit, ut fundo communi expelleretur, quam proscripio eius imperaretur. Et quia ui deiectus sit contra quam praetor iusserit. His igitur manifestum est intra partitionem quaestiones esse ponendas, quae in executione sint deuulgandae: ut iudex & nobis attentus fiat, & promissorum copia non grauetur. Illud etiam inspicendum, quae nobis cum diuersa parte conueniant: quae in controuersia deuocetur, & ea quae conueniunt, tunc enumeranda si nobis prosunt, ut Cicero per M. Rullo ait: Damnatum passum esse M. Rullum. Conuenit mihi cum aduersario, ut hemimibus armatis rem gestam esse non inficiatur. A familia Publii Fabii commissam negare non audent. Iam dolo malo factum sit, ambigitur. Vides ergo hoc in partitione a concessis duxisse, quod sibi proderat.

De argumentatione.

Argumentatio est elocutio, qua argumenta ipsa uerbis exequimur: Argumenta uero, quibus causa probatur. Argumentatio diuiditur in duas partes: in confirmationem & reprehensionem. Argumentorum genera duo sunt: artificiale, & inartificiale. Sed artificiale locos habet principales quatuor: ante rem, in re, circa rem, post rem. Ante rem uero diuiditur in locos septem. A persona, a re, a causa, a tempore, a loco, a modo, a materia. In re autem loci sunt duodecim: a toto, a parte, a genere, a specie, a differentia, per septem circumstantias. Qui locus recipit in

o 2 se etiam

se etiam à maiore ad minus, & à minore ad maius, à proprio, à diffinitione, à nomine, à multiplici appellatione, ab initio ad progressionem uel profectum, à profectio-
 ne, ab initio uel consummato. Circa rem loci sunt decem: A simili cuius species sunt quatuor: exemplum, similitu-
 do, fabula, imago, id est, uerisimile, quod de comœdia
 sumitur. Addunt quidam & apologos, ut sunt Aesopi.
 Ergo circa rem locos exequar: qui sunt a simili, a pari, à
 contrario, per propositionem & negationem, ad ali-
 quid, quod figuratur casibus quatuor: genitiuo, dati-
 uo, accusatiuo, ablatiui. Ab inter se collidentibus per ha-
 bitationem & amissionem, à maiore ad minus, à mino-
 re ad maius, à præcedenti ab eo, quod simile est, uel a con-
 iunctis, à consequentibus. Post rem loci sunt duo: ab euen-
 tu, & à iudicato. Sunt alij loci, ἀπὸ τῆ συνύλης,
 id est, à coniugatione, siue à coniugatis, quod quasi iun-
 ctum est personæ qualitatis, ut cum qui hostilia sentiat,
 hostem esse dicamus. Item à qualitate, ut si iracundè fe-
 cit, sine ratione fecerit. A quantitate, ut si seruus est, eo-
 dem modo factum sit. A coniunctis, id est, ἀπὸ τῶ
 συνωρεως καὶ συνήτης, ut faces, & toga, Sella curulis,
 magistratuum ornamenta sunt. Item à partitione, id est,
 ἀπὸ τῆς διαίρεως. Per omnes circumstantias, id
 est, cum parimur personas, tempora, & cetera. quæ ua-
 rietas grata discriminat. Inartificialia diuiduntur in præ-
 iudicia, in tumores, in tormēta, in tabulas, in insurādū, in
 testes: quæ similiter quæadmodū & artificialia tractat
 orator. In argumētis autē cauendū est, ne in aliqua parte
 nobis noceant, ne inter se discrepent, ne uulgaria sint, ne
 cum aduersario communia, ne aliè repetita, aut supra di-
 gnitatem

gnitatem causæ, aut infra dignitatem. De confirmatione breuiter memorauimus: nunc reprehensionis præcepta uideamus. Reprehenditur enim actio aduersarij, aut redarguendo, cum aut totum argumentum, aut partes eius contrasacere monstrabimus. Aut repugnando, cum docemus falsa esse pro ueris assumpta, uel ex his non officii. Aut componendo, si contra argumētum, quod aduersum nos est, aliud opponamus.

De Quæstionibus.

Quæstionum duo sunt genera. Dicitur enim *πρὸς ὑπομνησ* quæ à nobis inducitur, ut confirmet. Ab aduersarijs autem, quæ infertur, et repellenda est, igitur dicitur *ἀναγκασία*. Verum superior, quæ à nobis quæstio infertur, modis fit duobus, ut aut singulatim separata inducantur, aut plures coniunctim. Dicimus autem eas uariè, aut per simplicem propositionem, aut per præparationem, aut per figuras quas *διὰ τοιαύτας* dicunt: qui locus multiformis est. Nam penè tot sunt occasiones inducendæ quæstionis in hoc genere, quot sunt figure sententiarum. Fit enim et per solutionem, id est, *κατὰ διάλυσιν*, aut per præteritionem, aut per concessionem, aut per reprehensionem, aut per seiunctionem, aut per adiectionem, id est *ἀφ' ὁρίσμου*, aut per admonitionem, aut per dissimulatam propositionem, aut per reuocitationem, aut per instructam, aut per paratitam, aut per similitudinē superioris quæstionis, aut responsionis, aut per inuersionē, id est, cum primā illā quæstionem tractamus, quæ secūda est, dehinc primā. Et eam quæstionem, quam aduersarij intulerunt, hisdem modis refutare possumus, et adijcere solemus, cum aliquid aut

obscure aduersarius posuerat: aut agendi potius causa dixerit, quam probandi: aut cum per hypophoram gradum facimus nostrae propositionis, aut cum aduersarii propositionem in nostram partem conuertimus, quam peristrophem uocamus. Aut cum secunda proposita questione, primam tractamus. Et hoc faciendum, uel cum elegantiam uarietatis affectamus, uel cum prima questio aduersus nos ualde facit, & non est in primo loco ponenda. In hypophora cauendum est, ne plenè & copiosè ponatur, quanquam aliquando irridendi aduersarii causa, de quo nulla questio est, exaggeranda à nobis est, ut quod discrepat, ostendamus. Hypophorae tribus modis imminuuntur, adiectione uerborum, immutatione, detractione. Hypophora autem est intentio aduersae partis: antiphora est responsio eius. Anacephaleosis est ueluti à capite causae breuis repetitio questionum, Anacephaleosis non semper utendum est, uidelicet quando, aut partitionem facimus, aut quando in multas questiones causa processit: ita tamen, ut summam cuiusq; non partes partium retexamus, qua quidem utimur etiam in alia parte orationis, cum iudicis memoria fortasse succumbet: quae res tunc Epimerismo uocatur. Anacephaleosis tamen nulla pars orationis est, sed epilogi quaedam portio. Epilogus enim tres habet partes, numerationem praedictam, indignationem, quam diuosis dicimus, miserationem, quam ictosin uel eleos memoramus, sed diuosis ex locis argumentorum. Nam his non tantum res probamus, uerum etiam augemus. Sed conquestio, id est, misratio his locis argumentorum sumitur, quibus & indignatio. Peroratione tamen non in fine tantum orationis

nis

nis utendum, sed ubi materia permiserit, id est, in digres-
sione principiorum, aut narrationis assidue, sed et quæ-
stionum nonnunquam. In epilogo generaliter obseruan-
dum, ut brevis sit. Siquidem commotus iudex statim ad-
mittendus est ad sententiam proferendam, dum aut ad-
uersarijs irascitur, aut tuis miseretur lachrymis, aut re-
rum afflictione commotus est.

Sic adhuc asserenti innuit ipse Cyllenius, ut ad Germa-
narum coetum, nubentisq; transiret obsequium. Quo
conspicito, asserita determinans, ad Philologiae confesum
fiducia promptiore perrexit: eiusque uerticem deoscula-
ta cum sonitu: nihil enim silens, ac si cuperet, faciebat, so-
rorum se consortio, societatiq; permiscuit.

Tandem loquacis terminata pagina,
Asserita cursim, quæ tamen uoluminis
Vix umbilicum multa opertum fascia
Turgore pinguis insuit rubellulum,
Quod si probatur, et caret fastidio
Nonnulla promet, quæ nouella texuit,
Deditaq; fient, quæ uetustas præterit.
Sim Sanna Typhi naris imum torseris:
Pigebit arma horruisse Calites:
Formidinisq; tunc locus mouebitur
Syluaue falcem cum petis Saturniam.
At tu reclamans Rhetorum sacrum tuba
Clangore uerso Tulliana percrepans
Incastra abibis, quo nec osor inuidens
Nec liuor ater te sequatur præluem.

Finis libri quinti.

MARTIANI

CAPELLAE DE

GOEOMETRIA,

LIBER VI.

Irgo armata decens rerum sapientia

Pallas

Aetherius fomes mens & sollertia

Fati

*Ingenium mundi, prudentia sacra to-
nantis:*

Ardor doctificus, nostræ que industria sortis:

Que facis arbitrium sapientis præuia cura:

Ac rationis apex, diuûm que hominumq; sacer voûs

Vltra terga means, rapidi ac splendentis Olympi

Celsior una Ioue, flammantis circulus æthrae

Επτας in numeris, prior igni, tertia luna,

Quam docto assimilant habitu, qui agalmata firmant.

Hinc nam trigemina rutilant de uertice crista:

Quod dux sanguineo, præfulq; corusca duello:

Vel tibi quod fulget, rapiturq; triangulus ignis

Hinc tibi dant clypeum, sapientia quod regat orbem:

Vel rationis opem, quod spumea prælia poscant.

Hasta etiam uibrans penetrabile monstrat acumen:

Lymphæseum magis est, & scutum circulus ambit.

Hinc iam uernicomæ frondent tibi munera oliuæ:

Artes cura uigil per te quod discat oliuo.

Glaucam dant uolucrem quod lumine concolor igni es:

Tuq;

Tuq; ignis flos es, cluis *ἔν γλαυκῶπις Ἀθήνῃ.*
 An mage noctiuida tibi traditur alitis usus:
 Quod uigil insomnes ducat sollertia curas.
 Pectore saxificam dicunt horrere Medusam:
 Quod pavidum stupidet sapiens sollertia uulgus.
 Arcibus urbanis ueteres tibi templa dicarunt:
 Quod ratio amplificet, quodq; est elatior urbes.
 Hinc de patre ferunt sine matris foedere natam
 Prouida consilia, quod nescit curia matrum.
 Consultisq; uirum præsitis, hinc dicta uirago.
 O sacra doctarum prudentia fontigenarum
 Sola nouem complens musis mens omnibus una,
 Deprecor ad proprium dignata illabere munus,
 Inspirans nobis Graias latialiter artes.

A Go tibi, habeo que diua, persoluens que præpetes
 debeo grates, que optatis fulcida dignaris annue-
 re. Nosco, ueneror que, quod uidi. Patent denique iam
 ingressuræ artes obsequi electissimæ scæminarum, que
 decentem quandam, atque hylimi pulueris resperzione
 coloratam, uelut mensulam gestitantes, ad medium supe-
 ri senatus locum fiducia promptiore procedunt: Sed
 que istæ sunt, quidue gestitent, gerendorum inscius non
 aduerto. Hic ut lepidula est, *ἔν* que totam Fabellam ab
 inchoamentorum motu, limine que suscepit. Satyra io-
 cabûda, ni fallor, inquit: Felix meus plurimum, affatimq;
 oliui quantumque palestras perluere, uel sponsi ipsius
 posset superfluo perdidisti, dispendia que lini perflagra-
 ta casum deuorante Mulcibero, qui tot gymnasiorum,
 ac tantorum heroum matrem philosophiam non agno-
 0 5 scis,

scis, saltem cum per eam Iupiter dudum celestis consultum senatus, tabulam que uulgaret: cum que ad Philologia concilianda consortia Proccum affatim connubia liter allegaret, ne tunc omnia noscere potuisti? Sed quia nunc Archadicum, ac Medinum sapis, praesertim que ex illo quo defudatio, cura que districtior tibi forensis tabulationis partibus alligata aciem industriae melioris obtulit, amisisse mihi uideris, et huius matronae memoriam etiam eiusdem germanam uoluisse nescire. Illi nanque parili, quam accinctam cernis officio *παυδεία* uocatur, foemina admodum locuples, et que illa Cræsius Darias que, praesuis opes, Gazas que despiciat. Hæc utpote talentorum conscia in omnium rara congressus, nec cuiquam facile primores saltem uultus superba committens, plerunque tamen adhesit, arrisit que pauperibus, magis que illis, quos aut pedibus nudos, aut intonso crine hispidos, aut sordeti conspexit pallio semitectos. Denique si Marcum Terentium, paucos que Romuleos excipias consulares, nullus prorsus erit, cuius ista limen intrarit.

Vides igitur utrique foeminae quam insit fastuosa censura, tamen utraque Mercurialis ministra, que ueniet officio, preparatur. Illud quippe quod gerula detulerunt, Abacus nuncupatur, res depingendis, designandisque oportuna formis. Quippe ubi uel lineares ductus, uel circulares flexus, uel triangulares abraduntur anfractus. Illic totum potis est ambitum et circos formare mundi, elementorum facies, ipsam que profunditatem adumbrare telluris. Videbis istic depingi, quicquid uerbis uisum non ualeas explicare: nimirum inquam ista, que ueniet, Apellem, Polycletum que transcendit. Ita quippe memoratur

moratur posse omnia effigiare, ut Labyrinthus Dædalus eam credendus sit genuisse. Et cum dicto prospicio quandam foeminam luculentam, radium dextra, altera sphaeram solidam gestitantem, amictamque leuorsum peplo, in quo syderum magnitudines, et meatus circulorum mensurae, connexionesque uel formae, umbra etiam telluris. In caelum quoque perueniens, uel lunae orbes, ac solis auratos caliganti murice decolorans inter sydera uidebatur. Ipsam uero uernantis aethrae colore resolvebat. Denique etiam in usum germanae ipsius Astronomiae crebrius commodatum. Reliqua uero uersis illitum diuersitatibus numerorum, Gnomonumque stilis, interstitiorum, ponderum, mensurarumque formis, diuersitate colorum uariata renidebat. Crepidas peragrandae telluris causa, easdemque permenso orbe contritas, uia trix infustigata gestabat. Quae quidem ingressa Senatū deūm, licet quot stadia è terris in caelum, quotque ultimas, quot denique digitos permensa sit, instanter absolueret: tamē Iouiali, caelestiumque maiestate contracta, ad illā Abaci renudati mēsulam circumspectans, camerae exterioris ornatum, et laqueata syderibus palatia properabat.

Constitit attonito spectans stellantia uisu,

Et decuit criminis, puluerisq; pedes.

Ipsa etiam leua sphaera fulgebat honora,

Assimilis mundo, syderibusq; fuit.

Nam globus et circi, zonaq; ac fulgida signa

Nexa recurrebant, arte locata pari.

Tellus, quae rapidum consistens suscipit orbem:

Puncti

Puncti inſtar medio hæſerat una loco.
 Hanc tener & uitreis circumuolatibilis auris
 Aër complectens imbrificabat aquis.
 Quæ tamen immenſo, quo cingitur illi profundo:
 Interriuata marmore tellus erat.
 Texerat exterior, qui fulget circulus orbis
 Aetheris aſtrifico luminis multa peplo.
 Hinc nitidus rutilum titan ſuccenderat orbem.
 Moxq; imitanda pium lactea luna diem.
 Hic igitur ſuræ oculos ſplendeſcere noctis
 Cerneret ex auro, ut ſacra flamma micat.
 Sic Cypris oceani perſuſo ſydere lymphis
 Lucifero annuerat luminis tota ſuo.
 Omnia compara habet paribus ſub legibus ordo:
 Nec minus hæc mira eſt, quàm domus alta Deum.
 Hanc mundo aſſimilem ſtupuit trimacria tellus
 Archimedea aſtrificante manu.
 O ſelix cura, & mentis prudentia maior
 Corpore ſub noſtro equiparaſſe Iouem.

Tandem igitur reglutinatis ab æthræ interuibrantiſ
 tis admiratione luminibus decenti colluſtrans diuos, con
 ſpectansq; cenſura, cum omnibus reuerenda uenerabili
 dignitate, & magiſtra cæterarum, quæ notæ diuis ſunt
 artibus diceret, exquiſitum eſt eruditionis arcanum, ut
 ab ipsis præceptionis cunabulis auſpicata depromeret.
 Tum illa remoto paululum obſtaculo, contraſti criminis à
 facie, orisq; luculenta maiestate reſplendēs, atq; Abaci ſui
 ſuperſuſum puluerem mouens, ſic exorſa: Licet Archi
 medem meum inter philoſophos conſſicata, Euclidemq;
 doctiſſimum

doctissimum in astruendæ præceptionis excursus potuerim subrogare, ne impolitum quicquàm subsisteret assertorium, aut profunditas caligaret: tamen congruentius ipsa uobiscum, quia Cyllenium excludit ornamento. illi etiam Helladica tantum modò facultate nihil effantes, latialiter atticissant. Quæ etiam ipsos edocui, quod nunquàm ferè accidit, Romuleis, ut potero, uocibus intinabo, ac prius uocabuli mei promenda ratio est, ne indecenter exquallentior peragratrix calicolarum auratam curiam, & interstrictum Cylindris gëmantibus pauimentum, rurali resperitura puluere credar intrasse.

GEOMETRIA, dicor quod permeatam crebrò, ad mensuram; tellurem, eius quoque figuram, magnitudinem, locum, partis, & stadia possim cum suis rationibus explicare, neque ulla sit in totius terræ diuersitate partitio, quam non memoris cursu descriptionis absoluam. Quo dicto, quoniam fuerant in deorum senatu quàm plures, qui neque toti terris essent, neque ipsi unquam dicerent se calasse tellurem. Ipse etiam Iupiter curiosius totius terræ latebras uellet exquirere, credo, ne necubi decentes puellas, isto quoque seculo is uersiformis cupitor audiret. Hoc igitur promere Geometria primum iubetur, ac demum cetera astruendæ præcepta artis aperire. Tum illi: Formam totius terræ non planam, ut æstimant, positioni, qui eam Disci diffusioris assimilant, neque concuam, ut alij, qui descendere imbrem dixere telluris in gremium, sed rotundam, globosam etiam, sicut secundus Dicearchus asseuerat. Namque ortus, obitusque syderum, non diuersus pro terræ elatione, uel inclinationibus haberetur: si plana diffusis mundanæ constitutionis

tutionis operibus uno eodemque tempore supra terras
 & æquora nituissent. Aut item si emerſi ſolis exortus
 concauis ſubductioris terræ latebris abderetur. Sed quo-
 niam poſterior aſſertio mage deſpicibilis opinationis caſ-
 ſæ uilitate tenuatur, illam priorem, cui etiam phyſicus
 Anaxagoras acceſſit præſtat exigere, quamuis non ullas
 credatur aſtruere rationes. Quippe dicit planam terram
 ortu occaſu ue ſolis, aut lunæ perſpicuè comprobari: qui
 mox, ut primi luminis fulgor emerſerit, conſeſtim ad ob-
 tutus noſtros directis lineis diriguntur. Quod magis in-
 dubitabilis probamenti fiet, ſi in littore conſiſtentes ob-
 ſtacula montium relinquamus. Quod ſi ita eſſet, cunctis
 ſupra terras degentibus, eodem tempore emergentia ui-
 derentur, occaſuſq; uno obitu condita cunctas ualerent
 tenebrare terras, ac falſa Romulei Vatis exploderetur
 aſſertio, qua docet:

Noſq; ubi primus equis oriens afflauit anhelis:
 Illic ſera rubens accendit lumina ueſper.

Quin etiam cunctæ noctes ac dies ſimilibus interſti-
 tijs, horisq; ſemper paribus cõuenirent: nulliq; parti tel-
 luris uel apparerent certa, uel alia ſydera negarètur. At
 cum Arctoa conuerſio ſupra uerticem uoluatur Heſpe-
 riæ apud Trogloditas, Aegyptiumq; confine ignoto,
 occultoq; penitus ſydere neſcitur: cum Canopum, ac Be-
 renices crimem ſtellas admodum prænitentes Scythiæ, Gal-
 liæq; atque ipſa prorſus non cernat Italia, cum illæ antar-
 cticis terris conſpicuæ, ac prænitentes, & uelut per-
 pendiculatæ capitibus ſuſpectentur. In Alexandria etiam
 Canopos quarta parte interſtitij ſignilis ultra terras emi-
 neat, Trionesq; geminos, & deuexa non cernat. Cum

in

in Arabia Nouembri mense sub noctis auspicio Helice nō
 conspecta secunda uigilia prospectetur. In Meroë solsti-
 tio tantum exigua que breuitate conspicitur: ubi circa
 ortum Arcturi cum die nascitur. Quæ item in India Pa-
 tauitano portu prima tantum parte noctis aspicitur, in
 qua etiam in Maleo monte quindecim tantum diebus an-
 nuis uidetur. Quis igitur dubitet, & globi deuexioris
 oppositu, alia inconspicua fieri, atque alia uelut sphae-
 ræ curuationibus eminere. Additur ad fidem globi rotun-
 dioris ambigentibus asserendum, quod solis, lunæ que de-
 liquia in occasu facta, orientis incolæ nō uiderūt, Itemq;
 in ortu si accendant, à tota Britània atque occasuius regio-
 nibus ignorantur. Etiam in medijs plerunque regionibus,
 horarum diuersitatibus uariantur: sicut in magni
 Alexandri uictoria lunam noctis secunda hora defecisse
 Seruius nobilis in Arabia nunciauit: quod in Sicilia in
 exortus primi splendore conspectum, Alpiano & Fon-
 teio Cons. undecimo Kal. Maij defectus solis fuit: qui in
 Campania diei septima uisus, in Armenia eiusdem diei
 undecima comprobatur. Quod factum est uti que sphae-
 ræ circuitu moras per inflexus rotunditatis subinde ua-
 riant. Denique ipsa uasa, quæ Horoscopa, uel horolo-
 gica memorantur, pro locorum diuersitatibus, immu-
 tata componuntur. Alio que Gnomone ultra quin-
 genta stadia discernuntur, umbris pro locorum, aut
 elationibus celsis, aut inclinationibus infumatis. Hinc
 est, quod in Meroë longissimus dies duodecim æquino-
 ctiales horas, & alterius Bissem secatur. Alexadriæ qua-
 tuordecim. In Italia quindecim: in Britània decē et septē.
 Solstitiali

Solstitiali uerò tempore, cum celi uerticem sol inuectus subiectas leuorsum terras perpetui diei continuatione collustrat. Item que brumali descensu semiannuam facit horrere noctem, quod in insula Tile compertū Pytheas Masiliensis asseruit. His temporum diuersitatibus asserum (ni fallor) globosam rotunditatis flexibus habendam esse tellurem. Sequitur, ut quem mundi locum quāuue granditatem sortita sit, approbemus. Circulum quidem terræ ducētis quinquaginta duobus millibus stadiorum, ut ab Heratosthene doctissimo Gnomonica supputatione discussum. Quippe Scaphia dicuntur rotunda ex ære uasa, quæ horarum ductus styli in medio fundo sui proceritate discriminant. Qui stylus Gnomon appellatur: cuius umbræ prolixitas æquinoctio centri sui extimatione dimensa, uigies quater complicata, circuli duplicis modum reddit. Heratosthenes uerò à Syene ad Meroën per mensores regio Ptolemæi, certus de stadiorum numero redditus, quota que portio telluris esset aduertens, multiplicans que pro partium ratione circulū, mensuramq; terræ incunctanter, quot millibus stadiorum ambiretur, absoluit.

De Positione Terræ.

Comperta est terræ breuitate rationabili, magnitudo locus eiusdem, ac positio doceatur: quam in medio, imo que mundi immobilem stare, multiplicibus monstratur asertis, quæ sibi ante constitutionem mundi in eodem loco fuerit, ex quo moueri non potuit. Ac dehinc diuulsis à confusione primæ commixtionis elementis, undarum

undarum immensa, & uolubilis latitudo, aërisque halitus undique secus circa terræ stationem diffusus arctarit, mediumque fecerit: quod teres ac uolubilis circumclusit, siue quod in sphaera efficitur inum omne, quod medium est, dum paribus ab extrema rotunditatis ambitu lineis quicquid eas sustinet, conspiciatur. Inum uero iam necesse est sui extremitate consistere, quia inferius, quod decidat, non est. Omnia etiam pondera in eam desuper cadunt, ut imber, grando, nix, fulgura, atque ipse, qui in eius penita precipitatur Oceanus, & fluentia latentia quæ fundo uoluntur in imo. Vides igitur eas, quæ undas, cunctaque sustentat, arctata ex omnibus nihil subijcere, quod secedat. Medio igitur credenda est, quia postrema, quod præsertim æquinoctialis temporis interstitia manifestant. Nam pares horarum metas tam ante meridialium, quam etiam postremarum, & tam diei quam noctis horologia manifestant. Quo documento clarum est, tantundem undique secus ab terris abesse calum: quod idem duobus circulis edocetur, solstitiali & brumali. Nam utique quantum interstitij dies habet, cum cæli culmina sole latus illustrat, tantum spaciij longior nox, cum sol in brumam descendens representat. Itemque quicquid singula signa zodiaci intercapedine loci contulerint, tantundem sole econtrario rutilante umbris noctis ignoscunt. Quod utique undique uersum probat tantundem circulos, sideraque distare, mediamque tellurem esse. Quod utique, si congruè uidetur assertum, iam partes eius, quas ipsa permensa sum, perhibebo.

ORbis terra in quinque zonas, siue melius fasceas
 dico, pro rerum diuersitate discernitur: quarum
 tres intemperies multa à contrariorum nimietate relega
 uit. Nam due, quæ axi utrique confines, algore immenso
 & frigoribus occupatæ, desertionis causas pruinis mer
 gentibus præbuere, media uerò flammis atque anhelis ar
 doribus torridata, propinquantes animantium imburit
 accessus. Aliæ autem due uitalis auræ halitu temperatæ,
 habitationem animalibus indulserunt: quæ quidem per
 totius rotunditatem telluris incuruæ, tam supernum he
 misphærium, quàm inferius ambierunt. Nam uti quæ ter
 ra duas sibi partes hemicycliorum quadam diuersitate
 despicit, id est, unam habet supernatam, quam nos habi
 tamus, & ambit Oceanus: & aliam infernatam. Sed hæc
 superior initium habet à solari ortu, illa inchoat à solis
 occasu, quæ circulum Græci *ὀρίζωντα* perhibent. Verum
 quia illæ zonæ uolubilitatem utriusq; partis includunt,
 decem utrinque circulo suo faciunt regiones, è quibus
 hæc quæ à nobis habitatur, est una, atque ad aquilonem
 uersus, & septentriones, ascendit. Altera, quæ e contrario
 ad meridiem atque austrum fert, quam habitare illi
 æstimantur, qui uocantur *ἀντιποδοί*. Similiter ex inferna
 tibus due, sed hi, qui nobis obuersi, Antipodes memoran
 tur, qui contra illos, quos *ἀντιποδους* dicimus, Antichto
 nes appellantur. Sed nos cū illis diuersitas temporū uelut
 quadam contrarietate discriminat. Nam cū æstate torre
 mur, illi frigore contrahuntur. Nam cū hic uer pubescit
 florentibus pratis, illic edomita æstas temporibus au
 tumnescit

tum nescit. Hic bruma, solstitium illic apparet. Nobis arctoa lumina spectare permissum, illas penitus denegatum. Antipotes autem nostri unum nobiscum tractum perferunt hyemis, et flagrantiam communis æstatis, sed noctem diuersam, diesq; contrarios, licet æstate grandes dies, prolixasq; hyeme noctes nobisq; septentrio conspicabilis, illos lateat sine fine, Ita et his qui ἀπρόικοι cantur, Antipotes sui quatuor anni tempora nouem communia, ac polum qui est ad anstrum: Antipodibus suis nobisq; penitus ignoratum soli sufficiunt. Qui autem in media fascea sunt, his quotidie ortus, occasusq; mutantur. Et supra quos sol est, his citius exoritur, tardiusq; mersatur. Aequinoctiali autem tempore, et oriens et occidens similiter apparebit, neq; ulla astra sunt, quæ illorum obtutibus denegentur, et quæ unâ illis oriuntur, simul ueniunt in occasum. Hi dies cunctos pares suis noctibus intuentur, nec ulla meridiano die metiuntur umbras: eorumq; Antipodes dies, noctesq; sub eadē longitudine patiuntur. Cū autē solstitij pperat̃ia peragēdi, per eosdē transeat, et iam brumā itidem sol reuertēs similiter per illos iter ducat, et pcul ab his utrinq; secēdat, dubiū nō est, quin bis hyemem, et secūdō patiantur æstatē. Quibus cū ortus solis est, eorū Antipodibus apparet occasus. Verū illæ duæ regiones, quas fasceas itē dixi, quarū una uicimantis plaustrī algore crustatur: altera trans austrini halitus desertione cōtrahitur, Antipodas proprios non habent, sed ipse sibi inuicem contraria fiant habitatione. Antipodæq; nullos ortus syderū absq; planetis utrinq; nouerunt: quæ quidem illis non supra caput eunt, sed de medio lateris oriuntur. Stelle etiā fixæ cæ

li sex eis uidentur mensibus, sex itidem non apparent, or-
tibusq; circulus equinoctialis illis est, senaq; ex zodiaco
signa conspiciunt. Deniq; sex mensibus, diesq; noctes pa-
tiuntur, ut utrisq; poli, axisq; termini supra uerticem
uideantur, sed hæc prior septentrionis: altera Canopi
stella illustrata fulgore, cætera non nouerunt.

De Circuitu Terræ.

QVarum Regionum habitus prædidit doctissimus
Pythagoras, sed ego ipsa peragraui, ne qua mi-
hi ignota uideretur portio superesse tellu-
ris, cuius terra totius ambitus ambitus omnis, plenusq;
circuitus, ut Romanorum dimensione percensem, quic-
quid stadiorum supputatione memorauimus, est in millibus
passuum trecenties & quindecies centenis: quo loco non
puto transeundam opinionem Ptolemæi in Geogra-
phico opere memoratam. Idem quippe zodiaci tractum,
omnemq; cōplexum trecētis lx. cæli partibus secāt: quas
singulas in telluris centrum ita æstimat prouenire, ut
unius partis latitudo istic quingentorum stadiorum mē-
sura tendatur. Singula uerò stadia centum uiginti quin-
que passibus explicata: quæ octo millenos passus absol-
uunt. Vnde quingenta stadia, quæ sunt partis unius,
millia passuum colligunt sexaginta duo, passusq; quin-
gentos. Verum illa stadia quingenta trecentis sexa-
gies complicata, faciunt semel millies, octingentiesq;
sexcenta sexaginta stadia. Ex quibus millia passuum par-
titione prædicta collecta, faciunt ducenties uicies quin-
quies centena. Hoc de totius terræ globo oportuit in-
timari.

De Longitudine Terræ.

CAeterum eius longitudo ab ortu ad occasum, hoc est ab ipsius Indiæ extremitate, usq; ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena septuaginta octo millia sunt, sicut etiam Artemidorus auctor asseruit, Nam Isidorus nonagies, octies dicit, et decem et octo millia. Verum Artemidorus dimensionem prædictæ adiicit, quicquid à Gadibus procurrit. Nam per Sphenis frontem circuitu sacri promontoriij, ad aliud finale promontorium, quod Artabrum nominatur, procedere dicit terram in nongenta nonaginta unū millia.

Alia Dimensio Terræ.

QUæ dimensio item fieri compendiosior potest, si per maria quis uestus excurrat. Nam à Gange fluuio, ostioq; eius, quo se in Eoum effundit Oceanum per Indiam, Parthienemq; ad Myriandrum urbem Syriæ in Isico sinu positam, quinquagies bis quinquaginta millia. Inde proxima nauigatione Cyprum insulam, Pateram Lyciæ, Rhodum, Astypaleam in Carpatio mari. Item in insula Tenarum Laconicæ, unde Lilibæū, Siciliæ, et Calarim Sardinia, tricies quater quinquaginta millia. Inde Gadibus quadragies bis quinquaginta millia. Quæ mensura uniuersa ab eo mari efficit octogies quinquies septuaginta octo millia.

Item alia Terræ Marisq; Dimensio.

Potest item terra, mariq; interduci per Gangem, Euphratemq; fluuium, Capadociam, Phrygiam, per

Aegeum pelagus, & Laconicum mare. Itemq; per sinus alios usque Peloponesum, Leucadem, Corcyram, Acroceraunium, Brundisium, Romam, Alpes, & Galliam, Per Pyrenaeos etiam montes in Oceanum uespertinum Hispaniae oram, traiectumq; per Gades, & omnis mensura, attestante Artemidoro assertionibus meis, habet millia octoagies sexties centena octoginta quinque. Habetis longitudinem multipliciter memoratam.

De Latitudine Terræ.

Latitudo autem eius à Meridiano situ, in septentrionis caput plurimum minor est. Nam utrinq; interperati aëris nimietate contrahitur. Eò accedit, quòd à septentrionis plaga, Sarmatarum gens, copiasq; Barbaries, accessum indagandæ dimensionis excludit. Attamen quicquid intrepida permeare quivit excursio, competenter ad mensum, repertaq; latitudo habitabilis terræ penè dimidio minor, quàm dicta est collegisse longitudo. Nam colligitur in quinquagies quatercentena sexaginta duo millia. Quippe à littore Aethiopici oceani, qua habitabilis primum est ad Meroën, inde Alexandriam, Rhodum, Gnidum, Choum, Samum, Chium, Mytilenem, Tenedum, Sigæum, quæ promontorium, os Ponti, Carabim promontorium, os Meotidis, ostium Tanais prædicta dimensio comprobatur. Qui quidem cursus, si per maria transeat, in compendium ducit millia sexcenta septuaginta octo. Nunc usque compertum progressum Artemidorus assueverat. Sed Isidorus adiecit duodecies centena quinquaginta millia usque ad
Tilen

Tilen ultimam tendi: quæ quidem opinatio mihi uidetur incerta. Nam ipsi tantundem latitudinis inesse dico, quantum longitudinis comprehensum. Neque enim cum rotundum telluris orbem astructio superior, ratioq; monstrabit, impar latus globo poterit peruenire, sed supradicti scriptores habitabilem dixere tellurem.

De Rotunditate Terræ.

Rotunditas autem ipsius extima circumfusus ambit Oceanus, sicut navigatus undique comprobatur. Nam à Gadibus per Hispania, Galliarumque flexum, occidentalis plaga omnis hodieq; navigatur. Dum autem Diuus Augustus classe Germaniam circuiret, septentrionalem totum permeauit Oceanum. Nam primum in Cimbricum promontorium ueniens, magno dehinc permenso mari, ad Scythicam plagam, ac rigentes undas usque penetrauit. De consinio item ab orientis principio, & Indico mari, pars quæ pergit in Cassium mare à Macedonum classibus remigata: dum Seleucus & Anthiochus regnauissent. Palus uerò meotica eiusdem sinus habetur oceani. Item leui lateris circumflua memorentur. Ab ipsis itaque columnis Herculis, quæ in Gaditano sunt littore consecrata, usque in Arabicum sinum meridianus omnis permeatur oceanus, sicut plurimis asseueratur exemplis. Nam eius maximam partem magni Alexandri sulcauere uictorie. In eodem Arabico sinu constituto C. Casare Augusti filio, Hispaniarum nauium naufragio, & eiectæ fragmentorum reliquiæ paruerunt. Item

Hanno dum punicum floreret imperium, Mauritania circuitu, ac dehinc meridiani flexus excursu, in Arabia terminos prolixa admodum nauigatione peruenit. Cornelius auctor affirmat quendam Eudoxum fugientem Regis insidias ex Arabia in Gaditana peruenisse refugia. Caelius autipater se hominem uidisse confirmat, qui negationis ardore in Aethiopiam ex Hispania nauigasset. Idē Cornelius post captos Indos per Germaniam nauigauit.

De Diuisione Terræ.

Ostensum puto ambitum superioris terræ peruenso in circulum mari undique secus nauigatum. Nunc ipsius diuisionem, quantum patitur succincta insinuatio, memorabo. Circulus cūnis supera habitabilisq; telluris, sicut plerique testantur, in tres partes est distributus: Europam, Asiam, Africamq;: quarū primam atq; ultimam interruptio dissecat oceani. Nam Athlantici profundi ex Gaditano freto uis interfecans profunda telluris, Lybicum Ibero latus abscidit, & confestim se in propinqui maris fluentia diffudit. Quippe à Gaditano ostio ingressum interioris maris per longitudinem cursus uix quindecim passuum millia numerantur. Latitudo uerò ubi angustior quinq;, ubi diffusa septem, ubi prolixior, decem millibus explicatur. Hinc defluxere per diuersos sinus, subsidentesq; campos tot maria, tot fragores, & quantum per diuersa æquora tumescit. Vndarū uerò illa proruptio interfluentis oceani leua Europam facit, Lybiamq; dextra, & montibus utrinque concluditur. Nam Europa, Calpe, Africa, Abyla monte despicitur, qui
utrinq;

utrinq; prominentes dici Columnæ Herculis meruerunt, quòd testimonio uetustatis, laboris herculei limes in illis sit consecratus: siquidem ultra eum progredi consumptæ telluris inuia prohibebant. Deniq; etiam hoc de eius sacra uirtutis possibilitate persuasum, quod cum antea natura terris mari dispararet, ac tanto cingi circuitu firmaret oceani montium præliكتورum effosis radicibus, diuulsoq; confinio camporum, deuexis lacunisq; terrarum improuisum pelagus in usum immortalitatis admisit: permutans orbis faciem, naturæq; discrimina. Hoc igitur freto leuorsum Europa distenditur, usq; in Tanais fluminis gurgitem, à quo inchoans Asia, Nili itidem alueo limitat. Qui quidem Nilus eadem, Africamque disrumpens, telluris complexum interfecans multitudine fluuiorum, Europam tamen interminari Propontidis faucibus dixere quamplurimi. Quæ Propontidis per angustam descendens ad Meotidem quoq; perfertur. Europæ tamē principium, inchoamenti que limen Hispaniæ contributum, fertili frugum, opimæq; prouinciæ metallorum, aurique foetura, mini, marmoris, gemmarumq; muneribus prædicandæ. Quæ quidem, quòd Iberi fluminis interritata tractu annis sui meruit cognomentum, cuius illa portio, quæ Atlantico confinis oceano, in Gaditani freti littus excurrit, Bethica perhibetur etiam ipsa uocabulum proprii fluminis nuncupatione sortita, quæ ab Vrcitano sine, qua citerior meat, Tarraconensis dicitur à Tarraconensi urbe, quam Scipiones condiderunt. Nam Pœni fundauere Carthaginem, conditas ubicunq; urbes amico sibi nomine præsignantes. Sed prædictum latus à Pyrenæi iugis in aliam prouinciam dissecatur: siquidem Bethica

p s à septen

à septentrionali confinio Lusitania sociatur, cui nomen fabula à lusu Liberi patris, uel cum eo Bachantium sociauit. Hæc quoque cognominis sui fluuio permeatur, licet eam Tagus quoque harenis illustret auratis. Olisipone illic oppidum ab Vlyse conditum ferunt, ex cuius nomine promontorium, quod maria, terrasque distinguit. Nam ab eius ambitu inchoat mare Gallicum, & facies septentrionalis oceani. Athlanticus uerò & occidentis terminatur oceanus, qui tum Hispaniæ limitatur excursibus. In eius quoque confinio equarum foetura uentis maritantibus molefcit. Volucres proli cursus, ipso spirante fauonio. Verum Bethica cunctas ubertate fecunditatis anteuenit, quæ quidem habet iuridicos conuentus duos, Gaditanum, Cordubensem. Oppida centum septuaginta quinque, habitantium multitudine frequentata. Eadem uerò longitudinis dimensione distenditur à Castulonis oppidi fine, in Gaditanum oppidum ducentis quinquaginta millibus amplior æstimatur. Latitudo quoque inducenta uiginti quatuor millia excurrit. At uniuersa prouincia habet conuentus septem, Carthaginensem, Tarraconensem, Casaraugustanum, Cluniensem, Asturum, Lucrensem, Bracarum. Ciuitates uerò in Hispania præter insulas, atque alias contributas, ducetas nonaginta quatuor tota complexione dinumerat. Tenditur autem per longitudinem quantū Agrippa dinumerat, millibus quadringentis septuaginta quinque, latitudine ducentis uiginti quatuor: cum finis Carthaginem usque protenderet, quæ opinio Agrippæ non exiguum admittit errorem. Nam Hispania omnis citerior à Pyreneo in Castulonis finem per sexcenta septuaginta millia longitudine protrahitur:

protrahitur: cuius ora paulò amplior aestimatur. Latitudo autem à Tarracone ad littus Iarsonis trecentis septem millibus inuenitur. A radicibus Pyrenæi, ubi utriusque maris propinquitate cõcluditur, nam paulatim diffusior adiacet in latitudinis excrementum.

De Monte Pyrenæo & pro- uincia Narbonensi.

Idem igitur Pyrenæus ex alio latere Galliarum finibus admouetur, à cuius radicibus quicquid interiacet usque Rhenum, & item inter oceanum & montes Gebennam & Iuram, Gallicis regionibus attributum. Narbonensis autem prouincia appellatur, quæ interno mari alluitur. Hæc Brachata antea dicebatur, quæ ab Italia iugis alpium atque amne Varo discernitur, cuius longitudo sicuti Agrippa dimensus est, trecenta septuaginta millia passuum. Latitudo autem ducenta quadraginta octo. In hac prouincia Rhodanus fluuius ex alpiibus ueniens, per Lemanium lacum meat. Et causas fertilitatis importat terræ germinibus ac fœcundis, cuius ora diuersis nominibus appellata. Nam Hispaniense unum, alterum Metapinum, tertium, quo plenior meat, Massalioticum nuncupatur, prouincia uiris, opibus, frugibus memoranda: unoq; transcurrendam piaculo, quod illic fas fuerat hostias humani generis immolare.

De Italia.

Sed post alpium mōtes, quæ facies prominētis naturæ Sortui solis illuminatione profunditur, inchoat, atq; descendit

descendit Italia lōgè ante alias omnes laudibus ueterum
in urbis Romæ gratia prædicanda : cuius principium
Ligures tenent. Dehinc, quæ ubertate Soli sacrata occu-
pauit, Hetruria regio tã indigetis Aeneæ fœdere, quàm
remediorum origine, atq; ipsius Tagetis exaratione cele-
brata. Vmbri mox Latium que, atque ostia Tyberina.
Dehincq; ipsa caput gentium Roma armis, muris, sa-
crisq; quandiu uiguit calisteris laudibus conferenda. Hæc
à mari sexdecim passuum millibus disparatur. Dehinc
littus in Volscorum nomen, sortemq; cōcessit. Mox Cam-
pania, Picentesq; ac Lucanum littus, Brutiumq; coniu-
gitur: cuius promontoriū in meridiem, austrumq; respen-
dens, in mare procurrit. Leuaq; alia interioris sinus
fluenta complectitur, ut si à primis alpibus dextrum la-
tus, et prolixi montis brachium contempleris, prominen-
tias utrinque componens, theatrum quoddam spectare
uideatis undarum. Lunata quippe et quodam hemicyc-
clio in promontorium memoratum circumfertur. Italia
deniq; ab ipsis Gadibus : qua se fauces freti interfluentis
aperiūt, in Brutium sinum, qui est primus Europæ, emis-
sa maria conquiescunt. Interior uerò tellus, quæ in supe-
rum mare Boreamq; profertur, Græciæ ora Salentinis,
Pediculis, Apulis, Pelignis, Istris, Liburnis, et ceteris po-
pulis obscurioribus habitatur. Leuorsum quoque se fle-
ctit, et item duobus promontorijs peltæ Amazonicæ
formam reddit. Dextro cornu Leucopetra tendens le-
uo lacinium. Vnde cum longa sit ab alpibus prætorijs
angustæ, per urbem Capuam, et Rhegium oppidum
absque recuruo flexu decies centena et uiginti millia
passuum, nusquam uerò trecenta latitudo eius exce-
dit.

dit. A' solo igitur Italico, Liburnia, Istria' que discrete sunt centenis millibus passibus, quod ex ab Epiro ex Illyrico quinquaginta. Ab Africa intra ducenta millia, ut Varro commemorat. Ab Sardinia centum viginti, à Sicilia mille quingentis, à Corsica minus septuaginta, ab Issa quinquaginta. Verum omnis Italiae circuitus tenditur uigies centena quadraginta nouem millia. Eius umbilicus in agro dicitur Reatino, angustior plurimum est ad portum, quem Hannibalis castra dicunt. Nam uix ibi utginti millia passuum lata est. Verum Italia etiam Pado flumine memoranda, quem Græcia dixit Acridanum. Hunc amnem mons Vesulus inter montes alpium elatior, gignit fonte mirabili, qui in Ligurum finibus flumen creat, ac dehinc fluuius intrusus impenita telluris in parte agri Vibienis emergit, canis ortu diffusior. Nam solutis alpium niuibus, flagrantia solis æstui, exuberat ultra gurgitis ripas. Nulli que gloriæ annuum nobilium cedens, triginta receptis fluminibus, Adriaticum mare magna opimus granditate perfundit. Cetera Italiae memoranda, nec poëta tacent, ut Scyllæum oppidum cum Crathide flumine, qui Scyllæ pater fuit, Carybdisq; uoraginem ac uertiginem tortuosam. Pestana Rosaria, scopulos Syrenarum. In Campaniæ amœnis antiquitus nemonra, Phlegrei dehinc campi, habitatioq; Circeia, Terracina prius insula, nunc iuncta. Rhegium, quæ ab Sicilia continenti separata, atque in compensationem connexa telluris in insulam religata. Formæ etiam Lestrigonum habitatione famosa.

De

Martiani Capel. de
De Conditoribus Urbium.

Hoc loco possem etiam urbium percurrere conditores, ut à Iano Ianiculum, à Saturno Latium, à Dane, Ardeam, ab Hercule Herculanium ad radicem Vesunij, à quo haud procul Pompeios, cum bouum pompa duceret Iberorum, ex cuius laboribus in Liguria campum lapidarij sunt appellati, quòd eodem dimicante saxis ferunt pluuisse cælum. Idem etiam Ionia nomen dedit. Nam Iouem Naulochi filiam obsidentem uias, latrocina liter interemit. Iapygas Iapyx Dædali filius condidit. Coram Dardanus, Agyllam Pelasgi: Tybur Cathillus præfectus clavis Euandriae. Parthenope dicta ab Syrenis sepulchro hoc nomine uocitata, quæ nunc Neapolis appellatur. Præneste ab Ulyssis nepote Præneste, licet alij uelint Ceculum conditorem, quem pignus asserunt suis flammarum. Arpos & Beneuentum Diomedes, Patavium, Antenor. Pylij Metapontum condidisse: sed nil mea interest origines urbium perscrutari.

De insulis Tyrreni maris.

Nunc quoniam continentes terræ limes interfuentis freti coërtione distinguitur, non alienum est interfluenta emergentes terras, quæ quòd in salo sint, in sula uocitantur, præsertimq; nobiles commonere. Neque enim morosa debet esse percursorio. Transeo itaque Pityusas à Sylua Pineæ memoratas, quæ nunc Ebusus appellatur. In confinio Carthaginiæ nouæ, Baleares etiam duas, colubrariam, & quam gymnasia Græci dicunt. Vel capraliam naufragalem, in Gallia quoque ora.

ora. In Rhodani ostio Metina, quæ Blascorum uocatur: et tres Stoecades, quarum hæc sunt nomina singularum: prima Themista: secunda Pomponiana: tertia Hypæa, ceteras quæ exiguas aduersum Antipolim. In Ligustico autem mari est Corsica, quam Græci Cynnon appellauerunt, longa centum quinquaginta millibus passuum, lata quinquaginta. Circuitus eius omnis distenditur millibus trecentis uiginti quinque. Habet ciuitates triginta tres. Stipa autem citra est, Oglasa infra in sexagesimo Corsicæ, Planasia fallax nauigantium, mentiens quæ propinquitas. Virgo item et Capraria, quam Aegilion Græci dixerunt. Item Igilium Dianium. Item columbaria uenaria. Item ultra Tyberina ostia, in Antiano palmaria, Sinonia. Et in Firmiano pontiæ, Pandataria, Prochyta, Abæneria. Inarime à Græcis dicta Pithecusa, et Megaris etiâ in Neapolitano, à Surrento. In octauo miliario Capræ Senaria dicta, et Telentea. Item Leucothea iam Africum mare spectans à Corsica.

De Sardinia.

IN octauo Sardinia est, in quo angusto freto sunt parue insule, quæ cuniculariæ perhibentur. Item Pinaton et fossæ. Verum Sardinia à Sardo filio Herculis appellata habet formam humanæ plantæ. Denique Sandaliotes est appellata, et Signosa, quod utrinque uestigiū formam signat. Verum ab oriente centum octoginta octo millibus patet. Ab occidente centum septuaginta quinque, à meridie septuaginta septem, à septentrione centum uigintiquinque millia habet. A Gorditano promotorio insulas duas, quæ Herculiæ

Herculis memorantur. A' Sulchensi Enosin, à Caralitano Ficariam Galatam' que. Quidam item non longè Balaridas dicunt, & Callode, & Heras Lutra. Contra Peistanum, Leucasia est, à Syrene ibi sepulta nominata. Contra Veliam Oenotrides. Contra Vibonem Itacefia ab Vlysis specula dicta.

De Sicilia.

Hinc Sicilia memoranda, quæ à Thucydide Sicania, à multis Trinacria perhibetur. Sicania à Sicano rege, qui cum Hiberica manu in eandem terram ante bella Troiana peruenit. Dehinc Siculus Neptuni filius, à quo nomen eadem commutatum. Nam Trinacria, quòd tribus promontorijs, triangula censeatur: quippe unum, quod à Pachyno in Peloponnesum in Meridiem uersum spectat, quadringentis quadraginta millibus à Græcia disparatur. Pelorus autem occasum, Italiam' que inspicit, quæ freto mille quingentis passibus separatur. Lilybeum Africa fines uidet in centum octoginta millibus. Ipsa autem promontoria inter se terreno itinere disparantur. Sic à Peloro Pachynum millia centum septuaginta sex. Inde Lilybeum ducenta. Inde Pelorum centum quadraginta tria. Colonie in Sicilia quinque, urbes sexaginta tres, fluij, fontes' que quàmplures, ac montis Aethnae miracula noctibus totis uomentis incendia: cuius Crater stadijs uiginti patens, fauilla Tauro-minium, Catinam' que respergit, magno strepitu mugiens, & immensos fragores intonans oblectatione flammarum.

De

De insulis Siculi freti.

IN Siculo etiam freto insulas esse non dubium est, Africā uersus, Gaulos Melita à Camarina octoginta quatuor millibus passuum, à Lilybæo centum tredecim: Cosura, Hieronesos, Cœne, Lopadusa, Aethusa, quam alij Egusam dixere, et ceteræ sunt aliæ citra Siciliam. Ex aduerso Metauri amnis in uiginti quinque mil. ab Italia septem. Aeoliæ appellatæ, à nostris Vulcaniæ, cum diuersis nominibus, prima dicitur Lippara, secunda Therasia, tertia Strongile, in qua Aeolus regnasse fertur, et à flamma in proximum prorumpente, uel eius fumo, qui uentus flaturus esset, intellexisse, quod hodie quoque eius loci incolas certum est præsentire. Quarta uerò insula est Didyme, quinta Ericusa, sexta Phœnicula, ultima Euonymos.

De primo sinu Europæ.

Hic primus Europæ sinus Ausonij maris patet nonaginta sex milibus. Quique tres sinus habet, Italiæ frons incipit, quæ magna Græcia appellata est, ubi annium, et oppidorum copia, ac tunc portus, qui Hannibalis castra dicuntur: ubi latitudo Italiæ uiginti solis millibus æstimatur.

De secundo sinu.

Dehinc à Lacinio promontorio secundus incipit sinus Europæ magno ambitu flexus, et Acroceuræ promontorio Epiri terminatus promontorio, à quo abest octoginta quinque millibus oppidum Croto. Exhinc præter oppida, sinusque quamplures in mare Italia plurimū pergens

in Hydruntum urbem uenit: ubi superum, inferumq; mare decem & quatuor millibus disparatur. Vnde in Græciam breuissimus trāsitus. Ac dehinc Italia per populos, sinus, urbes, fluuiosque, montes, barbarosq; quamplures ducitur in fines Illyrici, cuius à flumine Arsia, ad flumen Drinium, longitudo pergit octingenta millia, à Drinio ad promontorium Acroceraunium centum septuaginta duo millia. Ora Illyrici habet insulas ultra mille.

De tertio sinu Europæ.

Tertius autem Europæ sinus ab Acroceraunis inchoans montibus, Hellesponto terminatur, ac sinus habet decem & nouem, prouinciasq; quamplures. Nam ibi sunt Epirus, Acarnania, Aetholia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Boëtia. Item ab alio latere, alioque mari Phocis & Locris, Doris, Phthiotis, Theßalia, Magnesia, Macedonia, Thracia, Græcia omnis. Epiros aut incipit ab Acroceraunijs montibus, in qua primi Chaonës, à quibus dicta Chaonia. Deinde mons Pindus, Driopes, Molossi que, Dodonæi Iouis fano in clyto celebrati. A tergo inter ceteros populos Ponto iunguntur, Mesia ac Media, Thraces usque ad Pontum. Rodope mox & Hemi uidetur excelsitas. Tunc colonia Butrorum. Ambracius sinus faucibus angustis æquor accipiens, in quo defertur amnis Acheron infernæ fabulæ errore famosus. Post aliquot gentes etiam Actium colonia cum Apollinis templo, ex quo ipsi quoque deo additum cognomentum, ciuitasque Nicopolitana. Egressos sinus Ambracio in Ionium excipit

excipit diuersitas populorum, & obliquè apud quos inter ceteras urbes oppidum in confinio maris, nomine Calidon. Diomedis, Tideiq; prognatone notissimum. Dehinc influens sinus Oetholiam ac Peloponnesum diuidit. Mox in Acarnania Aracynthus. In Oetholia Ozolei, apud quos oppidum Oeanthe, in quo portus Apollinis. Tunc deinde in Phocidis campis, oppidum Cirra, portus Caleon: à quo in septem millibus passuum introrsus oppidum Delphos sub monte Parnaso, clarum oraculis Apollinis. Fons ibi castalius, Deinde in intimo sinus angulus Boëtiæ, montem Heliconem iuxta Peloponnesum peninsula inter duo maria, Aegeum & Ionium, angulosos recessus obducens: in circuitu habens quingenta sexaginta tria millia passuum. Et per sinus penè tantundem angustiae unde procedit, Isthmos appellatur. In quinque millibus passuum diuersa maria utrinque collidunt, ac latera meatus abradunt. In medio hoc intervallo, quod Isthmon appellauimus, colonia est Corinthus sexagenis ab utroque littore est à Pisa summa arce, quae dicitur Acrocorinthos, utrunque mare prospectans. Ab Isthmo autem Achaiae provinciae nomen incipit, quae ante Egialos uocabatur, propter urbes in littore per ordinem constitutas, ibi quam plures sinus, portus, montes, urbes, & populi. Ab ipsius Isthmos angustijs Helas incipit, à nostris Graecia dicta. In ea prima Attica antiquitus Aegae uocitata. Contingit Isthmum sui parte Megaris dicta. In ora autem portus, cui nomen Scyroania saxa uiginti sex longitudine, latitudine quinque millibus passuum à Myrthoo recedentibus Athenae atq; Atticae.

tica. Fontes ibi multi, inter quos Callirhoe prædicatur. Nec Athenis cedunt Boëtia, in quibus Egeirane, Arethusa, Hyppocrene, Aganippe, Gargaphie. post opida montes populiq; quàm plures.

De Thessalia.

Sequitur Aemonia, cuius à tergo mons Oeta, eà que etiam Thessalia nuncupatur. Ibi natus rex nomine Græcus, à quo Græcia dicta. Ibi Hellenes, à quo Hellenes appellati. Thessalia montes notissimi Olympus, Pierius, Ossa: cuius ex aduerso Pindus & Othris Laphitarum sedes, occasum uerticibus intuentes. Nam Pelios ortum uidet. Hi omnes montes theatriali more curuantur, ante quos septuaginta quinque urbes sunt memorandæ. Thessaliæ uicina Magnesia, cuius fons est Libetris, poetici haustus nomine celebratus. Longitudo Thessaliæ habet millia quadringenta octoginta, latitudo ducenta nonaginta septem.

De Macedonia.

Macedonia postea centum quinquaginta populorum maximis regibus incluta, præsertimq; Alexandro, qui Philippo cum natus crederetur, eius mater Olympias dracone cum conceptum esse memorabat, uictor orbis, nam easdem peragrations & uictoriae metas habuit, quas Liber & Hercules. Hæc tamen Macedonia populos, qui Edonijs dicebantur, totamq; Migdoniam, Pieriam, Emathiamq; recepit in nomen. Hæc in Trachium limitem terminum ducit. A Meridie Epirotis habitatur. A uespera, à Dardanis & Illyrijs, à septentrione Paphlagonia ac Peonia. Inter ipsam

ipsam & Thraciam annis Strimō pro limite est, ab Hemimontis uertice defluens. In ea Rhodope, quem Mygdonium asserūt montem: & Athos abscissus à continenti, Xerse uiribus utente Persarum. Et Horestiadam terram ab Horestis & Hermionis filio quam uocitari non dubium est. Ibi Phlegra nunc ciuitas, tunc gigantium, praeliorumq; immanium temeritate famosa: quæ sola etiam diluuium mundi asseritur non operata, quod utiq; præstitit montium celsitudo.

De Thracia.

Sequitur Thracia, cuius incolæ Bardi, appetitum habent maximum mortis. Et quia dextra parte Strimonis degunt Besi, & Denselata, Nestusq; annis, qui Pangeum ambit. Nam Hebrum Odrysiæ niues complent, qui inter diuersos barbaros fluens etiam Ciconas perluit: quorum cōfinio Hemus sex millibus passuum, cacumen extollens, uicinia perflatur astrorum. Cuius item terga diuersæ gentes tenent, inter quas gentes Sarmatæ, Scythæ, Deimontū Sithonia gens habet, quæ gloriam Orphei progenitis uati perfectione sortita est. Nam in Spartio promontorio ille uitam, aut sacris, ut aiunt, impendit, aut fidibus. Mox regio Maronea, ac Tyrida oppidum, in quo equi Diomedei stabulati. Circa eum Abdira, cui constructæ Diomedis soror suum nomen ascripta: quod oppidum Democriti physici ortu potius decoratum. Eandem Thraciam Polydori sepulchro signatam, nec poëtæ prætereunt, illic promotoriū Ceraschryseon, Byzantio oppido celebratū, quod à Dyrrachio septingētis undecim distat, eo enim interstitio à se utraq;

maria recesserunt, id est, Adrias & Propontis. Illic Hellespontus angustior per stadia septem ab Europa Asiam diuidit. Hic quoq; duæ ciuitates, quarum una, id est Sestos Europæ est. Abydos, Asiæ. Deinde promontoria contraria Cherronesi, in quo terminatur Europæ sinus terminus. Et Asiæ Aegeum, in quo Cynosema dicitur locus Hecubæ sepulcro tumulatus. In confinio insula Tenedos, à qua usque Chium diffusior sinus interiacet: cuius dexterio Antandros exiguitas insularum, deniq; nauigantibus capræ similitudine diuulgatur, ab eâ que Aegeum pelagus appellatur, sed in Corcyra Phalario promontorio effigiem nauis scopulus imitatur: in quæ Vlysses nauim uersam fabulosa confixit auctoritas. Nam Creta centum urbibus opulenta in ortum occasumq; porrigitur, cui nomen suum Hesperidis filia Nympharum pulchra concessit. Aut Curetum rex Cretes, à quo Creta primò: mox Curetis nuncupata. Deinde propter celi temperiem Macaronesos est appellata. Hæc in longitudinem tenditur millibus ducentis septuaginta. Latitudo quinquaginta millia non excedit. Circuitus omnis quingentis octoginta octo milibus patet montibus Ideo & Dictinæo sublimibus. Euboëa uerò à Boëtiae continenti modico, atq; ita exiguo mari interfluente discernitur, ut plerunq; ponte iungatur. Duobus promotorijs ad Atticam uersus Gerasto, & ad Hellepontum Caphareo decoratur. Huius latitudo ultra secundum milliarium intra quadragesimum contrahitur. Longitudo totius Boëtiae ab Attica usq; Thessaliam centum quinquaginta millibus numeratur. Circumferentia uerò trecentis sexaginta quinque millibus explicata. Huius oppidum Calchida

Calchida ex aduerso Aulis & Caristos marmoreis fluctibus concolora. In Myrthoo autem mari Cyclades, quarum notiores Delos & Antandros: quae nomina à circulate ordinatione sortita. Item Strophades, quarum Nexo Homeri sepulchro ueneranda, aliaeque quamplures per septuaginta longitudinem, & per ducenta latitudinem ducunt. Inter Cheronesum & Samothracen, quaedam loca uasta, nunc Barbarica.

De quarto sinu Europæ.

Quartus uero & magnus Europæ sinus ab Helleſponto incipiens, Meotis ostio terminatur. Nam arctum mare inter Europam & Asiam, in angustias septem stadiorum interfluens coartatur: quas angustias Helleſpontum dicunt. Xerſes Perſidis rex aggregatis nauibus, pontemque constructo exercitum duxit. Verum hac angustiora quadam interriuatione per octoginta sex millia distenduntur, ac rursus diffunditur mare latissimum. Iterumque contrahitur, sed maris illa diffusio Propontis dicitur, secundaeque angustiae Bosphoros appellantur, quae quingentis passibus patent. Item hac Darius Xerſis pater copias ponte transmisit: cuius ab Helleſponto longitudo ducentis trigintanouem millibus inuenitur. Deinde Scythicus diffusimaris sinus, in quo Meotis ostio iungitur, lacus Cimmericus, Bosphorus id os uocatur: is duobus millibus & quingentis passibus inter quos Bosphoros, id est, Cimmericum & Thracium latus interpatent millia quingenta. Circuitus uero totius Ponti, uicies semel quinquaginta millibus, ut

Varron non reticet: quia dicit Europæ totius longitudinem habere sexagies tertriginta septem millia, passusque quingentos. His Hister fluuius ortus in Germania de cacumine montis ad nouē sexaginta annes assumens etiam Danubius uocitatur. Dehinc littus Scythicū confertum multiplici diuersitate Barbarica. Nam illic Getæ, Daci, Sarmatæ Amacrobij, Troglodytæ, Alani, Germaniæque omnis tractus. Ab Histro ad Oceanum bis decies centum millium passuum est, in latitudine millibus quadringentis usque ad Armeniæ solitudines. Nec procul fluuius, Lacus oppidum, sub uno cuncta nomine Borysthenes, propter Achilles insulam eius sepulchro celebratam. Introrsus degunt Auchetæ, apud quos Hipanis nascitur, et Neura, apud quos Borysthenes, Geloni, Agathirsi, Antropophagi. Et à tergo eorum Arimassii. Tunc Riphæi montes, et regio caligantibus tenebris inumbrata. Post eosdē montes trans Aquilonem Hiperborei, apud quos mundi axis continua ratione torquetur, gens moribus, prolixitate uitæ, deorum cultu, æeris clementia, semestri die sine etiam habitationis humane prædicanda. Verum Sarmatæ, Scythæ, Tauricæ tractus in longitudinē habet millia noningenta octoginta, latitudine septingenta decem. Iam nil in Europa æstimo memorandū: quoniam et Hiperboreos sibi Asia uindicauit.

Alia dimensio Europæ à Septentrione.

Si autem leuorsum post Riphæos montes redeas per Oceani septentrionalis tractus, te denuo per Germaniæ,

nia, Galliarumq; & Hiberos populos, in Gaditanum ostium reuocabis. Ariphei quippe iam in Asia constituti parilem Hiperboreis uitam degunt, cunctis gentibus uenerandi, ut ad eos uelut quoddam asylum confugiant metuentes. Vltra hos Cimerij & Amazones ad Cassium mare, quia in confinio ortum est, ibi Scythicum perrumpit Oceanum. Post prolixa terrarum & Hyrcania reperitur. Ceterum in Athlanticum littus Oceani remeantes, per Aquitaniam extremam, extremaq; Europa in Britanniam reuertuntur: quæ insula iacet inter septentrionem & occasum, longa millibus octingentis, lata trecentis. Circuitus tricies octies uiginti quinque millia tenet. In ultimo eius sylua Calidonia, insuleq; quamplures, inter quas Orchades quadraginta penè iunctæ. Item Electrides, in quibus Electrum gignitur. Sed ultima omnium Tile, in qua solstitiali tempore cõtinuus dies, brumaliq; nox perennis exigitur. Vltra quam nauigatione unius diei, mare concretum est, sed infra confinis est Gallie, Hispanieq; quibus nisi oceani Athlantici prohiberet irruptio, Africa misceretur. Nam Velonensis Bethicæ ciuitas triginta tribus millibus à Tingi oppido disparatur, quæ coloniæ est Mauritanie Cesaricnsis. Huius auctor oppidi Antæus dicitur.

De Africa.

Africa uerò ac Libya dicta ab Afro Libe Herculis filio. In confinio est Elißos colonia, in qua Regia Antei, luctamenq; cum Hercule celebratur, & Hesperidum horti, illic æstuarium flexuosum, quem draconem uigilem

uigilem rumor uetustatis allusit. Nec longè mons Athlas de gremio cacumen præferens harenarum. Hunc incole Adirim uocant, is usque in confinia lunaris circuli euectus ultra nubium potestatem, qui ab occasus parte litto-
ra prospectat Oceani, nemorosus fontibus scatens, sed ru-
pibus infœcundus. Qua uerò Africam spectat, opimus
omnis. Arbores præterea gignit cupressò similes, odore
graues, quæ lanam obducunt instar serici preciosam. Per
diem silet, nocte ex ignibus micat ex tibijs, fistula cym-
balis, tympanisq; percrepat Satyris, Aegyptianisq; bacchã
tibus. Ultra ipsum ad occasum litus per quadringenta
nonaginta sex millia saltis, feris Lybicus occupati. Nec
plurimum distant septem montes, qui paritate cacuminis
fratres sunt appellati, sed elephantorum pleni sunt, ac
ultra prouinciam Tingitanam, cuius longitudo centum
septuaginta millium est. Item Siga oppidum est è regione
Malacam urbem Hispaniæ contemplatur, in littore quo-
que Carcenna maius quæ oppidum Casarea. Item loco-
sum æquè coloniam. Item Rusconie ex Ruscurius Salda
etiam, cetera q; ciuitates, atque Igilgili ex Rusarus. Flu-
men uerò Ampsaga abest à Casarea trecetis uiginti duo-
bus millibus.

De duabus Mauritanijis.

VTriusque Mauritanie lōgitudo decies quadragin-
ta trium milliū, latitudo quadringentorū sexagim-
ta septem. Ab Ampsaga Numidia est nomine celebrata.
Numidæ Nomades dicti, cuius in mediterraneis colonia
Cirta, ex interius sicca, atq; Bulla regia. In ora uerò lit-
toris Hippo regius ac Tabrachia. Interius Zeugitana re-
gio.

gio, quæ propriè uocatur Africa, habet hæc tria promontoria, Apollinis aduersum Sardiniam, Mercurij respectâs Siciliam, quæ in altum procurrentia duos efficiunt sinus ab Hippone Diarytho. Deinde promontorium Apollinis, & in alio sinu Vtica Catonis morte memoranda. Flumen Bragada, ac propinqua Carthago, inclyta pridem armis, nunc felicitate reuerenda. Denum Maxulla, Carpi, Misua, Clypeaq; in promontorio Mercurij. Item Caurubis, Neapolis.

De Secundo Sinu Africae.

MOx alia distinctio Libya, Phœnicos uocatur, qui Bizantium incolunt, quæ regio ducentis quingenta millibus passuum circuit, cuius satio centesimo mensis incremento foeneratur. Hic oppida Puppup, Adrumetus, Leptis, Ruspha, Tapfus, Thene, Macomades, Tacepe, Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidia & Africa ad Ampsaga, longitudo sunt millia quingenta octoginta, latitudo ducenta.

De Tertio Sinu.

Tertius sinus diuiditur in geminos duarum Syrtium recessus, uadoso ac reciproco mari, sed minor Syrtis à Carthagine abest trecentis millibus, ad maiorem uerò per deserta pergitur: quæ serpentibus diuersis ac feris habitatur. Post hæc Garamantes, super hos fuere Psyllij. In deflexu ciuitas Oensis, & Leptis magna. Inde Syrtis maior, circuitus sexcentorum uiginti quinque millium. Tunc Cyrenaica regio, eadem est Pentapolitana Ammonis oraculo memorata, quod à Cyrenis abest cccc. millibus passuum. Vrbes maxima ibi quinque Berenice, Arsinoë, Ptolomaida, Apollonia, ipsa quoque Cyrene.

Cyrene. Berenice autem in extremo Syrtis cornu, ubi Hesperidum horti, fluvius Lethon. Lucus sacer abest à Lepti trecentis septuaginta quinque millibus. Ab ea Arsinoë quadraginta tribus, & deinceps Ptolomais viginti duobus, proculq; Catabathmon & Marmarides. Et in ora Syrtis Nasamones. Deinde Mareotis Maretonium. Inde Apis Aegypti locus, à quo Parethonium in sexaginta duobus millibus. Inde Alexandria ducenta millia. Totius autem Africa à mari Athlantico cum inferiore Aegypto, tricies quadringenta millia. Ab oceano ad Carthaginem magnam, undecies millies. Ab ea ad Canopum Nili proximum ostium sexdecies millies octoginta octo millia.

De Interiori Africa.

INterior autem Africa ad meridiem uersus interuenientibus desertis, habet Leucas Aethiopes, Nigritias, & ceteros monstruose nouitatis. Post quos solitudines fugiendae ad orientem uersus, Fluvius Niger eius, cuius Nilus naturae est prorsus. Inter solitudines degunt Athlantes, qui neque ulla inter se nomina habent, & soli imprecantur, quod eos cum mēsis semper amburat. Hi nunquam somnare uidentur. Troglodytae in specubus manent, uescunturq; serpentibus, striduntq; potius quam loquuntur. Garamantes uulgo foeminis sine matrimonio sociantur. Augile inferos colunt. Gamphasantes nudior imbelles externis nunquam miscentur. Blemiae sine capite sunt, atq; hos & oculos in pectore gerunt, Satyri hominum nihil habēt nisi faciem. Aegypanes quales pinguntur existunt. Himantopodes debilitate pedum scrpūt potius

potius quàm incedunt. Pharusi comites Herculis fuere,
post hos finis est Africa.

De Aegypto quæ est Asiæ caput.

Aegyptus dehinc, hoc est Asiæ caput: quæ una ab
ostio Canopi ad ostium Ponti habet uicies sexies-
centum quadraginta tria millia passuum. Ab ore autem
Ponti ad os Meotis sexdecies centena septuaginta quin-
que millia passuum. Verum Aegyptus introrsum ad me-
ridiem tendit, donec à tergo Aethiopes obuersionem, cu-
ius inferiorem situm Nilus dextra, leuamq; diuisus ample-
ctitur, ut Aegyptum Nili possis insulam uocitare. Nam
ab ambitu circumfluentis amnis, etiam Delta literæ figu-
ram creditur detinere: sed à principio fissuræ ipsius flu-
uialis ad Canopicum ostium millia centum quadraginta
sex. Summa autem eius pars cõtermina Aethiopiæ oppi-
dorum multas præfecturas habet, quas Nomos uocant,
inter quas Menala, item Alexandriae regionem. Item Ly-
bie Mereotim. Heracleopolis autem insula Nili est, in
qua oppida Hercules Arsinoita & Memphita, quæ ad
summum Delta perueniunt. Nilus autem ipse incertis
ortus fontibus creditur, cum Iuba rex eum à monte infe-
rioris Mauritaniæ de lacu Hilide oriri significet, quod
animalibus hisdem, & argumentis fœturæ parilis appro-
batur. In omni autem Delta Nili opida ducenta quinqu-
aginta fuisse, Artemidorus attestatur. In littore Aegyptij
maris præstantior urbium Alexandria cõstituta, ab Ale-
xandro magno cõdita, à Canopico ostio in duodecim mi-
libus passuum iuxta Mareotim lacum, qui cõplures insulas
habet, traiectusq; quadringentos, cuius tam longitudo,
quàm

quàm etiam latitudo centena quinquagena millia passuum tenent. Vnde ultra Pelusiacum ostium Arabia est, ad rubrum pertingens mare, quod Erithraeum ab Erithra rege Persæ & Andromede filio uocitatum, à colore etiam dictum rubrum. Nam fons est in littore, quem cum greges biberint, in rubrum colorem incipiunt mutare lanas. Huius maris oppidum Arsinoë.

De Arabia & Syria.

Verum Arabia tenditur usq; ad odoriferam, ac diuitem terram, sed iuxta est Syria multis distincta nominibus. Nam & Palestina est, quæ contingit Arabiam, & Iudæa, & Phœnicia, & quantum interior habetur, Damascene, in Meridiem uergens Babylonia. Et ex eadem Mesopotamia inter Eufraten & Tygrin. Quà uerò transit Taurum montem Sophene. Citra uerò etiam Comagene. Et ultra Armeniam Adiabene Assyria ante dicta: Et ubi Ciliciâ attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciâ & Arabiam quadringentorum septuaginta Mil. pass. est. Latitudo autem à Seleucia ad oppidum Eufratis Zeuma quingenta uiginti quingenta uiginti quinque mi. passuum Ostracina Arabia finitur à Pelusio sexaginta sex millibus passuum Apollonia, Palestina per centum octoginta octo millia passuum procedens supra Idumæam & Samariam in Iudæa longè, lateq; funditur. Pars eius Syria iuncta, Galilæa uocatur, à ceteris eius partibus Iordane amne discreta: qui fluuius oritur de fonte Paneade, Secunda elatio Iudæa ab Hierosolymis, in quo latere est fons Callirhoë, ab occidente Hēsēni: qui sine cōcubitu & cunctis cupiditatibus uiuunt:

uunt. Hinc aliquando interius Masada castellum, in quo Iudææ finis est. Iungitur Decapolis, dicta à numero ciuitatum. Redeuntibus ad oram Phœnicie, colonia Ptolomais, à tergo Libanus & Antilibanus montes. Et interiacentibus campis Bargilus item mons sedet. Item Syria desinente inter oppida Phœnicie Antiochia, quæ Oronte amne diuiditur. Super eam mons nomine Casius: cuius altitudo quarta uigilia solem per tenebras uidet.

De Euftrate magno fluuiio.

IN Syria fluuius Eufrates nascitur à mōte qui uocatur Capodes, ibi quoq; Marsias, alius amnis inter Syriam & Parthiam oppidum palmira: moxq; Eufrates fluuius cuius decem dierū nauigatione in ipsam Seleuciam Parthorum urbem maximam peruenitur. Sed scissus Eufrates leuorsum in Mesopotamiam uadit, & Tygridi infunditur. Dextro autem meatu Babyloni à petit, quæ Chaldææ caput est. Sed redeundum ad oram Syriæ, cui confinis est Cilicia, in qua oppidum Veneris & Cypros insula, fluuius quæ Paradysus. Ciliciæ Pamphilia sociatur, cuius ultima Phaselis: dehinc quæ Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem uersa: quæ ab illa parte, qua Galathie cōtermina est, habet ciuitates quatuordecim. Verum Pamphiliæ iuncta Lycia, à qua incipit mons Taurus, penè media tenuis orbis conscius, quem peragraret, nisi maria restitissent. Qui aliquando flexuosus euadit, & in Ripheorum montium iuga sub nominum diuersitate protenditur. Nam inter cetera nomina idem Nypetes est, Caucasus, & Sarpedon. Portarum etiam nomine censentur, & alibi Armeniæ, alibi Cassia, & idem Hyrcanius, Coraxicus.

Coraxicus Scythicus, Ceraunius appellatur. Lycia alius mons Chimera, noctibus flagrans. Hæc habuit oppida septuaginta, nunc triginta sex sunt. Telmesus oppidum dicitur, quo finitur hinc Asiaticum siue Carpathiū mare, & que propriè uocatur Asia, cui ab oriente Phrygia & Lycaonia, à septentrione Paphlagonia est. Huius longitudo quadringentis septuaginta millibus passuum: latitudo trecentis. Armenia altera ab oriente, à septentrione pontica. In proximo Caria est, mox Ionia: ultra eā Aeolis, media Doride. In Phrygia Celene antea, in Apameam commutata. Illic Marsyas & natus, & occidit, & fluuium nomen dedit, & cum Apolline decertauit. Deniq; pars eius Aulocrene, unde Meander amnis exoritur.

De Phrygia prouincia.

PHYGIA Troadi imminet, ab Aquilone Galacia est. A Meridie Lycaonia & Pysydia, Mygdonia confinis est. Ab oriente Lycia. A septentrione Misia, Caria. Dehinc Tmolus loco florens, amnisq; Pactolus. Ionia, Miletos caput: Ibi etiam Colophon, oraculo Clarij Apollinis celebrata. Meonia principium Sipylus, Smyrna etiā Homero notissima, quam circumfluit Meles fluuius. Nam Smyrneos cāpos Hermus intersecat, qui ortus Dorilao, Phrygiam, Cariamq; dispartit. Iuxta illum sepulchrum Menionis iacet. Supra Troadem in mediterraneo Teutrania est: quæ regio Mysorum fuit. Ciuitas uerò Teutrania Caico flumine alluitur. Ibi inter omnes Asia ciuitates, Pergamum clarius. Nam Bithynia initium Ponti est, & ab ortu Thraciæ aduersa à Sagari flumine primos habitatores

habitatores habet, qui fluuius alij fluuio Gallo miscetur, à quo Galli dicuntur ministri matris deum. Hæc & Bæbricia, & Mygdonia dicta est. A Bithynio rege Bithynia. In ea ciuitas Prusias: quam Hylas inundat lacus: quo puer eiusdem nominis dicitur interceptus. Ibi Libysa locus Nicomedia proximus, in eo sepulchrum Hannibalis memoratur. Dehinc Pontil ora fauces Bosphori. Et amnē Rhesum, Sagarim que sinus Mariadini, in quo Heraclea ciuitas portus Acone, ubi herba ueneni aconitum procreatur. Specus Acherusia, qui mergitur in profunda telluris. Inde Paphlagonia, ubi à tergo Galathia est, sed hic Henetosa etiam ciuitas, à cuius ciuibus in Italia ortos Venetos asserunt. Ibi promontorium Carambis, quod à Ponti ostio abest millibus passuum ducentis uiginti, tantundem à Cimmerico. Ibi etiam mons Cytorus, & ciuitas Eupatoria, quam Mitridates fecerat, sed eo uicto Pompeiopolis appellata.

De Cappadocia.

Cappadocia autem intrò uersus recedit, quæ leuorsum ambas Armenias, Comagenemq; transcurrit, dextrorsum plurimos Asiæ populos ambiens. Ad iuga Tauri succrescit in ortu. Præterit Lycaoniam, Pysidiam, Ciliciam super tractum Syriæ means, Antiochiæ partē Scythiam pertendens. Ab Armenia maiore diuiditur Euphrate fluuio: quæ Armenia inchoat à montibus Pariedris. In Cappadocia multe urbes eximie, inter quas Melita, quæ Semiramis condidit, & Mazaca, quam dicunt urbium matrem: cui Argæus mons imminet, qui niues uerticis al-

r bicantis

bicantis ne aestiuis quidem solibus superfundit. In hac Cappadocia. longitudo Asia undecies centena quadraginta millia.

De Assyria.

Assyrii Adiabene incipiunt, quos excipit Media in prospectu Cassii maris, quæ Caucasæis montibus cingitur: sed Caucasus portas habet, quas Cassias dicunt, cautium præcisiones etiam ferreis trabibus obseratas, ad externorum transitum cohibendum: quamuis uerno etiam serpentibus occludantur, à quibus ad Pontum ducenta millia passuum esse non dubium est. In Ponto autem sunt insule Symplegades, mox regio Mattiane, sola in eo tractu uitifera: inclusa montibus stadiorum mille quingentorum. Difficilis aditu propter solitudines arenosas, quæ sunt per centum uiginti millia passuum. Regionis prædictæ amœnitatem Alexander magnus delegerat, & ibi primò, nominis sui condidit ciuitatem, quæ excisa est, & ab Antiocho Seleuci filio reparata, cum nomine patris eiusdem: cuius circuitus habet stadia septuaginta quinque. Inde Oaxus amnis, qui circa Bactram eius oppidum nominis, fluuius, quæ ultra Panda oppidum Sogdianorum, ubi Alexander tertiam Alexandriam condidit, ad contextandam itineris prolixitatem: quippe emensi à Libero, dehinc ab Hercule aræ sunt constitutæ in testimonium laboris immensi. Illam terrarum partem Iaxartes fluuius secatur, qui Tanais putabatur: quem Demodamas dux transcendit: aliumque esse perdocuit: & ultra Dydimæo Apollini aras extruxit.

De Perside

De Perside.

Hic Persicus limes Scythia iungitur, sed Scythico Oceano & Caspio mari. Quà in oceanum Eoum cursus est, profunda in exordio niues, dehincq; longa desertio. Postquam Antropophagi excursus inuios reddidère, post quos Seres, qui undis aspergunt arbores suas, ut lanugo, quæ sericum creat, possit admitti. Hi aliarum gentium homines aspernantur, & appositionem mercium. Sine colloquio gaudent implere contractum. Hinc Attacorus sinus, Hyperboreis beatitate consimilis, quo incolæ gratulantur, qui circuitu uallium auras nesciunt pestilentes.

De India.

Dehinc India, nam Ciconas in medio error astruxit, sed à Medijs montibus inchoat India. Nam in Eoum mare à meridiano porrecta, salubris Fauonij uentabilibus flabris, secunda æstate annis singulis ugetatur, bisq; frugem metit. Pro hyeme Ethesias perfert, Quinque millia habuit oppidorum, & mundi pars tertia credebatur. Liber primus ingressus Indiam triumphauit. In ea maximi fluuiorum, Indus, & Ganges, sed ab Scythicis montibus Gangens uenit. Et Hypanis ibi amnis immodicus, qui Alexandri magni iter inclusit: sicut in eius ripa locatæ testantur aræ. Latitudo Gangis ubi diffusior, uiginti mil. passuum: ubi angustus octo, profundus pedibus centum millia. Ibi reges, gentiumq; diuersitas, tam exercitibus, quàm elephantis copiosa. Vltra Palibotrà urbem mons Maleus, in quo hyeme in septentriones umbra: in austros æstate cadunt, sensis alternatæ mensibus.

In eo loco per annum quindecim diebus tantum septentriones apparent. Homines fusciores: nam Pygmaei montibus habitant, & qui confines Oceano sine regibus degunt. Pandeam gentem foemina tenet: cui prior regina Herculis filia. In eo tractu etiam Nysam urbem esse Libero patri sacram, montemq; merum Ioui. Vnde fabula est, eum Iouis semine procreatum. Ibi etiam insulas duas auri, argentiq; metallis, ac foetura predicandas, etiam uocabulis approbatur: nam una Chrysera, Argyrea altera nuncupatur. Omnes Indi comarum fūco decorantur. Alij cæruleis, alij crocinis fulgoribus tincti, gemmis comuntur. Funerationes negligunt, elephantisq; uehi eximium putant: sed in Taprobane insula maiores elephantum quam Indici. Ampliores enim Margaritæ sunt, quæ patet in longitudine stadiorum septem milibus, in latitudine quinque millibus. Scinditur fluuius interfloente, atq; Indiæ prætexta est: in quam septem dierum iter, ut Romanis nauibus approbatum. Illic & illud mare absq; canalibus profundis senum passuum altitudine deprimitur. Ibi septentriones non apparent: Vergiliæ nunquam. Lunâ ab octaua in sedecimam tantum supra terras uident. Ibi sidus clarissimum Canopus. Sol ortiuus in leua conspicitur in nauigando nullum sidus obseruant: auium quas uehunt, uolatus sequuntur. Quaternis per annos mensibus nauigant. Homines ibi corpore grandiores ultra hominum mensuram, rutilis comis, cæruleis oculis, trucioris soni. Nullo lingue commercio genti alteri sociantur. Cū negociatoribus alijs in ripa fluminis merces apponūt, ac uix cōplacitas mutarēt. Aetas illis ultra humanā fragilitatē proluxa, ut immaturè perscat qui cetera
rius

rius moritur. Nulli per diem somnus. Annona eodē semper tenore. Aedificia humilia, paruaq;. Vitē nesciūt. Redundant pomis. Herculem colunt. Regem eum qui mitior, grauior, ac sine prole fuerit, eligunt. Et si in regno prolem susceperit, remouent: hereditarium formidantes imperium. Cum quo tamen alij triginta cognoscunt. Et si fuerit prouocatum, septuaginta iudices fiūt. Rex Liberi patris cultu cōponitur. Et si peccauerit, interdicto omni usu & colloquio, iugulatur. Culturas & uenatus amant: uerum tygridum aut elephantorum piscationibus delectantur, praesertim testudinum, quarum superficie domos familiarum capaces operiunt. Dehinc habitant Ichthyophagi, quos Alexander uesti piscibus uentit, nec longē insula solis, quae dicitur, & nympharum cubile rubens. In qua omne animal ui feruoris absumitur. Mox Hytanis Carmaniae fluiuius, a quo primum aspici septentriones incipiunt. Deinde tres insulae, in quibus hydri marini, uigenum sunt cubitorum. In his rubrum mare littoribus sinu gemino disparatur. Verum orticus Persicus dicitur propter habitationem Persarum, qui sinus uicies & sexaginta milli. circuitu patet. Ex aduerso aliter Arabicus uocatur. Carmania quoq; Persis adiungitur, quae ab insula Aprodisia inchoat, quae trāslata est in Parthicum nomen, Littore quoq; occasui obiacet, millium est quingentorum quinquaginta. Oppidum ibi nobile Susa, in quo templum Dianae. Susae iuxta Carbile Babitace in centum triginta millibus: in qua sunt homines qui aurum in profunda defodiunt, ne cui sit in usu. Parthici uerò regni nongenta quadraginta quatuor millium passuum. Verum omnis Media, Par-

r

z

thia

thia & Persida ab oriente flumine Indo, ab occidente Ty gri, à septentrione Tauro, Caucaſo, à meridie rubro ma ri terminantur. Quæ omnes per latitudinem patent ter decies uiginti millia paſſuum, per latitudinem octingen ta triginta.

De Babylonía.

Sed Chaldaee gentis Babylonía caput eſt. Deniq; Aſſy ria & Meſopotamia propter illius claritatem Baby lonía uocatur. Vrbs ipſa ſexaginta mil. paſſuum muris amplectitur, qui ducentis paſſibus alti, quinquagenis la ti ſunt: niſi quòd amplius. Nam terni digiti ſingulis men ſura noſtræ pedibus applicantur. Hæc interluitur Euſtra te. Ibi Iouis Beli templum, qui inuentor fuit diſciplinæ ſyderalis. Hæc nunc ad ſolitudinem redijt exhaustæ Se leuciæ. Item in hunc uſum etiam Teſiphòtem tertio ab ea lapide condidère. Parthia nunc caput regnorum eſt. Ha bitàtur etiam abdita Aethiopia, & aduſta Troglodyta rum, & Ichtyophagorum gentibus, ſed primi ſeras cur ſu prætereunt. Alteri nando marinas belluas uincūt. Sunt & Gorgones inſulæ, obuerſæ promontorio quod uoca tur Heſperionceras. Haſ incoluiſſe Gorgonas ſerunt, in quas à continenti biduo nauigat. Vltra haſ Heſperidum inſulæ, quæ intimo admodum mari ſunt. Fortunatas au tem inſulas in Leua Maurítania conſtitutas inter meri diem, occaſumq; non dubium eſt: quarum prima Vmbrio na dicitur: ſecunda Iunonia: tertia Theode, quartæ Ca praria: alia Niuaría, quæ aëre nebuloso & concreto eſt. Mox Canaria, canibus immenſæ magnitudinis plena, om nes auibz plena, nemoroſæ, palmifera, nuce pinea, mel lis

lis copia, amnibus, ac syluris piscibus abundantes.

Item breuis repetitio.

Percursus breuiter terrarum situs, licet ignobilia
 quaq; prateruolans immorari non potuerim, tamē
 ut orbem terra, mariaq; admensa cognoscar, mensuram
 omnem breuiter intimabo. A Gaditano freto per longi-
 tudinem directo cursu ad os Meotis, tricies et ter uigin-
 ti septem millia quingenta passuum. Vniuersus autē cir-
 cuitus ab eodem exordio per sinus dictos intra Mæotin
 lacum, centum quinquaginta septē. Cum ipsa uerò Mæo-
 tide centies octies, bis nongenta. Europæ solius mensuræ
 octogies bis nongenta quatuor. Africa longitudo tricies
 septies nongenta quatuor. Latitudo in Cyrenaicam eius
 partem nongenta et decem. Asia uerò longitudo sexa-
 gies ter septingenta quinquaginta. Latitudo ab Aethio-
 pico mari ad Alexandriam, iuxta Nilum sitam per Mæ-
 roën et Syënem, decies octies uiginti quinque. Exposita
 est terra, quam ipsa peragraui, æquorum que mensu-
 ra. Nunc ad artis præcepta, ut iussum est, uenimus.

Dixerat at Paphie paulò contractior ore

Mora intricante leditur.

Nixaq; mox famulis marcentia terga reclinat,

Magis quod lasa pulchrior.

Hic dudum roseas inter resoluta puellas

Voluptas inquit anxia.

Vnde hæc tam duris inuitis rustica membris

r 4

Peregit

Peregit orbis circulum,
 Et tantos montes, fluuios, freta, compita currens
 Delere uenit tædia?
 Hanc ego crediderim sentis spinescere membris:
 Neq; hirta crura uellere,
 Nanq; ita puluerea est agresti & robore fortis
 Iure ut putetur mascula.

Quo dicto, iocus ministris Veneris suscitatur, ipsiq;
 Cytherea: cui de proximo susurratim decenter arrisit.
 Quam Archas nutu hilario: & quo eam solitus intueri,
 propter diuinum reprehensiones circumspectus, inhibuit.
 Verum pronuba propter asidens, nihil mirum, inquit, Si
 propter Venus cum delicijs famulatio que tam comi ap=
 pulsa est lasciuire: nam & nuptialiter lata est, & blanda
 semper arridente Cyllenio. Et cū dicto Geometria præ=
 cipitur ad promissa properare: sed ita, ut summa quæq;
 perstringens, fastidium non suscitaret tarditate. Tunc illa:
 Omnis mea, quæ in infinitum peragratu asertio, nume=
 ris lineis que discernitur, quæ nunc corporea, tum incor=
 poreæ comprobantur. Nam unum est, quod animi sola
 contemplatione conspiciamus. Aliud, quod etiam oculis
 intuemur. Verum prior pars, quæ numerorum regulis,
 rationibus que concipitur, germanæ meæ Arithmetica
 deputatur. Aliâ est linearis, at que optima huius pulue=
 ris erudita cognitio, quæ quidē ab incorporeis procrea=
 ta, ac sensim in multiplices formas effigiata, tenui, ac uix
 intellectuâli principio in cælū quoq; subuehitur. Quod
 quidem incorporeum, inuisibileq; primordium, commu=
 ne mihi cum Arithmetica reperitur. Nam monas eiusdē
 insecabilis procreatio numerorum est, mihi que signum
 uocatur.

uocatur. Quod utpote incomprehensibile, parte nulla discernitur. Apud illam dyas lineam facit, mihi linea in longitudinem ducta latitudinis nil prorsus acquirit. Superficies item mihi tam longè, latè que diffusa, sine profunditate censetur. Illi numerus, qui cunctis accedere speciebus gregatim, sigillatim que potest, nisi rebus accidat, incorporeus inuenitur. Ergo incorporea utriusque principia.

De planis figuris.

Verum primæ apud me formandorum schematum partes duæ: una quæ dicitur Planaris, quam ἐπιπέδου Græcè solco memorare. Alia Solida, quam στερεὸν dicimus. Et prioris principium σῆμα, quod punctum uel signum latialiter appellatur. Consequentis superficies, quæ ἐπιφάνεια dicitur. Punctum uerò est, cuius pars nihil est: quæ si duo fuerint, linea interiacente iunguntur.

De lineis.

Linea uerò est, quam γραμμήν uocamus, sine latitudine longitudo. Linearum aliæ directæ sunt, quas ἐνθείας dico. Aliæ in gyrū reflexæ, quas κυκλικὰς. Nonnullas etiam, ἐλικοειδῆς. Alias καμπήλας pro obliquitate discrimino. Quæ tamen lineæ punctis utrinque secus includuntur, sicut ipsæ quoque superficiem circuncingunt. Superficies est, quæ longitudinem et latitudinem tantum habet, profunditate deseritur, ut est color in corpore.

T 5

re. Hanc

re. Hanc ἐντρίχων Græci dixere: & ut dixi, eius terminis sunt lineæ, siue planæ, siue sinuose.

De plano angulo.

Planus autem angulus fit in planicie duabus lineis se inuicem tangentibus, & non unam facientibus ad alterutrum inclinationem. Quando autem æquè intra se tenent angulum lineæ, & directæ fuerint, directilineus dicitur angulus, ut Græce ἐντρίχων. Quando autem directæ super directam iacentem stans dextra, laeva quæ angulos æquales fecerit, directus uterque quæ est angulus: & illa superstans perpendicularis dicitur. Sed Græce ὀρθός. Angulus maior directo, obtusus dicitur. Minor directo, acutus. Diffinitio est res quæ alicuius est terminus. Forma, est res quæ ex aliquo, uel aliquibus terminis continetur. Circulus, est planaris figura, quæ una linea continetur. Hæc linea περιτρίχων appellatur: ad quam ex una nota intra circulum posita, omnes directæ ductæ lineæ, æquales sunt. Punctum autem circuli est, circuli media nota.

De Diametro.

Diametros, est directæ lineæ quedam, per punctum supradictum ducta: quæ orbem equalibus partibus diuidit.

De Hemicyclo.

Hemicyclium est figura, quæ Diametro & ΠεριπHANIA media, quam eadem diametros distinguit, continetur. Lineæ tres directæ, diuersa positione, faciunt trigonium.

trigonium, quatuor tetragonum, multa polygonum. Et
 hæ planæ figuræ dicuntur: quarum sunt genera tria.
 Quorum unum directis lineis clauditur, quod Græci
 ἐνθύγραμμοι uocant. Aliud, quod inflexis, quod καμ-
 πύγραμμοι dicunt. Tertium, quod directis simul cur-
 uis que lineis aptatur, quod μικτόν dicunt. ἐνθύγραμμος
 igitur ἢ τρίπλευρος, ἢ τετράπλευρος, ἢ πολυ-
 πλευρος dicitur. τρίπλευρος tres habet formas: nam tri-
 gonus est. Aut ἰσόπλευρος, quod Latine æquilaterum
 dicitur, quod tribus paribus lineis, lateribus que concur-
 rit. Aut ἰσοκελὴς quod ex tribus lineis, duas æquales ha-
 bet, quibus quasi cruribus insistit. Denique æquicru-
 rium uocitatur. Aut σκαλιώδης, quod omnes tres lineas
 inter se inæquales habent. ἐνθύγραμμος. Item τετρά-
 πλευρος quinque species habet. Primam, quæ quatuor
 equalibus lineis ἢ directis angulis sustentatur, quod
 schema tetragonum dicitur. Secunda species, quæ dire-
 ctiangula est, non æquilatera: ἢ dicitur ἐτερόμηκτος.
 Tertia, æquilatera est, non tamen directiangula, ἢ di-
 citur ῥόμβος. Item quæ ex aduerso sibi latere equalia
 ἢ contrarios angulos inuicem sibi æquales habeat, ἢ
 neque omnia latera inuicem sibi equalia, neque angu-
 los directos, ἢ dicitur ῥομβοειδὴς. Item quæ nec late-
 ra sibi inuicem equalia, nec angulos directos, sed acutos
 ἢ obtusos, ἢ dicitur ἀμωπύπλευρος. Extra has formas
 quicquid quadrilaterum est, τραπέζιον uocatur. Parel-
 lellæ sunt directæ lineæ, quæ in eadem planicie con-
 stitute, atque productæ in infinitum nulla parte in se in-
 cidunt. Dictum de Tetrapleuris, quorum similitu-
 do Polypleura schemata potest dicere. In his autem
 Pentagonæ,

Pentagona, exagona, & cetera Eutigrammi generis continetur.

De genere Schematis secundo.

Sequitur secundum Schematum genus, quod curuis lineis informatur, quod καμπυλόγραμμον appellatur: cuius species duæ sunt, Vna quæ integri circuli rationes tenet. Nam integer est, cum ad eius circumferentiam ab uno centrali lineæ protentæ undiq; æquales sibi sunt. Alia quæ obducti circuli diuersitates ostendit. Tertium genus est planorum Schematum, quod μίκτον vocant, quod partim curuis lineis, partim directis includitur, ut est semicirculus, cuius ut supra dixi, gyrum curuæ lineæ facit. Et alia directa, quæ est lineæ sicut dixi διαμέτρος dicitur: latinè distermia: quæ si in circulo pleno sit, per centrum eius ad utranque circumferentiam peruenit.

De Ergasticis schematibus.

In his generibus planorum, alia schemata dicuntur Ergastica, alia Apodictica. Ergastica sunt, quæ faciendæ cuiuslibet formæ præcepta continent. Apodictica, quæ probandi, quod asseuerant, asserunt documenta. Verum Græcis nominibus sic appellatur. Primus ὑσατικός, Secundus, ἰμμεατικός. Tertius, ἀναγχαφός, Quartus ἐγχαφός. Quintus, περίγχαφός. Sextus πείρηβολικός. Septimus, πρῶσενετικός. ὑσατικός est, qui docet quibus argumentis lineas præcidamus ad imperatum modum. ἰμμεατικός dicitur, quo docetur, quibus argumentis propositæ lineæ adiungi & ascribi possint. ἀναγχαφός dicitur, quo docetur, quo modo concludendum sit

dum sit reliquum schema, quod imperatū est, ἑξήραφος est, qui monētrat, quibus argumentis dato circulo, uerbi gratia, imperatum trigonum, uel quid aliud in medio possumus conuenienter ascribere. τέρήραφος tropus est, qui docet, quemadmodum datum circumulum, uerbi gratia, quadrato concludamus schemate. περιμβολικός est, qui docet quemadmodum, uerbi gratia, dato tetragono immittamus, datum trigonum, ut tetragonis spacia crescant, non schema mutetur. πρῶσις tropus est, qui docet, quemadmodum uerbi gratia inter datas impares lineas inueniamus mediam, quæ tantum cedat maiori lineæ, quantum præcedit minorem. Hi sunt tropi generales Ergasticorum schematum. Apodictici autem tropi ideo transeuntur, cum mihi, cum Dialectica, quam audistis, communes sint. Sed omnia schemata quoq; partibus communibus intexuntur, quæ à Græcis sic appellantur. Prima, πρῶσις, Secunda, διόρισμος. Tertia, κατὰ σκενῆ, Quarta, ἀπὸ δ' εἰς. Quinta, συμπεράσµα. Latine etiam sic possumus interpretari. Prima schematis propositum. Secunda determinatio quæstionis. Tertia dispositio argumentorum. Quarta demonstratio, comprobatioq; sententiæ. Postrema conclusio. Hoc de generibus planorum dictum sit. Ad theorematum membra redeamus. Nam utiq; membra sunt Linea & Angulus. Angulorum natura triplex est. Nam aut iustus est, aut angustus, aut latus. Iustus est, qui directus & semper idē. Angustus autem acutus est, & semper mobilis. Latus uero obtusus, mobilisq; similiter. Nam cum latior fuerit directo siue multum, siue exiguum, obtusus tamen erit: & cum moueris, in eadem forma permanebit. Quæ mobilitas in

tas in lineis constat: cum maiores, minoresq; formantur. Huius autem collationis quatuor sunt species. Prima dicitur ἰσότης. Secunda ὁμολογός. Tertia ἀνάλογος. Quarta ἄλογος. ἰσότης est, cum collata consentiūt. ὁμολογός, cum duæ lineæ pares, uni mediæ, duplo, parili uel confertur. ἀνάλογος, cum lineæ ab alia duplo uicta, aliam tantundem superet. ἄλογος uero est, quæ neq; æqualitatem; uel mediæ, tertiæ uel partē, neq; duplo, triplo uel alteri ulla uel parte consentit. Omnis autem lineæ, aut ἥντι dicitur, aut ἄλογος. ἥντι autem illa est, quæ prior proponitur, aut quæ propositæ lineæ communi mēsurā confertur, ἥντι autem dicitur quicquid conuenit. Proposita autem lineæ, quamuis collata non sit, tamē quia adhuc non est ἄλογος collata: & habet quiddam, quod ex se sola perficiat, rationabiliter appellatur ἥντι. ἄλογος autem iam collata lineæ efficitur, si dissonare per omnia reperitur. Lineas autem quæ sibi consentiunt, συμμέτρους dicimus: quæ non consentiunt, ἀσυμμέτρους. Et nō mēsurā sola, sed & potentia συμμέτρους facit, & dicuntur δύναμει σύμμετροι. In mēsurā autem pares, μέτροι σύμμετροι appellātur. Ergo cum tam mēsurā, quā potentia conferantur, omnes quæ uel potentia, uel mēsurā discrepant, ἀσύμμετροι sunt. Ex his Alogæ tredecim sunt, quarū prima dicitur μέσση ἄλογος. Secunda ἐκ δύο μέσων ἄλογος. Huius species sunt sex, quarum prima dicitur πρώτη ἄλογος. Secunda similiter δευτέρα. Item τρίτη, & cetera deinceps. Item tertium genus dicitur ἐκ δύο μέσων πρώτη ἄλογος, & similiter ut supra. Quartum, ἐκ δύο μέσων δευτέρα ἄλογος. Quintum genus dicitur, μὲν ἄλογος.

Sextum

Sextum, ἐκ δύο μέσων δυναμένη ἄλογος.

Septimum, διὰ μέσα δυναμένη ἄλογος.

Octauum, ἀποτόμη ἄλογος. *Huius species sunt sex.*

Prima, Secunda, Tertia. Et deinceps dicuntur ut supra.

Nonā, μέση ἀποτόμη πρώτη ἄλογος.

Decima, ἀποτόμη δευτέρα ἄλογος.

Vndecima, ἐκ μέσων ἄλογος.

Duodecima, μετὰ ῥητοῦ μέσων τὸ ὅλον ποιῶσα ἄλογος.

Decimatertia, μετὰ μέσων ὅλον ποιῶσα ἄλογος.

Hæ omnes mixtæ cæteris lineis, dum aut trahunt suas, aut alienas vires accipiunt, diuersis rationibus certos spatiorum modos, quos Græci χῶρας appellant, demonstrant.

De solidis figuris.

Hæc de planis dixisse sufficiat, nunc de solidis, quæ ^{ἑξ ἑξ} dicimus, uideamus, ^{ἑξ ἑξ} schema, longitudine, latitudine, altitudine constat: cuius extremum superficies est, ut in planis linea. Subsistit autem solidum schema planorum schematum superficie. Nam subiacenti trigono Pyramis imponitur, circulo conus, aut chelindros, quadrocubos, & cætera similiter.

Sphæra sanè intrinsecus capax omnium circulis subsistit, in quos resoluitur. Soliditas uerò efficit schemata generalia, quæ dicuntur à Græcis Pyramides. Item Prisma, id est, sectio, quæ instar schematis est. Item Cubus, item Conus, item Chelindrus, item Sphæra. His adducuntur nobilia schemata ex his composita Occedros, item Duodecedros, item Icocedros: quæ cuncta cum ordine suo monstremus in puluere. Hæc primitus concedenda.

Fas sit ab omni signo, ad omne signum directam lineam ducere: & terminatam directam, per continuum indirectam emittere: & omni centro, & interstitio circulum scribere: & omnes directos angulos inuicem aequales sibi esse, & omnem directum lineam terminatam, quantum uidetur producere. Et si in duas directas lineas directa linea incidet intus, & eadem parte duos angulos, duabus rectis minores faciat, ex illa parte qua sunt minores, duabus directis directas lineas conuenire. Communes animi conceptiones sunt tres, quæ eidem equalia sunt, & inuicem sibi equalia sunt. Si equalibus equalia addas, tota equalia esse. Et si equalibus equalia adimas, equalia sunt reliqua.

Hæc cum permissa conspiceret, lineam in Abaco rectam ducens, sic ait. Quemadmodum potest super datam directam terminatam lineam Trigonum æquilaterrum constitui. Quo dato, complures philosophi, qui undique secum constipato agmine consistebant, primum Euclidis Theorema formare eam uelle cognoscerent, confestim acclamare Euclidi, plaudere que cœperunt. Cuius laudibus etiam ipsa Geometria plurimum gratulata, se persequentis gloriam sublimari, prouehi que cognoscens, ab eodem libros eius, quos casu apportari conspexerat, festina corripuit, atque in ceteræ astruccionis doctrinæ documentum, Ioui ac senatui celitum offerens intimaui. Quo facto doctissima cunctarum & benignissima comprobatur.

Finis sexti libri.

Martiani

MARTIANI

CAPELLAE DE

ARITHMETICA,

LIBER VII.

Ostquàm conticuit prudēs permensio
terrae:

Incuba sollertes curam' que instigat in
artes:

Sic Abacum perstare iubet, sic tegmi-
ne glauco

Pandere puluereum formarum ductibus equor.

Altera tunc etiam gerularum accire iubetur,

Germanam, doctæ mundum quæ admensa sororis.

Nec mora digreditur. Tunc rursus Dia Voluptas

Ipsius ætherea Cylleni immurmurat aure:

Cum doctas superis admirandasq; puellas

Approbat omnipotens, tu optati lentus amoris

Gaudia longa trahis? captumq; eludis honorem?

Seria marcentem stupidant commenta maritum.

Talia complacita spectat fastigia Virgo,

Nec te cura tori, nec te puer ambit herilis,

Nec mea mella rapis, quenam hæc hymencia lex est,

In Veneris agro Pallas sibi uindicat usum,

Quam melius thalamo dulcis petulantia feruet.

Castâ maritalem reprimat Tritonia mentem,

Et nuptæ non æqua uenit, poscenda Dione est,

Conueniensq; tibi potius celebrare Priapum.

5

Hic

*His Athlantiades auditis, licet risum inhibere
posset, ne infacetus tamen & impar lepidus haberetur.
bilaro susurramine sic respondit.*

*Licet urgeas Voluptas
Thalamos inire suadens,
Tamen exeret peritas
Brevis ambitus puellas
Demumq; nec iugalis
Cessator intricatus
Tardabo fulcra lecti
Et si quid illa nostra
Veneris feret uoluptas
Ne uobis abnegabo:
Furtis modo allubescat:
Ut clam roseta parue:
Liliaq; det papillæ.
Ne nunc sexus iugalis
Cura ferale morsum:
Et uulsa pellis acre
Laceros trahat capillos.*

Quo dicto renidens, & plus solito letior Voluptas
ad Venerem regressa, cuncta eius auribus intima
uit, quæ delitiosa mollitie, & interrumpente
genas rubore penè prodidit susurrata. Tunc
que marcidulis decenter peta lacinibus Mainge-
nam conspicatur, & quodam aspectu promitten-
tis illexit: quam Saturnia de propinquo, uelut depre-
bendentis

hendentis castigabat obtutibus. Quæ dum geruntur, Pæ-
 diaq; egressa dudum cum alia fœmima miri decoris in-
 greditur: cui quædam maiestas nobilissimæ uetustatis,
 & ipsius Tonantis natalibus, ortuq; precelrior uultus
 ipsius lumine remidebat, quæ etiâ miraculis quibus-
 dam capitis reuerenda uidebatur. Nam primo à fronte
 uno, sed uix intelligibili radio candicabat. Ex quo item
 alter erupens, quadâ ex primo linea defluebat. Dehinc
 tertius & quartus, tûq; etiâ nonus. Decuriatusq; primus
 honorû, reueredûq; uerticē duplis triplisq; uarietatibus
 circulabant, sed innumerabili radios multitudine prorū-
 ptes in unum denuo tenuatos, miris quibusdam defecti-
 bus contrahebat. Huius autem multiplicem, plurifor-
 memq; uestem quoddam uelamen quo totius nature ope-
 ra tegebantur, abdiderat. Digni uerò uirginis recursan-
 tes, & quadam incomprehensæ mobilitatis scaturigē-
 ne uermiculati. Quæ mox ingressa septingentos decem
 & septem numeros complicatis in eos digitis Iouem sa-
 lutabunda surrexit. Tum philosophia, ut Tritonidem
 propter astabat: quid numero tali Arithmetica intulisset,
 exquirat. Cui Pallas, proprio inquit Iouem nomine
 salutauit. Ac tunc illi radius primus emerferat, qui col-
 limiatæ lucis nitore porrecto, ipsius Iouis uerticem illu-
 minauit. Quibus miraculis radiorum innumera repen-
 te multitudine prorumpente, nonnulli tellustres, sylui
 colæq; Diui Herculem cōspicati, opinantes eam hydreo
 germine pullulare. Ac tunc ab orto terrigenis musa-
 santibus murmure puer ille Piceus iussus admonere
 silentium. Verum fœminam Pythagoras, ut inter
 sapientes astabat usque Abacum consecutus, idem

que iam artem promere cupienti, quādam lactei luminis
facem officioso consistens, munere præferebat. Tum illa
antequam iuberetur, quid oportet, expromere sic exor-
sa:

Non ignota calo, nec rebus mundanis ignorata, quas
genui adueni, super uestrum quidem nihil dedignata con-
cilium, quamuis singulos uos, uniuersosq; recenscam ex
meis ramalibus germinari, tuq; potissimum quem prin-
cipalis ante cūctos procreauit emissio, tue singularis præ-
migenæq; naturæ fontem Iupiter recognosce. Nec despi-
cabilem uestrum omnium matrem, Mercuriale quod ha-
beo me faxit officium, cum prosapiam archane artis,
originisq; primordiale uobis studeam comprobare.
Que cum in terris exerceor, astrorum populus recogno-
scat honorandam suæ multitudinis genitricem.

De Monade.

PRæ cunctis igitur affata sacra monas esto: quam an-
te cuncta uibrantem sociati postmodū numeri prin-
cipia docuerunt. Que si species est, accidens cuilibet ex-
tantium. Primo prius que est, quod numerat, quā illud
numerandum, ritè eam ante ipsum, quem principem di-
xere, uenerantur. Nec dissimulabo, quod monas retra-
stantibus unum solum ipsa esse, ab ea atq; cetera pro-
creari, omniumq; numerorum solam seminarium esse: so-
lamq; mensuram, et incrementorum causam, statumq;
detrimentorum. Que tamen ubiq; pars est, ubiq; to-
tum, dum per cuncta perpetua. Neque enim que est an-
te extantia, et que post absumpta non absconditur, po-
test non esse perpetua. Hanc igitur partem omnium lo-
nem

uem ritè esse memoratum: quod quidem Idealis illius, intellectualisq; speciei uis causatiuo testatur. Ad cuius exemplum unum deum, unum mundum, unumq; solem, singula remq; lunam: elementa etiam in quo extant singula memorari. Licet Aristoteles unus è sectatoribus meis, ex eo quòd unum solum ipsa sit, & se queri semper uelit, Cupidinem asserat nominatam, quòd se cupiat. Siquidè ultra nihil habeat, & expers totius elationis, aut copula in se proprios detorquet ardores. Hanc quoq; alij concordiam, hanc pietatem, amicitiamq; dixere, quòd ita nectatur, ut non secetur in partes. Tamen rectius iupiter nuncupatur, quòd sit idem caput, ac pater deorum.

De Diade.

DEniq; cum unum facta in quodcunq; defluerit, licet eius linea infecabilis, ac sine latitudinis significatione fundatur, Diadem tamè facit. Quæ Dias, quòd sit prima procreatio, à nonnullis Genesis dicta: quòd autem inter eam, ac monadem prima coniunctio est, consortiumq; consimile, iuno perhibetur, uel coniux, uel germana præcedentis. Est autem medietas capax. Nam bona, malaq; participat: Eadem discordia & quæ aduersa oriatur, utpote quæ prima poterit, ab adherente separari. In bonis uerò eadem iustitia, quòd duobus æquis gaudeat pariter ponderatis, Eademq; societas, quòd uinculum, quo media connectantur, habeatur utrinque commune. Ab hac numerus auspiciatur. Et est opinabilis corporatio, motusq; primi probamentum. Elementorum etiam mater, nam de diade quartus elementorum numerus procreatur: primæque forma paritatis est.

TRias uerò princeps imparium numerus, perfectusq; censendus. Nam prior initium, medium, finemq; sortitur, & centrum medietatis ad initium, finemq; interstitiorum equalitate componit. Denique fata, gratiarumq; germanitas, & quædam Virgo, quam dicunt Cæloq; hereboq; potentem, huic numero colligatur. Ex eo etiam perfectus, quod perfectos gignit, senarium, nouenariumq; cuius auspicio preces tertio ac libamina repetuntur. Tres symphonias continet Harmonia, id est, Diapason, Hemolion, Diatesseron. In tria se spatia temporis; cursus alternat, ideoq; tribus diuinitas memoratur. Idem n. perfecta est. Nam monadem fabricatori deo, Diadem materiæ procreanti, Triadem idealibus formis consequenter aptamus. Aniam uerò rationis & iracundiæ, cupiditatisq; distribuere tricario.

De Tetrade.

Quid Tetradem dicam? in qua soliditatis certa perfectio. Nam ex longitudine ac profunditate componitur. Decasq; plena his quatuor numeris gradatim plicitis integatur, id est, uno, duobus, tribus, quatuor. Item Hecatontas à decade quaternario cumulatur, id est, x. xx. xxx. xl. qui sunt cētū. Et item à centum quatuor numeri reddūt mille, id est, centum, ducenti, trecenti, quadringenti. Sic decem millia, ceteraq; excrementa complentur. Quid quod quatuor anni tempora, frontesq; cæli, elementorumq; principia

cipia esse non dubium est. Hominum etiam quatuor aetates, quatuor uitia, quatuorque uirtutes. Hic numerus quadratus ipse Cyllenio deputatur, quod quadratus deus solus habeatur.

De Pentade.

Sequitur pentas, qui numerus mundo est attributus. Nam si ex quatuor elementis ipse sub alia forma est quintus. Pentade est rationabiliter insignitus: qui quidem permixtione naturali copulatur. Nam constat ex utriusque sexus numero. Trias quippe uirilis est, diads foemineus existimatur. Etiam Apocatasticus dicitur. Et siue cum alijs imparibus, siue cum suo genere sociatus, se semper ostendit. Nam quinque per quinque habes xxv. Et quinquies terni xv. Et quinquies septeni, trigies quinquies. Et quinquies noueni, quadragies quinquies. Item xona terrae quinque. In homine sensus quinque. Totidemque habitatores mundi generibus, ut homines, quadrupedesque, reptantes, natantes, uolantes. Hunc numerum quis neget esse diametrum? Nam decadis perfectio, circulusque huius hemisphaerio disseccatur.

De Hexade.

Sextarium autem perfectum, analogicumque esse quis dubitet, cum suis partibus impleatur? Nam sextam sui intra se continet, quod est unus. Et tertiam, quod duo, et medietatem, quod tria. Item

s 4 naturalia

naturalia officia, sine quibus esse nihil potest, sunt sex, Magnitudo, Color, Figura, Intervallum, Status, Motus. Item motus totidem differentiæ sunt, nã mouemur prior= sum, retrorsumue, dextra, leuaq;, sursum, deorsum' que. Nam ille æternus quidam motus est circuli. Hic autem numerus Veneri est attributus, quòd ex utrius' que sexus commixtione confertur, id est, ex triade: qui mas, quòd impar est numerus, habetur. Et diade, quæ foemina, paritate. Nam bis terni, sexis faciunt. Solida etiã figura quadrati, sex superficies habet. Totius harmoniæ toni sunt sex, id est, quinque toni, et duo hemitonia. Idem per primum motum, hoc est, diadem collatus, duodecim facit: inter quos duos numeros, duo mediij inueniuntur, id est, octo et nouem. Quorum unus ex meo nomine, regulãq; censetur. Nam Arithmeticus memoratur idem nouenarius. Eodem enim numero superatur à duodecim, quo nouenarius numerus superat senarium, id est, tribus. Alius autem numerus, id est, octo musica ratione confertur. Ea enim parte superatur à xij. quæ ipse superat sextum, id est, tertia. Nam sexti tertia, duo sunt, duodecimi tertia quatuor: quod Geometrica ratione componit. r. Ea enim post collationem media octo per nouem, quæ extrema, id est, sex per duodecim. Nam utraque faciunt septuaginta duo. Item in maioribus numeris, media extremorum rationibus componuntur, sub prædicta senaria ratione: nã sexies septuagesies dipondius, quadringentos trigies dipondius. Similiter octies septuagesies dipondius quingentos septuagesies sexis. Item nouies lxxij. faciunt sexcentos xlviij. Similiter duodecies, faciunt dccclxiiij. Quæ media inter se multiplicata reddunt numeros extremorum inter se

ter se

ter se conuenientium. Hic primus numerus, id est, senarius, harmonias ostenditur genuisse. Quippe sex ad duodecim, est symphonia Diapason: sex ad nouem, hemionos: sex ad octo, epitritos, id est, symphonia Diateseron. Vnde Venus harmoniæ mater perhibetur. Item hic senarius quadrato et solido quaternario sociatus, horas diei, noctis que dimetitur: nam quater seni uiesis quadruſis faciunt.

De Heptade.

Quid autem te Heptas ueneranda commemorem? Quæ quod nature opera sine foeturarum contagione conformas, inter deos Tritoniæ uirginis uocabulum possedisti: nam cum omnes numeri intra decadem positi, aut gignant alios, alijs que gignantur, aut procreentur, Hexas octas generantur tantum modo. Tetras autem & creat & creatur. At Heptas, quod nihil gignit, cò par Virgini perhibetur. Sed quod à nullo nascitur, hic Minerva est. Et quod ex numeris tam masculinis, quàm foemininis còstet: Pallas Virago est appellata: nam ex tribus & quatuor septem fiunt. Qui numerus formam lunæ complectitur: nam primò est corniculata, quam *μνοειδὴς* Græci uocant. Deinde medilunia, quam dicunt *διετομοῦ*. Dehinc dimidiato maior, quæ dicitur *ἀμεινυτος*. Mox plena, quæ dicitur *πενσελιος*. Item tres formas prædictas deficiēs repetit, hic numerus lunæ cursum significat. Nam unum, ij, iij, v, vj, vij, xxvij, faciunt. Item septem sunt circuli, & tot planete, tot dies, tot que

6 5

transfusiones

transfusiones elementorum. Nam ex informi materie primus ignis, ex igni aer, ex aere aqua, ex aqua terra. Item fit ascensio, & ex terra aqua est, & ex aqua aer, & ex aere ignis, & ex igni materiem incomprehensam, iam non poterit perueniri. Quid omnium natura, nonne huic probatur numero deservire? In principio septimani partus hominem absolutum perfectumque dimittunt. Dehinc ideo homo septem medietus habet in capite, sensibus preparamos, duos oculos, auresque, & nares totidem, & unum os. Dehinc mense septimo paruulis dentes emergunt, ac septimo anno mutantur. Item secunda hebdomada pubertatem monet, gignendi que possibilitatem. Tertia florem genarum. Quarta incrementa stature finiuntur. Quinta iuuenilis etatis plena perfectio est. Septima etiam natura abstruxit membra uitalia, linguam cor, pulmonem, lienem, iecur, & duos renes. Item septem corporis partes hominem perficiunt. Caput tenus in collo, pectus, uentrem, duas manus, totidemque pedes. Totidemque stelle in uertice axis celestis.

De octade.

Al octonarius numerus primus cubus est, & perfectus Vulcano dicatus. Nam ex primo motu, id est diade, que Iuno est, constat. Nam dias per diadem facit tetradem. Ad hæc bis ducta, facit octadem. Perfectus ite, quod à septenario tegitur. Omnis enim cubus sex superficies habet. Item ex imparibus consecutis impletur. Nam primus imparium trias, secundum pentas, ambo octadem faciunt.

faciunt. Item cubum, qui à triade uenit, id est, xxvij. sequentes impares reddunt, id est, heptas, enneas, & .xj. qui omnes faciūt. xxvij. Itē tertius cubus, qui à tetrade uenit id. est. lxiiij. Nā quater quaterni, xvj. sunt. Hoc quater. lxiiij. fit, & hic ex imparibus quatuor, qui superiores sequuntur, id est, xij. xv. xvij. xix. fiunt simul lxxiiij. Et sic omnes cubi per imparium incrementa inueniuntur, sicut duntaxat numeri. Sanè hic octonarius cubus ita omnium cuborum primus est, ut monas omnium numerorum. Cubus autem omnis etiam matri deūm tribuitur. Nam ideo Cybelle nominatur.

De Enneade.

ENneas quoque perfecta est, & perfectior dicitur, quoniam ex triade, perfecta forma multiplicata perficitur. Deinde, quod primi uersus finem tenet, & ideo Mars appellata, à quo finis omnium rerum. Quadratus quoque finis est eorum, quæ per collationem augētur. Nam & harmonia ultima pars est. Ad Enneadem enim ab octade collatio, percussionis sonus efficitur. Non minus nouem musas dixere. In mundo etiam nouem sunt zona, id est, sphaera, & decorum septem & terra.

De Decade.

DEcas uerò ultra omnes habenda, quæ omnes numeros diuersæ uirtutis ac perfectiōis intra se habet. Quæ licet primi uersus finis sit, secunda monadis implet auxilium. Hæc primi uersus numerorum regulas, analogias, genera, species, differentias, perfectiones, & imperfecta concludit. Daturq; Iano, quamuis eam plurimi Apocatastasi memorarint.

Quid

Quid sit numerus.

Dictum breuiter, qui numerus primum uersum facit, quos deorum contineat, quasq; uirtutes, iam nunc quid ipse numerus sit, quas ue inter se analogias seruet et formas, breuiter intimabo. Numerus est congregatio monadum, uel à monade ueniens multitudo, atq; in monadem desinens. Sunt autem numeri simplicis regule quatuor. Prima est, que appellatur à paribus par. Secunda à paribus impar. Tertia, ab imparibus par. Quarta, ab imparibus impar, quas inferius memorabo. Sunt etiam qui primi numeri appellantur, qui à nullo numero diuidi possunt, nisi à monade tantum non diuidi, sed componi uidentur, ut puta vii. xi. xiiij. xvij. et cetera similia: nullus enim eos diuidere, uno ordine potest. Quapropter primi appellantur, quoniam à nullo numero exoriuntur, nec æquis portionibus discernuntur. A semet igitur nati alios ex se creant numeros. Quoniam ab imparibus paria fiunt, à paribus impar fieri nullo modo potest. Ergo primi numeri necessario habendi pulchriq; Sed omneis numeros primi uersus sub his regulis retractemus. Monas quidem numerus non est. Dias par est. Trias, et ordine et uirtute primus. Tetras, à paribus par. Pentas primus. Hexas, à paribus impar, et ab imparibus par. Vnde et perfectus nominatur. Heptas primus. Octas à paribus par. Enneas ab imparibus impar. Decas ab imparibus par. Sicut in primo uersu, ita et sequentibus hæc regule colliguntur. Primus igitur uersus est, à monade usque ad Enneadem. Secundus, à Decade usque ad xc. Tertius uero ab hccatonade usque ad dcccc. Quartus, qui et ultimus à mille usque

le usque ad nouem millia, licet nonnulli Græci et iupia
 adiecisse uideantur. Mihi uero solus numerus approba-
 tur, qui digitis cohercetur. Alias quadam brachiorum
 contorta saltatio fit, quæ fit, ut numeros Germanæ præ-
 cedentis formis, ac lineis concinamus. Nam mihi in pri-
 mo uersu monas, illi in signo principium, quod non ha-
 bet partes. In secundo uersu à decem numeri uelut linea
 discinduntur. In tertio uersu quadrati ex centum, reli-
 quisq; finiunt, quæ uelut latitudo primæ longitudini so-
 ciatur. In quarto uersu iam cubi sunt: ideo ex mille, re-
 liquisq; societas. Finis ergo, uel limites mihi sunt monas,
 decas, hecatontas, et mille. Geometriæ uero nota, linea,
 figura, soliditas. Nam monas ita indiuidua est, ut nota.
 Decas uero in numeris, ut linea longitudinis solius. He-
 catontas quadratus qui est superficies, et in latitudinē,
 et in longitudinem diuiditur, id est, decas per decas fit
 centum quadratus. Hoc per decem fit cubus mille. Omnis
 impar progressus à monade p̄r singulas positiōes neces-
 sariò quadratos efficit. Prima ipsa monas fecit quatuor.
 Primū quadratū associas, quinq; fecisti. Secūdū quadra-
 tum associas vij. et nouē fecisti xvi. quadratum tertiu.
 Adjicis item nonas, et perficis quadratū xxv. Eodem mo-
 do progreditur ratio usq; in infinitū. Sed ad superius di-
 uisa regrediar. Omnem numerum aut parem, aut imparē
 esse, et utroq; finiri. Quicquid numero adijciatur, finito
 finitum adijci, neq; ex infinitis, finitum fieri posse.

De pari & impari, ex ijs
 quæ compositis.

O Omnis rerò numerus, aut par, aut impar est. Par
 est, qui in duas æquas partes diuidi, ut ij, iij, vi.
 Impar,

impar, qui in duas æquas partes diuidi non potest, ut in
 iij, v, vii. Deinde ex imparibus, quidam ex imparibus tan-
 tum impares sunt, ut iij, v, vii. Quidam etiam multitu-
 dine constant, ut ix. xv. xxj, quos $\pi\acute{o}\pi\iota\omicron\varsigma\alpha\upsilon\varsigma$ $\pi\acute{o}\pi\iota\omicron\varsigma\delta\varsigma$.
 Græci appellant. At in his, qui pares sunt, plura discrimi-
 mina sunt, an pares sunt, & diuidi possunt. Cateri uel ex
 paribus pares, uel ex paribus impares, uel ex imparibus
 pares. Et illos Græci $\alpha\pi\alpha\rho\iota\alpha\upsilon\varsigma$ $\alpha\pi\alpha\rho\iota\delta\varsigma$, uel $\pi\acute{o}\pi\iota\omicron\varsigma\alpha\upsilon\varsigma$
 $\alpha\pi\alpha\rho\iota\delta\varsigma$, uel $\alpha\pi\alpha\rho\iota\alpha\upsilon\varsigma$ $\pi\acute{o}\pi\iota\omicron\varsigma\delta\varsigma$ nominant. Pares
 ex paribus sunt quatuor, quia ex bis binis octo, quia ex
 his quaternis constat. Pares ex imparibus sunt, qui pares
 impari multiplicatione fiunt, ut bis terni sexis, aut quin-
 quies quaterniuius, quod genus Græci $\pi\acute{o}\pi\iota\omicron\varsigma\alpha\upsilon\varsigma$ $\alpha\pi\alpha\rho\iota\omicron\upsilon$
 uocant. Et hi qui imparem numerorum multitudi-
 nem pari multiplicatione consumant, ut cum bis terni
 sexis, & quater quini uiginti fiunt, quod genus $\alpha\pi\alpha\rho\iota\alpha\upsilon\varsigma$
 $\pi\acute{o}\pi\iota\omicron\varsigma\omicron\upsilon$ Græci uocant. Qui numeri quamuis idem
 sunt, rationes tamen in crescendo diuersas recipiunt, at-
 que ex his ipsis quidam in duas partes diuisi protinus in
 impares numeros recidunt. Quidam semel, sæpius ue per
 pares replicati, citra singularitatem in impares resolu-
 uuntur. Nam duodecim & uiginti semel per pares di-
 uidi possunt. At xlvij. nimirum bis uicenos quaternos
 inde bis duodenos, deinde senos omnes adhuc pares effi-
 ciunt, nouissimè in ternos impares decidunt. Ita que ne-
 mo longius procedere simili multiplicatione potest,
 quin ut duplicatione reuoluta ascenditur: sic per re-
 plicationes, item in plures partes digeritur. Nam
 uiginti & his dena sunt, & quinque & quaterna, &
 decies bina.

De quatuor

De quatuor speciebus numerorum.

Quatuor deinde species numeros excipiunt. Quidam enim sunt per se incompofiti, quidam per se compofiti. Quidam inter se incompofiti, quidam inter se compofiti. Ex quibus duo priores primi numeri duo fequentes, fecundi nominantur. Sed ea res, quò facilius addifci poffit, planius iudicanda eft. Prima & minima omnis numeri mefura fingularitas eft. Quia nullus numerus non in fmgula diuidi poteft. Deinde cum etiam alie mefurae excipiunt, ut duplicationes, quae duplo, Triplicationes, quae triplo increfcunt. Cum hoc ita fit, quibusdam numeris in fmgularitate fola mefura eft, qui nifi in fmgula digeri non poffunt: quales funt tres, tantum impares tres funt. Quibusdam uerò & in alijs quales funt quatuor & nouem. Nam bis bina quatuor, ter terna nouem funt. Ita illa duplicatione, haec triplicatione metitur. Ac faepe una quidem talis mefura numeros habet plures, fiquidem octo metiri, & quadruplicatione, & duplicatione facile eft. Cum & quater bina, & bis quaterna octo funt. Inter quae euident eft, quicquid aliqua multiplicatione metimur, metiri nos etiam fmgularitate poffe. Sed non ubicunque fmgularitatis mefura eft, effe alicuius etiam multiplicationis neceffe eft. Ita fmgularitas omnibus mefura communis quibusdam unica eft. Et cum hoc ita fit, per fe incompofiti numeri dicuntur, qui nullam mefuram habent, nifi fmgularitatis. Per fe uerò compofiti, quos metiri non tantum fmgularitate, fed alia quaque multiplicatione, licet & haec quidem fmgulorum numerorum

numerorū estimatio sit. Bini uerò pluresue iuncti inter se incompositi esse dicuntur, qui nullam communem mensuram nisi singularitatis habent, ut iij. & quatuor. Neque enim interest an quatuor dupli mensuram habeant: cum eadem illa in tribus non sit. At inter se compositi sunt: quibus alia quoque quam singularitatis mensura communis est, ut nouem & xij. Quorum utrumque triplicatione metiri, cum ter terna ix. ter quaterna xij. fiat. Cum uerò alij numeri in singula tantum: alij etiam in aliquos solidos numeros diuidantur, ut re ipsa discreti sunt. Sic etiam uocabulis discernam, ne qua inde legentibus confusio oriatur. Et cuiusque numeri membra nominabo solidos numeros, in quos is deduci poterit, ut in xij. fiunt. At singula, & si qui etiam solidi numeri immixti singulis inferentur, partes appellabo, ut in septem, uel totidē singula, uel etiam bis terna singulo adiecto.

De numeris perfectis & imperfectis, & plusquam perfectis.

EX numeris quidam perfecti sunt, quidam ampliores perfectis, quidam imperfecti, τελειον, & ὑποτελειος & ὑποτελειος Græci appellant. Perfecti sunt, qui partibus suis pares sunt. Ampliores perfectis, qui plus imparibus suis quam in se ipsis habent. Imperfecti, in quorum partibus minus quam in ipsis est. Exempli causa sumamus sex. Hi & in singula diuidi possunt, & in bina, & in terna. Cum ex sexies singula, & ter bina, & bis terna fiat sex. Ergo partes eius sunt unum, duo, tria. Nunc in unum hæ conferuntur, fiant sex. Hoc est esse par-

rem

rem partibus suis: & hoc numeri genus in aliqua uirtute est. Cetera in uitio, uel exuperante, uel ex deficiente, ut puta sumamus xij. & duodecies singula, & sexies bina, & ter quaterna. Et bis sena xij. fiunt. Ita que eius partes sunt, j. ij, iij, iiij, vj. Quæ iunctæ in unum sexdecim efficiuntur. Hic amplior perfectio numerus est. At xvj. fiunt, iunctis singulis sexdecies, octonis bis, binis octies, quater quaternis. Neque pariter has si facias ulla eius numeri mensura est. Collati autem in unum, j. ij, iiij, viij, non ultra faciunt quàm xv. minus eo, ex quo orti sunt. Hic imperfectus numerus est.

De planis & solidis numeris.

Alij etiam plani numeri sunt, alij crassitudinem quoque in se habent. Planum numerum esse Græci dicunt, qui à duobus numeris continetur. Id eiusmodi in ratione mensurarum tantum de norma contineri, quantum à toto quadrangulo, cuius pars in ea norma sit, existimant, id est, ad numeros plani referuntur. Qui in duo latera ordinantur: Sicut rectum angulū facienti & norma similitudinem representent. Igitur si in alterum latus quatuor, in alterum tria porriguntur, hi duo numeri lege eorum duodecim capiunt, planumque cum numerum nominant. At crassitudinem aiunt, à tribus numeris. Sint in alterum puta latus quatuor, in alterum tria, supra deinde quatuor adijciuntur. His numeris altitudinē quoque, super inferiorem norma impleri dicunt, includi que xxiiij. In quibus obscuritate & superuacuo quæsita euidētissimum est planum esse numerum. Sic singulis iunctis,

Etis, ne quid super alterum sit, crassitudine fieri numeris
 super numerum imposita. Ipsa autem planicies uarias for-
 mas habet, numeris ad similitudinem aliquarum figura-
 rum ordinatis quas incipiunt. Aliæ etiam uel triangula
 sunt, atq; ea, quæ quatuor angulos habet, uel quadrata
 sunt, uel altera parte longiores, quas *σπομυκτῆς* Græci
 appellant. Præterea plures quoq; anguli possunt inter-
 dum & inæqualia numeri latera esse. Et cum deinde cras-
 situdine insurgat, figurasq; plures efficiat, Tessera per-
 fectissima esse inter eas uidetur. Est autem triangulus in
 paucissimis tribus, quadratum in paucissimis quatuor.
 Id autē, quod imparia latera habet in paucissimis quinq;
 altera parte longius, quadrangulum in paucissimis sex.
 Crassitudo item, qua tessera in paucissimis octo. Nā duo
 simplicem ordinem faciunt, tres sic componi possunt, ut
 totidem angulos habeāt, iij. in quadrum positi, in omnē
 partem binos habent. Quinq; sic colliguntur, ut in alte-
 ro latere duo, in altero iij. sint. Sex quadrangulum fa-
 ciunt, quod in duobus lateribus binos, in duobus ternos
 habet. At si quatuor ponuntur, & crassitudo oritur, &
 paria omnia latera in planiciem, atq; altitudinem sunt bi-
 nis in omnem partem ordinatis. Similes autem plani nu-
 meri sunt, quorum latera eandem rationē habent, ut sex
 & dc. Cum illis in altero latere duos, & in altero tres:
 his in altero cc. altero in latere ccc. sint. Eodemq; modo
 similes etiam in crassitudine numeri sune, quorum latera
 sub eadē ratioe sunt, ut xxiiij. & xvj. Nā ut in illis alte-
 rū latus iij. & alterū iij. habet, quo fit, ut planicies xij.
 crassitudo xxiiij. capiat. Sed in his alterū latus octo, alte-
 rum vj. recipiat. Quo fit, ut planicies xlvj. crassitudo
 xcvj.

xcvj. cōprehendit. Quod est autē inter duos & tres, hoc inter cc. & ccc. ratio quæ est inter iij. & quatuor: hæc est inter sex & octo. Manifestum erit simul æquæ rationes, quæ inter numeros sunt, subiaccere. Omnis enim numerus pars est alicui numero.

Quo modo fiat maior minore numerus.

MAior autem multiplicatione procedit, aut ratione membrorum, aut partium, aut simul & multiplicatione, & ratione membrorum, uel partium. Ratio membrorum in uno membro pluribus uel. Ratio partium in una parte pluribus uel est, minor uero est numerus, aut replicatione minuitur, aut ratione membrorum, uel partium. Interdum etiam simul replicatione, & ratione, aut membrorum, aut partium. Neque ulla ratio numeri ad numerum, quæ non intra hæc est. Græci multiplicationis numeros πολλαπλασις replicatos ὑποπλασις membro, mēbris uel antecedentibus ἐπιμέρης appellant. Binis deinde nominibus utuntur, in his in quibus binæ rationes sunt. Cum hoc ita sit, numerus comparē rationē habet equalitatis, quā ἰσότης Græci uocant, ut ij. ad duos. iij. ad iij. Quæ ratio etiam perfectio numero ad suas partes est. Ideo quæ is numerus potior cæteris habetur. Quid enim æquo esse melius potest? At ubi alter numerus maior, alter minor est, protinus inter eos distātia est, quod in omnibus fit, qui ratione mēbrorū, uel partiū, aut antecēdūt, aut antecēdūtur. Ideoq; hi numeri priores sunt, inter quos, partesq; corū aliquod discrimē est. Sed ut distantia inter duos numeros

t 2 maiorem

maiolem, minoremq; eadem est: sic ratio inter eosdem contraria est. Tantundem enim distat inter iij, & quatuor, quantum inter quatuor & iij. At ratio inter hos ipsos diuersa est: eaq; quæ sit, intra patebit.

De multiplici uel submultiplici numero, & de ratione numerorum uel partiũ.

Cum proposuerim uerò primas in multiplicatione rationes esse multiplicationis, ratio est senioni ad ternionem, octonario numero ad quaternarium. Contra replicationis ternioni. Ad senionem quaternario numero ad octonarium. Membrorum uerò rationem uincit is numerus, qui solido membro, membrisue antecedit, qualis est nouenarius ad senarium, Ternione enim uincit, quæ eadem uis in senarij numero inuenitur. Contraq; membrorum ratione uincitur nouenarius à senario. At partium ratione uincit, qui in se & ipsum minorem numerum habet, & aliquam partem eius, partisque, ut si vij. cum quatuor conferantur: siquidem in septenario numero, & quatuor sunt, & horum iij. Contra ergo partium ratione uincuntur iij. à septem. At idem numerus & multiplicatione, & membrorum ratione antecedit, ut puta, si octo iunguntur & iij. nam octo & bis ternaria habent: & præterea membrum in duobus, Et multiplicatione uerò, & partium ratione uincunt v. si cõferantur cum duobus. Nam in v. bis bina sunt, & præterea duorum pars una. Contra his ipsis numeris, minores à maioribus simul, & replicatione uincuntur, & aut membrorum ratione, aut partium. Sed ut genera rationum inter numeros hæc sunt, sic species in singulis plures. Nam
ut

ut ad multiplicationem primum, replicationemq; ueniamus. Inter hos, aut dupli ratio est, aut tripli, aut quadrupli. Ac procedere quoque ultra multiplicatio potest, per eosdemq; rursus gradus idem numerus replicatur. Ergo rationem habent duplo maiorem ij. ad unum, iij. ad duo, octo ad quatuor. Duplo minorem, unū adduos, duo ad iij. quatuor ad viij. Itē triplo maiorem, ij. ad unū, nouem ad iij. Triplo minorem, unum ad iij. tres ad nouē. Quadruplo maiorem, iij. ad unum. xvj. ad quatuor. Quadruplo minorem, unum ad quatuor, quatuor ad se decim. Eademq; in ulterioribus multiplicationibus, & incrementi diminutionis ratio est.

De superparticulari.

AT ubi inter maiores, minoresq; numeros ratio membrorum est maior, aut superdimidio uincit, quem ἡμιλιον, aut super tertio, quem ἐπὶ τριῶν, aut superquarto, quem ἐπιτετραῶν Græci uocant. Et sic ad superquintum, supersextum, ultiores que ratio procedit. Superdimidius est, qui ipsum aliquem numerum & dimidium eius habet. Supertertius, qui ipsum aliquem & tertiam eius. Superquartus qui ipsum aliquem, & quartam eius. Eademq; in ulterioribus ratio est. Contra ex hisdem numeris minor, maiori. Aut subdimidius est, quem ὑφκιόλιον. At supertertius, quem ὑποτριῶν. Aut subquartus, quem ὑποτετραῶν Græci appellant. Superdimidij rationem habet ij. ad duo. ccc. ad cc. Quorum supra facta est mentio. Contra subdimidij duo ad tria. cc. ad ccc. At supertertij. iij. ad ij, octo ad sex. Qui ipsi quoque supra positi sunt. Subtertij, tria ad quatuor.

tuor, sex ad octo. Superquarti, quatuor ad quinque, octo ad decem. Subquarti, quatuor ad quinque, octo ad decem.

De Superpartienti.

PArtium uerò ratio proxima in quibusdam numero supertertio est, in quibusdam superquarto: idque procedere ultra potest. Supertertio similis est, ubi maior numerus minorem ipsum, et aliquas eius tertias partes comprehendit. Superquarto, ubi et illum ipsum, et quartas eius. Sumamus quinque ad tria, et decem ad sex. Antecedit quinarium ternionem, quod et illam ipsam, et eius duas tertias habet. Item in decem sunt et sex, et de sex duae tertiae. At proxima supraquarto ratio est inter septem et quatuor. Inter xiiij. et octo. In septem et ipsa quatuor sunt, et eius iij. quartae. Atque ut ea ratione, quae supertertia et superquarta proxima est, maiores in his numerum uincunt, sic ratione proxima subtertia et subquarta minores cum maioribus habent. Illo neminem decipi conuenit, ut in aliquam partium rationem, superdimidia similem putet. Nam si numerus aliquis numerum aliquem, et dimidium eius habet, superdimidius est. Si numerum aliquem et eius duo dimidia habet, pars est. Nam ut duae quidem tertiae rationem supertertio proximam habent, sic duae quartae rationem superquarto proximam recipiunt. Nam si quis ipsum et eius duas quartas habet, superdimidius est: ut si sint sex ad quatuor. In sex enim et quatuor sunt, et eius duae quartae. Contra uerò, ut ea ratione quae supertertia et superquarta proxima est, maiores in his numeri uincunt:

cunt: sic rationem proximam subtertia & subquarta minores cum maioribus habent. Eademq; ratio procedit, sicut superquinta ulterioribus similis est.

De multiplici superparticula- ri & superpartienti.

Hinc rursus plura discrimina oriuntur: siquidem unus numerus potest duplo geri, aut superdimidio, aut supertertio, aut superquarto ulterioribus uel & multiplicationum, & membrorum rationibus. Ponamus *iiij.* & *x.* Ex his decem duplo, & superdimidio aucti sunt: nam bis quaterna octo sunt, deinde dimidium quatuor sunt in duobus. Apponamus quatuor & *xiiij.* Ex his *xiiij.* ex triplo è superdimidio aucti sunt. Nam ter quaterna *xij.* sunt. Deinde dimidium quatuor sunt in duobus. Progrediamur ultra usque quatuor & *xviiij.* Ex his *xviiij.* quadruplo & superdimidio increuerunt. Nam quater quaterni sedecim sunt: deinde dimidium quatuor sunt in duobus. At si sint tres & septem: ex his septem duplo aucti sunt, & supertertio. Nam bis terna sex sunt: deinde pars tertia trium sunt in uno. Sint tres & decem, ex his decem triplo increuerunt: & supertertio. Nam ter terna nouem sunt: & deinde pars tertia trium est in uno. Ponantur *iiij.* & *xiiij.* Ex his tredecim quadruplo aucti sunt, & super tertio. Nam ter quater na duodecim sunt. Deinde pars tertia trium est in uno. Accipiamus nunc quatuor & nouem, ex his nouem & duplo plus habent, & superquarto. Nam bis quaterna octo sunt. Deinde *iiij.* quarta pars est in uno. Quatuor uero & *xij.* tripli, & superquarti

ratio est. Itē quatuor et xvij. quadrupli, & superquarti ratio est. Idem que in ulterioribus numeris fit, per quæ numeri minores ex his. Et replicationes alicuius & subdimidij, uel subtertij, uel subquarti: uel alicuius ulterioris rationes cum maioribus habent, ut apparere ex his potuit multiplicatio à minima ratione incipit, & subinde ad maiores, maiores que transit. Ratio membrorum, uel partium replicatio à maxima ratione incipit: & subinde ad minores, minoresq; transit. Maior ratio dicitur, quæ plus: minor, quæ minus adiicit. Ergo maior ratio tripli, quàm dupli: maior quadrupli, quàm tripli est. Contra, minor dupli quàm tripli: minor tripli quàm quadrupli est. Incipit igitur multiplicatio à duplo: inde ad triplum, ad quadruplum, semper que ad maiores rationes transit. At ratio membrorum incipit à superdimidio: deinde super tertium super quartum, semper que ad minus, & minus peruenit. Quæ omnes rationes inter duos, inter rationem membrorum & partium: uel inter duos numeros fines sunt: ita numeri sunt, ut puta dupli ratio est inter duo & unum, tripli inter iij. & unum: quadrupli inter, iiij. & unum. Et sub iisdem nominum rationibus fines minimi, suæque cōparatione multò minores, uel sub duplo quàm duo & unum, uel sub triplo quàm tria & unum, uel sub quadruplo quàm iiij. & unum possunt. Super hos deinde quantumlibet iisdem rationibus solius fines his numeris augentur. Ideo que eas fines, quæ minimè eunt, Pythagoricus Thermacides nominat, quod ut uas super suum fundum, sic numeri rationis eiusdem super istos adiunguntur. Idem que etiam ratione membrorum: minimi enim fines sunt, superdimidij inter duos & iij. Super

ij. Supertertij inter tres & quatuor. Super iij, inter quatuor & quinque: tum deinde sub hisdem rationibus numeri complentur. Neque alia cōditio est, quæ ipsa incipit à tertia parte, sicut membrorum ratio de hemiolo. Deinde primum minimas fines comprehendit: tum ad maiores transit. Ex his autem uerisimile est, primam multiplicationem esse inuentam. Deinde rationem membrorū, tum partium. Neque enim difficultas ad duplum, deinde triplum & quadruplum apparuit, tum ex duplo super dimidij facta conditio: ex triplo superquarti est. Idemq; in ulterioribus incedit. Nam qui duplū uidebat, hoc ipso cœpit intelligere dimidiū: quia ut duplum quatuor duorum sunt, sic dimidium quartæ rationis duo. Vt igitur duobus duos adiiciendo quatuor fecit: sic rursus quaternioni duos adiiciendo, fecit superdimidium. Vt quæ ex duobus triplo sexis impleuit: sic senario numero duos adiiciendo supertertium inuenit. Idemque in ulterioribus incidit. Deinde cum incurrent numeri sine iudicis quidem rationibus positi. Quæsitum est, quotquot eæ partes alterius numeri in altero essent. Et his eò uentum est, ne cuius numeri non aliqua ratio ad alium numerum exploratis ultima sit.

Item de pari & impari, &
ex his compositis.

Post hæc non difficillima animaduersio gemina ratione in numeris fluxit, quoniā genera numerorum, rationumque inter eos orientium exposui. Rursus ad ea singula reuertar, & quæ in quolibet animaduersiones sint, indicabo.

indicabo. Incipiam de paribus & imparibus & imparibus. Par omni multiplicatione sic procedit, ut par maneat, duplo augētur ij, iiij, viij, xvj. Triplo, ij, vj, xvij. Quadruplo, iiij, xvj, & lxiij, & cclvi. Idemq; in ulterioribus fiet. Impar pari multiplicatōe protinus interit, & in numerū parē recidit. Impar impari multiplicatione increscere potest, ut impar maneat. Nā bis terna sex. Itē bis quaterna octo fiūt. Eodēq; modo quater terna xij. Quater quina xx. At ter terna nouem: & ter ix. xxvij. Item quinquies terna xv. Quinquies quina xxv. Idēq; in omnibus multiplicationibus euenit, quo fit, ut siue par, siue impar, pariū numerorū multitudo est, id quod cōsummatum est, par sit, ut, ij, iiij, vj, viij. Quae impar numerorum multitudo est, fiunt, xx, ij, iiij, vj, quae impar numerorum multitudo est, xij. Ambo numeri pares. Item pari, imparium numerorum multitudo pares facit, Ergo tres & quinq; fiunt octo, qui pares sunt. Impar tantummodo imparium multitudo impares seruat. Nam, ij, & quinq; & septem fiunt xv. Illi quoque impares eadem de causa quoties par numerus uel parem, uel imparem multiplicat is qui efficitur, par est. Nam duplicatio siue multiplicatio, siue duo multiplicauit, fecit quatuor. Siue, ij, fecit sex, ambos pares. At impar numerus si parem multiplicat, facit parem. Si imparem, tum demum imparem reddit. Nam triplicatio si duos multiplicat, efficit sex. Ipsos quoque pares, si tres, efficit ix, qui impares sunt. Tum si pari par adijcitur, par manet, ut si duobus iiij. adijciantur, sunt sex. Si impari impar adijcitur, fit par, ut si tribus v, adijciantur, sunt octo. Vno autem modo impar numerus procedit, si nume

ro numerus nō adiicitur eiusdem generis. Sed par impari, & par pari. Nā siue quatuor quis adiectis tribus aut erit, siue iij. adiectis, iij. fient, vij. qui impares sunt. Deinde numero pari quale demitur, tale superest. Numero impari contrarium est, ne quid demitur, supersit. Ergo si pari par demitur, id quod superest, par est. Vt si ex octo duo auferantur, supersint vj. Si numero impari impar demitur, id quod superest, par est: ut si ex vij. iij. auferantur, supersint iij. Si numero impari par demitur, id quod superest, impar est, ut si ex vij. duo auferantur, supersint quinque. Par deinde ex paribus est numerus, quisquis dimidium par habet: ut est in xij. quorum dimidium in senario est numero, ipso quoque pari. Item par ex paribus est, quisquis à duobus duplo increuit, ut iij. vij. xvj. Aut quisquis ab alijs sic increuit, ut recidere in parē possit. Quod uenit etiā quadruplo uel octuplo, similibusq; auctis. At quisquis numerus dimidiū impar habet, par ex imparibus est, ut senio, cuius dimidiū i tribus est. Si quis uerò neq; duobus, per duplicationē increuit: nec dimidiū impar habet. Par quidē ex paribus est, oritur tamen ab eo, qui par ex imparibus est, ut xij. Hic enim numerus neq; per duplicationem ortus est, neq; dimidium impar habet, sed à senario numero per duplicationē increuit. Ille autem par ex imparibus, id est, ternis est.

De incompofitis numeris.

TRanſeamus, nunc ad numeros incompofitos, quos etiam primos ſecundosque nominare propoſui. Incompofiti per ſe uumeri nulli pares ſunt, exceptis, ut ſupra poſui, duobus. Ceteri quicunque per ſe incompofiti

incompositi sunt, omnes impares sunt, ut *iiij*, *v*, *vij*, *ix*, *xij*, *xvij*, *xix*, similesq; . Per se uerò cōpositi numeri sunt omnes pares, qui uel ex paribus, uel ex imparibus sunt. Nam & quatuor atque octo duplicatione metimur: quorum alter numerus in bimos, alter in quaternos replicatur. Et idem facere in sex, aut decem facile est, cum ille in ternos, hic in quinos resoluatur. Præter hos multi impares per se compositi sunt, id est qui cum impari numero multiplicantur. Nam siue ternio, siue quinario numerus, siue quis alius impar impares numeros multiplicauit, qui sit effectus impar est, & per se compositus. Multiplicet ternio seipsum: fiunt ter terna nouem. Multiplicet quinario numerus seipsum, fiunt quinq; quina uiginti quinq; . At multiplicet uel ternio quinarium numerum, uel quinario numerus ternionem, fiunt quindecim. Omnesq; hi numeri nouem *xv*, *xxv*, per se compositi sunt. Et quicunq; impares partis eiusdem sunt, inter se uerò incompositi nulli duo pares sunt, siue ex paribus, siue ex imparibus sunt. Quia nonnulli aliam quam communem mensuram habent. Nam ut sumamus duos pares numeros: alterum ex paribus, alterum ex imparibus, id est *iiij*, & sex, tamen inter se compositi sunt, quia cōmunis his duplicatio est, quia bis bina, quatuor, bis terna, sex sunt. At impares primum omnes qui per se incompositi sunt. Neq; enim possunt aliquam communem mensuram præter singularitatem habere, qui ne propriam quidem ullam habent. Ergo *iiij*, *v*, *vij*, similesq; omnes ut per se, sic etiam inter se incompositi sunt. Et in eadē sorte is quoque numerus est, qui par sub eodem iure est, id est, duo. Nam ne hic quidem cum *iiij*, aut *v*, aut cum simili

compo=

componitur. Tum quisquis ex his numeris, qui per se incompositi sunt, iungitur cum altero numero quamuis per se composito. Efficit, ut hi duo numeri inter se incompositi sunt, ut si ii, & iiij, iungantur. Quid enim inter est, si in alterius mensura aliqua pars & eadem singularitate sit, si alteri non est. Ac licet etiam duo, pluresue numeri, non per se tantum, sed etiam inter se compositi sint, incompositus efficit, ut omnes inter se incompositi sint. Quia quamuis aliqua mensura pluribus communis, nulla tamen omnibus præter singularitatem est: quod euenit, si quatuor, sex, octo, & qui licet similes ponantur. Adiciantur deinde duo siue tres. Nam quamuis tres priores numeri inter se componi possint, tamen hi duo inter se componuntur. Non tantum uerò adiectio eius numeri, qui per se incompositus est, efficit ut plures numeri inter se non componantur, sed potest etiam euenire, ut qui per se compositi sunt, in unum dati inter se incopositi sunt, ubi quamuis aliquas mensuras diuersas tamen recipiunt. Idq; euenit, & inter impares duos numeros, & inter parem atq; imparem. Sumamus xj, & xxv. Horum uterq; per se compositus est. Habet enim mensuram nouenarius numerus. In ternione habet xxv. in quinario numero. Inter se tamen hi non componuntur, quia neq; nouem quinary numeri mensuram, neq; xxv. ternionis admittunt. Idem fit inter octo & nouem parem atq; imparem numerum. Nam neq; duplicatione, aut quadruplicatione nouem, neq; ternione octo metiri possumus. Itaq; per se etiam inter se incompositi sunt, qui per se componuntur, non protinus etiam inter se componi non possunt.

De com

De Compositis.

Compositi uerò inter se sunt omnes pares, ut appa-
 rere supra quoque potuit. Quicunque uel ex pa-
 ribus, uel ex imparibus sunt. Deinde quidam impares, ut
 ix. & xv. cum uterq; numerus in ternos recidunt. Tum
 quidam pares, & quidam impares, ut nouem & xij. Si
 quidem his quoque triplicatio communis est, ter terna,
 ix, ter quater xij. sunt. Illud animaduersione dignum est,
 quòd cum impari numero nunquam is par componi po-
 test, qui ex paribus, sed ex imparibus ortus est. Adeo mis-
 tata quoque sorte: iuris tamen aliqua societas superest.
 Ergo nouem neque cum quatuor, neque cum octo, neque
 cum xvj. neque cum ullo simili numero componi pos-
 sant. Componuntur uerò cum xij, & xxiiij. quæ à tribus
 initium sumpserunt. Ac ne cum omnibus quidem, qui pa-
 res ex imparibus sunt, componi potest. Omnis impar nu-
 merus, qui per se compositus est, quia potest non in ean-
 dem mensuram recidere, ergo ix, & l. componi non pos-
 sunt, quia l. nullam triplicationem recipiunt. Quæ no-
 uenario numero sola præter singularitatem mensura est.
 Euenit autem hoc, quia ne xxv. quidem, quæ duplica-
 ta; quinquaginta fecerunt, ternionem recipiebant. Ergo
 si quando impar numerus, ex quo par factus est, ean-
 dem mensuram, quam alter impar tenet, habuerit, totum
 demum cum illo impari par, qui ex hoc factus est, com-
 poni potest: ubi illud non antecessit: ne huc quidem se-
 quitur. Ideo nouem & quinquaginta inter se non
 componuntur. Ad nouem xxx. inter se componun-
 tur. Orta enim sunt xxx. duplicatis xv. Iam autem
 nouem & quindecim inter se componi poterant,
 cum

cum communis mensura his in ternione est. Et ex his cætera oriuntur, quæ ad hoc numerorum genus pertinent.

De duobus numeris inter se incompositis, & per se compositis.

EX duobus numeris inter se incöpositis, siue uterq; siue alter per se compositus est, mensura alterius cum altero non componitur. Sint quatuor & nouem. Hi per se compositi, inter se incompositi sunt. Mensura autem quatuor in duobus, nouem in tribus est. Neque duo uerò cum ix, neque iiij, cum quatuor componuntur. At si sint quinque & quatuor, alter per se incompositus mensuram quaternio habet in ij. Duo autem & quinque non componuntur. Si duo numeri inter se incompositi sunt, & alter ex his seipsum multiplicabit, is qui sic effectus est, cum priore illo non componitur. Sint, iiij, &, iiij, hi inter se incompositi sunt. Siue ternio se multiplicarit, ix, & iiij, siue quaternio idem fecerit, xvj, & iiij, inter se incompositi erunt.

Si duo numeri inter se incompositi seipsos multiplicarint, qui ex his fient, inter se incompositi erunt, ut si eosdem, iiij, uel quatuor sumpserimus, & uterque se multiplicarit, nouem quoque & xvj, inter se incompositi erunt.

Si duo numeri inter se incöpositi sunt, & alter ex his se multiplicabit, effectusq; sic nūerus rursus ipse se multiplicabit. Qui sic effectus est numerus, cū altero illo non cöponitur. Sint duo & iiij, uterlibet numerus se multiplicet, fiunt bis bina, iiij, ter terna, ix. Rursus hos nūeros idē multiplicēt,

multiplicent, fiunt bis quaterna octo: ter nouem, xxxvij. Sumantur nunc duo & xxxvij, uel duo, uel nouem, eque inter se incompofiti funt.

Si duo numeri inter se incompofiti funt, & uterque fe multiplicauerit, deinde effectum ex fe rursus multiplicauerit, hi quoque qui fic effecti funt, ut in his ipsis, qui supra pofiti funt. Nam ex ij. octo: ex iij, xxxvij, fic facti inter fe non componuntur.

Si duo numeri inter se incompofiti funt, & in unum iunguntur, hic numerus, qui fic effectus est, componi cum alterutro ex prioribus non potest.

Si iij, & v, in unum iungantur, fiunt octo. Hi neque cum, v, neq; cum tribus componi poffunt.

Si numerus in duos inter se incompofitos diuifus est, componi cum alterutro eorum non potest. Diuidantur, ix, in, iij, & v, neque cum quatuor, neque cum, v, componi, iij, poffunt.

Si duo numeri cum tertio iuncti fic fuerint, ut omnes inter se incompofiti fint: deinde ex duobus alterutrum multiplicat, qui fic effectus erit uterque cum eodem illo tertio componi non poterit.

Sint duo numeri quatuor & viij, adijciantur, his tribus inter se incompofiti funt, multiplicent duo priores, alter alterum, quatuor, octo, aut octies quaterna fiunt, xxxij. Hi & iij, inter se incompofiti funt.

De per fe incompofitis.

Omnis numerus, qui per fe incompofitus est, componi cum altero non potest, nifi cum ipso mensura est. Ergo

est. Ergo componuntur *iiij*, ad *ix*, *v*, ad *xv*, quia ter terna nouem, quinquies terna, *xv*. sunt. In quo numero quid eius non habebunt, cum eo componi non poterunt.

Si duobus numeris positis, minor è maiore detrahatur, & is qui superest, non est mensura eius, qui proximus, ante eum demptus est. Hi numeri inter se incompositi sunt. Sint *iiij*, & octo. Tollantur ex maiore numero terni quoties possunt, supersunt duo: in his trium mensura non est. Ergo *iiij*. quoque & octo inter se incompositi sunt.

Si *iiij*, iuncti sunt ex omnibus qui sub eadem ratione sunt: ex his duobus quilibet in unum dati cum tertio non componuntur.

Sint *iiij*, numeri nouem *xij*, *xvi*. Horum insequēs semper priori supertertius est. Nec ulli tres minores duo iuncti reperientur, confundantur in unum nouem & *xij*, sunt *xxi*. Hi cum *xvi*. non componuntur.

Si impar numerus cum aliquo componi non potest: nec cum duplicato quidem eo componitur. Sint quinque & octo: hi inter se incompositi sunt, duplicentur, octo sunt, *xvi*, nec cum his quidem quoque componi possunt.

Si duo & alteri duo numeri ponuntur, sic ut neuter ex prioribus cum alterutro ex insequentibus componi possit: nec is, qui de duobus prioribus factus est, componi cum alterutro insequentium potest. Sint duo numeri quatuor & octo. Item que alij duo, *v*, & *vij*, neuter ex prioribus componi cum altero insequentium potest. Confundantur in unum quatuor & octo, sunt duodecim, ne hi quidem cum quinque aut septem componuntur.

Minimi numeri ex his qui sub eadem ratione sunt,
 inter se incōpositi sunt, ut in dupli ratione minimi sunt,
 duo & quatuor. In triplici, duo & sex. Hiq; inter se non
 componuntur. At quamuis magni numeri sumantur,
 qui inter se incompōpositi sunt minimis ex omnibus, qui
 sub eadem ratione sunt. Sint ut in duo ad unum cc. & c.
 hi inter se non componuntur. Est autem inter eos par-
 tium ratio, quod cc. & c. id est, dimidio, & xcix. partibus
 antecedunt. Neq; id esse inter ullos minores numeros po-
 test. Cum uerò mensuræ ratio efficiat, ut quidam per se
 incompōpositi, compōpositi uel, quidam inter se incompōpositi,
 compōpositi uel sint, non alienum uidetur documentis pro-
 tius subiungere. Omnis numerus aut per se incompōpositus
 est, aut si per se compōpositus est, in aliquo per se incom-
 pōposito mensuram habet, ut iij. quiq; ab eo per triplicatio-
 nem increſcunt in tribus. Item xv. in v. Sed eorū qui pa-
 res ex paribus sunt, minima mēſura in duobus est. Eorum
 autē, qui pares ex imparibus, aut etiā impares sunt, mini-
 ma mēſura etiā in maioribus numeris est. Omnibus tamē
 imparibus, unius autē cōpositi mēſura, uel minima, uel
 maxima facile reperitur: Replicatio enim numero proxi-
 ma mēſura, maxima ultra minima est, ut puta sint, l. hi re-
 plicētur. Dimidia pars eorū xxv. In his mēſura maxima
 est. Rursus animaduertamus quas inferiores mēſuras ha-
 beat. Sūt autē decies quina, l. Itē quinquies dena: Item bis
 quina uicens. Nec ulla ex his minor est, ea, quæ ex duo-
 bus est. Hæc igitur minima mēſura quinquagenarij est. At
 si duo numeri inter se cōpositi sunt, maior & minor, quo
 modo reperiatur cōmunis, his maxima, minimaque mēſu-
 ra queri pōt. Oportet autē maiori nūero minorē detra-
 here

here quoties potest. Deinde quantum ex priore superest, tantundem demere ex minore quoties potest. Qui sic interierit numerus: is eorum erit numerorum mensura maxima. Sint enim duo numeri, cccl. & centum demantur ex cccl. quoties possunt, id est, ter. Reliqui sunt quinquaginta, ex altero centenario numero detrahatur quinquaginta, supererunt ex eo, l. Hic numerus cccl. & c. communis mensura maxima est. Nam quinquagies bina, c. quinquagies septena, cccl. sunt. Ex hoc etiam illud apparet, quod quisquis numerus minor maximū in supradictis numeris metitur: uno quoque eorum mensura metietur. Minima autem mensura eorundem numerorum sic inuenitur. Vbi maxima reperta est, illius ipsius minima queritur. Eadem etiam prioribus numeris communis minima est. Vt hic quoque minima quinquagenorum mensura in duobus est. Igitur eadem etiam priorum numerorum minima mensura est.

At trium numerorum, qui inter se compositi sunt, maxima minimaque mensura sic inuenitur. Duorum mensura maxima queritur, si & tertio quoque eorum minimo communis est repertum id, quod desideratum est. Si non est mediū, minimique maxima mensura eodem modo requiritur. Eaque tribus omnibus communis est. Sint tres numeri cccl. c. septuagintaquinque, que sit mensura maxima communis his qui cccl. & his, qui centum sunt. Reperta que sit in quinquagenario numero. Consideremus an hic tertium illum, qui lxxv. habet, metiatur. Si metiretur, omnibus tribus communis esset. Non metitur autem: Ergo iungamus c. & lxxv.

u a & horum

et horum maximam mensuram requiramus. Demo ex c.
 lxxv. supersunt xxv. Hos quoties possum demo ex eo
 numero, qui lxxv. habet, id est, bis. Supersunt xxv. hic
 numerus maxima mensura est communis his, qui c. et
 his qui lxxv. sunt. In his etiam omnium trium numero-
 rum maxima mensura communis est. Nam uicies quin-
 quies terna lxxv. sunt: uicies quinquies quaterna c. Vi-
 cies quinquies quaterna dena, cccl. Consideremus nunc
 horum xxv. quæ minima mensura sit, ea peruenire neq;
 ad duos, neq; ad tres, neq; ad quatuor potest, sed est in
 quinario numero. Et hæc eadem mensura minima com-
 munis omnibus tribus superioribus numeris reperitur.
 Nam ij qui et cccl. et c. et metiuntur, lxxv. non metiun-
 tur iij, qui lxxv. metiuntur, ccl et c. non metiuntur iij.
 c. metiuntur. Qui rursus cccl. et lxxv. non metiuntur.
 Quinque primum omnes illos metiri possunt, quia quin-
 quies quina dena lxxv. quinquies uicena, centum quin-
 quies septuagena cccl. sunt. Duobus uero numeris datis,
 quem minimum illi metiantur, sic inuenitur. Sint da-
 ti numeri ij, et iij. hi inter se incompositi sunt.
 Ex his alter alterum multiplicet. Bis terna, uel ter bina
 fiunt sex. Hic minimus numerus est, quem illi duo metiā-
 tur. Maximum, quem metiri possint, nemo dixerit, sed
 omne idem numeri metietur, quicūq; senario numero mul-
 tiplicato fiet. Addantur duo numeri inter se compositi
 nouem et duodecim. Simili multiplicatione eodem non
 peruenitur, quia potest etiam minor numerus quam qui
 sic efficitur in his mensuram aliam habere, igitur uia re-
 periundum est. Videamus, qui minimi numeri sub ea-
 dem ratione, qui hi sint. Est autem in nouenario numero
 minimus

minimus rationis eiusdem tres, in duodenario duo. Nunc
 multiplicet ex minoribus numeris uterlibet non suum
 numerum, sed alienum. i. uel tria, xij, uel ij, ix. Ter duode-
 na xxxvj. bis nouena xvij. Ex his consideremus an mi-
 nor numerus, qui est xvij. mēsuram habeat, & in ix, &
 in xij. Habet autem in ix, & in xij, nō habet. Dimittatur
 igitur, & maior apprehenditur, qui est xxxvi. Hic mi-
 nimus, est, quem metiri & ix, & xij, possint. Nam & no-
 uies quaterna, & duodecies terna xxxvi. sunt. Eadem ra-
 tione omnē numerum, quicūq; xxxvi. multiplicatis fiet,
 idem dum duo numeri metiuntur. Tribus autem nume-
 ris datis: numerus, quem minimum illi metiantur, sic in-
 uenitur. Sint dati tres numeri ij, iij, iiij. Summus is nume-
 rus, qui minimus & in duplicatione, & in triplicatione
 mensuram habet, is est senarius numerus. Consideremus
 an hic etiam tertium ex tribus idem quaternionem metia-
 tur. Si metietur, repertum id esset, quod requisitum est:
 nunc non metitur. Afficiamus ergo, quem minimum
 quatuor & tria metiantur, is est duodecim. Ergo
 is est minimus, quem omnes illi tres metiri possunt.
 Nam & bis sena, & ter quaterna, & quater ter-
 na, xij. fiunt. Et hic quoque omnem numerum, qui
 xij. multiplicatis fiet, idem illi numeri iij. metiantur. Vbi
 duo numeri numerum aliquem metiuntur, qui minimus
 in illis duobus mensuram habet, eiusdem illius numeri mē-
 sura est. Sint dati xij. hos & ij, & iij, metiuntur. Mini-
 mus autem numerus, quē illi duo metiuntur senarius. At
 quin isdem etiam xij. metitur: nam sexies bina xij. sunt.
 Idem fit in eo numero, quem tres aliqui metiuntur. Nam
 hic quoq; metitur, qui minimus in illis tribus mēsurā ha-
 bet.

bet, Ponantur xxiiij. hos & ij. & iij. & iiij. metiuntur: minimus autem numerus, qui est xij. in isdem illis tribus mensuram habet. Atqui hic quoque eos qui xxiiij. sunt, metitur: nam duodecies bina xxiiij. sunt. Si binis numeris maiores, minoresq; ponuntur, sicut eadē ratio inter maiores, minoresq; sit. Quoties maior minorem, toties minor minorem metitur. Snt numeri duo & tres, deinde octo & xij. Eadem inter maiores, minoresq; numeros ratio est. Nam & iij. ij. & xij. his, qui octo sunt superdimidij sunt. Metiuntur autem iij. eos, qui xij. sunt quater. Nam ter quaterna duodecim sunt. Atqui duo quoque eos, qui octo sunt, quatuor metiuntur. Nam quatuor bina octo sunt.

Quoties singularitas aliquem numerum metitur, toties alius numerus eam etiam metietur. Eueniet, ut quoties singularitas ex secundis ulteriorem numerum metietur, toties is, qui ante in singularitatis mensuram uenerit, ulteriorem numerum metiatur. Sint unum & quinq; & sex, & triginta. Singularitas quinaryū numerum quinquies metitur. Inde facit senio in triginta. Rursus ipsos sex singularitas sexies metitur. At quinary quoque numerus sexies metitur eos, qui triginta sunt. Si duo numeri, alteri alterum multiplicant, cum uerò numerum, qui sic effectus est, aliquis qui per se incompositus est, metitur. Idem necesse est etiam utrunque ex prioribus metiatur. Multiplicet decem octonarius numerus fiunt, lxxx, hos, ij, metiuntur. Nam bis quadragena. lxxx. sunt. Atqui idem si octo quoque & decem metiuntur, cum bis quaterna octo, bis quina decem fiant. Quotiescunque numeri por-
tionis

tionis eiusdem, quam ἀναλογία Græci uocant, in ordinem ponuntur. Primus, si ultimum metitur. secundum quoque & deinceps omnes metitur. Si secundum metitur, ultimum quoque & medios metietur. Si quemlibet denique unum metietur, omnes metietur. Contra si ultimum non metitur, ne secundū quidem, neque quenquam alium. Si secundum non metitur, ne ultimum quidem, aliumue. Si quem medium non metitur, ne alium quidem. Sint iij. & ix, & xxvij, & lxxxvij, & ccxliij. inter hos omne stripli ratio est. Ternio autem metitur eos, qui ccxliij. sunt. Ter octogeni & singuli ccxliij, sunt. Idem ergo metitur nouenarium numerum, cum ter terena nouem sunt, & qui hunc metitur, etiam ultimum. Et quia utrumlibet, etiam ceteros. Et quia medium quemuis ex illis, & priores quoque, & ulteriores. At duo quia non metiuntur, ccxliij. ne ix. quidem, aut medios, quia ix, non metiuntur, ne ccxliij. quidem, aut medios, quia nullum ex medijs metiuntur, ne ulteriores quidem.

Si quotlibet ab .j. numeri conueniunt portionis eiusdem, quot per se incompositi numeri ultimum numerum totidem etiam eum, qui ab uno proximus est, metientur. Sint numeri, qui duplo increscunt, j. ij, iij, viij, xvj. Ex his eos, qui, xvj, sunt. ij, & ijdem seipsos metiuntur. At sint in, xij, cxliij. in millibus, dccxxvij. Sunt per se incompositi numeri, ij, iij, quia bis octingenta lxxij. in millibus, dccxxvij, sunt. Itemque ter quingenta septuagenasena. At qui idem, ij. &, iij. &, xij, quoque, quam ab uno proximi sunt, metiuntur. Cum bis sena, & ter quaterna, duodecim sint. Si quotlibet ab uno numeri portionis eiusdem sunt,

Martiani Capel. de

minor numerus maiorem semper per aliquem aliorum.
 qui sub eadem portione sunt, metitur. Sint, i, ij, iij, viij,
 xvi, xxxij, lxiiij. Et his, ij, eos, qui iij, sunt, iij, eos, qui
 octo sunt, & ea duplicatione metiuntur. At ij, eos, qui
 octo sunt, quadruplicatione metiuntur. Eadem eos, qui
 sedecim sunt, metiuntur, iij. Item que octuplicatione
 metiuntur, ij, eos, qui, xvi, sunt, iij, eos, qui, xxxij, sunt
 octo, eos, qui, lxiiij, sunt. Neque inuenitur numerus, qui
 non & maiorem metiatur, & nulla alia mensura id fa-
 cit, quàm quæ in hisdem numeris est.

Si quodlibet ab uno numeri portionis eiusdem sunt.
 Et is, qui ab uno proximus est, per se incompositus est.
 Maximus ex his in mensuram nō ueniet, nisi qui eiusdem
 portionis erit. Sint, i, ij, ix, xxvij, inter hos tripla por-
 tio est, & uni proximus numerus per se incōpositus est.
 Igitur eos, qui xxvij, sunt, nullus numerus metiri potest,
 nisi aut ij, aut ix, quia sub eadem portione sunt, quod
 non ita euenit, si quando ab, i, proximus numerus compo-
 situs est. Sint, i, iij, xvi, lxiiij proximus ab, i, numeris, per
 se compositus est. Ergo ultimus, qui est lxiiij. Alias quo-
 que mensuras. quanquàm in hac serie sunt, admittit, &
 ij, & viij, & xxxij. cum bis, xxxij, octies octonabis, &
 triicies bina, lxiiij. faciant, quem minimum numerum, duo
 per se incompositi metiuntur. Eum nullus alius per se
 incompositus metietur. Sumatur, v, & vij, nullum mi-
 norem numerum, xxxv, metiuntur. Nam quinquies, vij,
 & septies quina, xxxv, sunt. Atque nullus alius nume-
 rus per se incompositus, hunc metiri potest. Non, ij, non,
 iij, non xi, non, xij, non, xvij, multò uerò minus ulterio-
 res numeri.

Si quadratus numerus quadratum metitur, in latere quoque eius alterius mensura est. Sint, ij, quadrati numeri, iij, et xvi, metitur eos, qui xvi, sunt, quaternio. Quater enim, iij, xvi. At qui in latere iij, ij, sunt, in latere eorum, qui, xvi, sunt, iij sunt, ij, metiuntur quaternionem. Bis enim bina, quatuor sunt. Ex hoc etiam illud apparet ex ij, quadratis numeris, si in alterius latere mensura est, in ipso quoque quadrato numero alterius quadrati mensuram esse.

Si quadratus numerus quadratum non metitur, ne in latere quidem alterius mensura alterius est.

Sint quadrati numeri, iij, et ix. Quaternio novenarium numerum non metitur. Ergo ne ij, quidem, qui in latere quadrati sunt, iij, qui in latere novenarii numeri sunt, metiuntur. Ex hoc etiam illud apparet ex ij, quadratis numeris, si in alterius latere alterius lateris mensura non est, ne in aliquo quidem quadrato numeri alterius quadrati mensuram esse.

Si tessera, tesseram metitur, in latere quoque alterius lateris mensura est. Sint, ij, tesserae, octo, lxiiij. Eos qui, lxiiij, sunt, octo metiuntur. Siquidem octies, viij, lxiiij, sunt. At qui si in latere eius tesserae, quae octo habet, ij, sint, in latere eius tesserae quae, lxiiij, habet, iij, sunt, ij, quaternarii mensura sunt. Ex hoc etiam illud apparet, si ex duabus tesserais, ij, alterius latus, alterius mensura est lateris, eius quoque tesserae alia tessera mensura est.

At qui si tesseram tessera non metitur, ne in latere quidem apparens lateris alterius mensura est. Sint, ij, tesserae octo, et xxvij, eos qui, xxvij, sunt octo non metiuntur. Ergo cum in latere eius tesserae, quae octo habet,

n s duo

duo sint, in eius, quæ. xxvij. habet, iij, sint. Duo ternionem non metiuntur. Ex hoc etiam illud apparet, quod si in latere tessera non est mensura: ne ea quidem tessera eam tesseram metitur.

In omni uerò numero, qui mensuram in aliquo numero habet, ex eodem et mensura nomen acquirit, qui mensuram facit. Sint nouem, hos ternio metitur, et est etiam nouenarij numeri tertia pars, in tribus sint, xvj. Hos que ternio metitur. Et est quarta eorum, qui xvj. sunt quaternio. Idemque in cæteris omnibus numeris reperitur. Sequitur autem, ut si numero membrum sit, eo numero mensuram is habeat, cui cum eo membro commune nomen sit, ut nouenarij numeri membrum in ternione est, cumque tres metiuntur.

Hos sat erit cursim numeros memorasse, modosque
 Cætera Cecropias æquum perhibere cathedras,
 Si tamen ullus inest nostris super halitus aris,
 Aut ritè in ueterem cultum replicantur abollæ,
 Me spacium admonuit iam claudere fatibus orsa:
 Ne superum nostri capiant fastidia cœtus,
 Et uetus astringero pellar numeraria celo.
 Sic ait, ac reticens propiori adiuncta sorori est.

Explicit liber septimus.

Martiani

MARTIANI

CAPELLAE DE

ASTRONOMIA,

LIBER VIII.

VAE dum geruntur, & deorum
 sacer Senatus illos numerorum cō-
 cinentium, repugnantiumq; admi-
 ratur anfractus, ipsamq; foeminam
 quadam uenerabilis excellentiae cel-
 situdine reuerendam, non casum
 parentem superum creditum reco-
 gnoscit. Multitudo etiam, quae iussa constiterat, sapien-
 tum, praesertimq; Pythagoras cum sectatoribus cunctis,
 Plato quae Timaei sui caligosa discriminans arcanis eam
 laudibus uenerantur. Nupturamq; Virginem saepius
 conspicabunda Pallas, quid superdotalis eruditione
 foeminae comprobaret, exquirat, & ipsa nutum admi-
 rantis associans. Cyllenius autem nullius magis alumnae
 splendore, ac luculentia gloriatus, huius se foemi-
 nae euehit granditate. Sic Phoebus diutulae aliam do-
 talium intromittere remorante, ne prioris Proserae
 admiratio laberetur: Sacrum paulum fuit, reueren-
 dumq; silentium. Silenus interea, ut Euan consecu-
 tus pone uietus atque accliuus astabat, seu marcore
 confectus aetatis, siue anxia inter docta uocis mira-
 cula intentione comprehensus, an alias poculis tur-
 gens.

gens. Tunc etiam nuptialis gratia nomine pro lectatus
 inundantis se temeti infusione proluerat. Iamdudum la-
 xatus in somnos, forte repente blandum stertens rane
 sonitum desorbentis increpuit, Quo terrore et rapidu-
 li sonitus raucitate concussi, eodem se quàmplures cōuer-
 tere diui. senisq; proflantis somnium atq; humentis crapu-
 le exundatione conspecta, risus circumstantium, eò maxi-
 mè, quo claudebatur excussus. Tunc quoniam credita io-
 cos nuptialis licentia non uetare famulitium Veneris, uer-
 naculæq; Bromiales tantos cachinnos concussis admo-
 dum tulere singultibus, ut quàmplures alios connisos co-
 hibere risum, hoc maximè impetulantis prurptionis so-
 nitum, effusiq; cachinni licentiam prouocarint. Deniq;
 ut semper impatiens, atque inuerecundis, procax, ac pro-
 teruius assultibus ad eum alacer Cupido atq; hylarus ac-
 currit, atque ut depile, rubellumque caluitium senex ba-
 culum acclinatus affixerat palmæ, uerbere percrepan-
 tis apploso: eòque sonitu reclamantis risum uelut etiam
 permissum pene omnibus suscitauit.

Tunc uix senex reclusis
 Creperum uidens ocellis
 Circumspicit ridentes,
 Ictuq; suscitante
 Stupidum dolens tuctur,
 Fricuq; palmarum
 Madida detergit ora.
 Tunc motus increpante
 Baculum rapit Lyao.
 Ac dum mouere gressum,

Cupit

Cupit aduocante Lyde,
 Tandem recepta luce
 Superum uidet senatum.
 Percellitur repente:
 Silcerniumq; nutant
 Tentat celere cursum.
 Tunc motibus negatis
 Magis inuolutus astat.
 Cessumq; formidantes
 Abeunt pedes tremore.
 Titubansq; moliensq;
 Haeret, redit, recurrit.
 Tunc uicta palpitansq;
 Turgens cadit senectus:
 Fit maior inde risus.
 Nescit modum uoluptas,
 Donec iubente Baccho
 Satyrus rapit iacentem,
 Scapulisq; dat supinum.
 Vuidumq; Iacchi membrum
 Colloq; complicatum,
 Vtribus parem reportat.

Hac iocularis licentiae alacritate seruente Satyra illa,
 quae in eos semper curae habuit informare sensus: ne tu
 ait infelix, uel Capella, uel quisquis es, non minus sensus
 quam nominis pecudalis huius incongrui risus adiectio-
 ne desipere uel dementare coepisti? An tandem non dispe-
 sas in Iouiali cachinnos te mouisse concilio, uerendumq;
 esse sub diuum, Palladiaq; censura assimilare quenquam
 uel

uel cervitulum garrientem. A quo etiam tempore Cupido uel Satyrus petulantis ausus procacitate dissiliunt. Nempe cum Virgo sydereā, pulchriorq; dotalium in istam uenerabilem curiam, ac deorum uentura conspexitus. Apagesis nec post ad hæc iugales ausus lege hymeneæ et culpæ uelamine licentis obnuberis. Saltem Prieneia ausculta nihilum grauata sententiæ. Et *ni' õvõs λύρας λυρῶν γυνῶν*. Tam tristibus, asperisq; Satyræ alioquin lepidula uerberibus demulctatis, cum excusamentis admissi uelut procacis inuolutus tandem, quæ puel-
larum intromittenda paratur, inquirō. Ac sic illa non-
dum stomacho senescente, quo in me inuehebatur,
exorsā.

Astrigera iam sedis iter, cursumq; polorum,
Et sacra multiuago, qua tollunt sydera flexus,
Dicere tempus adest, uideo splendere pulsu
Icta corusciferi, quo tunc laquearia celi.
Illic bis septem solitus seruare Triones
Plaustro Hyperborea resplendet luce Bootes.
Hinc qua deuexo tellus subducitur axe,
Ignoto Canopos sese infert fulgidus astro.
Phœbeos pariter currus, rapidosq; meatus,
Et toties uariæ flammantia cornua luna.
Quinctiam medios, quos nectunt cumina circos
Obliquæ et rutilis, quo se rapit orbita signis
Cernere iam uideor, tu fingere ludicra præstas.
Vilisq; astriloque præfers commenta puellæ.

Talia adhuc canente Satyra, uetitus ille, ac duri-
sumè

sumè castigatus, denuo me risus inuasit. Euge inquam, Satyra me ante poëtriam fecit colere. Cepisti me Parmisiaci gurgitis sitire fontes. Iam ne fulgores præuides, et uultus deorum? Vbi illud repente discessit, quod irrita semper, lepidaq; uersutia, inter insana semper deridebas, Vatum rumores dicabulis cauillantibus, saleq; contenta, nec minus poëtarum, Rhetorumq; cothurno inter lymphatica derelicto. Est quod rapido seruebas cerebrosa motu, ac me Sileni somnum ridentem censorio clangore superciliosior increpabas. Ergo nec figmenta dimoueam, et nihil leporis, iociq; permixti tedium auscultantium recreabit. Peligni de cætero iuuenis uersiculo resipisce, et ni tragicum corrugaris, ride si sapias o puella ride. His me, satyraq; mea alterna diutula obiurgatione rixatis, aliam dotalium Virginum Delius intromissurus egreditur. Et ecce globus quidam lucis ætheree, et concaua perspicui ignis aggestio, ut apparebat intra se quandam uirginē claudens miti uertigine sensim uolutus illabitur. Quo candore luminis propinquantis plures irradiati refulsere. Diui, fatalesq; maximè: quorum etiam habitus, motusq;, et quicquid in his ignotum credebatur, emicuit. Tunc et ipsa extimi cœli contextio eiusdem lucis fulgoribus reuibravit. Quo miraculo stupefacti, æerij, terrestresq;, mariniq; Diui, et si quos clausa telluris operiunt: Astreamque, Vranien certe Libyssam apparuisse rati locum confessionis honoratissimæ præbuere. Et ecce subito profilit quedam gemmata, nec minus totis artubus decenter oculate. Huic sydereus uertex, uiibrantesque crines. Verum alæ, cum pennis hyalinis et uolitandi per mundum remigia crebrius aurata crispantur.

crispantur. Gestabat in manu cubitalem, fulgentem-
 que mensuram. In alia librum, in quo prametata diuina
 itinera, et cursus, recursusque syderei cum ipsis
 populorum cardinibus prænотati ex metallis diuersi-
 coloribus apparebant. Que ubi in medium quam-
 pluribus sibi dijs arridentibus uenit, ceteris pulchri-
 tudinem. splendoremque eius admirantibus ita coe-
 perit. Multa admodum rationis, nec eiusdem despi-
 cabilis, tenendaque contuitu me, si qua sunt indu-
 strie nostrae opera, conuenerat reticere. Hec enim
 uerecunda arbitror probitatis motus, cursusque pro-
 prios ipsis ediscerere, qui mouentur, docereque
 deos uelle, quod faciunt. Tum etiam, quod per im-
 mensa spacia seculorum, ne profana loquacitate uul-
 garet Aegyptiorum clausa adytis occultabar. Quip-
 pe per quadringenta ferme annorum millia illic re-
 uerenti obseruatione delitui. Atque utinam post di-
 luuialis consternationis excursus, Athenarumque
 urbem longa intercapedine restitutam, nulla me in
 Grecia terrestres illecebra, nec iactantes crimito-
 rum scopas palliolos non tegendam potius quam
 diuulgandam cognouissent. Nunquam profecto iti-
 neris rationes, reditusque uestri, in notitiam, ac
 mortalium curarum illuuiam peruenirent. Sed quo-
 rum utcumque in graiam notitiam hominum erra-
 bunda perueni, sufficere oportuit, quicquid ab He-
 rathostene, Ptolemaeo, Hypparcho, ceterisque uul-
 gatum. Ne me ultra loquendi necessitas ingranaret.
 Tamen quia me alumnantis, erudientisque Cyllenij
 reticere non permittit officium, nostri que studij
 secreta

Secreta discludere. Solertia quoq; nubentis inuitat. Apud uos superi caelestesq;, qui uestra recensebitis metacula, non tacebo.

De Mundo.

MVndus igitur ex quatuor elementis, iisdemq; totis in sphaera modum globatus. Terram in medio, imoq; defixam aeternis caeli raptibus circum currens circulari quadam ratione discriminat. Quamquam auscultare physicis in ipso astruendi limine non dedigner, qui subtilium corporum teneritudinem suis coactibus circumdant. Etiam in quasdam sectas uias, et circulorum intercapedines non aestimant disparari, sed suis fluctibus adherentes naturas undiq; secus globoso ambitu orbibusque diffundi: Quarum circa medium, quod dixere centron, aquae primum, aërisq; sequens. Tertium ignis Cyma commemorat: Et nunc quinto quodam corporeae substantiae temperamento aethereos circunuolare fulgores. Quo loco solis, ac lunae, ac syderum, signiferiq; orbis se obliquitus circunducit, quod Cido, Foreticus, Cyma gymnasia retulerunt. Cuius naturae tranquillitas etiam illum extimum tenet, ambitioremq; cursum, qui ex eo, quod nullis syderibus occultatur, aëtasq; perhibetur. Si igitur sui similis omnis circum agentium naturarum ambitus reperitur, nulli possunt aethereum tractum circuli uariare. Nos igitur circulos non ita dicemus, ut liquentis naturae discrimina corpulenta fingamus, sed ut ascensus, descensusq; ad nos errantium demonstramus. Neq; enim uel axem polósque, quos in sphaera aenea, quae Circite dici-

tur, ad intelligentiæ compendia affixere mortales. Ego robori mundanæ rationis apponam, cū nihil solidius terra sit, quod eam ualeat substinere. Deinde cum poli uelut perforatæ exterioris sphaeræ cauernis emineant, et hiatus quidam, cardinesque fingantur. Quod utiq; subtilibus æthereisq; accidere non potuisse compertum. Sicubi igitur intelligentiæ edissertandiq; proposito, uel axem, uel polos, uel circulos perhibebo, Ideali quadam prudentia, non diuersitate cæli discreta, sed spaciolorum rationibus dispensetur. Sicq; habeatur, cum euexum, deuexumq; mundum dixerō, cum similis cūctis suis partibus sit, sublimeturq; uel lateat pro conditione orizontis, positioneq; terrarum.

De quinque Paralellis.

Hoc igitur præmonito illud insinuo, quod quidam Romanorū, non per omnia ignarus mei: Stellas à stando, Sydera à considendo, Astra, ab Astreo dicta fuisse commemorāt, fabulosisq; commentis Graij compleuerē cælū. Ego præcepta potius edisserā disciplinæ, ac decē dici mundi circulos asseuero. Quorū alij paralleli, quos æquidistantes Latine possumus memorare, eosdem polos habent, quos ipse mūdus. Poli enim sunt, qui à centro circuli linea usq; in circumferentias ducta medietatis sectæ mensuram æqua ratione discriminant.

De primo Paralello.

Verum ex paralellis primus is est, qui et semper apparens: et contingēs confinia Finitoris nunquā
mersus

mersus assurgit, qui septentrionalis circulus perhibetur.
Ex eo quod cum cæteris, quæ promentur, etiam gemina
sydera septentrionis includit.

De Secundo.

Secundus autem ex paralellis maximus solstitialis est,
ad quem sol æstiuus accedens solstitij fine repulsus
abscedit.

De Tertio.

Tertius æquinoctialis medius, maximusq; cuncto-
rum, per quem sol secundo, uel cum in æstiuam
flagrantiam surgit, uel cum in hyberna descendit, qua-
dam mundi medietate peruectus mensuram noctis lucis
æqualitate compensat.

De Quarto.

Hic propinquus brumalis, in quem hyemali fine
perueniens in aquilonem, denuorsus assurgit.

De Ultimo.

Quintus autē, idemq; ultimus australis: quiq; antar-
cticus perhibetur. Hic mersus, ac uix altiore cir-
culi extremitate orizontis defixa contingens
tanti tamen spaciij, quanti septentrionalis circulus ratio-
ne monstratur, ei etiam inuenitur oppositus.

De Coluris.

Consequēs reor culuros demonstrare: quorū pars de
sup. quædā alia in imò uersatur occulta: de quibus

x 2 non

non nescio scriptorum variare diffinita. Nam alij à septentrionali cardine in meridianum duci circulum perhibent. Exindeq; sub terras meantem: denuo in arcticum apicem sublimari. Alij uerò contra à cardine meridiano inchoamenta circuli perhibentes, eundem per arcticum uerticem, unde ortus denuo retulerunt. Qui quidem aliū ab ortu circulum decusantes, in quatuor quadras mundi ambitu discreuerunt. Verū, ego, quod Hyparcus meus scriptorum ueritate cōplexus: hos dico à signis zodiaci Cycli uenientes, & tam inter se secundo coniūctos, quam omnes paralellos angulis aequales persecantes in cardines peruenire: Nam unus ab Arietis octaua parte natus ambito mundo per polorum uertices ad eandem recurrit. Alius simili complexu mundum à Cancro exortus includit, quod planius postmodum faciemus.

De obliquis.

Verum nuunc obliqui sunt edicendi: Quorum signifer duodecim discriminibus interstinctus ex Paralellis duos, solstitialem, brumalemque contingens, æquinoctialem medium secat. Secundo nunc ad pares angulos, aut findit, aut finditur, qui Soli, Lunæq; iter præbet cum quinque syderibus. Galaxias uerò lacteus obliquorum multo maiore ambitu porrectus etiam uisibus approbatur. Nam confinio septentrionalis circuli natus in Finitorem antarctica regionis acclinans, penè totum uidetur permeare calum, quem quidem mihi desipere uidentur, qui circulum negauerunt. Superest iam unus è circulis, quem quidem, quod locis, momentisque omnibus

bus uariatur, dubito quid appellem. Hic tamen nouissima, supernaq; discriminans, atque undiq; in superficiem telluris lineæ flexu ambientis incumbens: Orizon, uel Finitor, uel Oriens perhibetur.

Item de Septentrionali circulo.

SEd quoniam expositi circuli breuiter claruerunt: Nunc eorum spacia unde primo coeperam, perhibebo. Ac prius ad Septentrionalis circuli redeam granditatem. In quo more Geometrico duo primo signa composui ad circulum perducendum, id est, unum, quod centrū. Aliud quod sphaeram demonstraret. Itaq; in ipso mundi cardine posui clarius sydus. Atq; ab eo ad Draconis caput, quod iam notaueram, usq; ad Finitoris circulum peruenire lineam duxi. Quam postea manente centro circumagēs circulum designaui, atq; ab omni parte spacium æquale complexa. Per hæc sydera per sphaeram circumducta peruenit à capite Draconis, & dextro pede eius, qui appellatur Engonasis ad medium Caphei pectus, tunc ad pedes priores maioris Vrsæ, inde rursus ad Draconis caput.

De Solstitiali.

HVic circulo confinis solstitialis, quem itidem lineari dimensione à cardine mundi in octauam Cancrī partem ducta, quò Sol acceperat, solstitio reperimus eundem circulum ambitu potiore. Per hæc tamen signa curuari incipit ab octaua parte Cancrī. Cuius omne corpus in lōgitudinem secat ad Leonis pectus, ac uentrem. Inde ad Ophiuchi humeros. Deinde ad ca-

x 3 put

put Cygni. Deinde ad ungulas equi, ac protinus ad dextram Andromedæ manum. Deinde ad finistrum Persei crus, eiusdemq; finistrum humerum. Inde ad utraq; Eniochi genua, & proximè ad Geminorum capita, à quibus rursus ad octauam Cancry ipsius partem.

De Aequinoctiali.

A Equinoctialis demum circulum bis admensus à poli termino circumactus tam in Arietem, quam in Libram linea permeante, per hæc signa circulum includit. Ab octaua parte Arietis per totum corpus eiusdem ad reductum Tauri pedem. Inde ad medium Orionis aluum. Deinde per edictas curuationes Idri, Crateraq; & Coruum. Ad octauam Libræ partem inter duas lucidas signi illius stellas. Inde ad utraq; Ophiuchi genua. Ac tum per Aquilam ad pegasi caput, à quo rursus ad octauam Arietis partem.

De Brumali.

B Rumalem uerò circulum similièter signo in octaua Capricorni parte defixo per hæc meare comperimus. Ab octaua parte Capricorni per totum corpus eius ad pedes Aquarij. Inde ad Ceti ultimam caudam, ac dehinc Leporem, prioresq; Canicula pedes. Inde per argo, tergusq; Centauri ad Scorpionis aculeum, deinde per Sagittæ ultimam partem ad octauam Capricorni partem circulus reuocatur.

De Antartico.

Vltimus ex Paralellis, qui uocatur Antarticus tantundem spaciij quantum Septentrionalis includit.

Quem

Quem quidē meantem, quibus syderibus circuletur, ego poteram memorare. Neq; enim mihi ulla celestis globi portio habetur incognita. Sed quoniā per ignotas superiores partes uisus hominū distēditur, dicere pratermitto, ne incōperta falsitatem admiscereuideatur assertio.

Item de Coluris.

Melius Coluros demonstremus, licet ipsi quoq; aliud curuationis abducentes, non se totos uisibus representent: tamen quia coniectura nō erat, poterunt demonstrari. Atq; ita eorum primus, qui ab æquinoctiali parte sumit auspiciū, ab octaua Arietis parte cōtingēs ultimum Delatōtōs angulū, ac mox summū cōtingens Persei caput, dextrumq; eius brachium, proximē manū secans per septentrionalem circulum ad cardinem mundi peruenit. A quo per caudam Draconis ad sinistram Arctophilacos, proximēq; ad Bootis stellam ductus, dextrū Virginis pedem sinistramq; contingit. In quo octaua pars libræ est. Vnde ad dextram manū Cētauri, quā pantheram tenet, diuisus haud procul ab eo loco, quo sinistram centauri ungulam tetigit, in regionem inconspicua nobis partis obruitur, unde emersus infra cœtum per corpus eius, euerſiq; ceruicē ad caput, atq; inde ad octauam partem Arietis redit.

De Tropico.

Alter autem Colurus, qui etiam Tropicus dicitur, ab octaua parte Cancri consurgit ad sinistram ex prioribus Vrſæ pedem per ipsum pectus eius ceruicemq;.

Inde ad cardinem peruenit mundi, Atq; inde per clunes minoris Vrsæ, & bis per Draconem ad sinistram alam Cygni, ceruicemq; perductus, ultimum Sagittæ spiculū, & proximè rostrum Aquilæ contingit, à qua ad octauā partem Capricorni descendit. Inde haud proculmersus in regionem inconspiciuam, infra Argonem resurgit, cuius & gubernaculum, & rectam puppim secans ad octauam partem Cancri reddit.

De signifero.

DVos iam superesse circulos dubium non habetur, quos quidem obliquos dici superius memorauī, quorum unus Signifer, nō ut ceteri, quos linealiter feci: Sed latissimus omnium comprobatur. Quem cum in duodecim spacia discernere, singulis xxx. partes, nō nescia rationis ascripsi. Verum eius latitudinem circuli tetendi in duodecim portiones, ut tantundem spaciū habeat latitudo, quantū longitudini duodecim partes attribuunt. Quod cū factum sit, facile est, loco eo, quo de Sole loqui cœpero, demonstrare: Qui per mediā circuli eiusdē lineā solus fertur. Cuius circuli ambitū per duodecim signa ad modū clara circumagi dubiū non habetur. Nā Galaxias non magis ratione, quā oculis approbatur. Cuius ultra regulā, & plerunq; deficiens latitudo à Cassiopeæ astro in Scorpionis aculeum latitudine compensatur.

De Orizonte.

SVpereft circulus solus Finitor, qui ex eo, quod semper surgentis, demeantisq; mundi diuersitatibus uarietur,

rietur, certum astrorum ordinem non poterit retinere.

Quid sit spacij inter circulos.

IAm nunc inter circulos uniuersos quid interstitij, uel spacij intercapedo naturalis immerferit, equum explicare. Nam inter Septentrionalem circulum quem spacia viij. resecant, et inter solstitialem interpatet tantundem, quantum interest octo et sex. Nam idem interiectus spacijs similibus continetur. In quo fit, ut maior sit circulus ab eodem interiectu pari spacio, et eiusdem tertia portione. Alia intercapedo inter solstitialem, æquinoctialemq; circulos minor est à superiore interiectu, quantum quatuor numeri ad sex. Ab æquinoctiali ad Brumalem similis. A Brumali autem ad austrinum talis est, qualis illa, quæ inter septentrionalem, solstitialemq; circulos interiecta, circulusq; ipse austrinus tantum habet ad cardinem suum, quantum septentrionalis ostendit.

De fixis signis.

Peracta iam spaciorum circulorumq; breuiter ratione, cætera quæ appellantur inerrantia, percurramus. Dubium enim non est. xxxv. signis omne cælum splendere, nisi forte uelit quisq; eorum gestamina sociare, licet animalium uocabulis censeantur, ut Capra, quæ Eniocho superposita, aut hœdos, qui eius humeris sustentur, uel serpentem, quem Ophiuchus tenet, Aut Pantheram, quem Centaurus gestat, quæ sydera uelut partes habende sunt potiorum. Hæc igitur signa quinque et triginta circuli interiacetis ambitu discernuntur.

x

s

cernuntur.

cernuntur. Nam alia sunt Aquilonia, alia Austrina. Regione quippe zodiaci, quæ Septentriones uersus depicta sunt, Aquilonia perhibentur. Interius autem numerantur austrina. Aquilonis igitur habent partem utraq; Septentrio Draco qui inter utramq; flexuosus illabitur. Arcturus, quæ alij Bootem appellat. Corona Ariadnes, Nisusq; quem alij Engonasin dicunt, Lyra, Cygnus, Cephæus. Cassiopeia, Perseus, Deloton, Eniochus, Andromeda, Pegasus, Ophiuchus, Delphinus, Aquila, Sagitta. Austrina autem hæc sunt, Idrus, Crater, Coruus, Prochiō, Orion, Canicula, Lepus, Eridanus, Qui ab Orionis pede defluit, Coetus, Centaurus, Nauis Argo, Piscis austrinus, Ara. Nā & aquā, quæ ex cratere Aquarij fluit, melius partem signi credimus. Et stellam, quam quidem Canopum, quidam Ptolomæum appellant, quæ superioribus inconspicua in confinio Alexandria incipit apparere, ut partem Eridani fluminis extimabo. Hæc discernit zodiacus, qui quidem æquales duodecim signorum integrat portiones: Sed undecim habet signa. Scorpius enim tam suum spaciū corpore, quàm Chelis occupat Libræ. Cuius superiorem partem pedes Virginis occupāt. Maiorē uerò Scorpius: deniq; Chelas, quam Libram dicimus quidā dixere Graij. Horum ergo signorū duodecim nomina, quod uulgo nota sunt, præmitto.

*Quod diuersis circulis distribuantur
quorundam partes signorum.*

I*ntelligo ordinis hoc fuisse, ut quo circulo, spaciōne, quæ signa sint, demonstrarem. Sed & magnam partē
astruccionis*

astruccionis exquirat, contra propositum breuitatis. Et quod mediatenus, tertiâ ue parte, quadam signa de finis circulis diuersis sua membra discrepant. Hanc obscuram caliginem derelinquo. Quippe, ut cetera transcamus, Manus interior Arcturi intra septentrionalē circulum ponitur. Reliquumq; corpus parti alterius deputatur. Cephæi corpus mediatenus septētrionali thorace partito. & diuersis circulis attributo, Nisus uerò sinistro pede septentrionalis Draconis uerticem calcans capite solstitialē circulum ascendit, unum brachium Lyre, alterum dans Coronæ, & alia huiusmodi non minus insuauia, quàm morosa.

Quibus signis surgentibus, quæ oriuntur, quæ occidunt.

Illud potius attendendum, quibus surgentibus signis, quæ ortum faciant occidantq;. Nam oriente Cæro occidunt Corona Ariadnes, & Austrini piscis pars dimidia, Ophiuchus à pedibus usque humeros, serpensq; quem detinet. præter fauces, caputque totum, Bootis etiam medietas. Oriuntur uerò Orion totus Eridanique principium, & in lingua caniculæ lucida stella. Cum autem Leo oritur, Coronæ reliqua conteguntur. Austrinusque piscis & Ophiuchi serpentis Bootisq; partes. Itemque Aquila, Nisique pars dextra. Oriuntur uerò Idri caput, Lepus & Prochion, Caniculæque pars prima Oriente autem Virgine occidunt Lyra, Delphinus, Sagitta, Cygni que pars posterior, Eridani que pars ultima. Et caput, ceruixque Pegasi. Oriuntur autē Idri pars prior usq; ad Craterem, Caniculæq;

Caniculæ que tota, & Navis Argonis, Puppis. Libra surgente occidunt Pegasi & Cygni reliquæ portiones, Andromedæ que caput, Cæpei que humeri. Cetus & flexus fluminis Eridani. Oriuntur Coronæ medietas: Nisi dexter pes, & Bootes, & Idri reliquum præter ultimam caudam Centauriq; pars que in equi speciem figuratur. Scorpione autem nascente occidunt. Andromedæ pars reliqua. Item Cæpei pars, qua extra septentrionalem circulum posita, & Cassiopie, & Orionis pars. Eodem tempore oriuntur Ariadnes corona tota & caput Eniochi, Nisiq; corpus omne præter sinistram manû Idri cauda ultima, & Centaurus totus præter priores pedes. Sagittario nascente mergitur Orion, & Canicula, & Eniochi pedes. Oriuntur uerò totus Ophiuchus, & Nisi sinistram manus, & Lyra & Cæpei caput, humeriq; & Centauri pedes priores. Capricorno oriente occidunt Eniochus totus, & eius capra, hædiq;. Persei pars sinistra, & Argonis puppis, & Prochion. Inuicem oriuntur Cygnus, & Aquila, & Sagitta & altarium. Aquario oriente occidunt Centauri pars equina, Idri caput. Oritur & equus Pegasus. Piscibus ortis occidunt Idrius totus, & Centauri pars reliqua, & crater. Præterea oriuntur Andromedæ pars dextra, & piscis austinus. Arietis signo surgente occidunt pedes Centauri & altarium. Oriuntur uerò Andromedæ sinistra pars, & Persei caput usque ad aluum & Delatoton. Signo Tauri oriente occidunt Bootis pedes, Ophiuchus à pedibus ad genua usque. Oriuntur autem Ceti pars reliqua, & sinister Orionis pes.

Quibus

Quibus temporibus oriuntur, aut occidunt.

Temporum quoque ipsorum quibus oriuntur, aut occidunt, habenda distantia est. Nam quæ transuersa oriuntur, et rectè occidunt, celeriores ortus habent quàm occasus. Contra autem, quæ recta oriuntur, et transuersa conduntur, tardius oriuntur. Nam Cancrī signum rectè oritur, inclinatumque merfatur, licet hoc in Capricorno parua inflexione curuetur. Oritur autē duabus horis, et duodecima parte horæ, et hora occidit: ac deinceps minima in isto distātia est, Leo aut oritur duabus horis, et tertia parte horæ: occidit uerò hora semis, et sexta parte horæ. Virgo oritur horis duabus et dimidia, et sexta parte horæ, occiditque hora et tertia parte. Similiter Libra. At Scorpius diminuit ortum, et auget occasum: oritur enim horis duabus, et tertia parte, occidit hora semis, et sexta parte horæ. At Sagittarius oritur horis duabus, et duodecima parte horæ, occidit et deinceps horæ. At inuicem quæ transuersa oriuntur, et recta occidunt, breuiores ortus occupant quàm occasus. Denique ex his est signum Capricorni, quod oritur hora et deinceps, occidit duabus horis, et duodecima parte horæ. Aquarii uerò proximum signum oritur hora et dimidia, et sexta parte horæ, Occidit horis duabus, et tertia parte horæ. Sequens hos Piscium signum oritur hora, et tertia parte horæ, occidit duabus horis et dimidia, et sexta horæ parte. Eandem mēsuram Aries utriusque temporis seruat. Taurus oritur hora et dimidia, et sexta parte horæ, occidit duabus horis, et tertia parte horæ.

hora. At Gemini oriūtur hora & deinceps. Occidunt duabus horis, & duodecima parte horæ.

Quòd pro diuersitate signorum, dierum, noctiumq; fiat inæqualitas.

HAec est inæqualitas, quæ dierum spacia noctiumque discriminat. Nam cum solis lumen eorum signorum principium, quæ tardius oriuntur, ingreditur dum sequentia signa nascuntur, dici prolixitas procuratur. Vbi uerò hæc intrarit, quæ cito orta demersantur, tardius diebus exiguis noctes efficit grandiores. Denique hæc ratio, & illis respondet, qui uelut miram efficiunt questionem, talia proponentes. Si spacijs equalibus omnia signa percensentur, at necesse est diebus, noctibusq; cunctis sena signa supra terras esse, omnes dies, noctesque pares esse debuerunt. Sena autem signa superstitare non dubium est, totidemque delitescere. Dies quoque noctesque uariari diuersitatibus spaciiorum. Nam Solstitialis dies habet æquinoctialis mensura horas quatuordecim, & sextantem. Brumalis uerò horas nouem, & dimidiam ac tertiam portionem. Vicissim brumales noctes Solstitialis dici temporibus porriguntur: Cuius lucis tempora suscipit nox æstiuæ. In tanta uarietate diuersitateque temporum, illud profecto colligitur. Signa equalia non habenda Cuius conclusioni & rerum uarietas, & nostra regula refragatur. Multiplici enim clepsydram appositione monstratum, omnia signa paria

paria spacia continere. Cum enim diuersa spacia in ortu habeant, atq; occasum: tamen si omnium ortus, occasusq; cōpenses, uidebis ad plenum collata mensuris equalibus respondere. Verū hac questione cōsummata, alia subtilior de spacijs imparibus obiektatur. Dicunt enim, si spacia signorum equalia sint: aut Sol tardiore cursu quedam signa transcurrit, aut in dierum ratio diuersitate mētitur. Sed constat Solem geminorum signū xxx. & duobus diebus excurrere. Sagittarij autē xxviiij. ceterisq; signis, aut adijci, aut detrahi aliquas portiones, quod profectō non fieret, si aut sol equali cursu ferretur, aut signa spacijs paribus tenderentur. Sol autem eadem ac perpetua celeritate festinat. Relinquitur, ut signis spaciorum equalitas denegetur. Sed hunc quoq; errorē opinio inueterata composuit, quam omnes hactenus credidere. Quemadmodum ipsi mundo sphaerāq; postremae centron esse terram: ita & solaris circuli eandem centron esse, quod omnino falsum esse non dubium. Nam ut diuersa spacia sunt celestis ambitus circuliq; medialis, ita & diuersis centrorum signis, punctisq; torquentur. Quò fit, ut terra solaris circuli centrum non sit, sed eccentros habeatur. Per uices enim propinquitates, descensusq; ad terras solaris orbita cursusq; summittit. Itemq; pro signorum conditionibus sublimatur, & cum medietatem linearem in latitudinem zodiaci, sol libratus excurrat, Orbem tamen solis obliquitas meatus aut imprimit, aut extollit. Quis enim dubitet Cancrum, Geminosq;, uerbi gratia in mundi ardua sublimari. Rursumq; Sagittarium Capricornumq; pererratis deflexibus infirmari. Quod cum ipse zodiacus signaq;

signaq; celo coherentia tantumdem à terris undiq; secus
 interstitij detineant. Solaris tamen circulus, qui subter-
 meat, aut euehitur, aut descendit. Hinc uenit, ut à sole si-
 gna cum dierum transcurri diuersitatibus uideantur.

De Planetarum orbibus.

TRanscursa ratio est signorum caelestium, atq; etiã
 circularum, Nunc planetarum orbis differã, quos
 quidem non ab erroribus suis, nam hisdem solis rationi-
 bus commeantes nihil licere patiuntur erroris. Sed quia
 diuersa uarietas mortalibus caligines intentionis effun-
 dit, non planetas, sed planontas, sicut Orator asserit, me-
 morabo: licet eos proprijs nominibus insignitos etiã alijs
 nominibus appellarint: Nam Saturnum Phenona uocãt:
 Iouemq; Phætonta: Pyro in Martem: Venerem Phospho-
 ron: Mercurium Stilbonta nominarunt. Soli uerò Lu-
 naq; diuersitas gentium innumera uocabula sociauit. Ho-
 rum igitur septem, illa eò maximè confixis syderibus ha-
 benda distantia, quòd illa celi tantũmodo cursibus cõmo-
 uentur, propria statione ornata. Hi uerò tã mundanis ra-
 ptibus auferuntur, quàm proprijs cursibus commouëtur.
 Nam quantum eos retulit diei, noctisq; rotatio, tantũ ni-
 tuntur diuersis compensare temporibus, id est, aut mēse,
 ut Luna, aut anno, ut Sol, aut xxx. annis, ut Saturnus, &
 ceteris temporibus attributis pro spaciorem quæ circũ-
 eunt latitudine, aut breuitate. Quæ cuncta sydera, licet
 in ortum pergere uideantur, non tamen aduersum mun-
 dum rigido motu, sed obliquo per zodiaci defixa moliũ-
 tur. Alioquin ex contrario partium suarum motu mun-
 dus stare

du stare non possit. Deniq; etiam peripateticorum dogma cōtendit, non aduersum mundum hæc sydera promoueri, sed celeritate mundi, quã sequi non potuerunt, præteriri. Quod quidem, etiam ut uerum sit, meis non poterit rationibus obuiari. Siue enim Saturnus nimia cū mundo celeritate cōcertas, uix exiguis cursibus superatur. Ac Luna, quod tardius incedat intra trigesimum diem à mundi parte eadem præteritur. Siue contra mundum nitentibus, ideo celerior, quia breuiore ambitu orbem circuit luna: tardiusq; Saturnus propter latitudinem orbis effusi. Vtrum uelis, meis regulis non obsistit. Siquidem suis motus istorum rationibus dispensatur. Quibus tamen septē syderibus unus est communis motus, quod omnes ortum petunt. Alius quod temporum omnes diuersitatibus atq; accidentibus uariantur. Nam ex his quinque sydera, stationes recursusq; patiuntur. Sol uerò, lunaq; cursu cōtinuo rapiuntur. Item hæc lumina uicibus obscurantur. Quinq; uerò sydera nesciunt umbrari. Tria item ex his cum Sole, Lunaq; orbem terræ circumeunt. Venus uerò ac Mercurius non ambiunt terram.

Quod Tellus non sit centrum omnibus planetis.

Licet generaliter sciendum cunctis orbibus planetarum eccentricon esse Tellurē, hoc est, non tenere medium circulatorum: quod mundi centron esse non dubium. Et illud generale septem omnibus aduertendum, quod cū mundus eiusdem ductus rotatione unimoda torqueatur. Planetae quotidie tam loca, quàm diuersitates arripiant circulatorum. Nam ex his nullū sydus ex eo loco unde pri-

die ortum est, elenatur. Quod si est dubium non est. clxxiiij. circulos habere Solem, per quos, aut ab solstitio in brumam redit, aut ab eadem in solstitialem lineam subleuatur. Per easdem quippe mutationes comineat circulatorum. Sed cum sol prædictum numerum habeat, Mars duplos circulos facit: Iouis stella duodecies exerefcere octies uicies cumulatis, Saturnus eos circulos, qui Paralelli etiam dicti sunt. circumcurrunt: Qui motus omnium cum mundo proueniunt, & terram orbibus, occasibusq; circumeunt. Nam Venus, Mercuriusq; licet ortus occasusque quotidianos ostendant: tamen eorum circuli terras omnino non ambiunt: Sed circa solem laxiore ambitu circulantur. Deniq; circulatorum suorum centron in Sole constituunt, Ita ut supra ipsum aliquando, infra plerumque propinquiores terris ferantur, à quo quidem signo uno, & parte dimidia Venus disparatur. Sed cum supra solem sunt, propinquior est ei Mercurius, cum intra Solem, Venus, utpote orbe castiore, diffusiorēque curuetur. Nam Luna, quæ propinquior terris est, per quos feratur lanfractus, interius memorabo. Post cuius orbem alij Mercurium, Veneremq; alij ipsius circulum solis esse concertant. Deinde Martis, Iouis, ac Saturni: quos omnes ut suis amplitudinibus metiamur, quod non facile astrologi uoluerunt, ab uno Geometriae concessio, assertio est inchoanda: quod & ipsa suggerit in presenti, & ab Heratosthene, Archimedeq; persuasum in circuitu terræ esse ccccvi. millia stadiorum & decem stadia,

Quod

Quòd circulus Lunæ maior sit quàm terra, & ipsa Luna minor quàm tellus.

ITa ergo, ut ab hoc indubitatis rationibus approbatur, Lunæ circulum centies terra esse maiorem. Qui quidem circulus ipsa luna sexcenties potior inuenitur. Quæ duo ex defectibus solis assiduis quantum umbræ Luna subiecta reddiderit, et ipsius umbræ collatione cum ipso Lunæ corpore uera dimensione monstrantur. Quæ nisi morosa sit, quemadmodum dimensa sim, demonstrabo. Crebro in climate Diameroes proueniens solis defectus, eisdem ex omni parte totum obumbravit orbem. Sed propinquo climati, id est, Diarhodij portio obscuræ apparuit. In climate uerò Diaboristhenis nullo obistente parte Sol totus eluxit. Vnde quoniam clima Diarhodij quot stadia contineat, manifestum est, repari duodeuigesimam partem terræ umbram, quam luna fecerat, continere. Sed quoniam maius corpus eius est, quod umbra metaliter iacitur, quàm ipsa umbra ex climatibus, quibus pro parte Sol obscurabatur, dextra, leuèq; compertum est triplo maiorem esse ipsam Lunam umbra sua. Ergo collectum est Lunam sexies minorem orbe terræ prædictis rationibus inueniri.

Quòd Luna minor sit orbe suo.

LVna autem minor est orbe suo sexcenties, quod clepsydri intelligi potest. Duobus enim uasis æneis suisilibus positis, unum uacuum inferius, aliud superius aqua plenum pone. Obserua autem Lunæ or-
tum,

tum, & stellam fixam simul cum ea oriētem. Et cum coeperit corpus Lunæ ex superiore parte supra terras apparere, cito superioris uasis aqua, uidelicet pleni centrum aperi, ut simul cum incipiente Luna oriri, aqua fluere in uas inferius incipiat, & donec totum corpus appareat, fluat. Cum autem tota supra terras apparuerit Luna, statim primum uas, in quod aqua fluxerit, subtrahas, & aliud apponas, in quod aqua fluat, donec nocte alia renascatur illa stella, quæ in priore nocte cum Luna oriebatur, & cum illa orta fuerit, superius uas, unde aqua fluxerat, tollas. Deinde metire totam aquam, quæ in spacio uiginti quatuor horarum fluxerat ad mensuram illam primam, quæ cum corpore Lunæ prius in primum uas fluxerat, & inuenies sexcenties aquam excrescere, quod in Lunæ circulo fieri non dubium est, id est, sexcenties superare spacium corpus Lunæ. Vnde colligas circulum eius toties esse maiorem. Luna autē minor est orbe suo sexcenties, quod clepsydriis fusile imponas: Atque emersa omni subtrahas primum, & aliud uas apponas, donec nocte alia renascatur, adiecto ad circuli spatia, & quot excurret partibus, & ipso item lunæ corpore, quoniam de circulo hoc quoq; esse non dubium est, inuenies sexcenties aquam excrescere, unde colligas circulum eius toties esse maiorem. Si ergo ipsa Luna maior sexies terra, sexcenties circulus eius maior Luna. Vides lunarem circulum centies maiorem esse tellure.

Quorum planetarum orbes
Lunam supercrescant.

Qno

QVO monstrato alios circulos uideamus. Sed quis dubitet solarem circulum duodecies quàm Luna esse maiorem? Cum quòd illa mense, ille duo decim percurrat. Martis uerò circulus uicies quater potior inuenitur. Iouis centies & quadragies quater. Saturni trecenties, tricies, & sexies. Vnde si numerus intentionibus supputetur: et quot stadia Saturni circulus habeat, & quota eius portio omnis terra sit, inuenitur: Nam si centies Luna circulus maior est terra, Luna autè circulo cccxxxvj. maior Saturni: Maior est igitur Saturni circulus omni terra tricesies, ter millies, & sexcenties.

De Lunæ meatu.

NUNC iam Lunæ meatum, quæ terra propinquior est, uideamus: quam quidem menstruum habere lumen physicorum assertione persuasum est. Cum quòd sit semper pleni orbis esse non dubium est. Nam si ab illa parte, quæ se subiicit Soli, omni hemisphærio collustratur etiam trigesima nobiscum nullum lumen ostendit: Superne qua Solem spectat pleno lumine relucescit. Denique cum discedens à Sole à latere cum cœperit intueri, pro parte etiam inferius lumen acquirit, donec è regione posita ab hac parte quæ nobis est uisibillis, collustratur. Circuit enim eius globum undiq; secus Solis nitor, & ei parti, quam totam tunc aspicit, lumen indulget, cuius luminis radij in terras quoq; luculentiores perueniunt: ut si quis ex speculo lumine repercusso effigiem lucis excipiat. Quæ quidem Luna, cum eum in orientis partibus comprehenderit, obscuratur: & cum in occasu de-

y 3 seruerit,

seruerit, luceſcit. Cuius primi luminis effigies quibuſdam
 uelut eornibus circulata *μολοις* dicitur. Cum uerò xc.
 partibus à Sole diſcedens orbem eius mediatenus idem ra-
 dius luminarit, *διαμέσος* perhibetur. Sed prædictis
 partibus cū alias xlv. adiecerit, perhibetur *ἀμφοτέρως*,
 id eſt, maior dimidia, minor plena. Cum uerò clxxx. par-
 tibus à Sole diſceſſerit, contrario poſitam totam partem,
 quam terris opponit, illuminat, *πανσίνως* perhibe-
 tur. Ac dehinc deficiens ſeruat tum prædictis partibus
 nomina memorata. Quæ quidem xiiij. orbis ſui partes die
 nocteꝝ tranſcurrit, cum pro latitudine circuloꝝ,
 quos obeunt eodem interſtitio Mars dimidiam, Iupiter,
 duodecimam uniuſ partis, Saturnus xxviiij. uniuſ portio-
 nis excurrat. Verum Luna circuit totum ſigniferum
 xxvij. diebus & beſſe: Sed Solem xxix. diebus, & media
 diei, noctisꝝ parte cōſequitur: quòd ideo tardius proue-
 nit, quia cum ſuum peregerit circulum, ex quo Sol ab
 eodem loco, quo ei lumen dederat, excurrerit, & in ſigno
 proximo, aut etiam altero reperitur. Nam ſi in Libræ,
 aut Scorpij, aut Sagittarij ultima parte lumen acceperit,
 Non cum in ſequenti ſigno, ſed in altero conſequitur.
 Hæc enim aliquando tria ſigna tranſcurrit. Quemadmo-
 dum hiſ contraria plerumꝝ bis inuenit. Nam quoniam
 ibi Sol xxx. diebus, & in Geminis xxxij. moratur: Lu-
 na, quæ xxix. diebus, & dimidia parte cum conſequi-
 tur, ibi utiq; poterit inuenire. Verum eadem Luna alia
 quando xiiij. diebus, aliquādo xv. plerunque xvj. ple-
 uum perficit lumen. Ita tamen, ut in eodem deponen-
 do compenſet. Nam ſi xiiij. die lumen impleuerit xv. die-
 bus amittit: ut dierum ratio integra concludatur.

Verum

Verum eadem Luna implet annum suum cccliij. diebus. Nam xij. eius coitus hoc numero peraguntur. Sicq; fit, ut annus solaris diebus xj. maior habeatur, quod intercalationum diuersitatibus compensatur.

De XII. partibus latitudinis zodiaci.

DE Latitudinis partibus, per quas Luna com meat, Dedicamus. Nam in zodiaco xij. esse latitudinis partes superius intimaui, per quas diuersis modis sydera spaciuntur. Nam alia per tres partes, alia per quatuor, alia per octo, quedam per omnes xij. deferuntur. Sol enim in nullam excedens partem in medio libramento fertur absq; ipso Libra confinio. Nam ibi se aut in austrum, aquilonemq; deflectit ad dimidium serè momentum. Luna autem per omnes xij. currens, nunc in aquilonem prouehitur, nunc in austrum deueniens infimatur, utrinq; momentis excurrens. Sicut Hypparcus quoq; consentit. Deniq; obliquitati eius uocabulum constructum, ut ferè ἰσχυρὸν dicatur, ita tamen ut. descendens, ascendensq; ipsam solarem lineam, quam mediam intrat senas utriusq; lateris partes esse monstraui, aut acutis, aut spaciosis angulis secet, nec possit tamen ad idem, hoc est ita, ut est posita, eodem mense, eadem parte sic ad Solem reuerti eadem latitudinis portione, nisi mense ccxxxv. hoc est anno xix. Nam ut sub eadem die, atq; hisdē propinquitatibus syderū inerrantium ad idem redeat, faciūt anni lv. Ut uerò etiā planetarū hisdē rationibus sub eadem specie contin-

cie contingat, anni magni prolixitas spectanda. Verum eadem Luna consecans solarem lineam in aquilone scandit, uocatur Ὑποσώμενη. Cum ab aquilone ad solarem lineam redit, dicitur Ὑποσώμενη. Cum à solari in austrum descendit, ταπεινός ταπεινομένη. Cum deinde rediens ad solem resurgit, ταπεινός ὑπομένη. Sed idem ascensus, descensusq; faciunt utriusq; luminis obscurationem. Nam cum Luna scandēs, descendensq; in solarem lineam incidit, si trigesima est, hoc est omni corpore subiecta Soli, obscurationem Solis terris facit. Suo enim corpore subter se positus obscurat alijs partibus terræ Sole, qua non tegitur relucente. Quam obscurationem eadem non cunctis mensibus facit, quia non semper trigesima in eadē solari linea reperitur. Sed aut sursum, aut deorsum posita, ne possit obstare, transmittit.

De Defectu Lunæ.

Item Lunæ defectus fit, cum in contrario Luna posita, hoc est. xv. in eadem linea Solis umbra terræ metaliter infuscat: Nam Sol umbram terræ in suam lineam mittit. Quam si Lunæ corpus intrarit: quoniam uidere lumē Solis terra obstante nō poterit, luminis soliti ademptione furuescit. Alias cum in superiore, aut inferiore latitudinis loco fuerit, pleni luminis effigie relucescit. Deniq; ideo intra sex mensem defectus non potuerunt iterari, quia aut xv. aut prima in eadē Solis linea per xij. partium latitudinē spaciatur. Deinde non poterit inueniri. Vnde si ab Aquilone rediens ad Solem in latere proximo posita nō obsistit, παραμαρτυρεῖν quod op. facere. perhibetur.

betur. Quæ si à latere Septentrionis transcurrens coit,
 et obsistit, παραμάξαντος ὁπέριος σὺνδ'ος memoratur.
 Si ab Austro ueniens, nec obsistens lumen acceperit, πα-
 ραμάξαντι σὺνδ'ου μόντου fecisse dicitur. Si autem ad
 solarem circulum ueniens ab Austro obstiterit Soli, ἀνα-
 βιβάζου σὺνδ'εσμου fecisse dicitur. Hæ species, diuersi-
 tatesq; Lunæ superæ mutabilitatis uarietate confun-
 duntur.

De cursu Solis.

NAM Sol, quem Gemino diximus meare motu, qui-
 pe ab ortu, aut cum mundo corripitur, aut ipse
 suum circulum contra mundum per obliqua distēdit. Ve-
 rū ex ea parte, qua cū mūdo uoluitur, quotidie ortus sui
 lineā mutat. Et quonā omnes ductus, per quos uoluitur,
 circulos, appellamus clxxxij. eosdem esse dubium non ha-
 betur. Nam siue à Cancro descendat, per eosdem usq; ad
 Brumalem circulum currit. Siue à Bruma in solstitium
 ueniat, per ipsos denuo reuoluitur. Qui quidem secātes
 secundo zodiacum, contrarijs signis perpetuo lineantur.
 Nam primus Arietis circulus primus est Libræ. Item tri-
 gesimus Arietis trigesimus est Libræ. Item Tauri prior
 Scorpionis est primus. Sic igitur ccclxv. partibus fiunt,
 clxxxij. Circuli, quos omnes Paralellos appellamus, et
 ex contrario, ut dixi, signa hisdem partibus secant. Ergo
 bis hos circulos annuos, ccclxv. diebus, et quadrante
 diei peragit, siue ad solstitialem circulum tendat, siue
 exinde reuertatur. Illud etiam non tacendum, quod cum
 duo sint hemisphæria. Vnum ab æquinoctiali circulo in
 2 5 septentrionem,

septentrionem. Aliud in Austrum ab eodem æquinoctiali, tamen Sol diuersa utrunq; ratione discurret. Cum ut dixi, paria sint signa partis utriusq;. Verum id, quod ad solstitialem cōsurgit, clxxxv. diebus, & quadrante diei, noctisq;. Id autem, quod ad Brumalem deprimitur, clxxx. diebus peragitur: quod utiq; illa res facit, quòd eccentricon Solis circulo dixi esse Tellurem. Et in superiore hemisphærio alterius tolli, in inferiore ad terræ confinia propinquare. Dubium autem non est citius transcurrere breuiorem sinum, tardiusq; diffusum: Verum Sol, cum ad Cancrum ab æquinoctiali parte conscendit, æstatem præstat hominibus, quos inter solstitialem, septentrionalemq; uiuere, dubium non habetur. Cum ab eodem Cancro in æquinoctialem Libram descenderit, Autumnum facit. Cum uerò ad Brumalem lineam recedit, Hyems habetur. Propterea, quòd calore dimoto, torpor inuadit. Rursum cum à Capricorno hyemali in æquinoctialem Arietem surgit, uernum tempus aridet. Ex hinc denuo in Cancro Aestas torrida renouatur Sed econtrario perferre omnia non dubitatur: Antipodas, quorum æstatem Capricornus facit, hyemem Cancer, Sol tenens æquinoctia utriq; parti temperiem.

De accessu, defectuq; dierum ac noctium.

IAm illud superfluum puto, noctiū accessus, defectusq; memorare. Cū pares pro rota sint æstiuis diebus hyemis

mis noctes, & hyemalibus diebus noctes æstivæ, unaque æquinoctialis nox, quæ bis anno contingit, per sit dici suo. Nam cum ab æquinoctio verno in Cancrum Sol meat, omnes dies maiores sunt noctibus suis. Item ab autumnali æquinoctio usq; ab Brumam minores dies noctibus dilatatis.

De Climatibus octo.

Minimus autem anni dies Brumalis est, qui habet horas. ix. Maximus autem Solstitialis habet horas xiiij. licet hoc pro climatum rationibus uarietur. Nam climata octo sunt, sed proximum solstitiali Diameroes. Deinde alterum diasynes. Tertium Dialexandrias, quod ducitur per Cyrenas in Africam Carthagini ab austro adiacentem. Quartum & medium ex omnibus diarhodij, quod per mediam Peloponensium, Siciliamq; ductum, ad ostium Bethys pervenit. Quintum est Diaromes per Macedoniam, & alteram partem per Gallias, & Lusitaniam ad Tagum descendens. Deinde sextum per Hellepontum, Thraciamq;, & confinem Germaniæ Galliam. Septimum Diaboristhenes per Põticum mare: & ab altera parte Germaniam, Britaniamq; præciciens. Ultimum est ultra Meotis paludes, & infra Ripheos montes.

De æquinoctialibus diebus secundum Climata.

Ergo secundum Climata dies dicantur. Diameroes maximus dies habet æquinoctiales horas. xiiij. Minimus dies. xj. Diasynis maximus dies horas habet. xiiij. Minimus decem. Dialexandrias maximus hora =
rum

rum xiiij. Minimus, ix. Diarhodiū maximus horas xiiij. & besse, & Minimus ix. Diaromæ maximus, xv. Minimus ix. Diabelleſpontus maximus horas xv. Minimus viij. & besse, Diaboriſthenes maximus horas xvj. & biſſe. Minimus viij. & trientem, Diariphæon maximus horas xvj. Minimus viij. Deinde cum prope cardinem acceſſeris, longior dies ſemper, breuiorq; nox fiet. Denique colligitur ſub ipſo uerò cardine ſemper diem eſſe. Interea hiſ climatibus quibus creſcunt, decreſcūtq; luceſ, Sciēdūq; a Bruma ita dies accreſcere: ut primo mēſe duodecima eiufdem temporis, quod additur æſtati accreſcat. Secūdo mēſe ſexta, Tertio quarta. Et quarto mēſe alia quarta. Quinto ſexta. Sexto duodecima. Illud quoq; manifeſtum, quod zodiacus circa Cancrum, Capricornūq; flexior æquinoctialem penè directum ſecat.

De Stella Mercurij.

HAſtenus de Sole. Nunc planetarum curſus conuenit intueri. Eorūq; præcipuè, qui circa Solē peragratiōe mundana uoluuntur. Nam Stilbon penè anni circulum ducens per octo latitudinis partes alternatim incitus diuerſitate diſcurrit. Huius Veneriſq; circulos epicicloſq; eſſe ſuperioribus memorauimus, id eſt, non intra ambitum proprium rotunditatem telluris includere. Sed de latere terræ quodammodo circunduci. Qui ut oriiri ſubinde occidereq; uideantur, mundani motus raptibus uioluuntur. Sed idem Stilbon, licet Solem ex diuerſis circulis comitetur, ab eo tamen nunquàm ultra xxxij. partes poterit aberrare, nec duobus ſignis abſiſtere. Nunc præteriens, nunc conſiſtens, aut certè regrediens,

qui

qui quidem diuersis schematibus uariatur. Nam licet exiguus, paruusque temporis spaciū faciat, tamen et ortus facit, et occasus. Quippe ubi radijs solaribus conditione partium liberatus, ante emergentis splendorem iubaris uibrandus apparet, ultra terrarum orizontem subleuatus. Nam à Cronico ortu hic nunquam poterit eleuari. Quippe in Diametro Solis posset positus euenire syderibus Diametrum in signo septimo perhibetur: ita fit, ut iste, qui ultra signum et alteram exiguam portionem sequentis abesse non poterit, non illic contingat ortu à Cronico subleuari. Denique nec contrarium eidem nouit occasum, uel ortum, sed ortum itidem uespertinum facit. Cum post occasum Solis luminis sui libertate clarescit: item occasus duos habet: Vnum cum ante Solem parere solitus, claritate radij superuenientis occulitur. Alium, cum itidem retro gradatione sui uiciniæ Solis admotus idem patitur in occasu. Ab eo quippe Solis lumine intra xx. momenta abesse non poterit, licet maioribus partibus aberrarit, qui ultra secundum signum non poterit inueniri. Et has tamen obscuraciones, ortus que perspicuos quarto quoque mense, nec id tamen semper offendit.

De Stella Veneris.

AT Venus, que ab alijs Phosphoros nominatur, à Pythagora Samio, cum suis ostensa est terris rationibus peruestigata. Et ipsam circa anni consuetudinem habere circulum proprium perdocetur. Nam ecc. diebus, et aliquot latitudinis uerò partibus, xij. Lune similis peruagatur, l. momentis à Solis orbe discedens, licet plus

plus à xlvj. partibus aberrare non ualeat. Et tamen in suo posita circulo cum uaria diuersitate circumdat, quia aliquando eum transcurrit, aliquando subsequitur, nec comprehendit, aliquando superfertur, nonnunquam subiacet. Quippe quæ non annis omnibus reuocet cursum. Tunc etiam retrogradatur ultra anni circulum tardior collustrat orbem. Cum autem directo cursu meat, etiam undecimo mense circulum complet, Nunc faciens ortum, ut in Luciferum, nunc post occasum Solis effulgens, Vesper uel uesperugo nominatur. Sola de quinque syderibus umbram reddit, ut Luna: Solæque fulgori Solis emergentis diu conspecta non cedit. Quæ quidem in ortu matutino plerumque quatuor mensibus immoratur. In uespertino uero nunquam plus uiginti diebus, Verum tam uisus eius quam occulationes xix. mensibus restauratur.

De Stella Martis.

NAm pyrois siue Martium sydus ultra Solem means proprium etiam ipse circum telluris eccentricon meat. At annis prope duobus in latitudine quinque partes excurrit. Cui licet cum duobus superpositis ortus, occasus stationesque, hac reditus uideantur esse communes, tamen et altitudinem propriam, et stationem primam, et Absidem suam exceptam cæteris nouit. Nam eius altitudo, id est, ubi se eius circulus à terra altius tollit, sub signi Leonis regione cõsurgit. Statio uero specialis eius prima. Nam utpote Soli coniunctus de proximo etiam in quadratura eius positus radios sentit, Quippe in nonagesima parte ex utroque eius latere remoratur

moratur. Absidem etiā habet, recessumq; sublimē in Capricorni confinio, hoc est, sub eius vigesima nona parte.

De Stella Iouis.

STella uerò Iouis salutaris ad omnia, ut pote superior duodecim annis longitudinem propriae circumactionis excurrit. Per latitudinem uerò quinque partium spaciatur. Altitudo eius circuli in Virgine reperitur. Absis uerò in Cæcri decima quinta portione: Qui ascensus, descendensq; eccentricon esse terram ipsum quoque circulum contestantur.

De Stella Saturni.

Phenonis autem, hoc est, Saturni præaltius omnibus sydus modico minus annis triginta circulum suum per longitudinem circumcurrit. In altitudine uerò tribus tantum, aut etiam duabus partibus peruagatur. Altitudo quidem eius circuli in Scorpionis signo grandescit. Verum Absis ipsius Libræ uigesima portione ortus tam ei quàm duabus inferioribus sunt similes, cum ultra partes duodecim eos matutini radius non præcesserit Solis. Tunc quippe matutinum ortum facere perhibentur. Occasum autem cum Sole dimerso remotæ tot partibus poterunt apparere. Est et alius ortus, qui $\chi\rho\nu\nu\omicron\chi\sigma$ perhibetur. Cum Sole intra orizontem demergente de Orientis facie clarum planeta nascentis sydus emergit. Occulta
tiones

tiones uerò eorum fiunt, cum radio consequente. proprij
 luminis uibratum amittunt. Deniq; a partibus cxx. matu-
 tinas stationes efficiunt. Moxq; in contrario in clxx. par-
 tibus exortus faciunt uespertinos. Itemq; in alio latere in
 cxx. partibus uicimantes, stationes faciunt uespertinas,
 quas etiam secundas dicunt, qui superiores primas esse di-
 xerunt. Consecutus autem radius intra duodecim par-
 tes, eas opprimit, & occultat. Sed cursus diuersita-
 tes, altitudinisq; causas consistendi, retrogradien-
 diq;, atq; incedendi omnibus supradictis im-
 portat radius Solis affulgens, qui eas per-
 cutiens, aut in sublime tollit, aut in
 profundum deprimit, aut in
 latitudinem declinare,
 aut retro grada-
 re facit.

Explicit liber octauus.

Martiani

MARTIANI

CAPELLAE DE

MUSICA,
LIBER IX.

*Am facibus lassos spectans marcentibus
igne*

Instaurare iubet tunc hymenaea Venus.

*Quis modus, inquit, erit? quonā sol-
ertia sine*

Impedient thalamos ludere gy-

mnasia?

Diriguit comis blandisq; asueta uoluptas,

Et noster pallens contrahit ora puer.

Ipsa etiam fulcris redimicula nectere sueta

Flora decens trima anxia cum charite est.

Nec melicum recimens modulatur tibia carmen,

Nec dulcis tentat psallere Melpomene,

Omnia quae tenero moris feruescere ludo

In cumulum doctae uocis honore tacent.

Nec suada illecebris sponsalis pectora mulcet,

Nec stimula incenso allicit aculeo.

Quinetiam interulos gaudens dissoluere nexus:

Blandificaq; libens stringere corda face:

Nictantes oculos reprimat stupefacta uapore,

Nec perferre ualet gorgonos ora trucidis.

Si erudita placent certe sponsalia diui,

Saltem docta seruat carmina Calliope.

2 Nam

Nam simul oblectans uocis modulamine mentes

Tædia dulcisonis auferet illa tonis.

Quippe est scruposis, fateor, lassata puellis

Iusuetis lætor mœstificata modis.

Pronuba sic uolupte est hæc seria carpere Iuno:

Nec cura astriferi te stimulat thalami.

Ast ego succubui, lepidisq; assueta choreis

Non ualeo tristes cernere cecropidas.

Et cum dicto resupina paululum, reclinis' que ponẽ consistens sese permisit amplexus Voluptatis. Cuius uerbis, assertioni' que ruricola omnes, Cuncti' que Fluctigena quã plures etiam Astriluci assensere Diui, Præsertim' que Lemnius mulciber Fabrilium tantum operum sollers maritus promptiore attestazione collaudat. Tunc denique, quod decenter innixa, atque ipsa relabentem lassitudo decuerat. Mars eminus conspiciatus teneræ cum admirationis obtutu languidiore fractior uoce laudauit, profunda' que uisus est traxisse suspiria. Nec Bromius in fauoris gratiam dispar fuit. Quinetiam ipsam Athlantiadem tam flammata cupiditatis cura concussit, ut omittere uellet, que circa sponsalem coetum ornatiores disposuit. Tanti quippe uisum nõquã Veneri displicere. Verum superum pater, licet insinuatione Germanæ, ut prosperaret admonitus, tamen nequid nuptialibus derogaret ornatibus, aut tantæ eruditionis examen delitiosa festinatione conuelleret. Qui probandarum numerus superesset, nihil asserens festinationis exquirat. Cui Delius Medicinam suggerit, Architectonicam' que in preparatis assistere. Sed quoniam his mortalium rerum cura, terrenorum' que sollertia est. Nec cum athe-

re quicquã

re quicquàm habet, superisq; confine non incongruè, ac si fastidio respuuntur, in Senatu cælico reticebunt. Ab ipsa deinceps Virgine explorandæ discussus. Vna uerò, quæ potissima Cæli, Syderumq; dilectior est, examinis huius tam fauore, quàm uoluptate disquiritur. Tuisq; conspectibus non poterit sine scelere uiduari. Sed illud præ cunctis intimatum uelim. Quod Dotis offerendæ, cum mulandæq; reciproco alias aduexit Virginis mater puellas, quas opulētis collocatas muneribus examine isto explorare constituit. Hæ igitur modo dispares numero, nec disgregæ uenustate eruditionis etiam dignitate paucis astantium conferendæ, in penetralibus quoque uirginis, secretisq; sanctionibus alumndata. Quatenus nec odio, quibusq; delicijs ac prorsus enerui mollitudine syderalis curiæ transeantur, ionialis uigoris maicestate percensæ. Hic Tritonida. At quim ait Virgines, quas Phronesis educauit, superum incessabiliter pectorum arcana tenuerunt. Nec quisquàm fuit uestrum, qui non illis uoluntatis abdite interpretamenta commiserit. Denique ex his quamplures antistitiam Professe diuum. Ac ni per illas in terris sanctis libare numinibus, certè litare penitus abnegatum. Verum transactæ Virgines eruditionis castæ præstitero miracula. Hæ familiaritatis uestre præferunt documenta: Nam inter diuinæ humanaq; dissidia solæ semper interiunxere colloquia. Has igitur ingressas agnoscetis, probabitisq; Diui. Quæ dum Delius, Pallasq; differerent earum disquisita uocabula. Tunc Phœbus Genethliace inquit, propior astant. Quæ rationis æthe-

reæ conscia pensa Lachesis adoptæ, atq; instantium sæculorum gerenda denunciat. Deinde Symbolice, quæ uarietatibus ominatis uentura componēs auspiciorum prouentus pensat uiribus futurorum. Thnetice tertia est, per quam tripos illa uentura deuunciat, atq; omnis eminuit nostra Cortina. Deniq; in argumentū præscientiæ mihi coruus alludit. Cygnus etiam sociatur, ut diei noctisq; prouentus nos auibus præsentire concolor temporum pluma testetur. Ipsaq; tripos trini cursus præstigia pollicetur, hoc est Extantis, Instantis, & Rapti. De mum trigarium supplicantis semper germanitatis adueniat, quod uestra uulgo suffragia pollicendo incertos mortalium sensus primum in spem opis superæ proritauit. Præsidijq; indagam incultam fecit procedere nationem. Hanc igitur siue trigeminam foeminam, siue tres in unius nominis uocabulum conspirantes, quis in cælum uenientes inexamintas attentet explodere? Cum per eas in terras nos certum sit demerere. Post hæc uerò astabit decens illa sydereis fulguransq; luminibus, quæ epistolæ tuæ, & dicta est, & probata. Huic semper pater tuas assereris credidisse manubias, ac trifulcra lucis commisisse fulgorem, quæ uias, uestigia, aduentum, exitusq; igniuage denūtiatiōis agnoscit. Huic igitur foemina colloquium denegamus? per quam edictorum tuorum admonitus mortalibus innotescunt. Cur igitur pater optime remoraris, & intromittere, eas alacer & probare.

Postquàm hæc Latoius dixit, Iupiter Harmonicæ uenire, quam suggestum est, Mercurialium solam superesse præceperit. Tuncq; alias in ordinem continuari. Hic

Luna

Luna iam gemina emensi dici portione commonita. Ingressuram, inquit, mox foeminam possum explorare uobiscum. Caterum propinquante uespera, confinijs que noctis consequentibus tempora impartire non possum. Quippe plastrum mihi, Taurusq;, ac mūdāna discursionis itiner subeundum, nec ex terrarum me auscultare commentis stelligeri raptus meta permittit. Et fautor, uellem, si quam examinationem Virginum prorogaret auctoritas, ipsa quoq; tam præcluis eruditionis asserpta cognoscere, præsertimq; cū perendinatio rationaliter expectatur, ne lassata cognoscentis curæ: fatigatione fastidia omnem doctæ intimationis excursus grauata laboribus intentionis excludant. Et illa expectandæ cognitionis, approbandæq; subtilitatis in odium noscendorum obtusa multiplici prolixitate uertatur. Aequius igitur duco ampliandam discussionem tantum in ardentem sitim aurium inuidarum. Quæ cum Luna differeret, omnes certatim assensere diui. Dehinc que utrum re-pensatrix dato, diesq; conferendæ Dotis prorogari iure publico possit, inquiritur. Quo dicto, Arcanus ille pri-sci iuris assertor magna nepotum obsecratione consulitur, responditq; regulariter etiam matrimonio copulato dotem dicere Foeminam uiro nullis legibus prohiberi. Ac tunc Iupiter periti patris eruditione commonitus. Ha-beo inquit, mea pignora gratulandum. Quod fas asserit, quicquid uos uelle cognoui. Neq; enim fastuosa rigidus elatione defugiam, aut uestrum crebrius accelebrare cō-cilium, aut doctarum uirginum examinare sollertiam de-sidis ignauie dissimulatione piguerit, præsertim cum ter-ris indecenter expulsas Solis oporteat adherere syderi-

bus. Nunc igitur præcellentissimam Fœminarum Harmoniam, quæ Mercurialium sola superst. audiamus. Hæc quippe & superum curas præ cunctis poterit permulcere æthera cantibus, numerisq; latificans, & nostra tantummodo cupit celebrare palatia exosa terrigenæ stoliditatis ignauiam. Quam melicorum indocilis auget sine fine mortalitas. Deniq; iam pridem homines, dirutaq; gymnasia, abscedens orbe, terrisq; damnauit. Ac uix Cyl lenide indagantis excursibus nunc comprehensa post longæ occultationis obliuia de fuga reuocatur, reduci- turq; latibulis. Hanc igitur repertam post sæcula nume- rosa, & tandem in usum melicum, carmen quæ reuocatam tam uolupte est, quàm conducit audire. Ceteræ uerò eru- ditionis doctissima, sacræq; Germanæ. Cum renouata lux fuerit, intromissæ intentionis curæ examine probabun- tur.

His orsis Ionialibus Phœbus admonitus Virgine sibi prorsus accommodā admissurus egreditur. Verum Paphia remeātis filie gratulatiōe cōcussa, annuit puero præcine re nuptiale carmē. Ita q; Hymenæus alacri tandē uigore luminatus, nec ipsa iam renuente Tritonide, sic cœpit.

Aurea flammigerum cum Luna subegerit orbem,

Rosis iugabo lilia.

Virgo deusq; sacro sociabunt fœdera lecto,

Fulcris parate cinnama.

Hesperus intactam seruet licet usq; puellam,

Nuptam uidebis Phosphore.

Nec matris lachrymæ, pressi nec uiribus ungues

Nexus ualebunt rumpere.

Ne thalamos metuas, eris hoc, quod Iuno tonanti est,

Quæ nunc sorore dulcior,

Si placuit docti sollertia sacra mariti:

Magis placebunt oscula.

Aurora exorients roseis spectabit ocellis

Floris resecti præmia.

Ipse ego psallentem speculabor luce puellam

Sese occultentem visibus.

Conscia iam Veneris noua ferta parate Napææ.

Crocumq; lecto spargite.

Inq; thorum uiolas certatim fundite conchis,

Puluinar alnum comite.

Crimale spicum pharetris deprome Cupido

Libens capillum soluere

Flammea uirgineum, quæ obnubere sueta pudorem

Regina deme pronuba.

Te blandum teneri, quæ conscia sola doloris

Venus decens solabitur:

Quæ nunc dura nouo nescis committere amor

Parabit illa pectora.

Tu modò quæ mundo oculos delecta decoros

Reconde mentis intimo.

Doctiloquum charis iuuenem complexa lacertis

Fœcunda redde pignora.

His Hymenæo diutius uelut fescennina quadâ licentia personante, geminanteq; crebrius placuisse ratus maxima circumstantium multitudo Tritonidem, Dionemque comitata digreditur, & ad nos reductæ tandem Virginis studio properanter cōcurritur. Verū tam puel-
larum,

larum, quæ deas domina consecuta ponè forte constite-
rant, quàm Heroum populus qui iussus aduenerat, prope
rabant. Ille ut psallendi materiem discerent. Hi ut sacri
uultus memoriam recenserent. Nec mora, & ecce quedā
suauitas intentata, Aulicæ quæ dulcedinis cantus inso-
nuit, ac melodia ultra cuncta rerum oblectamina recinē-
tes, aditum mirantiū compleuere diuū. Non enim sim-
plex quidam & unius materiæ tinnitibus modulatus, sed
omnium organicarum uocum consociata permixtio quā-
dam plenitudinem cuncticinæ uoluptatis admisit. Quo
canore diutius circum stantium pectora deorumq; mul-
cente. Ille egressorum paulo ante turbæ aduentum Vir-
ginis præcuntes, ac tanti comitatus præambulare uisun-
tur. Sed non cassæ dulcedinis, nec sine aliquo sonori mo-
dulaminis argumento, aut opere reuertuntur. Nam Era-
tine Cypridis filia, & hymeros Cupidinis affecutor. Item
Terpsiche famulitio Dione concinentes gratissimè intra-
uere primum. Sed puer moraliter sonabat. Post hos psal-
lentes Pyro, Voluptas & Gratia admixtis lyrae uocibus,
atq; ipsæ harmonicis dissultantes motibus aduenere
dextra, leuaq;. Interea præcedebat numerus Heroum cri-
nitorumq; sapientum, qui omnes modulatione quidem
leni, paruaq; uoce qualibet dulcedine murmurantes, Sed
alii laudes deorum, hymnosq; quàm plurimi, Alij musicos
tonos quos modo compererant, retexebant. Verum per
medium quidam agrestes, canoriq; Semidei, quorum hir-
cipedem Pandura, Sylvarum harundinis enodis fistula si-
bilatrix, Rurestris Faunū tibia decuerunt. Verum se-
quens Heroum præclui enituit admiratione conuentus.
Nam Orpheus, Amphion, Arionq; doctissimi aurata
omnes

*omnes testudine consonantes flexaminum pariter reddi
dere concentum.*

*Nam Thrax quo duri rumpere regna Herebi,
Quoq; suam meruit immemor Euridicen,
Quo cantu stupida tygridis ira ruit,
Quo fertur rabidas perdomuisse feras,
Quo uidit rigidas glandibus ire comas,
Ismaros & sylvas currere monte suas
Carmine, quo Strymon continuit latices,
It Tanais uersis sæpe reflatu aquis,
Quo impune accubuit rictibus agna lupi,
Et lepus immiti contulit ora cani,
Hoc nunc permulsit, insonuitq; melo,
Accumulansq; magis carmina sacra Ioui.
Amphion rigido in corpore mentis iter,
Quoq; dedit montes sumere posse animas,
Quo sensus duris cautibus inseruit,
Et docuit rupes carmina uelle sequi.
Nam muros Thebis dulcisonis fidibus,
Præsidiumq; dedit carminis arbitrio.
Sed nec Arionam marmora surda chelin
Tempfere, extremam cum flagitaret opem:
Et licet indomiti dira procella noti
Spumea scynæi uerreret ima maris,
Delphinas totis sollicitauit aquis,
Et melicos cantus melica grata tulit.
O uerè antistans numina magna deum:
Que istorum laudes protulit harmonia:
Que domitat herebum, marmora, saxa, feras,*

z s Hec

Hæc potuit rupes sensificare tonis.

Post hos honoratior fontigenarum⁶ Virginum chorus pegaseæ uocis nectare diffiuebat, qui Phrygi⁷ cuiusdam pubidæ cicutis geminatis interstinctus, omnes præcedentium suauium dulcedines anteibat. Tandem inter Phœbum, Palladem⁸ que media harmonia sublimis ingreditur. Cuius Sonorum caput auri coruscantis bracteis comebatur. Cæso etiam tenuato⁹ que metallo rigens uestis, & omnibus ad motum, gressum¹⁰ que rata congruentia, temperatumq; blandis leniter crepitaculis tinniebat. Cuius incessum Mater Paphia, ut eam contiguè sequebatur, licet pulchris rosea numeris, ac libratissimis passibus moueretur: Vix tamen poterat imitari. Dextra autem quoddam gyris multiplicibus circulatum, & miris ductibus intertextum uelut clypeum gestabat, quod quidem suis inuicem complexionibus modulatum ex illis fidibus circularis, omnium modorum concinentiam personabat. Leua autem Virginis quàm plures ex auro assimilata, parua¹¹ que effigies theatralium uoluptatum, religata¹² que pendebant. Verum ille orbis non chelis, nec barbiton, nec tetrachordon apparebat. Sed ignota reconditas omnium melodias transcendebat organorum. Denique mox ingressa, atque eiusdem orbis sonuere concentus, cuncta illa quæ dissona suauitas commendabat, uelut mutescentia tacuerunt. Ipseq; tunc Iupiter, celestes¹³ que diui superioris melodiæ agnita granditate, quæ in honorem cuiusdam ignis archani ac flammæ insopibilis fundebatur, reuerenti intimū, paratūq;

tiumq; carmen paululum in uenerationem extramunda-
nae omnes intelligentiae surrexerunt. Tunc Egerimion in
effabile uirgo concludens ad Iouē reuersa, alijs modulis,
numerisq; uoce etiam associata sic coepit.

Te nunc astrisonum carmine Iupiter,
Quo gemmata poli uoluere sydera
Suevit lege rata sacra recursio.
Præfandum ueneror quippe potissimo
Nectis sceptrifero sub diademate
Omnigenum genitor regna mouens deum.
Mundum perpetuo dum rotat ambitu
Mens, quam sydereo sufficis impete:
Te nam flammigeri semina fomitis
Spargentem referunt astra micantia:
Te foueant sacro munere lumina:
Terris purpureum dum renouant Iubar
Testata ambrosium splendificat diem:
Sic tua noctis honos lampade menstrua
Auratis creuit præmia cornibus:
Sub te palustri lucas luminat ignibus
Anguis Parrhasias disiciens feras,
Sic solidi tenerum corporis ambitum
Tellus non prohibens axibus inditur:
Alternisque regit, & regitur polis.
Sic Nerea freti noscere limitem,
Sicque ignem superum lambere pabula,
Vt nullis careant dissona litibus:
Atque ita perpes ament disita uinclum,

Vt

Vt semper metuant fœdisfragum chaus
 Tu rector superum, tu pater optumus:
 Complexuque pio sydera colligans:
 Natos perpetuo corpore uiuidas:
 Salue nostra cui perficitur chelis:
 Bis plenum omnisona cui recinunt mela,

Iam uos uerenda quæso cæli germina:
 Quæ multiforme scitis cire barbiton:
 Affata nostris ferte corda cantibus:
 Miscilla sacra dum feruntur curiæ.
 Mulcere uestrum quæ uelim consortium,
 Iam uos uicissim proque lege numinum,
 Post hæc sonabit disgregato plasmate:
 Suisque cunctos allubescens tonis
 Deducet, urget, atque debebit locis
 Stimulosq; rursum lenè permulcet melos.

Nunc igitur alma, quæ Senatum lumina
 Deum uerendo culminatis uertice,
 Bisena quamuis uos hetrusci numina
 Ritus frequentent, atq; opiment uictimis
 Tamen gemellis, quæ resulget cursibus
 Natura honoro protulit fastigio
 Phœbea uerò præferens uocabula
 Pallas corusca ac decens Latoia.
 Lunare quippe hac uenit consortium
 Phætontos ardens scandet axem Delius:
 Nunc uos pudici nostra fratres culmina
 Precabor ipsa, ne uerendos contrahant
 Vultus iugandis quæ ferendis carmina:
 Hymenq; nostrum inuehat fastidium

Psallente

*Psallente plectro concinentur nuptiæ:
Fidibusq; lux fescennina proderit.*

Iam nunc blanda melos carpe Dione,

Durus quippe rigor cedit amori.

Nouit nam tenerum promere carmen

Ipsam spumigenæ salum Cytheres:

Nerinaque chelis mouet camœnam:

Dum conchis Galathæa personante:

Nantes fluctigenas chorumq; phorci

Flagrans cura trahit, nivalibusq;

Interstinctus aquis triumphat ardor.

Iam nunc blanda melos carpe Dione,

Durus quippe rigor cedit amori.

Carmen menalie tulere pinus:

Percussa que modis sonat licæis

Sollers Archadia nemus cicuta

Pernix semiferi puella panos.

Nam uersa in calamos sonat loquaces:

Quam dum fortè Deus premit labellis,

Suspirat nelut oculis canorem.

Iam nunc blanda melos carpe Dione,

Durus quippe rigor cedit amori.

Puer ipse uersiformis

Facibus studet cupido:

Arcusque dulcinerues

Roseo ligans ramali

Feriato linquit arcu

Calamos parante musa

In carminis leporem

Curam

Curam negat sagittis:
 Tenerum' que arundinetum
 Nostrum in melos reliquit.
 Nunc ergo corda mulcent
 Vapor ex canor iugati,
 Placet ac decet uicissim
 Cantemus, atque amemus.

Iam nunc blanda melos carpe Dione.

Durus quipue rigor cedit amori.

Prudens puella pulchræ

Mater fuit lacenæ

Illecta sed canore:

Nescit dolum cauere:

Nam candidus niuosis

Olor inuolutus alis

Argenteis minorem

Plumis uidens decorem,

Nec posse purpuratis

Nimium placere ocellis

Teneros ciere cantus:

Phatontiasque musas

Cæpit repentè ficta

Fraudem parans senectæ,

Sic admouetur ori.

Roseum' que circumactæ

Rapit osculum puellæ:

Gremio' que complicatus

Precium tulit pudoris.

Iam nunc blanda melos carpe Dione,

Durus quippe rigor cedit Amori.

Carmen

*Carmen Lamiadeum**Lucis diua secunda**Sacris prætulit astris.**Antrum quippe secura**Linquens culmina cæli**Pastoralibus ardens**Palmam dedit cicutis:**Pulso & luminis auro**Pandit septa balantum,**Sordentique adoperta**Pratis gaudet amictu.**Ac tunc conscia noctu,**Pascit monte capellas**Spectans sydera mundi**Mage percrepat flagello,**Nec curare deorum**Pensa aut ferre susurros**Illex carminis ampli**Aegrum cura coëgit,**Temnit noctis horrorem,**Præfert antra subulci**Rupe & dura quiescit:**Et post regna Tonantis**Stramen dulcius herba est.*

*Talibus Harmonia carminibus oblectati omnes,
permulsi que diui. Nec minor quippe ex fidibus sua-
uitas, quam uocis modulamine resultabat. Denique
qua industria comparatum, quibusue asequen-
dum, ediscendumque opibus uigil cura repromit-
tat, ut in tam dulcem, eblanditamque molliciem inti-
ma*

ma mentium lique scat affectio, Ioue admirante disquiri-
tur. Ac tunc Virgo, cum artis precepta à se expeti exa-
minandæ eruditionis intentione conspiceret, paulum me-
licis tēperans exhortante quoq; Delio, Palladēq; sic cœ-
pit. Iam pridem quidem exosa terrigenas & fastidiosa
mortalium celi orbes stellantes incutio. In quibus artis
precepta disertare prohibitum. Cum melodiam omni so-
nis conuenientem pulsibus modulorum machinæ obeun-
tis ipsa rapiditas, & concinat, & agnoscat. Sed quoniā
emersa terris Virgo nuptura uanescentia intercapedina-
tæ prolixitatis obliuia iam supero debet uigore discute-
re, iussu percurram. Si prius ingrata mortalitatis com-
moda repediata recenseam. Dum me quippe germanam,
gemellamq; cælo illa incogitabilis effigientia genuisset
immensitas, Sydereæ reuolutionis excursus, atq; ipsa to-
tius molis uolumina comitata superos, incitosq; fulgo-
res modis associans numeros non reliqui. Sed cum illa mo-
nas intellectualisq; lucis prima formatio animas fontibus
emanantes in terrarum habitacula rigaret, moderatrix
earum iussa sum demere. Deniq; numeros cogitabilium
motionum, totiusq; uolūtatis impulsus ipsa rerum dis-
pensans congruentiam temperabam. Quam rem debere
mortalibus uniuerfis Theophrastus laborauit. Pythago-
rei autem docuerunt ferociam animi tibijs, aut fidibus
mollientes cum corporibus adherere nexum fœdus ani-
marum Membris quo latentes interficere numeros non
contempsi. Hoc etiam Aristoxenus, Pythagorasque testā-
tur. Deniq; benignitate largissima sensim ipsam notio-
nem meæ obiectionis aperui. Nam fides apud Delphos
per Deliacam cytharam demonstrauit Tibiæ per Triton-
idam

nidam nostri comitem: Marsiam que Lydium sonuerunt.
 Calamos Mariandini & Aones in laudes inflauere cele-
 stium. Panduram Aegyptios attentare permisi. Ipsis que
 me pastoralibus fistulis, uel cantus auium, uel arborum
 crepitus, uel susurros fluminum imitantibus non negaui.
 Spaltas chordacistas, Sambucos, Hydraulas per totum or-
 bem ad commodū humane utilitatis inueni. Per me quip-
 pe uestri homines illexere succursum. Irasq; inferas per
 me etiā sedauere. Quid, quod bella, uictoriæ que undiq;
 meis cantibus conquesta. Nam Cretes ad Cytharam di-
 micabant. Lacedæmoni ad tibias. Nec aggrediebantur fa-
 ta praeliorum, priusquā illis contingeret litare Musis.
 Quid Amazones? nonne ad calamos arma tractabant?
 Quarum una, que concipiendi studio uenerat, cum Ale-
 xandrum saluaret, donata tibicine, ut magno munere
 gratulata discessit. Lacedæmonios in Græcia, in Italia
 Tibaritas tibicines ad prælia præire quis nesciat? Tubas
 non solum Sonipedes atque bella. Sed agonas acuire cer-
 tamen que membrorum nunc quoque compertum. Quid
 pacis munia. Nonne nostris cantibus celebrata? Græcarū
 quippe urbium multæ ad lyram leges, decreta que publi-
 ca recitabant. Perturbationibus animorum corporeisq;
 morbis medicabile crebrius carmen insonui: Nam freneti
 eos Symphonia resanauit. Quod Asclepiades quoq; me-
 dicus imitatus, Cum consulentibus urbium patribus ple-
 bis incondita uulgus infremeret, Seditiones accensas cre-
 brior cantus inhibuit. Ebrios iuuenes, perinde que im-
 probius petulantes Damon unus è sectatoribus meis mo-
 dulorum grauitate perdomuit. Quippe tibicinem spon-
 deum canere iubens, temulenta perturbationis demen-

tiam infregit . Quid afflictationibus corporeis, nonne assidua meditatione succurri? Febrem curabant, vulnera'que ueteres cantione . Asclepiades item tuba surdissimis medebatur . Ad affectiones animi tibias Theophrastus adhibebat . Ischiadas quis nesciat expelli aulica suauitate? Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat . Taletem cretensem cythara suauitate compertum est morbos, ac pestilentiam fugauisse . Ierophilus agrorum uenas rhythmorum collocatione pensabat . Animalium uero sensus meis cantibus incunctanter adduci saltem Thracius cytharista perdociuit . In quo non fabula, sed ueritas gloriam procreauit . Vnde enim cerui fistulis capiuntur . Pisces in stagno Alexandriae crepitu detinentur . Cygnos hyperboreos cythara cantus adducit . Elephantibus indicos organica permulsos detineri uoce compertum . Fistulis aues allici comprobatur . Infantibus crepitacula uagitus abrumpere . Fides delphinis amicitiam hominum persuasere . Quid cantibus alluci disrumpi'que serpentes? Glandem ferunt menses'que transire, manes cieri, lunam'que laborare . Nonne ipsius uetustatis persuasione compertum? In Lydia nympharum insulas dici: quas etiam recentior aserentium Varro se uidisse testatur . Quae in medium stagnum à continente procedentes cantu tibiaram primo in circulum motae, Dehinc ad littora reuertuntur . In Attico littore mare cytharam sonat . Megaris saxum ad ictum pulsus cuiuscunque fidecinat . Possem innumera mortalibus à me collata percurrere, ut non me terras fugiendi studio reliquisset,

reliquisse, sed ingrata humanitatis ignauiam uiderer iure damnassee. Sed iam ad artis præcepta desiliam, ut nupturæ uirgini promissum munus impendam.

Quid sit officium Musicæ.

ET quoniam officium meum est bene modulandi Solertia, quæ rhythmicis & melicis astructionibus continetur, prius de melicis disertabo. Dico quicquid ritè sonuerit, aut Tonum esse, aut Hemitonium, aut quartam partem toni, quæ Diesis appellatur. Verum Tonus est spaciū cum legitima quantitate, qui ex duobus sonis diuersis inter se inuicem continetur. Hemitonium dicitur, quod toni medium tenet. Diesis uerò distantie sunt tres. Nam prima breuior, quæ tetartemoria nominatur, ex eo, quod quartam partem toni recipiat. Enarmonios quoque dicitur, propterea quod Enarmonium modulandi genus per hanc maximè dimetimur. Secunda ab illa maior est. Nam tritemoria nominatur, quoniam habet partem tertiam toni. Item quæ Cromatice appellatur, quod cromaticum modulandi genus per ipsam finditur. Tertia uerò habet toni tertiam partem, ac dimidiam tertie, & uocatur hemiola & harmonie diuisionis, quoniam hemiolij modum complet.

De Tropis.

Tonus igitur idem plerunq; appellatur & sonus. Verum soni sunt per singulos quosque, ac per omnes tropos numero. xvij. Quorum primus dicitur apud Græcos πρῶτος λαμβανόμενος. Apud Romanos

ad

2

uerò,

uerò, quia eadem uoce uti summus Iuppiter statuit: idem dicitur acquisitus. Secundus ὑπάτη ὑπάτωρ, hoc est principalis principalium. Tertius ἀρυπάτη ὑπάτωρ, id est subprincipalis principalium. Quartus ὑπάτωρ διάτονος, id est principalium extenta. Quintus ὑπάτη μέσων: id est principalis mediarum. Sextus ἀρυπάτη μέσων, quod est subprincipalis mediarum. Septimus μέσων διάτονος, id est, mediarum extenta. Octauus μέση hoc est media. Nonus τρίτη σύνζευγδιών, id est tertia coniunctorum. Decimus σύνζευγδιών διάτονος, hoc est coniunctorum. Undecimus νῆτη σύνζευγδιών, i. ultima coniunctorum. Duodecimus παραμέση, id est prope mediam. Tertiusdecimus τρίτη διζευγδιών, i. tertia diuisarum. Quartusdecimus διζευγδιών διάτονος, quod est diuisarum extenta. Quintusdecimus νῆτη διζευγδιών, id est ultima diuisarum. Sextusdecimus τρίτη ὑπερβολέων, id est, tertia excellentium. Decimusseptimus ὑπερβολέων διάτονος, hoc est, excellentium extenta. Decimusoctauus νῆτη ὑπερβολέων, id est ultima excellentium. Hi sunt igitur soni, qui modulationem aptè, & cum ratione componūt. Constat autem omnis modulatio ex grauitate soni, uel acumime. Grauitas dicitur, quæ modi quadam emissionē mollescit. Acumen uerò, quod in aciem tenuatam graciālis & rectæ modulationis extenditur.

De symphonijs.

EX supradictis itaq; sonis, qui & singulis & omnibus tropis ritè conueniunt, Symphonie tres, quarum est prima διάτεσσέρων, quæ latine appellatur ex quatuor.

quatuor. Et recipit sonos quatuor, spacia tria, productiones duas & dimidiam. Soni enim duo tonum faciunt. Nam sonum, id est, tonum productionem uocaui. Est autem hemitoniorum quinque, quæ ad productiones plenas & integras mediatenus ualent, diescon decem. Diesis uero interpretatio est, sicut supra dixi quarta pars toni. Sed hæc symphonia est in epitriti ratione. Epitritus autem dicitur, qui & numerum ternarium habet: & trium tertiam, quod est unus, ut sunt. iij. ad. iij. Alia Symphonia quinararia est, & dicitur δ'ιάπεντε, atq; cōstat sonis quinque, qui inter se. iij. spacijs diuiduntur. Productiones habet. iij. mediamque præcidit, hoc est tonos tres, ac medium. Hemitonia septem. Diesisq; .xiiij. atque hemiolij possidet rationem. Quæ forma & eundem numerum circa collata detinet, & eius medium, ut sunt, iij. ad duos. Tertia δ'ιάπασδν quæ ex omnibus dicitur viij. sonos recipit, spacia septem, productiones sex, hemitonia, xij. Diesis xxiiij, atque constat ex ratione diplasia, hoc est dupli, Tropi uero sunt. xv. sed principales quinque, quibus bini coherent, id est, Lydius cui adherent ὑπερλυσίος, & ὑπολυσίος. Secundus Iastius, cui sociatur ὑποιασίος & ὑπεριασίος. Item Acolius, cū ὑποασιόλιω & ὑπερασιόλιω. Quartus phrygius cum duobus ὑποφρυγιώ & ὑπερφρυγιώ. Quintus dorius cum ὑποδωείω & ὑπερδωείω. Verum inter hos tropos est quedam amica concordia, quæ sibi inuicem germani sunt, ut inter ὑποδωείου & ὑποφρυγίου: & item inter ὑποιασίου & ὑπολυσίου. Item conueniens aptaq; responsio inter ὑποφρυγίου, & ὑποασιόλιου, qui tantum duplices copulantur. Mediæ uero grauiorum troporum, his,

qui acutiores sunt, πρὸς λαμβανόμενων fiūt: uerū tro-
pi singuli quoq; tetrachorda faciunt quima. Tetrachor-
dum autem est affectio quædam sonorum. iiij, per ordi-
nem compositorum, quorum extremi sibi debeant conue-
nire. Sed hæc posterius. Nunc ad inchoamentorum ratum
ordinem redeamus. Prædicta enim ideo primo dicta sunt,
ut altius tenerentur.

De tribus generibus Musicæ.

Primo quippe cū Hypasius exorsus harmoniæ mor-
talibus diuulgaret, Tria tantum ei genera puta-
tabatur. ἰσθμίου, ὑποργασίου, ἑξαντελτικού, quod
etiam ἐρμηνευτικού dicitur. Et ἰσθμίου est quod ex
perseuerantibus, & similibus consonabat, id est sono, nu-
meris, atque uerbis. Sed quæ ex his ad melos pertinent,
harmonica dicuntur, quæ ad numeros rhythmica: quæ ad
uerba metrica. ὑποργασίου est quidam materiæ tra-
ctus efficiens exercitium eius, cuius itidem tres partes,
id est, μελοποιία, λῆξις, πλοκή. ἑξαντελτικού au-
tem ad expositionem pertinere uidetur, & habet partes
tres, ὀργάνικόν, ἰσθμίου, ὑποκρίτικόν, quæ inferius
rerum ordo disponet. Nunc de prima uoce uelur de soni-
tus totius parente dicemus.

De Voce.

Omnis uox in duo genera diuiditur. Continuum,
atq; diuisum. Continuum est uelut iuge colloquiū.
Diuisum quod in modulatione seruamus. Est &
medium, quod in utroque permixtum. ac neque
alterius

alterius continuum modum seruat, nec alterius frequen-
ti diuisione præciditur, ut pronunciandi modo carmina
cuncta recitantur. Horum illa, quæ in diuisas partes, cer-
tasq; deducimus, diastematica nominatur, et eius parti,
quæ harmonica uocatur, aptanda est.

De Septem partibus Harmoniæ.

QUæ quidem Harmonica habet partes disputatio-
nis septem. Primam de Sonis, Secundam de Spacijs.
Tertiam de Systematis. Quartam de Gene-
re. Quintam de Tonis. Sextam de Commutationibus.
Septimam de Modulatione, quam Melopœiam uocamus.
Ac prius de Sonis, ubi artis est elementum.

De Sonis.

SONUS quippe tanti apud nos loci est, quanti in geo-
metricis signum. In Arithmeticis singulum. Phtho-
gos sonos dicimus. Verum phthongus dicitur uocis mo-
dulata particula una intensione producta. Est autem in-
tensio, quam dicimus Tasis, in qua uox persistit, ac per-
seuerat. Sonus phthōgus, uel spacium, uel generatim ap-
pellatur. Sed generale uocabulum habent et specialia,
quæ ἰσότητις graia uoce perhibentur, Vt si quemadmo-
dum nobis scribendum sit, cogitemus. Ita hæc uirtus
phthongi docet, quid uel acuminis exeramus, uel lenius
remittamus. Verum ex his alia faciunt, alia patiuntur.
Faciunt intensio, uel remissio. Patiuntur acumen et gra-
uitas. Productio autem est, hoc est, ἐπίτασις, uocis
aa 4 commotio

commotio à loco grauiore in acutum locum, ἀντίστροφος uerò
 contra. Nam ab acuminis culmine in graue quiddam, se-
 rium, que descendit. Est autem soni grauitas, cum ex inti-
 mo quidam spiritus trahitur. Acumen uerò ex superficie
 oris emittitur. Sunt igitur innumerabiles soni, sed specia-
 liter per singulos Tropos. xxviiij. tantum poterunt con-
 uenire, quorum nomina superius memoraui. Quorum
 prior est acquisitus, qui ideo tali nomine nuncupatur,
 quoniam eorum, quæ tetrachorda nominantur, nulli o-
 mnino consentit. Sed extrinseco uelut acquisitus accedit
 propter consortium mediæ, cui concinere consuevit, qui
 acquisitus uno tono, à principali principalium separa-
 tur, quæ principalis principalium, quia prima in tetra-
 chordo collocatur, quasi cuiusdam rectoris nomen acce-
 pit. Subprincipalis denique dicitur, quæ principali sub-
 iecta coniungitur. Principalium uerò ἐν ἀρχῇ, ὡς ἡ
 μαρτυρία, quam nos uix forsitan rectè colorabilem memo-
 ramus. Et ideo hoc nomen accepit, quia inter principa-
 les colores album, tetrum, que quicquid interiacens inue-
 nitur, colorabile graia significatione perhibetur. Ergo
 enarmonius, chromaticus. Item, que diatonus, quæ exten-
 tam dicimus, indicia sunt generum moduladi. Multiplex
 quippe tetrachordorum ratio sic firmatur. Principalis
 autem mediarum, quia prima est mediij tetrachordi, ideo
 id nomen accepit. Cui subnexa subprincipalis mediarum
 esse dicitur. Denique reliquæ tres sui similibus obediunt.
 Dictum uerò hoc tetrachordorum mediarum, quia in
 medio locatum est inter principalium tetrachordum et
 tetrachordum coniunctarum. Post supradictas autè quæ
 sequitur, media nominatur, quæ ideo media dicitur,
 quia

quia tam grauis modi finis est, quam in tropis omnibus futuri acuminis caput. Atque ipsius quodammodo uinculo tam grauis modulatio, quam acuta connectitur, ut in Lydio modo, ubi rectum Iota est. Verum post mediam extendentem hemitonum coniunctarum erit tertia, quae in eodem modo, id est, Lydio literam pro nota habebit. Post hanc illa, quae à nobis superius expressa sunt, Tres sequentur *εναρμόνιος* *ωμάρτικος*, et *διάρτικος*, quae et *παράμικτη* dicitur, quā Latine penè ultimam perhibemus. Postquam ultima sociatur, quae ideo dicta est coniunctarum ultima, quia in hoc tetrachordo finem tenet. Omne autem tetrachordum coniunctarum ideo dictum, quia mediae ipsi, quae perfectam Symphoniam prima compleuit, adiungitur, ac producente media sequentem tonum. Ille, qui sequitur Sonus *παράμικτος* nominatur, quod hunc satis proximum sonum adiunctae modulationis offendet. Dehinc diuisarum Octaua, quae plenum Systema Diapason finit. Vnde diuisarum tertia perhibetur. Post hanc soni ceteri consequuntur. Sonus uerò diuisarum ideo hoc nomen accepit, quia uno et dimidio tonos à medijs sine diuellitur. Post hoc tetrachordum excellentium collocatur. Quod ideo excellens nomen accepit, quia in singulis tropis in omne acumen erigitur. In singulis modulationibus fastigiatur. Horum igitur sonorum, id est, phthongon sunt. Alij, quos consistere, et perseuerare necesse est. Alij uerò sunt uagi. Denique alij *βαρύντικοι* nominantur. Alij *μεσσητικοί* perhibentur. Spissum uerò dicitur trium sonorum compositiua quaedam qualitas. *βαρύν-*

πρυοι autem sunt, qui uelut regiones primas spissi
 retentant: μεσοπρυοι uero qui media possidet. αὐ-
 πρυοι qui ultima tenent ἀπρυοι, qui impositio-
 nem sonorum trium, qui sunt spissi, nullo genere
 aut lege iunguntur. Stantes autem perseverantes que
 dicuntur, uel ἀπρυοι, uel βαρυπρυοι, qui ueluti
 quandam speciem et formam sibi principalium uin-
 dicabunt. Ideo à quibusdam Statarij nominantur,
 quia diuersa sextentiones recipere non possunt. Alij
 autem uagi, et errantes habentur, quia interdum
 largiora, interdum minora spacia receperunt. Sed hi
 alij παρυπρυοίδεις, alij λιγανοίδεις uocantur. Ve-
 rum primi ion sic dicuntur, quod statim prioribus
 subnectuntur. λιγανοίδεις dicuntur, à digito, quos
 Minister artis ad cantus singulos mouet. Est autem
 primus à pollice. Hi uero alij sibi inuicem congruunt:
 alij discrepant, et resultant. Sed illi ὁμόφωνοι, quia
 sibi inuicem coniunguntur. διαφώνοι autem, id est,
 dissentientes sunt. Qui cum percussi fuerint, inui-
 cem discrepant, ὁμόφωνοι qui uocis quidem aliam si-
 gnificationem gerunt. Eundem tamen impetum ser-
 uant. Sunt autem et alie sonorum diuersitates. Et
 prima quidem per intensionem. Vt aut acumine, aut
 grauitate dissentiat. Secunda per spaciorum prae-
 ceptionem. Cum uni, aut pluribus coniungitur spacijs.
 Tertia per coniunctionem Systematis, quod aut unum,
 aut plura recipit. Et quod secundum morem dicitur
 κατεβός. Alium quippe morem acuta significant, alium
 grauiora. Nunc iam de Diastematis discernendum.

Quid

Diaſtema eſt uocis ſpaciũ, quo acuta & grauior includitur. Sed in Diaſtemate alia breuiora, illa quæ ſunt in Dieſi Enarmonia. Maiora uerò ſunt, quæ per ſingulos tropos bis ex omnibus faciunt, quo nihil maius in tropis poſſumus inuenire. Atque in ſpacijs alia ſunt compoſita, alia diſiuncta, atque Aſyntheta. Et compoſita ſunt, quæ per ordinem currũt, Incompoſita autem, quæ ex diuerſis ſibi inuicem copulantur. Item alia logica, alia aloga memorantur. Ac rationabilia illa ſunt, quorum conſenſus poſſumus præſtare rationem. Irrationabilia, quibus non ſubeſt ratio. Item alia conibentia, alia diſcrepantia. Tunc quæ alia Enarmonia: alia Chromatica, Alia Diatonica. Item alia Archia, Alia Periſa. Sed prima equalia, ſecunda excurrentia memorabo. Verum inequalia ſunt, quæ in æquas partes poterunt ſeparari, ut tonus in duo hemitonionia. Periſa autem, quæ in tria hemitonionia diſceruntur. Deinde alia diaſtemata ſpiſa, Alia rariora. Spiſa ſunt, quæ per dieſis colliguntur. Rariora, quæ tonis, & in his alia ſibi congruunt, alia diſcrepant. Sed diſcrepantium nimia multitudo. Conuenientia uerò per ſingulos tropos ſex ſunt, id eſt, Diateſaron, quòd eſt de. iiij. dicimus. Diapente, quòd de quinque. Dehinc Diapaſon quod ex omnibus continetur. Illud etiam, quod ex omnibus & ex. iiij. conſtat: uel ex omnibus, & ex quinque, uel bis ex omnibus, quod bis Diapaſon dicitur. Sed illud, quod Diateſaron, hoc eſt, ex. iiij. dicitur, recipit ſonos, iiij. ſpacia, iiij. tonos.

*ij. tonos. ij. & semis. Hemitonia quinq;. Diesis uerò decē,
 & est in Epitriti ratione, ut sunt. iij. ad. iij. Diapente,
 quod ex quinque est, sonos recipit. v. spacia. iij. tonos.
 ij. & semis: hemitonia. vij. Diesis bis septem. Et est in he-
 miolia ratione quod. iij. ad. ij. Diapason autem sonos ha-
 bet. vij. spacia. vij. tonos. vj. hemitonia duplicat. Dies-
 sis quadruplicat, atque in diplasia ratione uersatur, que
 est. j. ad. ij. Quod uerò ex omnibus, & ex quatuor dicitur
 Sonorum est. xj. spaciorum, x. tonos habet. vij. & se-
 mis, hemitonia duplicat. Diesisq; prædicta ratione mul-
 tiplicat, & est in diplasi, & diametri regula: ut sunt
 vij. ad. iij. Quod uerò ex omnibus, & ex quinque con-
 stat, recipit sonos. xij. spacia. xj. tonos. ix. & semis: hemi-
 tonia geminantur, diesis tetraplatur. Est in triplasia ra-
 tione, ut quatuor ad. xij. Quod dis, Diapason dicitur, ha-
 bet sonos xv. spacia bis septena, tonos. x. ac. ij. hemitonia
 duplicata, diesis. xlviij. atque in tetraplasi ratione, ut
 sunt. xij. ad. iij. Est autem tonus in Epogdoti ratione, ubi-
 que diesim in enarmonio debemus accipere, que est in
 quarta particulatione. Nunc quid sit Systema perhiben-
 dum.*

Quid sit Systema.

Systema est magnitudo uocis ex multis modis con-
 stans, que licet multa diuisionum genera reci-
 piat, tamen quia eadem in diastemate memorauimus, præ-
 tereo. Sunt autem absoluta & perfecta Systemata
 numero octo. Et primum est, quod ab acquisito,
 quem græcè πρὸς λαμβανόμενον dicimus ad mediam,
 quem mesen diximus, omne conficitur. Secundum,
 quod

quod à principali principalium in parameson usque distenditur. Tertiū, quod à subprincipali principalium indiuisarum tertium iungitur. Quartum, quod ab extrema principalium usq; indiuisarum diatonum profertur. Quintum quod à principali mediarum in netem diuisarum usq; progreditur. Sextum quod à subprincipali mediarum in tertiam excellentium trahitur. Septimum quod à mediarum extenta in excellentium diatonon exurgit. Octauum quod à media excellentium in ultimum ducitur.

De Generibus Tetrachordorum.

Quibus excursis Genera Tetrachordorum modulandiq; discurrā. Tetrachordos est chordarum cum certa qualitate diuisio. Genera modulandi sunt tria, ἐναρμόνιον, χρωμα, δ'αετονόον. Enarmonion quidem dicitur, quod pluribus spacijs & angustioribus separatur. Diatonon uerò, quod tonis copiosum. Chroma, quod de hemitonijis componitur. Sicut enim quod inter album, nigrumq; est, color dicitur: ita hoc chroma, quia inter utrunque est, nominatur. Enarmonion quidem, cum immutabilibus sonis cingitur, modulationi obediet in acumen per diesum & diatonon incompositum. In grauem uerò sonum à contrario modulatio tota sumitur. Chroma autem hoc modo melos accipit per hemitonium & hemitonium, & tria hemitonía, quae incompósita proueniunt. In grauem uerò ex diuerso recurret. Ad uerò Diatonum ipsis contentum sonis in acumen quidem ita accipiet modulationem, ut per hemitonium & tonum, & tonum modum

modum integrum compleat, At uerò grauiorem per contrarium ordinem persequetur. Sed nunc maxime diatono utimur: sed horum alia modulamur per Agogen, alia per Plocen. Per Agogen est, cum per ordinem sonus sequitur. Pioce autem dicitur, cum diuersa sociamus. Ex hinc in modulando, alia Euthia dicitur, quod est recta, alia anacamptos, quod est reuertens, alia periferes, hoc est, circumstans. Euthia est, quæ à graui in acumen erigitur. Anacamptos, quæ econtrario deficit. Periferes, quæ ad utranque aut commodatur, aut seruit. Sed cum tetrachordorum, quos quadrifidos appellamus, diuisiones innumerabiles sint, sex sunt notæ: Euromaniæ una, Chromatis tres, quarum prima, quæ mollis ac soluta: secunda, quæ hemiolia est, tertia, quæ est Tonia. Diatonice duæ, una mollis, altera robusta. Et modos quidem accipit Enarmonia à Tetartemoria, diesi, id est, toni parte quarta. In illud uerò, quod mollius diximus, per tritemoriam diesis copulatur. Ipsum uerò Chroma Hemiolion fit ab Hemiolia diesi, quæ fit, enarmonie. Sed nunc de Tonis.

De Tonis.

Tonus est spaciij magnitudo, qui ideo tonus dictus est, quia per hoc spacium ante omnes prima uox, quæ fuerit, extenditur: hoc est, de nota qualibet in notam, ut à media in Paramesen, ut est in Lydio, si à Iota directo in summam iacens signa concurrent. Verum quia hemitonia, diesis quæ quid uel quanta, quales uel sint, docui, Troporum etiam nomina, numerum quæ monstraui: nunc de tetrachordis eloquamur: Nam singuli quinq;

quinque tropi tetrachorda quina custodiunt, sicut superius quoque notavi. Verum horum extremos sibi aptandos esse non dubium est. Tetrachordum quippe est quatuor sonorum in ordine positorum congruens, fidaque concordia. Sunt autem tetrachorda, principalium, mediarum, coniunctarum, separatarum, excellentium. Et primum tetrachordum, quod est grauius, incipit à principali principalium, & desinit in principalem mediarum. Verum principalium & mediarum connexum, quod coniunctarum uocatur, erit tetrachordum à media in netem coniunctarum. Atque ab his diuisum, longeque discretum, quod est quartum diuisarum à submedia in netem separatarum usque coniungitur. Quod autem ex diuersis coniunctum est, in acutiorem sonum, & quintum excellentium profertur. Sed de tetrachordis satis dictum. Nunc de pentachordis uideamus.

De Pentachordis.

AC similiter haec quoque & quinque esse non dubium est. Primum igitur, quod est grauius principalium esse dicimus, quod incipit ab acquisito, & in principali mediarum terminatur. Sequens in acumen eius modi est. Et constat à principalium extenta, in mediarum illam, quae in Lydio Iota rectum habet. Tertium autem coniunctarum est, quod à mediarum extenta in ultimam coniunctarum ducitur. Quarum uero, quod per diuisionem est à media in tertiam diuisarum connecti solet. Quintum in acumen exigitur: atque nete excellentium terminatur. Haec quae dixi, artis nostra

nostra doctissimis approbantur. Nam non solum nescia asserere quædam tetrachorda ab hemitonijs initia posse fortiri, quod est in modulatione diatonica situm: de qua superius multa dixi. Sanè notum atque intimatum uelim, acquisitum in omnibus quidem alijs collocari. In his autem, quæ non per sonos fiunt, in tetrachordis fieri non posse. In his enim semper ab hemitonijs principia dicuntur. In alijs autem, quæ pentachorda nominantur, nec tam modulationi subiiciuntur, ut per sonos constare uideatur, apponitur. Secundum enim in his hemitoniũ possumus ponere. Nunc de transitu modulantium.

De Transitu uocis.

TRansitus est alienatio uocis in figuram alteram soni. Fit autem transitus modis quatuor. Per genus ab enarmonio, aut in chromate, aut in diatono, uel per systema, aut à principali principalium. Si fortè in subprincipalem, aut in aliud fortè systematum. Aut cum de coniunctis ad diuisas transitum facimus, uel per tonum. Cum à Lydio, uel in Phrygium, uel in alium tropum cantilena transducitur, uel per modulationem, cum ex alia specie modulandi in aliam desilimus. Vel cum à uirili cantilena transitus in foemineos modos fit. De genere modulandi consequenter edisseram.

De Modulatione.

MElopœia est habitus modulationis effectus. Melos autem est actus acuti, aut grauioris soni. Modu-
latio

latio est soni multiplicis expressio. Melopœiæ species
sunt tres. Hypatoides, Mesoides, Netoides. Hypatoides
est, quæ appellatur, quæ per grauiores sonos con-
stat. Mesoides, quæ λυτὰρὰ ἰαμβικὰ nominatur, quæ
tonos æquales, medios quæ custodit. Netoides, quæ ὀ-
μόμικτος consuevit uocari, quæ plures sonos ex ultimis
recipit. Sunt etiam aliæ distantia, quæ et tropica Mela
dicuntur. Aliæ comiologica. Sed hæc aptius pro rebus
subrogantur, nec suas magis poterunt diuisiones asserre.
Hæ autem species etiam tropi dicuntur. Dissentiunt au-
tem melopœiæ ipsæ modis pluribus inter se et genere, ut
alia sitenarmonios, alia chromaticæ, alia diatonos. Specie
quoque, quia alia est hypatoides, alia mesoides, alia ne-
toides. Tropis, ut Dorio, Lydio, uel cæteris. Omnis tamen
qui melos inchoat præcunctis systema debet aduertere:
dehinc sonos miscere atque componere. Hæc de septem
partibus artis nostræ dixisse sufficiat. Nunc Rhythmos,
hoc est, numeros perstringamus, quoniam ipsam quoque
nostri portionem esse non dubium est.

Quid sit Rhythmus.

Rhythmus igitur est compositio quadam ex sensi-
bilibus collocata temporibus, ad aliquem habitum,
ordinem quæ connexa. Rursum sic diffinitur: Numerus
est diuersorum modorum ordinata connexio, tempori
pro ratione modulationis inserviens per id, quod aut effe-
renda uox fuerit, aut premenda, et qui nos à licentia mo-
dulationis ad artem, disciplinam quæ cōstringat. Interest
tamen inter rhythmum et rhythzomenon. Quippe rhy-
thzomenon

b b

thzomenon

thzomenon est materia numerorum. Numerus autem uelut quidam artifex ad species modulationis apponitur. Omnis igitur numerus triplici ratione discernitur. Visu, auditu' que, uel tactu. Visu sicut sunt ea, quæ motu corporis colliguntur. Auditum cum ad iudicium modulationis intendimus. Tactu uero, ut ex digitis uenarum exploramus indicia. Verum nobis attribuitur maximè in auditu, uisu' que. Sed rhythoizete est ars omnis in numeris, quæ numeros quosdam propriæ cōuersionis accipiat, flexusq; legitimos sortiatur. Est quoq; distantia inter rhythmū, metrum' que non parua, sicut posterius memorabo. Sed quia uisus, auditus' que numero dicti sunt accedere, hi quoq; in tria itidem genera diuidentur: in corporis motum, in sonorum, modulandi' que rationem, atque in uerba, quæ apta modis ratio colligarit, quæ cuncta sociata perfectam faciunt cantilenam. Diuiditur sanè numerus in oratione per syllabas. In modulatione per arsim et thesim. In gestu figuris determinatis, schematis' que completur.

De septem generibus numerorum.

Verum numeri genera sunt septem. Primum de temporibus. Secundum de enumeratione uerborum, quæ in numerum cadere non possunt, quæ rhythmoides, id est, similia numeris iudicantur. Quæque tribus uocabulis discernuntur, hoc est, enrhythmon, arhythmon, rhythmoides. Tertium de pedibus. Quartum de eorum genere. Quintum est, quod agogen rhythmicam nominamus, id est, quo genere numerus, modiq;

diq; ducantur. Sextū de conuersionibus. Vltimum rhyth=
mopœia, id est, quē admodum procreatio numeri pos=
sit effingi.

Quid sit tempus Rhythmicum.

PRimum igitur tempus est, quod in morem athomi
nec partes, nec momenta recisionis admittit, ut est
in geometricis punctum. In Arithmeticiis monas, id est,
singularis quædam, a seipsa natura contenta. Sed nu=
merus in uerbis per syllabam, in modulatione per sonum
aut spaciū, quod fuerit singulare. In gestu incipiēte cor=
poris motum, quod Schema diximus inuenitur. Atq; hoc
erit breuissimum tempus, quod infecabile memorauī.
Compositum uerò quod potest diuidi: & quod à primo
aut duplum est, aut triplum, aut quadruplum, Eatenus
enim tempus omne uumeri profertur, atq; ei finis est, qui
plenæ rationis est terminus. Atque in hoc nume=
rus toni similis inuenitur. Vt enim ille per qua=
tuor species, hoc est, diefis diuiditur: ita hic
etiam quaternaria temporum modulatione concludi=
tur.

De tribus temporibus numerorum.

Sed eorum temporum, quæ ad numeros copulan=
tur, alia sunt quæ enrhythmica tempora nominan=
tur. Alia quæ arhythmata. Tertia, quæ rhythmoi=
des perhibentur. Et enrhythmica quidem sunt,
quæ ratione certa ordinem seruant, ut in dupli=
ci, uel hemiolio, uel in alijs, quæ alia ratione
iunguntur

bb >

iunguntur. Arhythmata sunt, quæ sibi nulla omnino lege consentiunt, ac sine certa ratione coniuncta sunt. Rhythmoides uerò in alijs numerum seruant, in alijsq; dispiciunt. Quorum temporum alia σπογγύλα, hoc est, rotunda perhibetur. Alia, πορίπλεα. Et rotunda sunt, quæ procluius & facilius quàm gradus quidā, atq; ordo legitimus expetit, præcipitatur. πορίπλεα uerò quæ amplius quàm decet, moras compositæ modulationis innectunt, se quæ ipsa tardiore pronuntiatione suspendunt.

Quid sit pes in numeris.

Sed temporum alia simplicia sunt, quæ podica etiam perhibentur. Pes uerò est numeri prima progressio per legitimos & necessarios sonos iuncta. Cuius partes duæ sunt, arsis & thesis. Arsis est eleuatio. Thesis depositio uocis, ac remissio. Sed pedum differentie sunt septem, per magnitudinem cum alijs simplices, alios multiplices pedes ponimus. Et simplices quidem, ut est Pyrrhichius. Compositi uerò, ut sunt peones, uel eorum pares. Et simplices quidem dicuntur, qui temporibus diuiduntur. Compositi autem, qui in pedes etiam resoluntur. Alios uerò Alogos, hoc est, irrationabiles nominamus, quorumq; ratio nulla præstat. Sed incondita quedam compositio profertur. Alia deinde differentia est, quæ per diuisionem quæritur, qualis existit, hoc est τωια: cum uariè & multipliciter ea, quæ connexa fuerint, diuiduntur. Atq; illa qua simplices pedes esse multiplices nominamus. Alia est, quæ per diuisionem fieri consuevit. Septima, quæ per oppositum fit, id est, cum duobus pedibus

pedibus acceptis, unus habet prolixius tēpus, quod pro= cedit ex ordine. Illud autem tempus, quod insequitur an= gustius: uel cum per contrarium ordinem tempora prædi= cta uertuntur.

De tribus rhythmicis generibus.

Rhythmica uerò genera sunt tria, quæ aliàs Dacty= lica, Iambica, Peonica nominantur, aliàs equalia, aliàs hemiolia duplicia. Denique etiam epitritus socia= tur. Etenim unus semper cum sibi fuerit aptatus, ut aequa= lis conuenit. Tria uerò ad duo numerus hemiolus est. Duplex uerò qui fuerit ad singularem geminam ratio= nem tam syllabarum, quàm temporum seruat. Quatuor uerò ad tria, epitriti modum faciunt. Sed quæ equalia di= ximus, eadem dactylica esse dicimus. Deniq; in dactylico genere signa equalia sibi inire neētuntur. Verum ad alte= rum, uel ad numerum geminum duo uelut forte equali= tas numerosa decurret. Sequitur Iambicum genus, quod dilapsium superius expressi. In quo pedū signa duplicem rationem ad inuicem seruant, siue unius ad duo, siue ad quatuor gemini, uel quicquid ad duplum currit. Hemio= lium sine, quod peonicum memoratur, tūn est, cum pe= dum signa hemiolij rationem iusq; sectantur, ut ad duo tria sunt. Accidit autem etiam in Epitriti, rationem sepe numerus, cū pes in eo accipitur, qui sit ad tria quatuor. Sed iam ad ordinem recurramus.

De æquali duplo, hemiolio, & epitrito genere.

AEquale est igitur numeri genus, quod à disemo us= que in sedecim pedes procedit. Disemus autem
b b 3 appellatur

appellatur pes, qui per arsim & thesim, primus constare dicitur, ut est leo. Duplum uerò incipit à trisemo decem & octo autem syllabas in finē usq; deducet. Hemiolium sanè ab Pentasemo ducit exordium. Impleatur autem in quindecim numeris. Epitritus ab Eptasemo principium facit quatuordecim semilibus, id est, ponens, cuius difficilis est usus. Atq; hos quidem omnes numerorum ordines ideo numerauimus, ut singulorum leges per uniuersa seruentur. Sed numerorum alij sunt compositi, alij incòpositi, alij permixti. Et compositi è duobus generibus, uel pluribus cohaeserūt. Incompositi, qui uno pedum genere consistunt, ut sunt tetrasemi. Mixti uerò, qui aliquando in pedes, aliquando in numero accipere debemus. At uerò eorum, qui compositi esse dicuntur, alij per copulas, alij uerò per periodum colligantur. Etenim συζυγία id est, copula duorum pedum in unum est asserta pta connexio, qui in dissimiles sibi positi esse uidentur. Periodus autem est pedum compositio plurimorum: quae dissimiles sibi impares sociantur. Dissimilitudinum sanè differentiae tres erunt, per magnitudinem, per genus, per oppositionem. Per magnitudinem cum ex dissesmo, uel tetrasemo componitur numerus. Per genus, cū dilapsium, aut hemiolium simul iūgimus, uel quod ex pluribus equaliter copulatur. Per oppositionem, id est, per antithesim, cum aut primos dissesmos ponimus, aut in sequentibus longe prioribus. Aut tetrasemos dissemis in sequentibus applicamus. Verum notum esse conueniet, unum etiam pedem poss: sufficere ad completam periodon: si solus ceteris inequalibus inferitur.

De

Sed eorum quæ in pedem recidunt, Dactylicum genus primum est, in quo genere pedes incompofiti uocantur. Qui numeri sunt quinque, id est, Proceleumaticus, Anapestus, Spondæus simplex, & spondæus maior. Ac proceleumaticus quidem est, qui & positionem breuem, & elationem breuem retinet. Utetur autem hic idē tetrasemo frequentius. Namque & disemus huic, id est, qui duobus temporibus impletur. Proceleumaticus quidem, sed breuior nominatur. Ille uerò maior est, qui ex quatuor breuibus efficitur. At uerò breuior, id est, disemus Syneces uocatur, quia ipsa assiduitas, & frequentia comprehendentis se inuicem syllabæ, nec magnitudinem aliquam, nec modum diuise potestatis extendit, ideo quæ eo rarò uti decet, ne assiduitas breuis syllabæ carmen ipsum, quod cum dignitate aliqua proferri oportet, incidat. In permixtionem uerò aliorum pedum, qui longiores ponuntur, decenter aptatur, ut illorum prolixam maiorem interueniente sua celeritate compenset. Quare Proceleumaticus qui ad numeros aptatur, quadrifemo exordium debet accipere. Anapestus, qui uocatur minor, accipiet elationem pedis unius temporis: positionem uerò duorum temporum faciet. Monochronon quippe dicitur tempus etiam cum longa ponitur, quæ longa duo tempora recipere consuevit. Vel cum tria tempora simul breuia collocantur, uel cum sunt quatuor numero: quæ omnia ad comparationem longæ syllabæ computantur. Igitur maior Anapestus elationem quidem suscipiet, quæ Monochronos esse dicatur. Positionem, Dichro-

non habere mōstratur. Quare utriusque temporis, quod in positione fuerit equali sibi posito oportet elationis geminum tempus accipere. Ita tamen ut utroque in sequenti tempore par priori esse uideatur. Quare anapestus ἀπὸ μείζωνος dactylicus à nobis esse dicitur. At uerò anapestus, qui ἀπ' ἐλάσσωνος nominatur ex duabus breuius, quæ in elatione sint, & ex una, quæ in positione sit, copulatur. Simplex uerò spondæus erit, qui ex producta tam arsi, quàm thesi iūgitur. Maior uerò dicitur, qui quaternariam nō solum elationem, sed positionem etiam uidetur admittere. Per copulam uerò duplices accedunt numeri. Quoniam alter ex maiore erit ionico, alter ex minore. Atque ille qui ex maiore procedit, constabit ex spondæo simplici, uel proceleumatico, quem disemū esse non dubium est. Qui uerò ex minore est, contrarium facit. Atque hi quidem in Dactylico genere ponētur, rhythmi incompōsiti, ac cōpōsiti, qui septem numero omnes erunt. Dactylus igitur est dictus, quia ordinem syllabarum consimilem digito hominis informat. Anapestus uerò quia per ordinem redeat sursum. Pyrrhichius uerò, id est, proceleumaticus, quia hic asiduus, uel in certamine, uel in ludo quodam puerili. Spondæus, quia plerunq; inseruit. Ionicus sanè propter numerorum inæqualem sonum: habet enim duas longas, duasq; correptas, quo pedum carmine multi sepe reprehensi sunt.

De Iambicis mètris.

HAec de Dactylicis satis: Nūc Iambica memoremus: in quo genere numeri incompōsiti erant, quatuor cōpōsiti

compositi per copulam duo: at uerò per periodum sunt duodecim. Qui igitur incompoti erunt, isti sunt Iambus ex dimidia elatione, quæ brevis est, & positione, quæ gemina est. Trochæus ex duplici positione, & elatione, quæ brevis est. Orchæus qui ex tetrasemi elatione, id est, arsi, & octaseni positione constabit: ita ut duodecim tempora hic pes recepisse uideatur. Atque habet propinquitatem quandam cum Iambico pede. Quatuor enim primis temporibus ad Iambum consonat, reliquis octo temporibus adiunctis. Dehinc trochæus, qui Semanticus dicitur, id est, qui è contrario octo primis positionibus constet: reliquis in elationem quatuor breuibus artetur. Compositi sanè sunt, qui per copulas colliguntur. Sunt autem hi Antibacchus, qui ex trochæo deducit auspiciū. Fine autem Iambici terminatur. Qui uerò Bacchius est, à Iambo principia sortitur. Atque à contrario his, quos diximus, pedibus aptabitur. Per periodum uerò est, quod uelut per se certam uiam prouenit. In hoc genere cum sint duodecim numero, quatuor quidem per singulas periodos accipere docetur: unum Iambū, ac tres trochæos. Ac de hisdē quatuor primum quidem, quod Iambum habere monstratur: Trochæus Iambo denominatur. Qui uerò rhythmus secundum Iambum recipiet à Bacchio, trochæo uocabitur. Qui uerò Iambum tertium recipit, Bacchius à trochæo poterit nominari. Ille uerò, qui quartum admittit Iambum, appellatur epitritus Iambus. Eorum uerò, qui ex uno trochæo fit, etiam Iambus à trochæo appellatur. Secundus Iambus à Bacchio dicitur, aut certè Bacchius à Iambo nominatur. Qui uerò quartum recipit trochæam, epitritus trochæus appellatur. Octo uerò & quatuor de

bb

s

his,

his, quos duodecim diximus, per periodum illi esse dicuntur, qui binos trocheos, atque Iambos per Pyrrichium seruant. Atq; ille primus trochaicos recipit, duplex Bacchius à trocheo esse dicitur. Qui uerò secundos Iambos habebit, duplex Bacchius à trocheo esse dicitur. Qui uerò secundum Iambum habebit, & duplex Bacchius à Iambo nominatur. Cum autem trochæi medio collidantur, trocheus medius iure dicitur. Cum autem in medio Iambi, medius Iambus uocatur. Omnes uel qui incompofiti per periodon, uel qui per copulā colligantur, rhythmi decem & octo numerati sunt. Sed Iambus dictus est ab eo, quod ἰαμβίς Græci detrudere dixerunt. Et hoc carmine, quibusque ueteres detrahebant. Item hoc nomen est ab eo, quod uenenum maledicti, aut lioris infundat. Trocheus uerò ab eo dicto, quod celerem reuersionē faciat, ueluti rota. Orthius propter honestatem positionis est nominatus. Semanticus sanè, quia cum sit tardior tempore, significationem ipsam productæ & remanentis cessationis effingit. Bacchi uerò sunt dicti, quod Bacchiis maxime sonis congruunt: isque Bacchi ludus est, qui in illis carminibus aptatur.

De Pæonico genere.

IN eo uerò genere, quod præonicum nominatur incompofiti duo rhythmi esse dicuntur. Quorum alius Pæon διπλάσιον appellatur ex longa positione, & longa elatione. Ac alter Pæon Epibatis, id est, in thesi duplici positione productus, & arsi longiore ducitur. Hi sunt Pæonici generis numeri, quos incompofitos esse prediximus.

ximus. Neque uerò per coniunctionem, hoc est, συζυγία, neque per periodum in isto genere rhythmus accedet, inde διπλάσιος quidem dictus est id est, quasi duplicia membra discernat. Epibatos autem, quia membris ueluti utens quatuor & tria, diuersitatibus copulatur.

De permixtis generibus.

VErum hæc genera cum permixta fuerint speciebus numerorum, primæ species erunt istæ, quæ Docimina nominantur. Ex quibus prius quod fuerit hac lege componitur, ut sit ex Iambo, & pæone, quia δάκτυλος uocantur, hunc δάκτυλον posteriores Græci cognominarunt. Secunda est species, quæ ex Iambo dactylico & pæone constare monstratur. Qui autem deducti numeri nominantur propter assiduum & compositum sonum appellari uidentur. Fiunt autem numeri, qui & prosodiaci uocantur. Quorum alij per ternos pedes fiunt: Pyrrhichio, Iambo & trochæo. Alij uerò. iij. ut his. iij. pedibus Iambus primus aptetur. Alij uerò ex duobus syzygijs, id est, copulis Bacchio & Ionico ἀπόμετρος constare consueuerunt. Sunt sanè, qui etiam irrationabiles esse dicuntur, quos analogos uocamus, quos etiam chorios appellare consueuimus. Sunt autè numero duo, quorum alter Dijambi figuram respicit, & constat ex elatione, quæ longa est, & duabus positionibus. et numero qui est ad dactylum similis. Partibus uerò ad numerum Ionicum iungitur, & Iambicinum. Alius uerò est numerus, qui trochaides nominatur, id est, qui figuram quandam, speciemque trochæi habere uidetur, ex elationibus

bus geminis & longa positione consistens per contrariorum prioris effectus.

De quinque speciebus mixti generis.

Sunt autem mixti generis quinque, id est, Dactylicus per Iambum. Dactylicus in Bacchio incidens is, qui ueniat ex trocheo. Dactylicus per Bacchium, qui ex Iambo manauerit. Dactylicus in choreo, qui ex Iambi similitudine exordium mutuetur. Dactylicus per choreum, qui ex similitudine trochei uideatur expressus. Et creticus quidem consonans ex trocheo positione & inditione numeri componendi, & omnium figurarum plena perceptio. Diuiditur hac in eas, quas & Melopœia partes, quæ sunt istæ *ἁπλοῦς*, id est, perceptio, per quam scimus, quo quatum numero utendum sit, *ῥυθμικός*, id est, usus per quæ positiones, elationes deceter aptamus: *μεικτός*, id est, permixtio, per quæ quod opportunum fuerit ex arte miscemus. Tropi uerò, ut in melopœia, & in rhythmpœia tres sunt, quos Systalticos dicimus, & in harmonicis eos superius memorauimus. Numerum autem mare esse, Mælos formam nouerimus. Etenim melos materies est, quæ sine propria figura cæsetur. Rhythmus autem opere quodam uirilis actus tam formam sonis, quam uarios præstat effectus.

Quæ cum harmonia intentis tam Diuis, quam Heroum populis augusta quadam suauitate percurreret, ad cantus, carminumque dulcedines decenter regressa contineuit. Tunc quoque Ioue assurgente, diuisque præambulis Cinesim modulata, in thalamum quoque uirginis magna eunctorum uoluptate peruenit.

Tandem

Tandem senilem Martiane fabulam:
 Miscillo lusit, quam lucernis flamine
 Satyra pelasgos dum docere nititur
 Artes creagris uix amicas atticis:
 Sic in nouena decidit uolumina.
 Hac quippe loquax docta imdoctis aggerans,
 Fandis tacenda sarcinat, immiscuit
 Musas, deasq; disciplinas cyclicas:
 Garrire agresti cruda finxit plasmate
 Hac ipsa nauci rupta conscientia,
 Turgensq; uelle, ac bile multa chlamyde
 Prodire doctis approbanda cultibus
 Possemq; comes utq; è Martis curia
 Fœlices inquit, sed Capellæ flamine
 Indocta rabidū quem uidere secula
 Iurgis caninos blateratus pendere
 Pro consulari uerò dantem culmini,
 Ipsoq; dudum bombinatore flosculo
 Decerptum falce iam canescenti rota
 Beata alumnum urbs elisæ uidet
 Iugariorum murcidam uiciniam
 Paruo obsidem, uixq; respersum lucro
 Nictanti cura semnolentum lucibus
 Ob hoc creatum Pegaseum gurgitem
 Decente quando possem haurire poculo
 Testem ego, nostrumq; ueternum prodidit:
 Secute nugis nate ignosce lectitans.

Martiani Capellæ de Musica, et
 ultimi libri Finis.

Ordo Quaternionum.

A a b c d e f g h i k l m n o p q r s t .
u x y z aa bb.

Lugduni

E X C V D E B A T

Mathias Bonhomme.

VILLE DE LYON

MIL DE LYON

